

นักข่าว กับบทบาทขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ กรณีบุคคลไร้สัญชาติ

นายบัณฑิต ภิญ โฉววัฒนชีพ

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวารสารสนเทศ ภาควิชาวารสารสนเทศ

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-14-3320-4

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

REPORTERS AND MOBILIZATION ROLES IN PUBLIC POLICY ON NATIONALITYLESS

MR BUNDIT PINYOWATTANACHEAP

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Journalism

Department of Journalism

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-14-3320-4

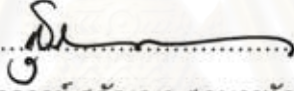
หัวข้อวิทยานิพนธ์
โดย
สาขาวิชา
อาจารย์ที่ปรึกษา

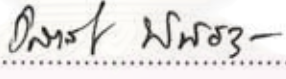
นักข่าว กับบทบาทขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ กรณีบุคคลไร้สัญชาติ
นายบัณฑิต ภิญโญวัฒน์ชีพ
วารสารสนเทศ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาสินี พิพิธกุล

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นักวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.พีระ จิรโสภณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ สุกัญญา สุตบรรทัด)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาสินี พิพิธกุล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พีระ จิรโสภณ)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิต ภิญญวัฒน์ชีพ : นักข่าว กับบทบาทขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ กรณีบุคคลไร้สัญชาติ.
(REPORTERS AND MOBILIZATION ROLES IN PUBLIC POLICY ON NATIONALITYLESS)
อ. ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาสินี พิพิธกุล, 180 หน้า. ISBN 974-14-3320-4.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการทำข่าว และรูปแบบการนำเสนอข่าวคนไร้สัญชาติของกลุ่มนักข่าวที่มีบทบาทในกรณีบุคคลไร้สัญชาติ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกนักข่าวที่ให้ความสำคัญกับกรณีบุคคลไร้สัญชาติ 2) วิเคราะห์รูปแบบและปัจจัยที่สนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างเครือข่ายนักข่าว เพื่อให้สามารถแสดงบทบาทเป็นผู้ร่างองค์ความรู้เรื่องคนไร้สัญชาติ ประกอบด้วยอะไรบ้าง ทั้งในส่วนของฝ่ายข่าว และฝ่ายแหล่งข่าว ซึ่งมีทั้งหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ 3) วิเคราะห์ว่านักข่าวควรมีบทบาทอย่างไรในการผลักดันให้การแก้ปัญหาคนไร้สัญชาติปรากฏเป็นนโยบายสาธารณะ โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องสื่อเพื่อประชาสังคม และแนวคิดเรื่องการระดมความร่วมมือ มาวิเคราะห์บทบาทขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ

ผลการวิจัย พบว่า

1) นักข่าวส่วนใหญ่แสดงบทบาทใน 4 ประเด็นหลัก คือ สื่อสารเพื่อปรับทัศนคติของบุคคลไร้สัญชาติให้เรียนรู้เรื่องสัญชาติกับปัญหาของตนเอง, ปรับทัศนคติของคนในสังคม เพื่อชี้ให้เห็นความเป็นมนุษย์ของบุคคลไร้สัญชาติ, เพื่อกระตุ้นเตือนการทำงานของภาครัฐ, เรียกร้องให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญ และหาทางออกของปัญหาร่วมกันของเครือข่าย

2) รูปแบบเครือข่ายนักข่าวเป็นเครือข่ายที่ถูกพัฒนาต่อจากเครือข่ายการทำงานในการแก้ไขปัญหามูลนิธิไร้สัญชาติ และทำงานร่วมกัน รวมถึงพยายามสร้างเครือข่ายของนักข่าวเอง โดยใช้สายสัมพันธ์ส่วนตัวกับเพื่อนนักข่าวต่างสื่อ เพื่อให้สามารถสื่อสารได้ในวงกว้าง

ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการสร้างเครือข่ายนักข่าว คือ ความร่วมมือจากสื่อในสังกัดอื่นในการช่วยสร้างกระแสของสังคม ความไว้วางใจของแหล่งข่าวที่มีต่อนักข่าวในการร่วมมือแก้ไขปัญหามูลนิธิไร้สัญชาติ

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างเครือข่ายนักข่าว คือ นักข่าวไม่มั่นใจว่าอาจตกเป็นเครื่องมือขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง และการกระจุกตัวของเครือข่ายอยู่กับสื่อมวลชนเพียงไม่กี่คน ทำให้เครือข่ายสื่อมวลชนและประเด็นข่าวไม่ขยายตัวออกไป

3) การปรับเปลี่ยนบทบาทของนักข่าว คือ นักข่าวควรต้องคำนึงถึงคนด้อยโอกาสในสังคม ไม่ใช่เฉพาะคนดัง, ควรจะนำเสนอความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสาเหตุของความไร้สัญชาติ, สื่อสารโดยตรงกับบุคคลไร้สัญชาติ เพื่อให้บุคคลไร้สัญชาติลุกขึ้นแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง, คำนึงถึงความเป็นจริงมากกว่าความเป็นกลาง, ควรลงพื้นที่เพื่อลงไปสัมผัสกับวิถีชีวิตเพื่อสร้างความเข้าใจ, คำนึงถึงความจำเป็นของการมีพื้นฐานความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน, มีความรู้ความเข้าใจในกฎหมาย ประวัติศาสตร์ของคนไร้สัญชาติ

ภาควิชา.....วารสารสนเทศ..... ลายมือชื่อนิสิต.....บัณฑิต ภิญญวัฒน์ชีพ
สาขาวิชา.....วารสารสนเทศ..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....Christ Hingor-
ปีการศึกษา 2548

4685082128 : MAJOR JOURNALISM

KEY WORD: NATIONALITYLESS / MOBILIZATION / REPORTERS

BUNDIT PINYOWATTANACHEAP : REPORTERS AND MOBILIZATION ROLES IN PUBLIC POLICY ON NATIONALITYLESS. THESIS ADVISOR : Asst.Prof.WILASINEE PHIPHITKUL, Ph. D., 180 pp. ISBN 974-14-3320-4.

The objectives of this research are: 1) to study the operations of the report news, the methods and the ways of representation of the news concerning people with nationalityless status by in-depth interview with the reporters who specialize on this subject.; 2) to analyze the forms and the factors which support or obstruct the forming of reporter networks in playing role of making people to understand nationalityless; 3) to analyze and suggest the roles of reporters in public policy development on nationalityless. This research applies concepts of civic journalism and public mobilization as its core theories.

From the result of the research, our findings are:

1) Most of reporters focus on 4 topics; communicating for changing the attitude of nationalityless and making them realize the problems, motivating people to realize the problem of nationalityless for human inequality, encouraging the government to correct this problem, and stimulating everyone to focus on this problem and finding ways to correct this problem.

2) The form of reporters' network is the network which has been developed continuously from the one that works in nationalityless problem. Reporters try to set up their own network by using the relationship with their media peer groups to expand news network.

The factors supporting reporter's network are; their cooperation with other reporters to make public's awareness on this issue, and trust from the news sources towards those reporters in the network.

The factors that obstruct the forming of the reporters' network are; the scepticism of some reporters on hidden agenda (if it may have) of some NGOs, and the closed tie of the network that will obstruct the extend of network.

3) To make the network achieved, the reporters should; focus on the nationalityless people who are ordinary people, not only focus on those making news; provide knowledge about the cause of nationalityless problem; directly communicate with nationalityless for encouraging them to solve their own problems; concern on the fact more than the balance of news; understand nationalityless' way of life by spending time with them; believe in the principle of human right; and have knowledge on law and history of nationalityless.

Department.....Journalism..... Student's signature.....Bundit Pinyowattanocheap

Field of study.....Journalism..... Advisor's signature.....Wilasinee Phiphitkul

Academic year 2005

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาสินี พิพิธกุล ที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้ข้าพเจ้าได้เล็งเห็นความสำคัญของประเด็นปัญหาที่รวมทั้งให้คำปรึกษาและแนะนำให้รู้จักกับผู้ที่ทำงานด้านนี้โดยตรง ทำให้สามารถเข้าถึงความรู้ทางด้านนี้ได้อย่างแท้จริง และขอขอบคุณศาสตราจารย์ สุกัญญา สุตบรรทัด และรองศาสตราจารย์ พีระ จิรโสภณ ที่ช่วยเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รวมถึงแนะนำข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ซึ่งทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และขอขอบคุณพี่นายที่ให้ความช่วยเหลือหลายๆ เรื่องขณะทำวิทยานิพนธ์

และขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, น้องชด และบุคลากรในโครงการเด็กไร้รัฐ และทีมสื่อสารสาธารณะ(พี่แจจ พี่โดด พี่ปลา พี่แพ็บ) ที่อำนวยความสะดวกในการเดินทาง และข้อมูลกับข้าพเจ้า พี่ต๋อง พี่ตี๋ ที่นำพาข้าพเจ้าไปสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่บนดอย รวมทั้งข้าวปลาอาหารพื้นเมือง จากชาวบ้านที่แม้ว่าจะไร้สัญชาติแต่ไม่ไร้น้ำใจ

ขอบคุณพี่ๆ นักข่าวและเครือข่ายผู้ผลิตสื่อเพื่อบุคคลไร้สัญชาติ “พี่ผึ้ง พี่ภาส พี่จำ พี่ยุทธ พี่สมา พี่ดอย พี่ไฉ่ พี่สุรพงษ์ พี่หนูหริ่ง” ที่ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และแนวคิดในการทำงาน รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่มีส่วนร่วมกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณทุกกำลังใจจากครอบครัวอันเป็นที่รัก ป๊า แม่ ไฉ่ โดยเฉพาะชมพูที่ช่วยตรวจบทคัดย่อภาษาอังกฤษให้แม้ว่าจะผิดเยอะมาก

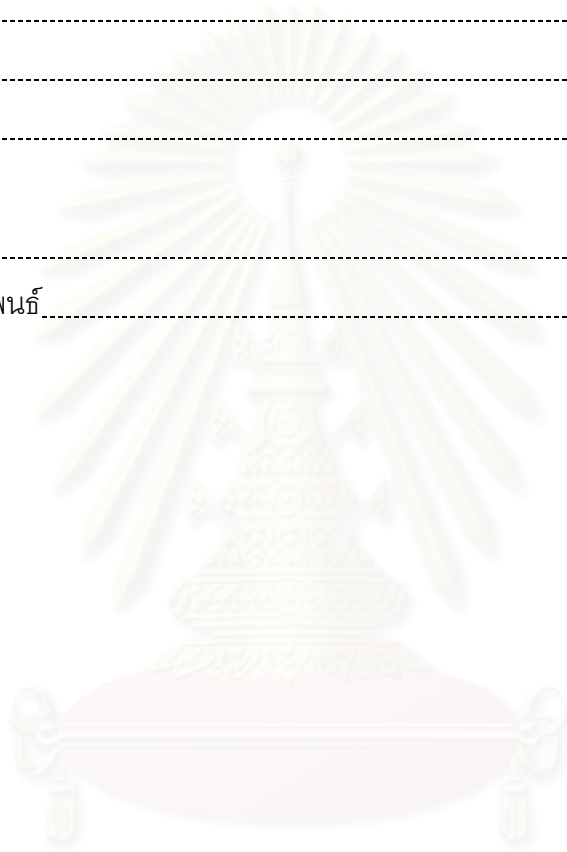
ขอบคุณเพื่อนๆ ในภาควิชา โดยเฉพาะปิ่น ที่ให้คำปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ ขวัญ ที่ส่งกำลังใจมาให้ในวันสอบเล่ม และขอบคุณพี่ๆ ในภาควิชา โดยเฉพาะพี่หลานที่ร่วมชะตากรรมเร่งทำวิทยานิพนธ์จนเสร็จลุล่วงทันเวลาในที่สุด และขอบคุณน้องกล้วยที่ช่วยถอดเทปสัมภาษณ์ที่มีอยู่มากมายนับไม่ถ้วนให้เสร็จอย่างรวดเร็วทันใจ และน้องแพม น้องก๊อฟ ที่ช่วยแก้ไขบทคัดย่อภาษาอังกฤษที่ค่อนข้างสับสนต่อจากน้องสาวอันเป็นที่รักยิ่ง

ท้ายที่สุด คงสิ่งที่จะขอบคุณบุคคลนี้ไม่ได้ นั่นคือ ข้าพเจ้า ที่ใช้ความอุตสาหะพยายาม แม้ว่าจะงานที่ออกมาจะไม่ได้เป็นดังที่คาดหวัง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่ 1 บทนำ	4
ปัญหานำวิจัย	4
ขอบเขตของการศึกษา	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
นิยามศัพท์	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
แนวคิดเรื่องประชาสังคม	7
แนวคิดเรื่องสื่อเพื่อประชาสังคม	10
แนวคิดเรื่องนโยบายสาธารณะ	12
แนวคิดเรื่องเครือข่ายการสื่อสาร	13
แนวคิดเรื่องนายประตู่ข่าวสาร	19
แนวคิดเรื่องการระดมความร่วมมือ	21
แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วม	23
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	23
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	27
กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย	27
การเลือกกลุ่มเป้าหมาย	28
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	29
การเก็บรวบรวมข้อมูล	30
การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูลการวิจัย	31

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	32
ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติ.....	32
ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย.....	36
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	160
สรุปผล	160
อภิปรายผล	165
ข้อเสนอแนะ	172
รายการอ้างอิง.....	174
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	180

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

คนไร้สัญชาติ (Nationalityless) คือ คนที่ไม่มีสัญชาติของประเทศใดเลยในโลก กล่าวโดยหลักกฎหมายได้ว่า คนไร้สัญชาติมีสถานะเป็นคนต่างด้าวในทุกประเทศของโลก แต่ปัญหาไร้สัญชาติจะทวีความรุนแรงมากขึ้นหากบุคคลไม่ได้รับการยอมรับให้สิทธิอาศัยโดยรัฐใดในโลก บุคคลในสถานการณ์นี้จึงตกเป็นคนต่างด้าวผิดกฎหมายของทุกประเทศ หรือกลายเป็นคนไร้รัฐ (Stateless) แต่ถ้าคนไร้สัญชาติได้รับสิทธิอาศัยจากรัฐ หรือประเทศใดบนโลกนี้คนกลุ่มนี้จะเป็นคนไร้สัญชาติ แต่ไม่ไร้รัฐ (สาละวินโพสท์, 2547)

ด้วยสถานการณ์ที่เป็นเช่นนั้น ประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ได้พยายามจะมอบสิทธิที่จะพักอาศัย ซึ่งได้ดำเนินการอยู่ในหลายประเทศ แต่ด้วยเหตุผลเรื่องความมั่นคงของชาติเป็นสำคัญ ทำให้คนไร้สัญชาติที่ได้สิทธิในการพักอาศัยถูกจำกัดอยู่ในเขตที่ฝ่ายราชการกำหนดไว้เพื่อป้องกันการควบคุมดูแล ทำให้สิทธิที่ควรที่จะได้รับในฐานะความเป็นมนุษย์ถูกบั่นทอน อาทิ การเดินทางไปศึกษาออกเขตที่กำหนดก็ต้องทำหนังสือขออนุญาตจากหน่วยงานราชการเสียก่อน และภายในเวลาที่จำกัด และภายหลังจากจบการศึกษาแล้วก็ไม่สามารถทำงานภายใต้วุฒิการศึกษาที่ตนเองได้รับอันเนื่องมาจากข้อกำหนดบางประการ แม้ว่าจะมีกระบวนการให้ความช่วยเหลือมาเป็นระยะเวลานานแล้ว แต่คนในสังคมหรือแม้กระทั่งคนไร้สัญชาติเองก็ยังคงไม่ได้รับรู้ถึงความเคลื่อนไหวและการแก้ไขในปัญหาดังกล่าว กล่าวโดยสรุปได้ว่า คนไร้สัญชาติจะสูญเสียสิทธิขั้นพื้นฐาน ความเป็นมนุษย์ อันได้แก่ สิทธิในการทำงาน สิทธิในการศึกษา สิทธิในการพักอาศัย สิทธิในเรื่องสุขภาพ เป็นต้น

จากการถอนสัญชาติที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 โดยกรมการปกครองจำหน่ายชื่อชาวบ้าน จำนวน 1,243 คน ออกจากทะเบียนราษฎร โดยระยะแรกไม่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนเลย อันเนื่องมาจากเป็นพื้นที่ห่างไกล แต่เมื่อได้รับความสนใจในประเด็นดังกล่าวโดยสื่อมวลชนหลายแขนง ทำให้คนในสังคมทราบถึงปัญหา แต่ก็ยังขาดความเข้าใจในเรื่องนี้ มกราคม พ.ศ. 2547 คณะทำงาน ซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการ และ NGO ซึ่งได้ดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องคนไร้สัญชาติมาโดยตลอด ได้นำคณะเด็กไร้สัญชาติ ไปยังรัฐสภาเพื่อเข้าพบนายกรัฐมนตรืเพื่อเร่งให้มีการแก้ไขปัญหาในวันเด็ก ภายใต้ชื่อ “วันเด็กไร้สัญชาติ” แต่ไม่ได้

รับอนุญาตให้เข้าพบ ทำให้เรื่องดังกล่าวยังคงไม่ได้รับความสนใจจากคนในสังคม จนกระทั่งกรณีของนายยุทธนา ผ่านวัน นักเรียนมัธยมปลายจากจังหวัดสกลนคร สามารถสอบผ่านระบบเอ็นทรานซ์ และมีสิทธิที่จะเข้าศึกษาในคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ถูกปฏิเสธด้วยเหตุผลที่นายยุทธนายังคงถือบัตรถาวรพหุ และไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ซึ่งถือเป็นเอกสารสำคัญที่ระบุไว้ในเกณฑ์การรับสมัคร และการเข้าศึกษาคณะแพทยศาสตร์จำเป็นต้องดำเนินการใช้ทุนให้กับรัฐบาลในฐานะข้าราชการภายหลังจากศึกษาจบ ซึ่งตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน 2535 บัญญัติไว้ว่า “ผู้ที่จะเข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนจะต้องมีสัญชาติไทย” ทำให้ถูกปฏิเสธการเข้าศึกษา แต่ความเป็นจริงนายยุทธนา เป็นบุคคลที่ควรจะได้รับสัญชาติไทยเรียบร้อยแล้ว แต่เนื่องจากเอกสารของนายยุทธนาติดค้างอยู่ที่อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ซึ่งถือว่าเป็นความล่าช้าของหน่วยงานราชการ หากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มนักวิชาการ และสื่อมวลชนในช่วงเวลาดังกล่าวอาจจะทำให้นายยุทธนาเสียสิทธิที่ควรจะได้รับ นายยุทธนาเคยเสียสิทธิที่ควรจะได้รับมาแล้วครั้งหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2546 นายยุทธนาสามารถสอบชิงทุนของรัฐบาลญี่ปุ่นได้ แต่เนื่องจากไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนจึงไม่สามารถดำเนินการทำหนังสือเดินทางได้ จึงต้องสละสิทธิที่พึงจะได้รับในครั้งนั้นไป กรณีของนาย ยุทธนา ผ่านวัน ทำให้เรื่องเด็กไร้สัญชาติถูกกระตุ้นเตือนต่อสังคม รวมถึงทำให้สังคมรับทราบข้อเท็จจริง แม้ว่าจะมีกระแสคัดค้านจากผู้ที่ยังไม่เข้าใจในปัญหา และผู้ที่ยังคงมีแนวคิดแบบเก่า ๆ เรื่องความมั่นคงผ่านทางสื่ออินเทอร์เน็ต และโทรทัศน์ต่อเรื่องดังกล่าวอยู่บ้างก็ตาม

หลังจากกรณีของนายยุทธนา การผลักดันของนักวิชาการและสื่อมวลชนกลุ่มเดิมได้ทำให้นางสาวอารณรัตน์ แซ่หวู่ มีโอกาสที่จะได้รับสัญชาติไทย เนื่องจากนางสาวอารณรัตน์ประสบปัญหาเช่นเดียวกับนายยุทธนา คือ มีมติให้ได้รับสัญชาติแต่เรื่องติดอยู่ที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ขณะเดียวกันนางสาวอารณรัตน์ต้องการใช้หนังสือเดินทางเพื่อเดินทางไปรับรางวัลผลงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ เรื่องเอนไซม์ในอ้นทะเล ที่ประเทศญี่ปุ่น แต่ไม่สามารถทำหนังสือเดินทางได้เนื่องจากไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเรื่องคนไร้สัญชาติยังอยู่ในกระแสของสังคม ทำให้สื่อมวลชนนำเสนอเรื่องของเธอผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ และรายการโทรทัศน์ และทำให้นางสาวอารณรัตน์ได้รับสัญชาติในที่สุด

จากทั้ง 2 กรณี การได้รับสัญชาติมีส่วนมาจากการผลักดันของนักวิชาการ และสื่อมวลชนที่นำเสนอเรื่องราวจนกลายเป็นกระแสของสังคม ถึงกระนั้นก็ตาม ยังมีคนไร้สัญชาติอีกจำนวนมากที่เคยถูกนำเสนอเป็นข่าว เช่น กรณีแม่อายุ แต่ยังคงไม่ได้รับสัญชาติคืน รวมทั้งยังมีกรณีคนไร้สัญชาติกลุ่มอื่น ๆ ที่ยังคงถูกนำเสนอในลักษณะของการตอกย้ำว่าพวกเขาไม่ใช่คนไทย และเหมา

รวมไปว่าเป็นพวกเดียวกับพวกหลบหนีเข้าเมือง หรือมีสถานะแบบเดียวกับพวกแรงงานต่างด้าว ทั้ง ๆ ที่หากมีการพิสูจน์สัญชาติตามกระบวนการทางกฎหมายและวิทยาศาสตร์ ส่วนหนึ่งของพวกเขาเหล่านั้นควรได้รับสัญชาติไทยตั้งแต่เกิด

เรื่องของคนไร้สัญชาติเป็นเรื่องที่อาจจะกล่าวได้ว่ามีลักษณะคลุมเครือและขาดความเข้าใจจากผู้คนส่วนใหญ่ในสังคม หรือหากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นเรื่องที่คนทั่วไปในสังคมไม่ให้ความสนใจ และมักจะมองกรณีต่างๆ ที่เกิดขึ้นแบบแง่มุมเดียว จึงสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการรับรู้ที่กล่าวว่าคนเราไม่สามารถรับรู้โลกของความเป็นจริงได้ด้วยตนเองเสมอไป แต่ส่วนใหญ่รับรู้ผ่านตัวกลางอื่น ๆ ในสังคม โดยเฉพาะในสังคมสมัยใหม่ที่มีตัวกลางที่สำคัญ คือ สื่อมวลชน ที่ทำหน้าที่ฉายภาพเหตุการณ์ต่างๆ ให้ผู้คนได้รับรู้ โดยเฉพาะในเรื่องที่อยู่ห่างไกล เช่น เรื่องต่างประเทศ เรื่องชนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมที่เราไม่มีโอกาสสัมผัสโดยตรง(กาญจนา แก้วเทพ, 2534)

สื่อมวลชนซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลาง ยังคงสะท้อนปัญหาเพียงบางแง่มุมของคนไร้สัญชาติ สื่อหยิบยกเพียงกรณีคนไร้สัญชาติที่มีความรู้ความสามารถมานำเสนอ และให้ความช่วยเหลือ แต่กลับละเลยที่จะนำเสนอและให้ความช่วยเหลือบุคคลทั่วไปที่ประสบปัญหาไร้สัญชาติ รวมทั้งยังขาดการนำเสนอเพื่อสร้างเสริมความเข้าใจ และปรับทัศนคติของสังคมต่อคนไร้สัญชาติให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง

จึงไม่เป็นการกล่าวเกินไปกว่าที่จะชี้ว่า สื่อมีบทบาท “ให้สัญชาติ” ในทางอ้อม ด้วยการผลักดันให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดำเนินการกับกรณีปัญหาต่าง ๆ โดยเร็ว หรือทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจ และปรับทัศนคติของคนในสังคมต่อคนไร้สัญชาติ โดยเป็นการทำงานผ่านรูปแบบ และประเภทของการสื่อสารอื่นที่มีใช้สื่อสารมวลชน เช่น เว็บไซต์ ซึ่งเป็นสื่อที่มีการสร้างเนื้อหาโดยนักวิชาการ สื่อ และนักพัฒนาเอกชนที่มีความรู้ในเรื่องนี้ และเผยแพร่ให้สังคมรับทราบ รวมถึงมีกิจกรรมในการช่วยเหลือคนไร้สัญชาติผ่านทางเว็บไซต์ด้วย

ตัวอย่างเว็บไซต์เหล่านี้ ได้แก่

www.tobethai.org เป็นแหล่งรวบรวมบทความที่ผลิตโดยมูลนิธิกระเจกฯ นำเสนอกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสัญชาติ รวมถึงบทความที่ผลิตโดยผู้จัดทำเว็บไซต์ และกระดานข่าวสารในการสื่อสารระหว่างผู้จัดทำเว็บไซต์กับผู้ประสบปัญหา หรือผู้ประสบปัญหากับผู้ประสบปัญหา และยังมีกิจกรรมพิเศษ คือ การเคลื่อนไหวในการรวบรวมรายชื่อจดหมายอิเล็กทรอนิกส์

(E-Mail) ของประชาชนทั่วไปให้ครบ 5 หมั่นชื่อ เพื่อสนับสนุนให้มีการแก้ไขกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการให้สัญชาติ หากว่าไม่ใช่ผู้สนใจเรื่องดังกล่าวจริง ๆ ก็จะไม่ทราบถึงเว็บไซต์ดังกล่าว

www.karencenter.com รวบรวมบทความที่ผลิตโดยกลุ่มนักข่าว กลุ่มนักสิทธิมนุษยชน กลุ่มนักกฎหมาย เกี่ยวกับความรู้เรื่องคนไร้สัญชาติ โดยมีทั้งบทความภาษาไทย และบทความภาษาอังกฤษ รวมถึงกระดานข่าวสาร แต่เนื่องจากเว็บไซต์เปิดบริการมาไม่นานจึงมีการสนทนาจากกลุ่มคนไร้สัญชาติไม่มากนัก โดยพื้นฐานเป็นเว็บไซต์เพื่อสร้างความเข้าใจชาติพันธุ์กระเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

www.archanwell.org เป็นเว็บไซต์ด้านกฎหมายของ รศ.ดร. พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร ซึ่งรวบรวมกฎหมายทุกประเภท โดยรศ. ดร. พันธุ์ทิพย์ ได้ดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องคนไร้สัญชาติมาหลายปีแล้ว และได้ทำการรวบรวมกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องสัญชาติไว้เป็นหมวดหมู่ รวมถึงความเคลื่อนไหวในการให้ความช่วยเหลือคนไร้สัญชาติ และบรรจบทความเกี่ยวกับความรู้เรื่องคนไร้สัญชาติ โดยมีกระดานข่าวสารเป็นพื้นที่ในการสนทนาของกลุ่มคนไร้สัญชาติ และการขอความช่วยเหลือผ่านทางกระดานข่าวสารมายัง รศ.ดร. พันธุ์ทิพย์ ซึ่งมีทั้งการสอบถามและขอคำแนะนำในการแก้ปัญหาของตน

นอกจากสื่อที่เป็นเว็บไซต์เหล่านี้แล้ว ยังมีสื่อมวลชนประเภทอื่นๆ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ โทไรทัศน์ และวิทยุ ที่ได้มีบทบาทร่วมผลักดันให้เกิดนโยบายสาธารณะเพื่อแก้ไขปัญหาของคนไร้สัญชาติ แม้จะยังมีจำนวนไม่มากนักก็ตาม กรณีการเคลื่อนไหวของสื่อที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าสื่อเป็นกลไกสำคัญที่จะเชื่อมโยงความร่วมมือของหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และมีแรงผลักดันให้เกิดเป็นนโยบายสาธารณะเรื่องคนไร้สัญชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาวิจัยเพื่อถอดบทเรียนและประสบการณ์ของกลุ่มนักข่าวที่จะช่วยทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ที่มาจากประสบการณ์จริงของนักข่าว ซึ่งมีส่วนแก้ไขปัญหาได้จริง อันจะเป็นตัวแบบให้แก่การสนับสนุนบทบาทของนักข่าวในการทำงานประเด็นอื่นๆของสังคมต่อไป นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังมุ่งหวังที่จะเสนอแนะวิธีการและรูปแบบของการสร้างเครือข่ายสื่อมวลชนเพื่อผลักดันนโยบายสาธารณะกรณีคนไร้สัญชาติ และหามาตรการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน

ปัญหานำวิจัย

1. กระบวนการทำข่าว และรูปแบบการนำเสนอข่าวคนไร้สัญชาติของกลุ่มนักข่าวที่มีบทบาทในเรื่องนี้เป็นอย่างไร
2. รูปแบบ และปัจจัยที่สนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างเครือข่ายนักข่าว เพื่อให้สามารถแสดงบทบาทเป็นผู้สร้างองค์ความรู้เรื่องคนไร้สัญชาติ ประกอบด้วยอะไรบ้าง ทั้งในส่วนของฝ่ายข่าว และฝ่ายแหล่งข่าว ซึ่งมีทั้งหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ
3. นักข่าวควรมีบทบาทอย่างไรในการผลักดันให้การแก้ปัญหาคนไร้สัญชาติปรากฏเป็นนโยบายสาธารณะ

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษากลุ่มผู้ผลิตเนื้อหา และนักข่าว ที่ผลิตข่าวและบทความเรื่องเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติให้สังคมได้รับรู้ รวมถึงกลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ นักวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ เพื่อเข้าใจร่วมกันและผลักดันปัญหาไปสู่การแก้ไข

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. นำการศึกษาที่ได้จากประสบการณ์ของผู้ผลิตข่าวสร้างขึ้นเป็นองค์ความรู้
2. นำองค์ความรู้ ไปผลักดันนโยบายสาธารณะและเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหากรณีคนไร้สัญชาติ โดยเครือข่ายที่สร้างขึ้น
3. นำวิธีการถอดความรู้ และประสบการณ์ออกเผยแพร่เป็นต้นแบบของกระบวนการนำเสนอข่าวในกรณีดังกล่าว และเป็นการสนับสนุนรูปแบบของการวิจัยที่ให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของผู้สร้างสาร

นิยามศัพท์

คนไร้สัญชาติ คือ ผู้ที่เกิดในประเทศไทย แต่ไม่ได้รับสัญชาติไทยตามหลักดินแดน อันเนื่องมาจาก การแก้ไขกฎหมายสัญชาติ(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๗ ทวิ และแนวคิดเรื่องความมั่นคงของชาติ ในงานวิจัยนี้เจาะจงเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เคยไร้สัญชาติ แต่ปัจจุบันได้สัญชาติแล้ว เช่น นางสาว อภรณ์รัตน์ แซ่หวู่ และกลุ่มคนไร้สัญชาติที่อยู่ในกระบวนการพิจารณาให้สัญชาติ เช่น อาจารย์ น้ำค้าง แซ่ตั้ง

กฎหมายสัญชาติมาตรา ๗ ทวิ คือ กฎหมายที่แก้ไขใหม่ ความว่า "ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย โดยบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าว ย่อมไม่ได้รับสัญชาติไทย ถ้าในขณะที่เกิดบิดาตามกฎหมายหรือบิดาซึ่งมิได้มีการสมรสกับมารดาหรือมารดาของผู้นั้นเป็น

(๑)ผู้ที่ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยเป็นกรณีพิเศษเฉพาะราย

(๒) ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพียงชั่วคราว หรือ

(๓) ผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

ในกรณีให้เห็นสมควร รัฐมนตรีจะพิจารณาและสั่งเฉพาะรายให้บุคคลตามวรรคหนึ่งได้สัญชาติไทยก็ได้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะรัฐมนตรีกำหนด ให้ถือว่า ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทยซึ่งไม่ได้สัญชาติไทยตามวรรคหนึ่ง เป็นผู้เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง เว้นแต่จะมีการสั่งเป็นอย่างอื่นตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น"

นักข่าว คือ บุคคลผู้ผลิตเนื้อหาจากสื่อต่าง ๆ ทั้งผู้ที่เป็นนักข่าวโดยวิชาชีพ และผู้ผลิตเนื้อหาจากวิชาชีพอื่น ๆ ในงานวิจัยนี้หมายถึง นักข่าวที่มีความรู้เรื่องคนไร้สัญชาติและมีบทบาทผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาในกรณีคนไร้สัญชาติ

เครือข่าย คือ รูปแบบความร่วมมือของนักข่าวกับหน่วยงานหรือบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่ และผลักดันเป็นนโยบายสาธารณะ ซึ่งในงานวิจัยนี้ หมายถึง เครือข่ายของนักข่าว นักวิชาการ คนไร้สัญชาติ และหน่วยงานของรัฐ

การถอดบทเรียนและประสบการณ์ คือ กระบวนการศึกษาวิจัยเพื่อสังเคราะห์รูปแบบแนวทาง อุดมการณ์ ปัญหาและอุปสรรคของบุคคลซึ่งในงานวิจัยนี้หมายถึง กลุ่มนักข่าวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างวิจัย เพื่อนำเสนอเป็นตัวแบบของการสร้างและพัฒนาเครือข่ายนักข่าว

ผู้สร้างองค์ความรู้ คือ บุคคลผู้นำข้อมูลข้อเท็จจริงที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ จนเป็นความรู้ และรวบรวมความรู้ที่มีอยู่เดิม สร้างขึ้นเป็นชุดความรู้เฉพาะเรื่อง ในงานวิจัยนี้หมายถึง กลุ่มนักข่าวที่เป็นผู้นำเสนอองค์ความรู้เรื่องคนไร้สัญชาติ

นโยบายสาธารณะ คือ นโยบายที่ผ่านกระบวนการสร้างความรู้อย่างเป็นระบบ โดยผู้คนในสังคม เพื่อประโยชน์ของคนในสังคม ในงานวิจัยนี้หมายถึง นโยบายเพื่อประโยชน์ของคนในสังคมเกี่ยวกับเรื่องคนไร้สัญชาติ

บทบาทขับเคลื่อน คือ บทบาทในการระดมความร่วมมือในการรณรงค์เพื่อเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยรวม หรือในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในงานวิจัยนี้ หมายถึง บทบาทของนักข่าวในการระดมความร่วมมือในการรณรงค์เพื่อสร้างการรับรู้และปรับทัศนคติให้กับคนในสังคม และนำไปสู่การผลักดันเพื่อแก้ไขนโยบายเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “นักข่าว กับบทบาทขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ กรณีบุคคลไร้สัญชาติ” ได้ใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- แนวคิดเรื่องประชาสังคม
- แนวคิดเรื่องสื่อเพื่อประชาสังคม
- แนวคิดเรื่องนโยบายสาธารณะ
- แนวคิดเรื่องเครือข่ายการสื่อสาร
- แนวคิดเรื่องนายประตู่ข่าวสาร
- แนวคิดเรื่องการระดมความร่วมมือ
- แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วม

1. แนวคิดเรื่องประชาสังคม (Civil Society)

ประชาสังคม เกิดขึ้นและเติบโตในช่วงศตวรรษที่ 17-18 อันเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม และการเติบโตของระบบทุนนิยม ทำให้ชนชั้นกลาง มีอำนาจในการต่อรองทางการเมืองมากขึ้น แต่แนวคิดเรื่องประชาสังคมแบบตะวันตก เป็นแนวคิดที่วิเคราะห์สังคม โดยตัดขาดจากภาครัฐ มองประชาสังคมคือทุกภาคส่วนของสังคมที่ไม่ใช่รัฐ

หากมองประชาสังคมไทยด้วยประชาสังคมแบบตะวันตก จะทำให้การนำมาใช้ผิดเพี้ยนไปจากโครงสร้างทางสังคมของไทย สังคมไทยมีระบบแบบรวมศูนย์อำนาจ และเป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง จากผู้มีอำนาจมากกว่าไปสู่ผู้อำนาจน้อย ในรูปแบบของการอุปถัมภ์ แต่ประชาสังคมแบบตะวันตกเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบทุก ๆ คนมีฐานะเท่าเทียมกัน

ประชาสังคมไทย ก่อตัวขึ้นเนื่องจากปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ. 2540 ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมาอย่างเลี่ยงไม่ได้ ทั้งปัญหาการว่างงาน ปัญหาอาชญากรรม รวมทั้งการประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ในช่วงเวลาดังกล่าวซึ่งมุ่งเน้น “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องประชาสังคมขึ้นในประเทศไทย

โดยเน้นให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตน โดยมีภาคราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ นักวิชาการ และองค์กรประชาชนในท้องถิ่น เรียกว่า “เวทีประชาคม” ซึ่งต่อมากลายเป็นรากฐานของการพัฒนาสู่การเป็นประชาสังคม

ตั้งแต่อดีต จนกระทั่งปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า สังคมไทยยังคงต้องอาศัยกลไกจากภาครัฐในการขับเคลื่อน จึงมีอาจจะละเลยภาครัฐไปได้เช่นสังคมตะวันตก และจะต้องทำงานประสานกับภาครัฐ โดยอาศัยภาคอื่น ๆ ของสังคมเป็นผู้ถ่วงดุลอำนาจของรัฐไม่ให้มีมากเกินไป ดังจะเห็นได้ทรรศนะของนักคิดไทย ต่อแนวคิดประชาสังคมซึ่งมีให้เห็นด้วยกับแนวคิดประชาสังคมแบบตะวันตก

ประเวศ วะสี (2540) กล่าวว่า Civil Society, Civic Tradition, ความเป็นชุมชน เป็นคำๆ เดียวกัน หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง จะเรื่องใดก็ได้แล้วแต่ และมีการจัดการ โดยมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ จิตวิญญาณ การเรียนรู้ร่วมกัน และการจัดการ ความเป็นชุมชน หรือ Civil Society เป็นการรวมตัวกันในแนวราบ แต่สังคมไทยเป็นการรวมตัวกันในแนวตั้งในรูปของการอุปถัมภ์ และการรวมศูนย์อำนาจ ทำให้ยากต่อการเกิดประชาสังคม สังคมไทยยังไม่อาจจะละเลยความสัมพันธ์ในแนวตั้งได้ หากมีการถักทอความสัมพันธ์ของรากหญ้า นักวิชาการ เอ็นจีโอ รัฐ และได้พลังจากความสัมพันธ์ในแนวตั้งเช่นระบบกษัตริย์ก็สามารถทำให้ประชาสังคมเข้มแข็งขึ้น โดยนำคำว่า เบญจภาคีมาใช้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เพื่อทำงานร่วมกันและประสานประโยชน์ซึ่งกันและกันของนักธุรกิจ ผู้นำชุมชน เอ็นจีโอ นักวิชาการ ข้าราชการ ซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า ประชาสังคม หมายถึง ทุกภาคส่วนของสังคม ทำงานเป็นภาคีร่วมกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540) ให้คำจำกัดความ “ประชาสังคม” ของสังคมตะวันตกว่า หมายถึง ส่วนของสังคมทุกส่วนที่ไม่ใช่ภาครัฐ หากหมายถึง องค์กรก็เป็นองค์กรที่จัดตั้งโดยไม่มีอำนาจรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากว่า สังคมตะวันตกเติบโตหลังจากที่รัฐมีการสถาปนาแล้ว ซึ่งต่างจากสังคมไทยที่ภาครัฐเข้าไปจัดตั้งสนับสนุนด้วย สำหรับคำว่า “ประชาสังคม” ในสังคมไทย หมายถึง ทุกๆ ส่วนของสังคมโดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนด้วย ถือว่าทั้งหมดเป็น

ประชาสังคม โดยเป็นหุ้นส่วน (Partnership) กัน ซึ่งคือการร่วมกันทำ ไม่สามารถกล่าวได้ว่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องของภาครัฐ หรือภาคประชาชนเท่านั้น แต่ทุกเรื่องเป็นเรื่องของส่วนรวม

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2540) กล่าวว่า ขบวนการประชาสังคมคือ เครือข่ายของ “กลุ่มองค์กร” ที่เชื่อมระหว่าง “รัฐ” กับ “ปัจเจกชน” ความต่างของความสัมพันธ์ของเครือข่ายประชาสังคมกับรัฐและรัฐกับตัวปัจเจกคือ ประชาสังคมต้องไม่ยอมให้รัฐครอบงำบางการ แม้ยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและทำงานร่วมกับรัฐได้ เน้นเรื่องการประสานร่วมมือ ไม่เป็นลัทธิปัจเจกนิยม ดังนั้นการเคลื่อนไหวของประชาสังคมต้องไม่เน้นการทำงานผ่านรัฐ เพื่อจำกัดขอบเขตของอำนาจรัฐ ลดภาระหน้าที่ของรัฐ โดยขบวนการประชาสังคมต้องยืดหยุ่นการทำงานนโยบายจากรัฐและช่วงชิงผลประโยชน์มาสู่ส่วนรวมที่ไม่ใช้รัฐให้มากขึ้น โดยการรวมกลุ่มควรจะเป็นการรวมกลุ่มของคนแปลกหน้า ด้วยความสมัครใจ สามารถออกจากกรเป็นสมาชิกภาพได้อย่างเสรี และทำงานร่วมกันอย่างเท่าเทียม

ชูชัย ศุภวงศ์ (2540) ประชาสังคม หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนที่ยากต่อการแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic Consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic Group/ Organization) ไม่ว่าจะป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม(ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic Network)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์ (2542) กล่าวสรุปว่า เนื่องมาจากความเสื่อมของระบบที่มีอยู่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ทำให้ต้องหาทางสร้างแหล่งอำนาจใหม่เข้าแทนที่อำนาจรัฐที่ไร้อำนาจ ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ประชาสังคมขึ้น ซึ่งไม่ได้ต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่ต้องการสร้างความหมาย กฎเกณฑ์ กติกา หรือค่านิยมชุดใหม่ให้กับการเคลื่อนไหวเรียกร้อง ด้วยการเคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตนเองมากกว่าผ่านระบบตัวแทนต่าง ๆ โดยกระบวนการเคลื่อนไหวเป็นของประชาชนธรรมดาเพื่อเรียกร้องสิทธิของตนในฐานะที่เป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย หรือไม่ก็เรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะที่เป็นมนุษย์/สิทธิมนุษยชน รวมถึงสิทธิที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ

จากแนวคิดประชาสังคมจากมุมมองของนักคิดของไทยแสดงให้เห็นว่า ในการแก้ปัญหาเชิงนโยบาย จะต้องอาศัยพลังขับเคลื่อนจากทุกภาคส่วนของสังคม จะละเลยส่วนใดส่วนหนึ่งของ

สังคมไม่ได้ โดยทุกภาคส่วนจะต้องทำงานประสานประโยชน์ซึ่งกันและกันในลักษณะของเครือข่าย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวจะถูกนำไปเชื่อมโยงกับแนวคิดสื่อเพื่อประชาสังคม เพื่อถอดบทเรียนและประสบการณ์ของนักข่าวในฐานะที่เป็นหนึ่งในกลไกในการขับเคลื่อนในการแก้ปัญหาเชิงนโยบาย

2. แนวคิดสื่อเพื่อประชาสังคม (Civic Journalism)

แนวคิดสื่อเพื่อประชาสังคม พัฒนามาจากทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยสื่อมวลชนจะต้องปฏิบัติตามพันธกิจต่อสังคม มีการควบคุมกันเองของสื่อ สะท้อนความหลากหลายของสังคม แต่เนื่องมาจากสื่อมวลชนในปัจจุบันมีข้อจำกัด ได้แก่ เงื่อนไขทางธุรกิจ วัฒนธรรมการทำข่าวของสื่อมวลชนที่ขาดสมดุลของแหล่งข่าวเชิงเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจ รวมถึงการละเลยต่อเนื้อหาของท้องถิ่นและชุมชน ทำให้เกิดกระแสที่จะทำให้บทบาทสื่อมวลชนสอดคล้องไปกับแนวคิดประชาสังคม

ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี (2543) เสนอบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาสังคม ว่า

1. แสดงบทบาทในฐานะสื่อของประชาชนมากขึ้น ได้แก่ เลือกว่าที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนมานำเสนอมากขึ้น ควบคู่ไปกับข่าวกระแสหลักที่ประชาชนสนใจ
2. แสดงบทบาทในการเข้าไปมีส่วนกระตุ้นให้เกิดกระบวนการประชาสังคม เช่น สร้างความตระหนักในพลังของประชาชนและชุมชน โดยใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างกระแส “ประชาสังคม”
3. ยึดหลักการเป็น “กระจก” สะท้อนความเป็นไปในสังคม ทำหน้าที่เสนอข้อวิพากษ์วิจารณ์หรือข้อถกเถียงถึงข้อดีข้อเสียของกระบวนการ “ประชาสังคม” ว่ามีฐานะเป็นทางออกของสังคมไทยจริงหรือไม่ โดยสื่อมวลชนทำหน้าที่กระตุ้นให้ “ประชาสังคม” กลายเป็น “กระแส” โดยทางอ้อม ทำให้ประชาชนผู้บริโภคข่าวสารได้รับทราบเรื่องราวของกระบวนการประชาสังคมในทุกแง่มุม แล้วสามารถนำมาตัดสินใจว่า จะร่วมสนับสนุนกระบวนการประชาสังคมหรือไม่

Robert A. Hackett and Yuezhi Zhao (1998) ได้อธิบายลักษณะสำคัญของสื่อเพื่อประชาสังคมได้ ดังนี้ (อ้างใน มณฑกานต์ 2545)

1. สื่อควรมีการนำเสนอแบบวิเคราะห์ถึงรากเหง้าของปัญหา
2. สื่อควรมีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชน

3. สื่อต้องเป็นผู้เริ่มจุดประเด็น เกาะติด เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอภิปรายประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม
4. สื่อต้องมีบทบาทในการหาข้อยุติปัญหา หรือหาทางออกให้กับสังคม
5. สื่อต้องเป็นสื่อกลางในการประสานความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการแก้ปัญหา

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ (2543) กล่าวว่า การประชาสังคมจะมีความยั่งยืน ต้องมีระบบการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนและการสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ถ้าจะใช้การสื่อสารเพื่อให้เกิดกระบวนการประชาสังคม ประชาชนจะต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการสื่อสารใหม่ ตั้งแต่ระบบคิด ทักษะคิด การฟัง การพูด การแสดงออก การเคารพความคิดเห็น มีกระบวนการตัดสินใจภายใต้การเคารพในสิทธิหน้าที่และความเสมอภาค ต้องติดตามข้อมูลข่าวสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนรอบข้างต่อสื่อที่ได้รับเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ สื่อมวลชนต้องปรับเปลี่ยนโดยทำงานด้วยความรับผิดชอบ มากกว่าการขายข่าว และพร้อมที่จะนำเสนอข้อเท็จจริงตลอดจนทางเลือกต่าง ๆ ในสังคม

เดวิด แมทิวส์ (อ้างใน ปารีชาติ 2542) ว่า ความสำคัญของช่องทางหรือเครือข่ายเพื่อการสื่อสารว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้ประชาสังคมเข้มแข็ง โดยช่องทางเหล่านั้น ได้แก่ ช่องทางหรือเครือข่ายการสื่อสารที่เป็นทางการ เช่น เวทีการประชุมเมือง ช่องทางการเครือข่ายการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการเช่น การพบปะพูดคุยของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ในสถานที่ต่าง ๆ โดยช่องทางหรือเครือข่ายการสื่อสารเหล่านั้นจะกลายเป็นกลไกหลักที่นำไปสู่เจตจำนงทางการเมือง การสร้างสำนักสาธารณะ การเรียนรู้ร่วมกัน การกำหนดประเด็นปัญหาสาธารณะและค้นหาทางเลือกของชุมชน

แจน ซาฟเฟอร์ (อ้างใน ปารีชาติ 2542) ว่า งานข่าวเพื่อประชาสังคมจะเกิดขึ้นได้ควรมีการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ คือ

1. เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในห้องข่าว เน้นการนำเสนอข่าวโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง การฟังเสียงประชาชนและการนำเสนอสิ่งที่เป็นประเด็นสนทนาต่าง ๆ ในชุมชน ตลอดจนเน้นการนำเสนอประเด็นปัญหา สาธารณะ อย่างเป็นตรง เจาะลึกในทุกมุมมอง เปิดกว้างให้สมาชิกในชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับประเด็นปัญหา
2. เปลี่ยนคำศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้ในข่าว โดยเป็นภาษาที่สะท้อนความเป็น “ประชาชน” มากขึ้น
3. เปลี่ยนระบบการให้รางวัลสำหรับข่าว หรือนักข่าวซึ่งอาจจะนำไปสู่การกระตุ้นความสำคัญของข่าวในเชิงประชาสังคมมากขึ้น

แนวคิดดังกล่าวจึงถูกนำมาถอดบทเรียนและประสบการณ์ของนักข่าวว่า มีกระบวนการและรูปแบบในการนำเสนอข่าวบุคคลไร้สัญชาติอย่างไรบ้าง รวมถึงความคิดเห็นจากบุคคลไร้สัญชาติ และบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาถึงนักข่าวว่าควรมีบทบาทอย่างไรที่จะขับเคลื่อนปัญหาเรื่องบุคคลไร้สัญชาติปรากฏเป็นนโยบายสาธารณะ และสร้างการเรียนรู้ให้สังคม

3. แนวคิดเรื่องนโยบายสาธารณะ (Public Policy)

ลาสเวลล์ และแคปแลน (อ้างใน ศุภชัย 2545) นโยบายสาธารณะ หมายถึง แผนหรือโครงการที่กำหนดขึ้นอันรวมถึงเป้าหมาย สิ่งที่มีคุณค่า และแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ

เดวิด อีสตัน (อ้างใน ศุภชัย 2545) ว่า นโยบายสาธารณะ หมายถึง การจัดสรรผลประโยชน์ หรือสิ่งที่มีคุณค่าระหว่างปัจเจกชน และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในระบบสังคมการเมือง

ศุภชัย ยาวะประภาษ (2545) กล่าวว่า นโยบายสาธารณะ หมายถึง แนวทางการดำเนินกิจกรรมของรัฐบาล ซึ่งรวมทั้งกิจกรรมที่ผ่านมาในอดีต กิจกรรมที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน และกิจกรรมที่คาดว่าจะเกิดในอนาคต โดย “แนวทางดำเนินกิจกรรม” ในทางปฏิบัติก็คือ ทางเลือกที่รัฐบาลได้กำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหา บรรเทาปัญหา และ/หรือป้องกันปัญหาต่าง ๆ ตามภาระหน้าที่ของรัฐบาล ส่วนคำว่า “กิจกรรมของรัฐ” หมายถึง กิจกรรมที่ดำเนินการ หรือควบคุมดูแลการดำเนินการโดยองค์การของรัฐ เพื่อประโยชน์สุขของสาธารณะชนเป็นสำคัญ

ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ (2547) กล่าวในความเห็นของตนว่า การกำหนดนโยบายสาธารณะจะต้องเป็นกระบวนการที่มีการเชื่อมโยงระหว่างหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีรัฐต้องดำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมและการมีส่วนร่วมของประชาชน เสริมสร้างสถาบันสังคมและการเมืองที่เข้มแข็ง การบริหารควรเป็นแบบพหุภาคีส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงองค์ความรู้และข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม ส่วนหลักการเคารพสิทธิมนุษยชน และสิทธิการพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน และนโยบายสาธารณะที่กำหนดขึ้นต้องเป็นกระบวนการที่ประชาชนเป็นศูนย์กลางและมีส่วนร่วมในการกำหนดที่มุ่งสร้างประสิทธิภาพของการบริการสาธารณะต่าง ๆ ของรัฐ

ประเวศ วะสี (2547) กล่าวถึง กระบวนการนโยบายสาธารณะว่า ควรมีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง เป็นกระบวนการทางปัญญา ใช้หลักฐานข้อเท็จจริงที่ผ่านการวิเคราะห์สังเคราะห์มาอย่างดีจนเป็น “ความรู้” ที่เรียกว่าเป็นการสร้างนโยบายที่อยู่บนฐานของความรู้

ประการที่สอง เป็นกระบวนการทางสังคม เพราะนโยบายจะกระทบต่อสังคม ผู้ที่อยู่ในสังคมจึงควรจะเข้ามาจับบทบาทร่วมเรียนรู้ ร่วมกำหนดนโยบาย ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 76 ซึ่งกำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

ประการที่สาม เป็นกระบวนการทางศีลธรรม นโยบายสาธารณะควรมีขึ้นเพื่อความถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อคนทั้งหมดของสังคม ไม่แบ่งแยะเพื่อประโยชน์เฉพาะกลุ่มของตน

โดยภาพรวมของกระบวนการสาธารณะควรจะเน้นที่การมีส่วนร่วมเรียนรู้ของทุกฝ่าย อย่างกว้างขวาง จนเกิดเป็นความเข้าใจของสังคม ควรจะมีฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 8 ฝ่าย คือ 1. ประชาชน/องค์กรพัฒนาเอกชน 2. สื่อมวลชน 3. นักวิชาการ 4. องค์กรสนับสนุนการวิจัยนโยบาย (สกว., สสส., มสช.) 5. ภาคธุรกิจเอกชน 6. กระทรวงต่างๆ 7. ฝ่ายการเมือง (รัฐบาล, รัฐสภา) 8. ผู้แทนองค์กรอิสระ (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน) ประชาชน เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายสาธารณะมากที่สุด จึงเป็นผู้ที่จะบอกปัญหาได้ดีที่สุด ส่วนสื่อมวลชนเป็นที่เชื่อมความนึกคิดของสังคม จึงเป็นภาคีสำคัญโดยนำประเด็นนโยบายสาธารณะของตน และรวบรวมความคิดเห็นของประชาชนเสนอเป็นนโยบายสาธารณะ

แนวคิดเรื่องนโยบายสาธารณะ นำมาใช้เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ รูปแบบ และปัจจัยที่ทำให้ นักข่าวเป็นกลไกสำคัญหลักที่จะนำปัญหาเรื่องบุคคลไร้สัญชาติไปสู่กระบวนการก่อให้เกิดเป็นนโยบายสาธารณะ

4. แนวคิดเรื่องเครือข่ายการสื่อสาร (Communication Network)

กาญจนา แก้วเทพ (2538) กล่าวว่า Network ในภาษาอังกฤษให้ภาพพจน์ที่ชัดเจนคือ Net ตาข่าย ที่โยงใยถึงกัน และพร้อมที่จะ Work เมื่อต้องการใช้งาน และจากความหมายด้านการสื่อสาร ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในด้านสังคม ดังนั้นเครือข่ายจึงหมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายๆ องค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลายาวนานพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม

แต่ก็มีรากฐานวางเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้

องค์ประกอบของเครือข่าย

1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) สมาชิกในเครือข่าย จะต้องมีความรู้สึกนึกคิด และรับรู้ถึงเหตุผลในการเข้าร่วมเครือข่าย เช่น มีประสบการณ์ในปัญหาาร่วมกัน มีความเข้าใจในปัญหาคล้ายคลึงกัน เป็นต้น โดยการรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจสำคัญของเครือข่ายที่จะทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันและประสานประโยชน์กันได้ดี

2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) คือ การมีจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย ซึ่งจะสร้างเอกภาพและลดความขัดแย้ง ทำให้กระบวนการเคลื่อนไหวมีพลัง

3. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefits) เครือข่ายเกิดจากการที่สมาชิกแต่ละคนมีความต้องการของตนเอง แต่ไม่สามารถบรรลุผลได้ หากดำเนินการคนเดียว ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมกันที่มากพอจะตั้งเครือข่าย

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิก เครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็ง เพราะหากกระบวนการมีส่วนร่วมมาจากทุกฝ่ายในเครือข่าย จะทำให้เกิดการรับรู้ ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือกระทำ ซึ่งสถานะของสมาชิกควรมีฐานะเท่าเทียมกันในฐานะหุ้นส่วน (Partner) ของเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (Horizontal Relationship) ที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (Vertical Relationship)

5. การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) สมาชิกแต่ละคนจะต้องนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดด้อยของอีกฝ่าย จะทำให้เกิดผลประโยชน์ และทำให้เครือข่ายเข้มแข็ง ต่อมาจึงเกิดการขยายเครือข่าย เพื่อหาสมาชิกเข้ามาเสริมให้เครือข่ายสมบูรณ์ขึ้น

6. การพึ่งพิงกัน (Interdependence) ด้วยข้อจำกัดของสมาชิก ทั้งด้านความรู้ เงินทุน ฯลฯ สมาชิกจึงไม่สามารถดำรงอยู่ด้วยตัวคนเดียว จำเป็นต้องพึ่งพากันและกันระหว่างสมาชิก

การทำให้สมาชิกของเครือข่ายเชื่อมโยงเข้าหากันจนทำให้รู้สึกว่ หากสมาชิกคนใดคนหนึ่งออกไป จะทำให้เครือข่ายล่มสลายได้ ซึ่งการฟังฟังจะทำให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันโดยอัตโนมัติ

7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เช่น มีการพบปะพูดคุย มีการประชุมสัมมนาร่วมกัน เป็นต้น ปฏิสัมพันธ์นี้จะเป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ยังมีปฏิสัมพันธ์ มากก็ยิ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันและทำให้เครือข่ายเข้มแข็งขึ้น

เครือข่าย มี 2 รูปแบบ คือ

1. เครือข่ายแนวตั้ง หมายถึง เครือข่ายที่มีสถานภาพของสมาชิกเรียงลำดับชั้นจากสูงไป ต่ำในระบบอุปถัมภ์ ผู้มีสถานภาพสูงกว่าจะช่วยเหลือผู้มีสถานภาพต่ำกว่า และสมาชิกไม่มีความ เท่าเทียมกัน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานรัฐกับประชาชน

2. เครือข่ายแนวนอน หมายถึง เครือข่ายที่มีสถานภาพของสมาชิกที่เสมอภาคเท่าเทียม กัน มีความสัมพันธ์ในลักษณะช่วยเหลือพึ่งพิงกัน และประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน เช่น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

เมื่อมีการรวมตัวกันของสมาชิก จนเกิดเป็นเครือข่ายแล้ว เครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยง สมาชิกให้เข้มแข็ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือ การสื่อสาร จึงมีความจำเป็นที่จะวิเคราะห์ เครือข่ายการสื่อสาร โดยมีผู้ให้ความหมาย “เครือข่ายการสื่อสาร” ไว้ดังต่อไปนี้

พัชนี เชนจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2541) ให้ความหมายว่า เป็นระบบการแพร่กระจายข้อมูลในบรรดาสมาชิกของกลุ่ม โดยเครือข่ายการสื่อสารนี้มีลักษณะ ต่างจากช่องทางการสื่อสาร ซึ่งเป็นเพียงตัวกลางการสื่อสารระหว่างผู้รับสารและส่งสาร

โรเจอร์ (อ้างใน อรอนันต์ วุฒิเสน, 2543) กล่าวถึงคุณลักษณะของเครือข่ายการสื่อสารว่า เป็นการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลโดยทิศทางไหลของข่าวสาร วิธีวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร เป็นการจัดกลุ่มบุคคลที่มีความคล้ายคลึงกันทางการสื่อสารในการเชื่อมโยงเครือข่าย ดังนั้นบุคคล ที่ใกล้ชิดกันจึงจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ความคล้ายกันทางการสื่อสาร (Communication Proximity) เป็นระดับการเชื่อมโยงของบุคคลสองคนในเครือข่ายการสื่อสารที่มีการซ้อนทับกัน

วินิจ เกตุขำ (2522) ให้ความหมาย “เครือข่ายการสื่อสาร” หมายถึง แบบแผนการติดต่อเกี่ยวข้อ และประสานกันภายในกลุ่มโดยสมาชิกภายในกลุ่มจะมีการรับการถ่ายทอดเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้

พัชนี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2541) สรุปว่า เครือข่ายการสื่อสาร มี 2 ประเภท คือ

1. เครือข่ายการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Network) หรือเครือข่ายการสื่อสารที่เกิดขึ้นเอง (Emergent Communication Network) เกิดขึ้นจากการสื่อสารระหว่างบุคคลซึ่งไม่มีใครได้รับมอบหมาย หรือบังคับให้ใช้การติดต่อผ่านทางช่องทางใดช่องทางหนึ่งอย่างตั้งใจ ตรงกันข้ามเครือข่ายเหล่านี้เกิดขึ้นเมื่อสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างอิสระในอัตราความถี่และความเข้มข้นของการสื่อสารที่ต่างกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไป เครือข่ายที่เกิดขึ้นจะกลายเป็นแหล่งข้อมูลที่ไม่เป็นระเบียบ

2. เครือข่ายการสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Network) หรือเครือข่ายการสื่อสารที่ได้ถูกกำหนดไว้ (Prescribed Communication Network) เป็นประเภทของการสื่อสารระหว่างบุคคลซึ่งเกิดปฏิสัมพันธ์ในเครือข่ายที่ได้มีการวางแผนอย่างแน่นอน ดังนั้น เครือข่ายเหล่านี้จึงมีโครงสร้างที่เป็นแบบแผน บทบาทและสถานภาพของสมาชิกจึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณา

เครือข่ายทั้งสองประเภทต่างมีตาข่ายต่อเนื่องกัน (Net Connectivity) คือ เส้นทางการติดต่อที่สมาชิกสามารถสื่อสารเข้าถึงสมาชิกอื่นในเครือข่ายแบบ “All Channel Net” คือ สมาชิกทุกคนสามารถติดต่อถึงกันได้หมด ในขณะที่เครือข่ายแบบ “Restricted Net” สมาชิกบางคนมีทางสื่อสารถึงบุคคลอื่นในเครือข่ายอย่างจำกัด หรืออาจจะไม่สามารถสื่อสารกับบุคคลอื่นได้เลย

Harold J. Leavitt (ฮาร์โรวิน ออเรนันต์ วูมิเสน, 2543) ทำการทดลองเรื่องเครือข่ายการสื่อสาร พบการสื่อสารแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ

1. การสื่อสารแบบมีศูนย์กลาง (Centralized Communication) เป็นการสื่อสารที่มีบุคคลหนึ่งเป็นศูนย์กลาง โดยสมาชิกคนอื่นๆ ต้องติดต่อผ่านคนกลาง ทำให้ไม่มีการติดต่อโดยตรงของสมาชิก

2. การสื่อสารแบบกระจายอำนาจ (Decentralized Communication) เป็นการสื่อสารที่สมาชิกในกลุ่มติดต่อกันโดยอิสระ ร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ปัญหา ทุกคนมีปฏิสัมพันธ์กัน ทำให้ได้ทั้งผลผลิต และกระบวนการของกลุ่ม การสื่อสารแบบนี้คำนึงการเอาใจใส่ผู้ทำงาน ขวัญและกำลังใจของผู้ทำงาน

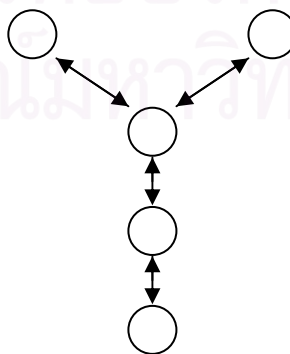
1. การสื่อสารแบบมีศูนย์กลาง (Centralized Communication)

1.1 เครือข่ายการสื่อสารแบบลูกโซ่ (Chain Network) ได้แก่ เครือข่ายการสื่อสารที่สมาชิกแต่ละคนจะติดต่อไปยังสมาชิกคนอื่นที่อยู่ถัดไปเท่านั้น เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องการประสานงานและการติดต่อระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การขาดความเป็นอิสระในการติดต่อสื่อสาร เพราะสมาชิกจะติดต่อกับบุคคลอื่นได้เพียง 1 คน หรือ 2 คน ที่ต่อจากเขาเท่านั้น จึงทำให้ความพอใจของสมาชิกค่อนข้างต่ำ ตำแหน่งศูนย์กลางเป็นตำแหน่งไหนก็ได้

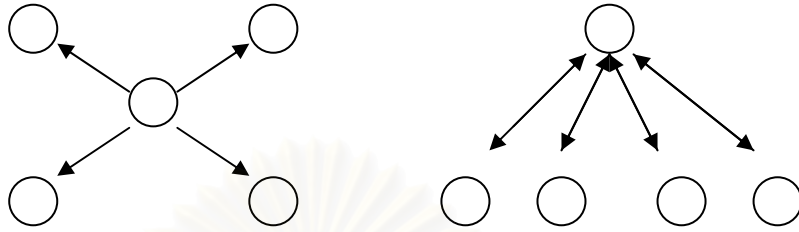
รูปที่ 1 เครือข่ายการสื่อสารแบบลูกโซ่

1.2 เครือข่ายการสื่อสารแบบตัววาย (Y Network) ได้แก่ เครือข่ายการสื่อสารที่มีสมาชิกที่อยู่ตรงกลางเพียง 2 คน จะทำหน้าที่ประสานงานและส่งข้อมูลที่รับจากสมาชิกคนอื่นๆ ที่อยู่รอบนอก การสื่อสารแบบนี้มีความเหมาะสมกว่าแบบลูกโซ่ในแง่ที่ทำให้งานสำเร็จได้ดีกว่า เพราะข้อมูลสามารถผ่านทิศทางต่างๆ ได้มากกว่าแทนที่จะอาศัยคนที่อยู่ถัดไปเท่านั้น โดยปกติบุคคลที่อยู่ตรงกลาง 1 คน หรือ 2 คนเท่านั้นที่มีความพอใจต่อรูปแบบการสื่อสารแบบนี้ แต่ส่วนที่เหลือของกลุ่มหรือผู้ที่อยู่รอบนอกมีความพอใจต่ำ รูปแบบนี้มักเกิดขึ้นในกลุ่มที่สมาชิกเพียง 1 หรือ 2 คนเท่านั้นที่เต็มใจจะรับงานและรับผิดชอบต่อผลสำเร็จของงาน

รูปที่ 2 เครือข่ายการสื่อสารแบบตัววาย

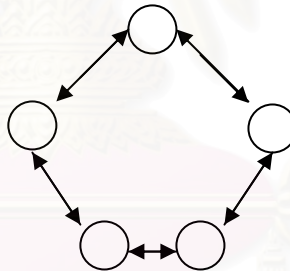
1.3 เครือข่ายการสื่อสารแบบวงล้อ (Wheel Network) เป็นเครือข่ายที่รวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางมากที่สุด โดยมีศูนย์กลางเป็นผู้รับข่าวแล้วส่งต่อไปยังสมาชิกคนอื่นๆ ผู้ที่เป็นศูนย์กลางจึงเป็นผู้นำของกลุ่มและมีอำนาจมากที่สุด เครือข่ายนี้สามารถจัดระบบและสร้างผลงานได้ดีที่สุด

รูปที่ 3 เครือข่ายการสื่อสารแบบวงล้อ

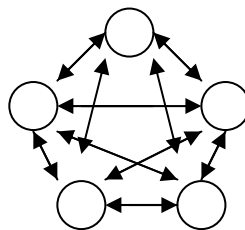
2. การสื่อสารแบบกระจายอำนาจ (Decentralized Network)

2.1 เครือข่ายการสื่อสารแบบวงกลม (Circle Network) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกทุกคนสามารถติดต่อกับสมาชิกที่อยู่ถัดไปทั้งสองข้าง สมาชิกทุกคนมีความพอใจและมีสถานะเท่าเทียมกัน จึงไม่มีสมาชิกคนใดเป็นศูนย์กลางหรือผู้นำกลุ่ม ทำให้ขาดระเบียบและสร้างผลงานได้ล่าช้า

รูปที่ 4 เครือข่ายการสื่อสารแบบวงกลม

2.2 เครือข่ายการสื่อสารแบบทุกช่องทาง (All Channel Network) เป็นเครือข่ายการสื่อสารที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนมีปฏิสัมพันธ์อย่างทั่วถึงได้โดยตรงไม่ต้องผ่านสมาชิกคนอื่นๆ อาจถือได้ว่าเป็นเครือข่ายการติดต่อที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะไม่มีข้อจำกัดการสื่อสารของสมาชิก โดยเครือข่ายเปิดโอกาสให้มีปฏิริยาย้อนกลับสูงที่สุด

รูปที่ 5 เครือข่ายการสื่อสารแบบทุกช่องทาง

แนวคิดเรื่องเครือข่ายการสื่อสาร จึงถูกนำมาเป็นแนวคิดเสริมกับแนวคิดกระบวนการนโยบายสาธารณะ เพื่อนำมาวิเคราะห์รูปแบบของเครือข่ายที่มีอยู่ และปัจจัยที่เอื้อต่อการจะทำให้ นักข่าวกลายเป็นกลไกหลัก โดยอาศัยเครือข่ายที่มีอยู่เพื่อนำปัญหาเรื่องบุคคลไร้สัญชาติไปสู่การแก้ไข

5. แนวคิดนายประตูข่าวสาร (Gatekeeper)

เคิร์ท เลวิน (อ้างใน David Manning White, 1999) กล่าวว่า ข่าวสารมักจะไหลผ่านช่องทางต่างๆ ซึ่งบริเวณดังกล่าวมีการควบคุมโดยกฎที่ตั้งไว้ หรือโดยวินัยของนายประตูข่าวสาร ซึ่งอาจจะเป็นบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจในการตัดสินใจว่าจะเสนอหรือระงับข่าวนั้นๆ ไว้

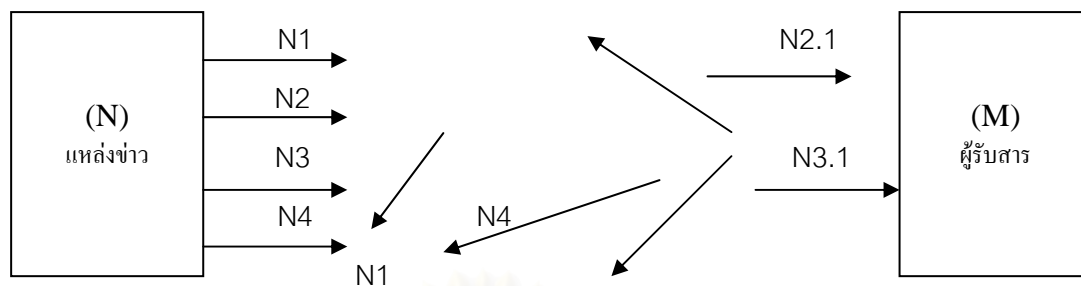
วิลเบอร์ ชแรมม์ (อ้างใน David Manning White, 1999) กล่าวว่า ประตู เป็นกระบวนการหนึ่งของการสื่อสารที่นายประตูข่าวสารมีสิทธิที่จะตัดสินใจว่า เรื่องใดเป็นเรื่องสำคัญที่ควรนำเสนอ และเรื่องใดไม่ควรนำเสนอข่าวสารไปยังประชาชน

เดวิด แมนนิง ไวท์ (1950 อ้างใน Howard Tumber, 1999) ไวท์ได้นำแนวคิดเรื่อง นายประตูข่าวสารมาศึกษาการทำงานของบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ในประเทศอเมริกา แถบชุมชนมิดเวสต์ โดยรับข่าวจากสำนักข่าวต่างๆ เช่น Associated Press, United Press และ International News Service ทางโทรเลขและทำการคัดเลือกข่าวเพื่อตีพิมพ์ ซึ่งบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ทำงานคล้ายกับนายประตูข่าวสาร

โดย ไวท์พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการคัดเลือกข่าวของนายประตูข่าวสารได้แก่

1. ทักษะคติของบรรณาธิการที่มีต่อข่าว
2. ความเร่งรีบของเวลาที่มีต่อข่าว
3. คุณค่าของข่าว
4. คุณภาพของการเขียนข่าวและวิธีการเขียนข่าว
5. หลักที่ยึดถือในการบริหาร
6. การมองความต้องการของผู้อ่าน
7. การแข่งขันของสื่อ

โดยมีกระบวนการเป็นไปตามแบบจำลองนี้

รูปที่ 6 แบบจำลอง นายประตู่ข่าวสารของไวท์

N	= แหล่งข่าวต่างๆ
N1, 2, 3, 4	= ข่าวแต่ละชิ้น
N2.1, 3.1	= ข่าวที่ถูกคัดเลือก
M	= ผู้รับสาร
N1, 4	= ข่าวที่ไม่ถูกคัดเลือก

แบบจำลองของไวท์ แสดงให้เห็นว่า แหล่งข่าวจะมีข่าวสารมากมาย (N1, 2, 3, 4) ที่ถูกส่งมายังสื่อมวลชน บรรณาธิการจะทำหน้าที่คัดเลือกข่าวสารเพียงบางชิ้น เพื่อนำออกเผยแพร่ (N2.1 และ 3.1) ส่วนข่าวอีกหลายชิ้นถูกตัดทิ้ง (N1 และ 4) ข่าวสารที่ได้รับคัดเลือกจะผ่านกระบวนการผลิต หรือตกแต่งให้เหมาะสมกับเวลา เนื้อหาหรือลักษณะของสื่อ เพื่อส่งไปยังผู้รับสาร

จอห์น อาร์. บริทเนอร์ (1989 อ้างใน กิติพงษ์ พงศ์พัฒนา, 2539) อธิบายเอาไว้ว่า นายประตู่ข่าวสาร นอกจากผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการแล้ว ยังหมายความรวมถึง บุคคลอื่นๆ ที่ควบคุมการเผยแพร่ข่าวสารผ่านสื่อมวลชน โดยมีหน้าที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ตัดทอนข่าวสาร โดยนายประตู่ข่าวสารจะตัดข่าวส่วนที่เห็นว่าเป็นเรื่องนอกประเด็นทิ้งไป
2. นายประตู่ข่าวสาร สามารถเพิ่มเติมข่าวสารด้วยการแสวงหาข้อเท็จจริง หรือแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมในข่าวสาร ก่อนส่งถึงผู้รับสาร
3. ทำหน้าที่รวบรวม หรือตกแต่งข่าวสารใหม่ ในบางกรณีนายประตู่ข่าวสารจะต้องทำหน้าที่จัดตกแต่งข่าวสารชิ้นใหม่

แนวคิดนายประจักษ์วาร มีความสำคัญที่จะนำมาประกอบการถอดบทเรียนและประสบการณ์ของกลุ่มนักข่าว และผู้ผลิตบทความ เพื่อทำความเข้าใจในกระบวนการทำงาน และปัจจัยที่ประกอบการคัดเลือกในการนำเสนอข่าวเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ

6. แนวคิดเรื่องการระดมความร่วมมือ (Mobilization)

เดนิส แมคเคเวล (2005) กล่าวถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนในการระดมความร่วมมือ (Mobilization) จากแนวคิดบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน (Media Function Theory) โดยพิจารณาจากฝ่ายต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน และสื่อมวลชนควรจะทำหน้าที่ให้กับฝ่ายต่างๆ อย่างไร ได้แก่ สังคม (Society), ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวสาร (The "Advocate"), สื่อมวลชน (Media), ผู้รับสาร (Audience)

หน้าที่ของสื่อมวลชนต่อสังคมในการระดมความร่วมมือ ด้วยการรณรงค์เพื่อเป้าหมายของสังคมในด้านการเมือง สงคราม การพัฒนาเศรษฐกิจ การทำงาน และศาสนา

หน้าที่ของสื่อมวลชนต่อผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวสารในการระดมความร่วมมือ

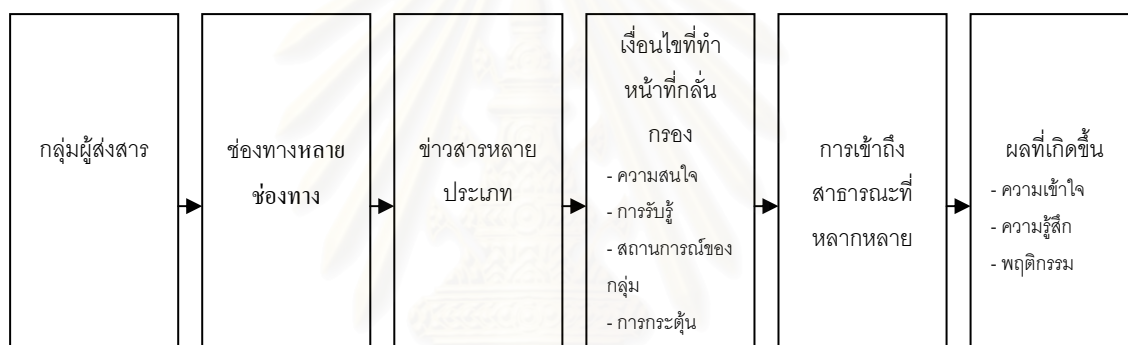
- กระตุ้นความสนใจ กระตุ้นให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วม และกระตุ้นให้เกิดการสนับสนุน
- จัดและแนะนำกิจกรรมแก่สมาชิกขององค์กร
- พยายามที่จะโน้มน้าวใจและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
- การหาเงินทุน
- สร้างอิทธิพลต่อผู้บริโภครวมโดยการโฆษณา

หน้าที่ของสื่อมวลชนต่อภารกิจของสื่อมวลชนเองในการระดมความร่วมมือ

- เป็นสื่อในการโฆษณาหรือการโฆษณาชวนเชื่อ ในฐานะที่เป็น "ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวสาร" ของประชาชน

- เข้าร่วมรณรงค์อย่างจริงจังเมื่อมีปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกิดขึ้น
- ให้มีการเพิ่มปริมาณและจัดสื่อมวลชนให้เหมาะสมกับการใช้ของผู้รับสาร

หน้าที่ในการระดมความร่วมมือที่สำคัญคือ การรณรงค์ (Media Campaign) เป็นสถานการณ์ที่มีการประสานสื่อหลายๆ ชนิดเข้าด้วยกัน เพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายในการโฆษณาชักชวนหรือให้ข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายที่ได้เลือกสรรไว้แล้ว โดยมีลักษณะสำคัญของการรณรงค์คือ ประการแรก การรณรงค์มีเป้าหมายเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมของสังคม ซึ่งบางครั้งพฤติกรรมดังกล่าวเป็นการชี้้นำ ตอกย้ำ และกระตุ้นอันนำไปสู่เป้าหมายที่สังคมยอมรับ โดยการรณรงค์ดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหญ่ๆ และสื่อเองถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อช่วยผลักดันตามเป้าหมายที่สถาบันต่างๆ ทางสังคมต้องการ เรียกว่า “การรณรงค์เพื่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นอยู่” ประการที่สอง การรณรงค์เป็นกระบวนการที่ส่งข่าวสารให้ผู้รับสารเพื่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองกลับ สำหรับลักษณะของการรณรงค์ที่มีการจัดระเบียบอย่างดีและครอบคลุมผู้คนจำนวนมาก จำเป็นต้องมีการออกแบบแบบจำลองเพื่อให้การสร้างอิทธิพลมีประสิทธิภาพ โดยมีแบบจำลองดังนี้

ข้อสังเกตจากแบบจำลองดังกล่าวคือ กลุ่มผู้ส่งสารในฐานะของผู้ริเริ่มการรณรงค์มักจะไม่ใช่ว่าปัจเจกบุคคลแต่จะเป็นกลุ่มเสมอ โดยกลุ่มผู้ส่งสารมักจะเป็นที่รู้จักในสังคม, การรณรงค์มักจะประกอบด้วยเนื้อหาข่าวสารหลายประเภท และผ่านช่องทางหลายชนิด อันทำให้โอกาสที่จะเข้าถึงผู้รับสาร และผลที่จะเกิดขึ้นมีการขึ้น รวมถึง “เงื่อนไขที่ทำหน้าที่กลั่นกรอง” ซึ่งอาจจะทำหน้าที่สนับสนุน หรือเป็นอุปสรรคของการไหลของข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมายก็ได้ ซึ่งสิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงคือ การรณรงค์นั้นจะต้องเรียกกรองความสนใจจากผู้รับสารได้ โดยความสนใจที่จะรับสารเกิดจากความน่าสนใจและความสอดคล้องของเนื้อหาที่มีต่อผู้รับสาร รวมถึงช่องทางในการสื่อสารด้วย สิ่งต่อมาคือ การรับรู้ อันเนื่องมาจากเนื้อหาของข่าวสารเปิดกว้างต่อการตีความได้ ดังนั้นการรณรงค์ที่จะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อผู้รับสารรับรู้ไปในทิศทางเดียวกับผู้ส่งสาร

โดยแนวคิดการระดมความร่วมมือ (Mobilization) เพื่อทำความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน กับบทบาทขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะว่ามีรูปแบบในการขับเคลื่อนอย่างไร และมีการสร้างการรับรู้และปรับทัศนคติให้กับคนในสังคมต่อกรณีบุคคลไร้สัญชาติอย่างไร

7. แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วม (Democratic – Participant Media Theory)

แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วม เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีบรรทัดฐานของสื่อมวลชน (Normative Theories of Media Performance)

กาญจนา แก้วเทพ (2545) กล่าวว่า จุดสำคัญของแนวคิดประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วมของสื่อ คือ

- การเน้นการสื่อสารในแนวนอน มากกว่าการสื่อสารในแนวตั้ง โดยเฉพาะการสื่อสารแบบจากบนลงล่าง

- พยายามต่อต้าน สื่อที่มีลักษณะผูกขาดโดยเอกชน และการใช้อำนาจแบบรวมศูนย์

เดนิส แมคเคเวล (1987) รวบรวมหน้าที่ของสื่อมวลชนตามแนวคิดประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- พลเมืองทุกคนและชนกลุ่มน้อยทุกกลุ่มมีสิทธิที่จะเข้าถึงสื่อมวลชนและมีสิทธิที่จะใช้สื่อเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

- องค์การของสื่อและเนื้อหาของสื่อจะต้องไม่ถูกควบคุมจากหน่วยงานของรัฐ

- สื่อจะต้องมีอยู่เพื่อประชาชนมิใช่เพื่อตัวองค์กรเอง มิใช่เพื่อนักวิชาชีพหรือบรรดาลูกค้าของสื่อ

- กลุ่ม องค์กร และชุมชนควรจะเป็นเจ้าของสื่อได้เอง

- สื่อขนาดเล็กที่มีลักษณะเปิดโอกาสให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมย่อมดีกว่าสื่อขนาดใหญ่ที่

ดำเนินการโดยนักสื่อมวลชนมืออาชีพและเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว

- การสื่อสารมีความสำคัญมากกว่าที่จะอยู่ในเฉพาะกลุ่มของนักวิชาชีพสื่อมวลชนเท่านั้น

แนวคิดดังกล่าวนำมาใช้เพื่อสนับสนุนแนวคิดเรื่องสื่อเพื่อการประชาสังคม และแนวคิดบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน เพื่อให้สื่อทำงานเพื่อประชาชน และทำให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากสื่อได้อย่างแท้จริง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับนายประตู่ข่าวสาร

กานตวี ปานสีทา (2545) ศึกษาเรื่อง บทบาทของเว็บมาสเตอร์ในการนำเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ออนไลน์ พบว่า เว็บมาสเตอร์ของหนังสือพิมพ์ออนไลน์มีบทบาทในการนำเสนอเนื้อหาบนเว็บไซต์ ดังนี้

1. มีบทบาทในการนำรูปแบบการสื่อสารสองทางมาใช้ ในการนำเสนอเนื้อหาเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่าง ผู้รับสาร องค์กร หรือระหว่างกลุ่มผู้รับสาร
2. มีบทบาทในการกำหนดขอบเขตเนื้อหาที่จัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่เฉพาะบนหนังสือพิมพ์ออนไลน์ โดยใช้การพิจารณานำเสนอเนื้อหาในรูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้อ่านข้อมูลอินเทอร์เน็ต และมีเกณฑ์ในการคัดเลือกเนื้อหาในลักษณะเดียวกับเกณฑ์ของบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เล่ม
3. มีบทบาทในการนำลักษณะเฉพาะ ของเทคโนโลยีการสื่อสารบนเครือข่ายมาใช้สร้างและจัดรูปแบบเนื้อหาในลักษณะที่แตกต่างกัน

งานวิจัยเกี่ยวกับสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์

มนทกานต์ ตปนียางกูร (2545) ศึกษาเรื่อง พัฒนาการของสื่อประชาสัมพันธ์ไทยบนอินเทอร์เน็ต พบว่า เว็บไซต์ข่าวสารทั้ง 5 เว็บไซต์ มีบทบาทที่แตกต่างกันในฐานะสื่อประชาสัมพันธ์ โดยเว็บไซต์ข่าวภาคประชาชนแสดงบทบาทในแง่ของการให้ข้อมูลประชาสัมพันธ์แก่สาธารณชน เว็บไซต์ของสำนักข่าวประชาธรรมแสดงบทบาทในแง่การรายงานข่าวเชิงวารสารศาสตร์ เว็บไซต์ของกลุ่มศิลปินวัฒนธรรมกระแงกาแสดงบทบาทในแง่การระดมทรัพยากรเพื่อพัฒนาชนบท เว็บไซต์ไทยทอปิคดอทคอมแสดงบทบาทในการให้การศึกษาแก่สาธารณะเกี่ยวกับประเด็นทางประชาสัมพันธ์ เว็บไซต์เครือข่ายเอ็นจีโอแสดงบทบาทเป็นศูนย์กลางเครือข่ายภาคประชาสังคม หรือเป็นเว็บทำให้ภาคประชาสังคม ยังพบว่า อินเทอร์เน็ตมีข้อดีหลายประการสำหรับสร้างเครือข่ายประชาสัมพันธ์ เช่น การลดต้นทุนการผลิต การสื่อสารสองทาง ความรวดเร็ว ลักษณะอันไร้พรมแดน และลักษณะนิรนามของผู้ใช้ แต่มีข้อจำกัดในการแพร่กระจายคือจำกัดเฉพาะในชนชั้นกลาง

ชลาลัย อุกิจ (2545) ศึกษาเรื่อง บทบาทของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นรายวัน จังหวัดเชียงใหม่ ตามแนวคิดประชาสัมพันธ์ พบว่า

1. การแสดงบทบาทตามแนวคิดประชาสัมพันธ์ ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหาในระดับชุมชนหรืออำเภอรอบนอกเท่าที่ควร และยังไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเวทีสาธารณะสำหรับประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง
2. การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ยังมีส่วนร่วมเพียงเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่หนังสือพิมพ์ในบางโอกาสเท่านั้น และส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำกลุ่มประชาสัมพันธ์ ผู้นำทางความคิด

หรือนักวิชาการที่มีชื่อเสียงเท่านั้น สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนทั่วไปยังขาดโอกาสแสดงความคิดเห็น และกำหนดประเด็นวาระข่าวสารที่เกี่ยวกับปัญหาในท้องถิ่นของตน

3. อุปสรรคที่มีผลต่อการแสดงบทบาทประชาสังคมของหนังสือพิมพ์ ภาคประชาชน คือ ขาดความรู้ในการเข้าถึงสื่อ การข่าว การประชาสัมพันธ์ และความไม่ไว้วางใจในบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น อุปสรรคของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น คือ วิธีคิด และความเชื่อในการกำหนดวาระข่าวสาร การให้ความสำคัญและการใช้แหล่งข่าว รวมถึงมุมมองผลกระทบของข่าว ที่ใช้หลักการเดียวกับหนังสือพิมพ์ระดับประเทศ

4. วิธีในการทำให้เกิดหนังสือพิมพ์ตามแนวคิดประชาสังคม คือ หาคำนิยามของสื่อเพื่อการประชาสังคมที่เหมาะสมกับประเทศไทย ใช้นโยบายกระจายอำนาจและการคลังสู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม หน่วยงานต่างๆ ต้องร่วมมือกันส่งเสริมให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับประชาสังคมให้เร็ว ลึกซึ้ง และตรงเป้าหมาย

งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเครือข่าย

รณชาติ บุตรแสนคม (2545) ศึกษาเรื่อง เครือข่ายและกระบวนการทำข่าว ของสำนักข่าวเด็กและเยาวชน “ขบวนการตาข่ายประรด” พบว่า

1. การรวมตัวของเครือข่ายเริ่มมาจากคุณฉัตรชัย เชื้อรามัญ เริ่มจากกิจกรรมค่ายเยาวชนและสานต่อแนวคิดโดยการใช้จดหมาย จดหมายข่าว รายการวิทยุเด็กและเยาวชน สำนักข่าวเด็กและเยาวชน การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตติดต่อสื่อสารกันเป็นเครือข่าย

2. เป้าหมายหลักของสำนักข่าว คือ 1) เพื่อเป็นพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้นำเสนอมุมมองของตนในการรายงานข่าว 2) ให้เด็กและเยาวชนรับรู้ถึงข่าวที่มีประโยชน์ต่อตนเอง ในมุมมองของเด็กและเยาวชน 3) กระตุ้นในสังคมหันมาสนใจประเด็นด้านเด็กและเยาวชน

3. สำนักข่าวมีกระบวนการทำข่าว 6 ขั้นตอน คือ 1) รวบรวมประเด็นข่าวที่น่าสนใจ 2) การเตรียมประเด็นข่าว 3) การออกไปทำข่าว 4) การเรียบเรียงประเด็นข่าว 5) การคัดเลือกข่าว 6) การรายงานข่าว

4. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการเลือกข่าว 3 ระดับ คือ ปัจจัยระดับบุคคลและกลุ่ม ได้แก่ มุมมองส่วนบุคคลของผู้คัดเลือกข่าว ปัจจัยระดับองค์กร ได้แก่ ความสอดคล้องของเนื้อหาข่าวกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม และความจำกัดของเนื้อที่และเวลาในการนำเสนอ ปัจจัยระดับสังคม ได้แก่ เนื้อหาข่าวเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง และความเกี่ยวเนื่องของเนื้อหาข่าวกับเรื่องราวที่กำลังเป็นที่สนใจของสังคม

5. รูปแบบของเครือข่ายมีการเปลี่ยนแปลง 8 ช่วงเวลา โดยมีปัจจัยใน 3 ระดับ คือ ปัจจัยระดับบุคคล ได้แก่ การกระตุ้นความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมด้วย “การสื่อสารแบบบุคคลต่อบุคคล”,

การมีผู้นำที่เข้มแข็งและมีความสามารถ, เวลาว่างของเด็กและเยาวชน, การได้รับอนุญาตจากผู้ปกครอง ปัจจัยระดับกลุ่ม ได้แก่ การใช้ช่องทางสื่อสารในการเพิ่มจำนวนและรักษาสัมพันธ์ภาพสมาชิก, การสื่อสารภายในค่ายเยาวชนสร้างความแข็งแกร่งให้เครือข่าย, มีการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง, ความใกล้ชิดสนิทสนมของสมาชิก, เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการทำงาน, สมาชิกมีความสนใจ กระตือรือร้น และเต็มใจทำงานหนัก, สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อกลุ่ม ปัจจัยระดับองค์กร มีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่ท้าทายความสามารถ, เข้าร่วมเป็นสมาชิกได้ง่าย, มีอิสระในการทำงาน, รับความคิดเห็นจากผู้เปิดรับสื่อมาปรับปรุงคุณภาพงาน

งานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์

เบญจวรรณ อุษณีย์ (2543) ศึกษาเรื่อง การสะท้อนภาพกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทยของหนังสือพิมพ์รายวัน พบว่า

หนังสือพิมพ์รายวันมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในรูปแบบข่าวมากกว่ารูปแบบอื่นๆ และส่วนใหญ่เป็นประเด็นเหตุการณ์ด้านร้าย มักเป็นเหตุการณ์ในกรุงเทพฯ และภาคกลาง และการนำเสนอบทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นภาพลักษณ์ในเชิงลบ ซึ่งบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ระบุว่า การนำเสนอเรื่องชาติพันธุ์เป็นการนำเสนอตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคม แต่เนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ มีผลทำให้เนื้อหาเบี่ยงเบนไปจากความจริง อันได้แก่ ปัจจัยด้านธุรกิจ ผลจากกระบวนการคัดเลือกข่าว ปัจจัยด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพการณ์ในแต่ละสังคม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “นักข่าว กับบทบาทขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ กรณีบุคคลไร้สัญชาติ” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการเก็บข้อมูลแบบสหวิธีการ (Multiple Methodology) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ไว้ดังต่อไปนี้

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

สำหรับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยนี้ คือ

1. กลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ

1.1 กลุ่มบุคคลที่เคยไร้สัญชาติ แต่ปัจจุบันได้รับสัญชาติแล้ว ได้แก่

- คุณยุพธนา ผ่านวัน นิสิตปริญญาตรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- คุณอาภรณ์รัตน์ แซ่หวู่ นิสิตปริญญาเอก มหาวิทยาลัยมหิดล
- คุณบุญ พงษ์มา จากอำเภอแม่สาย จ. เชียงใหม่
- คุณพรหมมินทร์ อินทวิชัย จากอำเภอแม่สาย จ. เชียงใหม่

1.2 กลุ่มบุคคลไร้สัญชาติที่อยู่ในกระบวนการพิจารณาให้สัญชาติ ได้แก่

- คุณตีบ สายวัน บุคคลไร้สัญชาติ จาก อ.แม่สาย จ. เชียงราย
- อาจารย์น้ำค้าง แซ่ตั้ง อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ จาก อ.แม่สอด จ.ตาก
- คุณประเสริฐ ภายทวน บุคคลไร้สัญชาติ จาก อ.แม่สาย จ. เชียงใหม่

2. กลุ่มผู้ผลิตเนื้อหา และนักข่าว

2.1 สื่อหนังสือพิมพ์ ได้แก่

- คุณวันดี สันติวุฒิมณี บรรณาธิการสาละวินโพสต์
- คุณภาสกร จำลองราช ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชน
- คุณสนิทสุดา เอกชัย บรรณาธิการอาวุโส outlook บางกอกโพสต์
- คุณสรินยา กิจประยูร เอินจีโอที่ต่อสู้อ่านหน้าหนังสือพิมพ์
- คุณจิตินบ โกมลนมิ ทีมสื่อสารสาธารณะเพื่อการเคลื่อนไหวทางวิชาการและสังคม

โครงการเด็ก เยาวชน และครอบครัว มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

2.2 สื่อโทรทัศน์ ได้แก่

- คุณสมมา โกมลสิงห์ บรรณาธิการรายการถอดรหัส ไอทีวี
- คุณชวิตา วาทินชัย ผู้สื่อข่าวอ.ส.ม.ท.
- คุณธีรยุทธ บุญแผ่ผล ผู้สื่อข่าวอ.ส.ม.ท.

2.3 สื่อเว็บไซต์ ได้แก่

- คุณณัฐพงษ์ สิงห์เถื่อน เว็บไซต์เตอร์ www.tobethai.org
- คุณสุรพงษ์ กองจันทิก เว็บไซต์เตอร์ www.statelessperson.com

3. กลุ่มนักวิชาการแต่ละแขนง ได้แก่

- รศ.ดร. พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร มุลนิธิคีนิง ธาไชย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และผู้รับผิดชอบโครงการเด็กไร้รัฐ มุลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ
- ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี ผู้อำนวยการสำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
- อาจารย์สุภาพร โพธิ์แก้ว นักวิชาการผู้ให้ความสนใจประเด็นสัญชาติที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี
- คุณชวรงค์ ติมปีทมปาณี นักวิชาการสื่อสารมวลชน และหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
- คุณสมบัติ บุญงามอนงค์ ผู้อำนวยการศูนย์ศิลปวัฒนธรรมระจกเงา

4. กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่

- อาจารย์ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม
- อาจารย์จรัส ดิษฐาอภิชัย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
- คุณจิราพร บุณนาค รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ
- คุณเตือนใจ ดีเทศน์ กรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์วุฒิสภา
- นายอำเภออดิศร กำเหนิดศิริ อำเภอแม่สาย จ.เชียงใหม่
- คุณเอกชัย ปั้นแก้ว เลขาธิการอนุกรรมการชาติพันธุ์ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

การเลือกกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยใช้การเลือกกลุ่มเป้าหมาย ด้วยวิธีเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เลือกผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นบุคคลไร้สัญชาติ จากส่วนต่างๆ ของสังคม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารต่างๆ ได้แก่

- กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
- บทความจากหนังสือพิมพ์ , โทรทัศน์
- บทความจากอินเทอร์เน็ต www.tobethai.org , www.statelessperson.com , www.archanwell.org
- เว็บไซต์ของ www.tobethai.org , www.statelessperson.com , www.archanwell.org
- วิทยานิพนธ์เกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติ

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ใช้แนวคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Question) โดยแบ่งคำถามเป็น 4 กลุ่มคำถาม คือ

2.1 แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์กลุ่มผู้ผลิตเนื้อหาและนักข่าว

- ความเป็นมา และความมุ่งหวังในการนำเสนอประเด็นเรื่องคนไร้สัญชาติ
- การสร้างความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวสามารถทำได้อย่างไร และความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว
- กระบวนการทำงาน เป็นอย่างไรในการกำหนดและคัดเลือกเนื้อหา
- กระบวนการในกองบรรณาธิการว่าเป็นอย่างไร บรรณาธิการให้ความช่วยเหลือ หรือปฏิเสธในการนำเสนอข่าวสู่สาธารณะ
- กลวิธีในการสร้างการรับรู้และปรับทัศนคติของคนในสังคมต่อเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ มีกระบวนการอย่างไร
- ประสบการณ์ที่ได้รับสะท้อนสู่การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ ว่าควรมีการพัฒนาองค์ความรู้ อะไรที่สอดคล้องกับมิติของการช่วยเหลือคนไร้สัญชาติ
- ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสื่อที่เหมาะสมในการนำเสนอเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ

2.2 แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่เคยไร้สัญชาติ แต่ปัจจุบันได้รับสัญชาติแล้ว

- ความเป็นมา และปัญหาที่บุคคลไร้สัญชาติได้รับ
- ความคิดเห็นต่อกระบวนการทำงานของสื่อมวลชนที่มีส่วนช่วยเหลือให้ตนเองได้รับสัญชาติ

- ประสบการณ์ที่ได้รับสะท้อนสู่การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ ว่าควรมีการพัฒนาองค์ความรู้ อย่างไรก็ตามที่สอดคล้องกับมิติของการช่วยเหลือคนไร้สัญชาติ

- ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสื่อที่เหมาะสมในการนำเสนอเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ

2.3 แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลไร้สัญชาติที่อยู่ในกระบวนการพิจารณาให้สัญชาติ

- ความเป็นมา และปัญหาที่บุคคลไร้สัญชาติได้รับ

- ความคิดเห็นต่อกระบวนการทำงานของสื่อมวลชนเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ

- ประสบการณ์ที่ได้รับสะท้อนสู่การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ ว่าควรมีการพัฒนาองค์ความรู้ อย่างไรก็ตามที่สอดคล้องกับมิติของการช่วยเหลือคนไร้สัญชาติ

- ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสื่อที่เหมาะสมในการนำเสนอเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ

2.4 แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์กลุ่มนักวิชาการแต่ละแขนง และกลุ่มหน่วยงานภาครัฐ

- ความเป็นมา ในการเข้ามาทำงานเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ

- ความคิดเห็นต่อกระบวนการทำงานของสื่อมวลชนเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ

- ประสบการณ์ที่ได้รับสะท้อนสู่การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ ว่าควรมีการพัฒนาองค์ความรู้ อย่างไรก็ตามที่สอดคล้องกับมิติของการช่วยเหลือคนไร้สัญชาติ

- ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสื่อที่เหมาะสมในการนำเสนอเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสหวิธีการ (Multiple Methodology) ด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การลงพื้นที่ ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารต่างๆที่มีอยู่เพื่อทำความเข้าใจ กับประเด็นและทำการค้นคว้าเอกสารเพิ่มเติม

2. ผู้วิจัยลงพื้นที่ เพื่อศึกษาปัญหาจากกลุ่มบุคคลไร้สัญชาติทั้ง 2 กลุ่มโดยตรง รวมถึงการสัมภาษณ์เจาะลึกตามแนวคำถามที่กำหนด

3. ผู้วิจัยสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มผู้ผลิตเนื้อหาและนักข่าว ตามแนวคำถามที่กำหนด

4. ผู้วิจัยสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มนักวิชาการ ตามแนวคำถามที่กำหนด

5. ผู้วิจัยสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มหน่วยงานจากภาครัฐ ตามแนวคำถามที่กำหนด

6. ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากคนทุกกลุ่ม มาวิเคราะห์ และเรียบเรียงเป็นบทความของนักข่าวแต่ละคน

การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูลการวิจัย

ผู้วิจัยวิเคราะห์เอกสาร พร้อมกับการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อถอดรูปแบบการทำงานของนักข่าวที่เหมาะสม

การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นข้อมูลเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสาธารณะ โดยนำเสนอในรูปแบบดังต่อไปนี้

บทที่ 4 ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติ

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย โดยนำข้อมูลของปัญหานำวิจัยเรียบเรียงเป็นบทความ

- ปัญหานำวิจัยข้อ 1 กระบวนการทำข่าว และรูปแบบการนำเสนอข่าวคนไร้สัญชาติของกลุ่มนักข่าวที่มีบทบาทในเรื่องนี้เป็นอย่างไร
- ปัญหานำวิจัยข้อ 2 รูปแบบ และปัจจัยที่สนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างเครือข่ายนักข่าว เพื่อให้สามารถแสดงบทบาทเป็นผู้สร้างองค์ความรู้เรื่องคนไร้สัญชาติ ประกอบด้วยอะไรบ้าง ทั้งในส่วนของผู้สื่อข่าว และฝ่ายแหล่งข่าว ซึ่งมีทั้งหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ
- ปัญหานำวิจัยข้อ 3 นักข่าวควรมีบทบาทอย่างไรในการผลักดันให้การแก้ปัญหาคอนไร้สัญชาติปรากฏเป็นนโยบายสาธารณะ

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ในบทนี้จะนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง "นักข่าว กับบทบาทขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ กรณีบุคคลไร้สัญชาติ" โดยแบ่งผลการวิจัยเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติ

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติ

บุคคลไร้สัญชาติ (Nationalityless) คือ คนที่ไม่มีสัญชาติของประเทศใดเลยในโลก กล่าวโดยหลักกฎหมายได้ว่า คนไร้สัญชาติมีสถานะเป็นคนต่างด้าวในทุกประเทศของโลก แต่ปัญหาไร้สัญชาติจะทวีความรุนแรงมากขึ้นหากบุคคลไม่ได้รับการยอมรับให้สิทธิอาศัยโดยรัฐใดในโลก บุคคลในสถานการณ์นี้จึงตกเป็นคนต่างด้าวผิดกฎหมายของทุกประเทศ หรือกลายเป็นคนไร้รัฐ (Stateless) แต่ถ้าคนไร้สัญชาติได้รับสิทธิอาศัยจากรัฐ หรือประเทศใดบนโลกนี้คนกลุ่มนี้จะเป็นคนไร้สัญชาติ แต่ไม่ไร้รัฐ (สาละวินโพสท์, 2547)

สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาความไร้สัญชาติ เป็นสิ่งที่ต้องอธิบายในเบื้องต้น โดยเฉพาะสัญชาติไทยที่ถูกกำหนดโดยกฎหมาย ผู้ที่มีสัญชาติไทยจะต้องมีหลักฐานแสดงตัวตนตามกฎหมาย คือ บัตรประชาชน และทะเบียนบ้าน(หรือ ท.ร.14) ซึ่งบุคคลไร้สัญชาติไม่มีเอกสารดังกล่าว การได้มาซึ่งเอกสารดังกล่าว และ/หรือสัญชาติไทยโดยการเกิดนั้นมีหลักเกณฑ์ 3 ประการ คือ

1. การได้สัญชาติไทยโดยหลักสืบสายโลหิตจากบิดา เมื่อบุคคลนั้นเกิดจากบิดาที่มีสัญชาติไทยจดทะเบียนสมรสกับมารดา
2. การได้สัญชาติไทยโดยหลักสืบสายโลหิตจากมารดา เมื่อบุคคลนั้นเกิดจากมารดาที่มีสัญชาติไทย
3. การได้สัญชาติไทยโดยหลักดินแดน เมื่อบุคคลนั้นเกิดในประเทศไทย และไม่ขัดกับพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ใน “มาตรา 7 ทวิ” ซึ่งได้กล่าวไปแล้วในนิยามศัพท์

โดยบุคคลไร้สัญชาติส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้เป็น "คนต่างด้าว" โดยพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1. คนต่างด้าวเข้าเมืองถูกกฎหมาย มี 2 ลักษณะ คือ คนต่างด้าวเข้าเมืองถูกกฎหมายแต่อยู่อาศัยได้ชั่วคราว เช่น นักท่องเที่ยว และคนต่างด้าวเข้าเมืองถูกกฎหมายอาศัยอยู่ถาวร เช่น ผู้ที่ถือใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว

2. คนต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมาย มี 2 ลักษณะ คือ คนต่างด้าวแท้ๆ ที่หลบหนีเข้าเมืองมา และคนต่างด้าวโดยข้อสันนิษฐานทางกฎหมาย ได้แก่ ผู้ถือบัตรชนกลุ่มน้อยทุกกลุ่มสี, ผู้ถือบัตรแรงงานต่างด้าว และผู้ถือบัตรบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน

ซึ่งบุคคลไร้สัญชาติจะถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มคนต่างด้าวโดยข้อสันนิษฐานทางกฎหมาย โดยเฉพาะกลุ่มผู้ถือบัตรชนกลุ่มน้อยทุกกลุ่มสี และผู้ถือบัตรบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน ซึ่งได้รับอนุญาตให้อยู่ในประเทศไทย เนื่องจากภายใน 2 กลุ่มนี้เองมีกลุ่มคนไทยที่รอการพิสูจน์สัญชาติตามกฎหมาย และคนต่างด้าวที่หนีภัยความมั่นคงในชีวิตมาจากต่างประเทศ

บุคคลไร้สัญชาติสามารถที่จะพิสูจน์สัญชาติได้ตามกระบวนการที่ภาครัฐได้กำหนดไว้ เมื่อสามารถพิสูจน์ตนว่ามีสัญชาติไทย ต้องทำการขอเพิ่มชื่อเข้าทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) และขอลงรายการสัญชาติตามระเบียบ 43 (ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543) ในขณะที่หากไม่สามารถพิสูจน์สัญชาติไทยได้สามารถขอสัญชาติได้โดยการขอสัญชาติมาตรา 7 ทวิ และการยื่นขอแปลงสัญชาติ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เองที่ทำให้ปัญหาการแก้ไขสัญชาติเป็นปัญหาใหญ่และเรื้อรัง ด้วยหลายปัจจัย โดยมีอาจารย์วรรณที รุ่งเรืองสภาคูล (2549) อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ และนักวิจัยเพื่อการพัฒนาในโครงการเด็กไร้รัฐ สนับสนุนโดยมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ หรือ มสช. ได้เขียนบทความเรื่อง "สภาพปัญหา และสาเหตุของปัญหาความไร้รัฐและไร้สัญชาติในประเทศไทย" ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งจากงานวิจัยเรื่อง "ข้อเท็จจริงที่เป็นปัญหาสถานะบุคคล" ได้สรุปสาเหตุของปัญหาความไร้รัฐและไร้สัญชาติว่ามาจากบุคคล 3 ฝ่าย คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ในการแก้ไขปัญหา, ตัวของคนไร้รัฐและไร้สัญชาติ และบุคคลที่เข้ามาช่วยคนไร้รัฐและไร้สัญชาติแก้ไขปัญหา โดยมีสาระดังต่อไปนี้

สาเหตุของความไร้รัฐและไร้สัญชาติที่มาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ในการแก้ไขปัญหา

1. ปัญหาความล่าช้าในกระบวนการพิจารณาการให้สถานะบุคคลที่ขอด้วยกฎหมาย ความล่าช้าในกรณีการพิจารณาอนุมัติให้สถานะคนต่างด้าวเข้าเมืองโดยขอด้วยกฎหมายแก่คนต่างด้าวที่อพยพเข้าในประเทศไทย หรือการพิจารณาอนุมัติให้สัญชาติไทยกับบุตรที่เกิดจากบิดา

ครอบคลุมกับคนไร้รัฐและไร้สัญชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมานานและตกหล่นจากทะเบียนดังกล่าวให้มากที่สุด

4. ปัญหาการขาดความรู้และความเข้าใจในรายละเอียดเกี่ยวกับกฎหมายด้านสถานะบุคคลก็เป็นปัญหาหนึ่งที่คนไร้รัฐและไร้สัญชาติ

สาเหตุของความไร้รัฐและไร้สัญชาติที่มาจากบุคคลที่เข้ามาช่วยคนไร้รัฐและไร้สัญชาติแก้ไข้ปัญหา

1. ปัญหาการขาดผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่จะเข้าไปแก้ไข้ปัญหาด้านสถานะและสิทธิบุคคล เนื่องจากคนไร้รัฐและไร้สัญชาติในประเทศไทยนั้นมีมากกว่าคนทำงานเพื่อแก้ไข้ปัญหา

2. ปัญหาการขาดความต่อเนื่องในการติดตามการแก้ไข้ปัญหาทั้งนี้เพราะคนทำงานเพื่อแก้ไข้ปัญหานั้นมีคนไร้รัฐและไร้สัญชาติที่อยู่ในความรับผิดชอบจำนวนมาก จึงต้องเฉลี่ยเวลาในการให้ความช่วยเหลือไปให้ครบทุกคน

3. ปัญหาเรื่องคนทำงานขาดความรู้ความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายเกี่ยวกับสถานะและสิทธิบุคคลก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การแก้ไข้ปัญหาไม่คืบหน้า

4. การขาดงบประมาณที่นำมาใช้แก้ไข้ปัญหาด้านสถานะบุคคล คนไร้รัฐและไร้สัญชาติที่คนทำงานส่วนใหญ่เข้าไปช่วยเหลือมักจะเป็นคนที่มีฐานะยากจน

จากการสรุปสภาพปัญหาของอาจารย์วรรณทนี ประกอบกับสื่อมวลชนซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลาง ยังคงสะท้อนปัญหาเพียงบางแง่มุมของคนไร้สัญชาติ ดังนี้

- สื่อหยิบยกเพียงกรณีคนไร้สัญชาติที่มีความรู้ความสามารถมานำเสนอ และให้ความช่วยเหลือ แต่กลับละเลยที่จะนำเสนอและให้ความช่วยเหลือบุคคลทั่วไปที่ประสบปัญหาไร้สัญชาติ

- ขาดการนำเสนอเพื่อสร้างเสริมความเข้าใจ และปรับทัศนคติของสังคมต่อคนไร้สัญชาติให้เป็นที่ไปในทิศทางที่ถูกต้อง

- ขาดการนำเสนอความรู้เบื้องต้นที่กล่าวไปเกี่ยวกับสาเหตุของความไร้สัญชาติ ซึ่งแต่ละบุคคลมีสาเหตุของปัญหาที่แตกต่างกัน การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติแต่ละคนจึงควรมีความแตกต่างกันด้วย

อันนำมาสู่การศึกษาประสบการณ์การทำงานของสื่อมวลชนกลุ่มตัวอย่างที่นำเสนอเรื่องราวของบุคคลไร้สัญชาติว่า กระบวนการทำงานดังกล่าวของสื่อมวลชนตอบสนอง และนำไปสู่การแก้ไข้ปัญหาความไร้สัญชาติที่ปรากฏอยู่หรือไม่ อย่างไร ซึ่งจะได้นำเสนอในส่วนที่ 2 ต่อไป

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย

ผลวิจัยฝ่ายข่าว

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ผลิตเนื้อหา และนักข่าว มาวิเคราะห์ร่วมกับผลงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ เพื่อนำเสนอผลวิจัยของฝ่ายข่าว โดยแบ่งกลุ่มประเภทสื่อ และประมวลผลการวิจัยโดยนำเสนอในรูปแบบของบทความเป็นรายบุคคล ดังนี้

สื่อหนังสือพิมพ์ ได้แก่

วันดี สันติวุฒิเมธี บรรณาธิการสาละวินโพสต์

“สาละวินโพสต์” นิตยสารที่คงมีคนไทยจำนวนไม่มากนักที่รู้จัก และได้เคยสัมผัสกับท่วงทำนองในการสร้างความสัมพันธ์อันดี และลดอคติของคนไทยที่มีต่อประเทศพม่า นิตยสารที่ได้ก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาจากผู้หญิงคนหนึ่งที่มีมองคนพม่าในฐานะมนุษย์ที่เท่าเทียมกับคนไทย **วันดี สันติวุฒิเมธี** หรือที่ผู้อ่าน “สาละวินโพสต์” รู้จักกันในนาม **ธันวา สิริเมธี** ซึ่งเธอใช้เป็นนามปากกาและ ในฐานะบรรณาธิการของสาละวินโพสต์

ภูมิหลังที่ส่งเสริมให้เดินบนเส้นทางของนักสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

จากบัณฑิตคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ก้าวเข้าสู่ “โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร” ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นเวลา 1 ปี เธอถูกส่งไปอยู่หมู่บ้านชาวกะเหรี่ยงเป็นเวลา 7 เดือน โดยก่อนไปจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของพวกเขาเป็นเวลา 3 เดือน และเมื่อกลับมาจากหมู่บ้านต้องเขียนสารนิพนธ์อีก 2 เดือน หลังจากนั้นเธอได้ก้าวเข้าสู่เส้นทางนักเขียนในกองบรรณาธิการของนิตยสาร “สารคดี” ถึง 5 ปีเต็ม พร้อมกันนั้นก็ ได้เพิ่มพูนความรู้ของตนเองในสาขาวิชามานุษยวิทยา ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก่อนจะผันตัวออกมาเริ่มโครงการของตัวเองเมื่อ 3 ปีก่อน ภายใต้ชื่อ “ศูนย์ข่าวสาละวิน”ศูนย์ข่าวเพื่อการสร้างความเข้าใจในประเทศพม่า

ด้วยความสนใจส่วนตัวประกอบกับการผ่านงานเขียนเรื่องชนกลุ่มน้อย แรงงานพม่า คนชายขอบ รวมถึงกลุ่มคนด้อยโอกาส ที่นิตยสารสารคดี เธอจึงมีคำถามในใจว่าทำไมคนไทยส่วนใหญ่มักมีความคิดเกี่ยวกับคนพม่าในแง่ลบ คือคิดตั้งแต่สงครามเมื่อ 200 ปีก่อน คิดเพียงแต่ว่า

คนพม่าจะเข้ามาแย่งงานคนไทย ส่วนข่าวที่ออกมาตามหน้าหนังสือพิมพ์ก็จะมีแต่ข่าวในแง่ลบ อย่างกรณีลูกจ้างพม่าฆ่านายจ้างก็มักจะเป็นข่าวใหญ่ แต่หากเป็นเรื่องนายจ้างโกงค่าจ้างจะไม่เคยเป็นข่าว ไม่เคยถูกหยิบมานำเสนอ ข่าวพวกนี้จะถูกนำเสนออีกต่อเมื่อลูกจ้างเกิดความโกรธแค้น และลุกขึ้นมาฆ่านายจ้าง หรือในกรณีที่นายจ้างทำร้ายแรงงานเท่านั้น อย่างที่เป็นข่าวเมื่อปีที่แล้ว ที่นายจ้างตีหัวแรงงานชาวกะเหรี่ยง โดยถูกสะท้อนผ่านบทความตอนหนึ่งว่า

...อาจกล่าวได้ว่าข่าวการทารุณกรรมแรงงานต่างด้าวชาวกระเหรี่ยงสัญชาติพม่าบนหน้าหนังสือพิมพ์หลายฉบับในเช้าวันที่ 29 เมษายน 2548 เป็นข่าวที่กระทบกระเทือนจิตใจของคนที่รับรู้เป็นอย่างมาก และก่อให้เกิดคำถามสำคัญต่อสังคมไทยเช่นกันว่า เพราะเหตุใดนายจ้างไทยจึงใช้ความรุนแรงต่อแรงงานต่างด้าวราวกับคนไร้หัวใจ การกระทำดังกล่าวเกิดจากความโหดร้ายส่วนตัว หรือเป็นความโหดร้ายที่มีปัจจัยอื่นซ่อนอยู่เบื้องหลัง โดยเฉพาะปัจจัยเรื่อง “สัญชาติ” หรือ “เส้นพรมแดน” ที่คอยสกัดกั้นความเมตตาของเราไม่ให้ก้าวข้ามไป หากเป็นเช่นนั้นจริง เราควรจะทำอย่างไรที่จะกำจัดความรุนแรงดังกล่าวไม่ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยอีกต่อไป.....

....หากเราตัดประเด็นเรื่อง “สัญชาติ” ออกไปและมองแรงงานเหล่านี้ในฐานะเพื่อนมนุษย์ รวมทั้งมองข้ามเส้นพรมแดนประเทศ เข้าไปทำความเข้าใจปัจจัยผลักดันที่ทำให้พวกเขาและเธอต้องเสี่ยงเป็นเสี่ยงตายเข้ามาในเมืองไทยนับล้านคน เอาใจเขามาใส่ใจเราบ้าง บางทีความรุนแรงระหว่างนายจ้างไทยกับแรงงานต่างด้าวอาจจะลดน้อยลงก็เป็นได้....

จากบทความ “ความเมตตาจะมีเส้นพรมแดน?” สาละวินโพสท์ ฉบับที่ 22

ภาพคนพม่าในหัวคนไทยส่วนใหญ่จะเป็นภาพในเชิงลบ ทำให้เราคิดว่า เรามีสื่อที่สื่อสารเรื่องพม่าเป็นภาษาไทยอยู่น้อย พูดได้ว่าแทบจะไม่มีเลย เวลาที่มีเรื่องพม่าก็จะเป็นภาษาอังกฤษเสียเป็นส่วนใหญ่ หากเป็นภาษาไทยก็จะเป็นในเชิงแง่ลบและอคติ ทำให้เกิดความคิดว่าถ้ามีโอกาสก็อยากจะทำเรื่องพม่าที่เป็นแง่บวกอื่นๆ คือ คนพม่ามีหลายล้านคน มีทั้งแง่ดีและไม่ดี แต่เราเรียนรู้เขาเพียงแง่ที่ไม่ดี จึงต้องนำเสนอในแง่บวกอื่นๆ เพื่อสร้างความเข้าใจคนจากประเทศพม่าให้มากขึ้น โดยเธอกล่าวว่า “การเข้าใจกันมันจะนำไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ดีกว่าการมานั่งตอกย้ำอคติที่มีแต่ความเกลียดชังต่อกัน พี่ก็เลยคิดว่าถ้าเรามีสื่อที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในประเทศพม่ามากขึ้นมันก็น่าจะดี” เธอคิดเสมอว่าอยากจะมี อยากจะทำหนังสือเพื่อความเข้าใจในประเทศพม่า พอมามาทำวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโท เธอจึงเลือกหมู่บ้านไทยใหญ่แถบแนวชายแดนเป็นพื้นที่ในการศึกษา ว่าทำไมชาวไทยใหญ่จึงต้องอพยพมาจากพม่า เริ่มรู้จักกลุ่มคนไทยใหญ่และกลุ่มที่ทำเกี่ยวกับเรื่องพม่ามากขึ้น และเมื่อเรียนจบเธอก็ได้โอกาสที่จะทำในสิ่งที่เธอตั้งใจไว้ โดยมีคนที่คิด

อย่างเธอและต้องการให้ทุนกับนักข่าวเพื่อทำหนังสือเกี่ยวกับประเทศพม่าเป็นภาษาไทยให้คนไทยอ่านซึ่งมันตรงกับสิ่งที่เธอเคยคิดไว้อยู่แล้ว เธอจึงได้ทำงานชิ้นนี้มาตลอดเกือบ 4 ปี

เมื่อพูดถึง “สาละวินโพสต์” ในช่วงปีแรก มีเพียง วันดี สันติวุฒิมณี คนเดียวในฐานะบรรณาธิการ ทำตั้งแต่เขียน จัดหน้า วางเลย์เอาต์ โดยมีรูปเล่มเป็นเหมือนจดหมายข่าว พิมพ์แจกฟรี โดยกลุ่มเป้าหมายแรกที่ได้รับแจกคือ เจ้าหน้าที่ตามตะเข็บชายแดน นอกจากนี้ก็จะแจกให้นักข่าวบ้าง ซึ่งข่าวที่นำเสนอจะต่างกับสื่อกระแสหลักตรงที่สาละวินโพสต์มุ่งนำเสนอข่าวที่ผู้อ่านไม่สามารถหาอ่านจากสื่อกระแสหลักได้ และแต่ละฉบับก็จะทำข่าวให้เกิดความต่อเนื่องกับเหตุการณ์นั้นๆ จากที่ส่งไปให้เจ้าหน้าที่ตามชายแดนอ่านปรากฏว่ามีผลตอบรับดีมาก เพราะเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีความรู้เรื่องพม่า สิ่งพิมพ์ฉบับนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อพวกเขา ทำให้ปีต่อมาได้รับทุนเพิ่มขึ้นจากแหล่งทุน

หากมองย้อนกลับไปในตอนนั้นจะพบว่า สาละวินโพสต์ คือ ผู้ที่ทำงานในฐานะตัวกลางในการนำเสนอข่าว อันเนื่องมาจากกองบรรณาธิการมีเพียงคนเดียว ส่งผลให้ข่าวส่วนใหญ่ที่นำเสนอเป็นข่าวที่แปลมาจากสำนักข่าวอื่นๆ ซึ่งต่างกับปัจจุบันตรงที่กองบรรณาธิการมีถึง 3 คน ทำให้พัฒนาการของสาละวินโพสต์เปลี่ยนแปลงไปด้วยการเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่เอง เขียนข่าวสารคดี รวมถึงสื่อบุคคล ซึ่งในปัจจุบันสาละวินโพสต์มียอดพิมพ์ประมาณ 3,000 เล่ม นำไปแจกจ่ายให้ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ อีกส่วนหนึ่งยังคงส่งให้บุคคลที่ควรจะต้องอ่านคือ สมาชิกวุฒิสภา เจ้าหน้าที่ตามชายแดน รวมถึงสมาชิกอีกประมาณ 1,000 คน

อุดมการณ์ของการสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

หลังจากเกิดปัญหาเรื่องของสัญชาติทวีคูณมากขึ้นในสังคมไทย ทำให้สาละวินโพสต์สามารถผูกร้อยเรื่องราวการสร้างความสำเร็จในประเทศพม่า เข้ากับเรื่องของบุคคลไร้สัญชาติในประเทศไทยได้อย่างเป็นเนื้อเดียวกัน ด้วยเชื่อว่า

“เรื่องสัญชาติกับเรื่องพม่ามีความเกี่ยวพันกันอยู่ เพราะบุคคลไร้สัญชาติส่วนหนึ่งก็คือคนพม่า เรื่องสัญชาติเป็นแนวคิดเกี่ยวกับรัฐชาติของคนที่เราไปกำหนดชีวิตมนุษย์ ทั้งๆ ที่บุคคลไร้สัญชาติเองก็ไม่ได้รู้เลยว่าสัญชาติมันมีความสำคัญอย่างไร บางคนก็ไม่เคยจำกัดตัวเองว่าเป็นคนไทย คนพม่า แต่เป็นชนเผ่า เป็นกะเหรี่ยง เดินทางไปมาระหว่าง 2 ประเทศ จนกระทั่งวันหนึ่งที่สัญชาติมีความหมายกับบุคคลเหล่านั้น เมื่อพวกเขาเข้าเมืองแล้วถูกจับ หรือการศึกษาในระบบ เมื่อไม่มีสัญชาติก็เลยไม่ได้เรียน สัญชาติจึงเริ่มมีความสำคัญในระยะหลัง โดยส่วนตัวคิดว่า

เรื่องสัญชาติมันเป็นอำนาจของมนุษย์ยุคหลังที่เข้าไปบอกว่าเธอมีสิทธิ เธอไม่มีสิทธิ จริงๆ แล้วคนที่เขาถูกบอกว่าไม่มีสิทธิคือคนที่อยู่ตรงนั้นมานานแล้ว เขายูมาตั้งแต่รุ่นปู่รุ่นย่า แต่คนรุ่นหลังกลับมากบอกเขาเองว่าไม่มีสิทธิ เขาไม่ใช่คนไทย พี่ว่ามันเป็นเรื่องไร้สาระ

พี่สนใจเรื่องนี้มานานแล้วก็เลยคิดว่ามันเป็นเรื่องที่ไม่ยุติธรรมเลยที่เราไปกำหนดชีวิตคนด้วยสัญชาติ ทำไมเราไม่ให้สิทธิเขาโดยใช้หลักความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเขาจะเกิดในแผ่นดินไหนเขาก็ควรจะมีสิทธิเหมือนคนอื่น ๆ ถ้าเราให้สิทธิทางการศึกษา ให้สิทธิแก่ความเป็นมนุษย์แก่เขา เขาก็คงไม่ลุกขึ้นมาเรียกร้องสัญชาติก็ได้ เท่าที่เขาเรียกร้องกันทุกวันนี้ก็เพราะเขาไม่มีสิทธิที่จะเรียน ไม่มีสิทธิที่จะทำงาน ทำไมไม่คิดว่าถ้าคุณเก่งไม่ว่าจะเป็นสัญชาติไหนเราก็ให้คุณเรียน ให้คุณทำงาน ถ้าเป็นอย่างนี้คนเขาก็ไม่ยอมเอาหรอก สัญชาติไหนก็ได้เพราะเขาได้สิทธิแล้ว แต่ตอนนั้นมันมีเรื่องการเข้าไปกดขี่สิทธิขั้นพื้นฐานความเป็นมนุษย์

สัญชาติมันเป็นเรื่องที่เลือกไม่ได้ คนเรามันเลือกเกิดไม่ได้ พี่รู้สึกว่าคุณที่เกิดในชายแดน หากเขาเกิดผิดองศาไปนิดเดียวไปเกิดในประเทศพม่า ชีวิตเขาเปลี่ยนเลยนะ แต่เขาก็เลือกไม่ได้ หากคุณเกิดผิดองศาไปนิดเดียวคุณอาจกลายเป็นผู้พลัดถิ่น เป็นบุคคลไร้สัญชาติ แต่หากคุณโชคดีเกิดในองศาประเทศไทยชีวิตคุณจะมีอนาคตที่แตกต่างไป แต่เขาเลือกได้ไหมที่จะเกิดองศาไหน และในเมื่อเขาเลือกไม่ได้ว่าจะเกิดองศาไหนเราก็ควรจะให้สิทธิของความเป็นคน สิทธิในสิ่งที่ควรจะได้เท่ากัน ไม่ควรเอาความเป็นไทย พม่า หรือชาติอื่นๆ มาจำกัดสิทธิของเขา แล้วพี่ก็เห็นด้วยว่าควรให้สิทธิที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ก่อน ให้การศึกษา ให้โอกาสเขาทำงานเท่าที่ความสามารถเขาจะมี คิดดูว่าหากเราไม่ให้การศึกษา เขาเหล่านี้จะเป็นอะไรได้นอกจากอาชญากร และใครบ้างที่อยากจะโตขึ้นมาเป็นแรงงานต่างด้าว ใครบ้างที่อยากจะเป็กรรมากร เด็กบางคนเขามีความสามารถ คุณก็ต้องให้สิทธิเขา สรุปแล้วความเข้าใจในเรื่องบุคคลไร้สัญชาติหรือความเข้าใจเรื่องพม่ามันเหมือนกัน คือ มันเป็นเรื่องของความเป็นมนุษย์ ความเข้าใจต่อคนด้อยโอกาส และกลุ่มต่างๆ พี่ทำงานตรงนี้พี่รู้จักคนที่มาจากประเทศพม่าเยอะ พี่ว่าเขามีความเป็นมนุษย์ไม่แตกต่างจากเรา เขามีความสามารถไม่ต่างจากเรา แต่ความคิดของเรามันไปกดขี่เขา เราไม่ได้มองอย่างที่เขามนุษย์ ไม่ได้มองที่เขาเป็นเพื่อนเรา" โดยถูกสะท้อนผ่านบทความตอนหนึ่งว่า

...“ชีวิตคนเราเลือกเกิดไม่ได้ แต่เลือกที่จะเป็นได้”คนหลายคนได้พิสูจน์ให้เห็นความจริงข้อนี้ แต่ทว่าสำหรับคนบางคน ที่เกิดมา “ไร้สัญชาติ” คำกล่าวนี้ยากที่จะเป็นความจริง...

...ปัญหาสำคัญของคนไร้สัญชาติก็คือการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะการไม่ได้รับการยอมรับให้เข้าเรียนในสถานศึกษา หรือไม่ยอมรับที่จะออกวุฒิการศึกษาให้ หรือการไม่ยอมรับประกาศ อนุญาต

ให้คนไร้สัญชาติที่จบในระบบการศึกษาไทยทำงานได้ ตามวุฒิการศึกษา เมื่อไม่มีโอกาสเรียนหนังสือหรือได้เรียน แต่ไม่ได้ ทำงานตามความรู้ที่ร่ำเรียนมา โลกของคนไร้สัญชาติจึงเต็มไปด้วย ความแห้งแล้ง ไร้ซึ่งความฝันถึงวันข้างหน้า...

...แม้ว่าปัญหาเรื่องคนไร้สัญชาติและคนไร้รัฐจะเป็นเรื่องยาก แต่หากมีใครสักคนเริ่มต้นคิดและลงมือแก้ไข ปัญหานี้ก็คงจะ ค่อย ๆ ลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด เมื่อถึงวันนั้น ชีวิตของคน ไร้สัญชาติ ซึ่ง “เลือกเกิด” ไม่ได้ก็จะสามารถ “เลือกเป็น” อะไรดังที่ใจใฝ่ฝันแถมเช่นมนุษย์คนหนึ่ง...

จากบทความ “ชีวิตเลือกเกิดไม่ได้ของคนไร้สัญชาติ” สาละวินโพสต์ ฉบับที่ 16

เป้าหมายและวิธีการสื่อสาร

การรวบรวมข่าว เน้นรวบรวมความหลากหลายซึ่งเป็นการทำให้ข้อมูลของคนด้อยโอกาส น่าสนใจขึ้น ถือได้ว่ามีความสำคัญมาก เท่าที่ผ่านมากฎหมายเสนอในรูปจดหมายข่าว และส่วนใหญ่ นำเสนอข้อมูลที่เป็นวิชาการเสียเป็นส่วนใหญ่ หรือเป็นเนื้อหาการประชุมสัมมนา หรือเป็นเรื่องเดียวกันทุกเล่มคือ เรื่องผู้ลี้ภัยถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน แรงงานถูกกระทำ ซึ่งเป็นเรื่องโทนเดียวกันไปหมด บรรณาธิการสาละวินโพสต์กล่าวว่า “ในฐานะที่เราเคยทำงานสารคดีมาก่อน เราเลยรู้ว่า คนอ่านนั้นชอบความหลากหลายและวิธีการสื่อเรื่องเดียวกันมันไม่ต้องออกมาตรงๆ บอกด้วยวิธีอื่นก็ได้ วิธีที่ไม่ต้องบอกว่าถูกกดขี่หรือบอกว่าถูกบังคับใช้แรงงานทุกครั้งไป เพราะฉะนั้นเราก็เลย คิดว่าทำอย่างไรจะทำสื่อที่เปิดมาแล้วได้อ่านเรื่องหลากหลาย แต่เป้าหมายจริงๆ แล้วคือเรื่องเดียวกันนั่นคือการนำไปสู่ความเข้าใจปัญหาในประเทศพม่า”

การเลือกประเด็นข่าว บรรณาธิการสาละวินโพสต์สะท้อนว่า “เราจะเลือกข่าวที่ความหลากหลาย นิตยสารเล่มหนึ่งๆ ก็ต้องมีทั้งข่าวสิทธิมนุษยชน การกดขี่ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การท่องเที่ยว คือ เปิดมาแล้วรู้สึกว่ามีเรื่องอื่นๆ ให้อ่านด้วยไม่ใช่ว่าเปิดมาแล้ว มีแต่เรื่องละเมิดสิทธิมนุษยชน ละเมิดแล้วละเมิดอีก หรือว่าเรื่องละเมิดสิทธิมนุษยชนของคนในพื้นที่ อย่างมีอยู่ช่วงหนึ่งที่พื้นที่มอญมีการละเมิดรุนแรงที่สุด หรืออย่างแถวอารากันก็จะถูกละเมิดสิทธิคนละแบบ ถ้าเราเอาเรื่องการบังคับใช้แรงงานในทุกพื้นที่มาลง คนอ่านอ่านแค่เรื่องเดียวก็รู้หมดแล้ว เราก็จะเลือกประเด็นที่รุนแรงสุด และเน้นหลากหลายของพื้นที่ เราเชื่อว่าความหลากหลายสามารถบอกปัญหาเดียวกันได้ สมมุติเรื่องเศรษฐกิจ เราอาจนำเสนอเรื่องของสินค้าขายไม่ได้ แต่ในเนื้อหาจะบอกเพิ่มไปว่าปัญหามันมาจากการแทรกแซงมันก็จะสามารถโยงไปสู่เรื่องอื่นๆ ได้ หรืออย่างเรื่องการละเมิดสิทธิมันก็สามารถโยงไปถึงเรื่องการปกครองได้” รวมถึงการนำเสนอข่าวที่บางครั้งไม่จำเป็นต้องตามกระแส อย่างเช่นการนำเสนอเรื่องของสัญชาติ ต้องยอมรับว่าไม่ได้ถูกนำเสนอ

ในช่วงที่กระแสแรง โดยมองว่าสัญญาความเป็นเรื่องของคนธรรมดา ควรจะรวบรวมข้อมูลเอาไว้ให้คนอ่าน ได้ติดตาม และยังอยู่ในช่วงที่คนในสังคมยังคุ้นกับเรื่องสัญญาดีอยู่ ถ้าคนอ่านสามารถเชื่อมโยง เรื่องราวได้ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องนำเสนอตามกระแสในทันที แต่นำเสนอภายหลังเพื่อเป็นการกระตุ้น เตือน เช่น กรณีเบเบ้ได้สัญญา โดยถูกสะท้อนผ่านบทความตอนหนึ่งว่า

...แม้ว่าโอกาสทางการศึกษาจะดูมีดีมีคนสำหรับคนไร้สัญชาติ แต่เธอก็พยายามมองหาแสงสว่างใน ความมืดจนพาตัวเอง เดินไปสู่ปลายทางแห่งความฝันได้สำเร็จ เธอดีด้นเรียนจนจบปริญญาตรีจาก มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยมหิดล และกำลังศึกษาปริญญาเอก ในมหาวิทยาลัยมหิดลเช่นกัน หลังจากเรื่องราวของเบเบ้ได้นำเสนอทางสื่อมวลชน ไม่นาน เบเบ้ก็ได้รับสัญชาติไทยที่เธอเฝ้ารอคอยมาทั้งชีวิต และเดินทางไปเสนอผลงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ที่ประเทศญี่ปุ่น การเดินทางครั้งนี้ไม่เพียงเป็นการเดินทาง ไปต่างประเทศครั้งแรก แต่เป็นการเดินทางจากกรุงชั่งไปสู่เสรีภาพที่คนไร้สัญชาติทุกคนต่างเฝ้ารอ ต่อไปนี้เป็น เรื่องราวความรู้สึกของเธอที่บอกเล่าให้เราฟังหลังจากได้เป็น “ราษฎรไทยเต็มขั้น”...

จากบทความ “กว่าฝันจะเป็นจริงของนางสาวอภรรรัตน์ แซ่หวู่ (เบเบ้)” สาละวินโพสต์ ฉบับที่ 16

หากพูดถึงเรื่องของสัญญา ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ การทุจริตคอร์รัปชั่นบัตรประชาชน การนำเสนอข่าวในประเด็นนี้มักเป็นดาบสองคม แต่ก็ควรนำเสนอ โดยบรรณาธิการสาละวินโพสต์ สะท้อนว่า “มุมมองอาจเป็นการสะท้อนว่าเขาใช้ช่องทางผิดกฎหมายที่จะได้บัตรมา อีกมุมมองหนึ่ง ต้องมาคิดว่าใครที่ได้ประโยชน์จากระบบการซื้อขายบัตรนี้ ถ้าไม่เสนอเลยก็คงปล่อยให้คนเหล่านี้ หาประโยชน์โดยไม่มีใครรับรู้ แต่ถ้าเสนอโดยหวังให้กระบวนการเหล่านี้หมดไปแล้วให้คนที่ควรได้ บัตรเข้าไปสู่กระบวนการที่เขาควรจะได้จริงๆ ไม่ใช่แค่คนมีเงินควรจะได้” โดยถูกสะท้อนผ่าน บทความตอนหนึ่งว่า

...เมื่อสัญญาตีความหมายถึงเสรีภาพในการเดินทางไปไหนมาไหนบนโลกใบนี้ โดยไม่ต้องหวาดกลัว การถูกจับกุม หมายถึง โอกาสทางการศึกษาและการประกอบอาชีพ “สัญญาดี” จึงเปรียบได้กับสินค้าที่มีความ ต้องการในท้องตลาดสูงที่สุดในกลุ่มลูกค้า ที่ยังไม่มียุติสัญญา หากมีใครบอกว่า “สินค้า” ชนิดนี้กำลังจะออก จำหน่ายในท้องตลาด ใครต้องการจะต้องจ่ายเงินล่วงหน้า คุณคิดว่า จะมีลูกค้าคนไหนที่ไม่ยอมจ่ายเงินเพื่อซื้อ “สินค้า” ตัวนี้บ้าง

ผู้เขียนได้มีโอกาสเดินทางไปยังชายแดนประเทศไทย-พม่าและรับฟังเรื่องราวเกี่ยวกับการขอสัญชาติ ของชาวบ้าน หลายครั้งเรื่องที่ได้ยินดูเหมือนจะเป็นเรื่องเล่าเดิม ๆ ที่เหมือนกัน ทุกปีคือ เจ้าหน้าที่ประจำอำเภอ มักประกาศให้ชาวบ้านมาขึ้นทะเบียนเพื่อขอสัญชาติ โดยอ้างว่ารัฐบาลกำลังจะมีนโยบายให้สัญชาติกับ ชาวบ้าน จึงขอให้ชาวบ้านมาขึ้นทะเบียนและจ่ายเงิน “ค่าธรรมเนียม” การขอสัญชาติล่วงหน้า ซึ่งจำนวนเงินใน แต่ละปีเรียกเก็บไม่เท่ากัน แต่ปีแล้วปีเล่าผ่านไป ชาวบ้านก็ไม่เคยได้สัญชาติดังที่รอคอยสักที จนกระทั่ง เจ้าหน้าที่คนเก่าเวียนไปอยู่ที่อำเภออื่น เจ้าหน้าที่ใหม่เวียนมา การประกาศขาย “สินค้า” ตัวเดิมก็เริ่มต้นอีก

ชาวบ้านซึ่งหวังว่าเจ้าหน้าที่ใหม่จะดีกว่าเก่า ก็พากันไปจ่ายเงินซื้อ “สินค้า” ล่วงหน้า และสุดท้ายก็พบคำตอบ เช่นเดิม เป็นเช่นนี้เรื่อยไปโดยไม่รู้ตัวพวกตนจะต้องนำเงินที่ได้ จากการขายแรงงานราคาถูกลงมาเลี้ยงดู “พ่อค้า” กลุ่มนี้ไปอีกนานเท่าใด...

...ปัญหาการทุจริตของเจ้าหน้าที่ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องกับ ขบวนการซื้อขายสัญชาติ นับเป็นปัญหาใหญ่ที่ รัฐบาลควรเร่งแก้ไข เนื่องจากหากการคอร์ปชั่นยังคงดำเนินต่อไปโดยไม่มีมาตรการใด ๆ ควบคุม คนกลุ่มที่จะ ได้ประโยชน์คือเจ้าหน้าที่รัฐที่ต้องการ รวยทางลัดและกลุ่มคนที่ดำเนินธุรกิจผิดกฎหมาย ส่วนชาวบ้าน ที่ ต้องการบัตรประชาชนเพื่อสร้างอนาคตให้ตนเองและลูกหลาน ร่วมพัฒนาสังคมไทยให้ดีขึ้นก็จะตกเป็นเหยื่อ ต่อไป...

จากบทความ “ชีวิตเลือกเกิดไม่ได้ของคนไร้สัญชาติ” สาละวินโพสท์ ฉบับที่ 16

การนำเสนอข่าวในประเด็นบุคคลไร้สัญชาติสามารถนำเสนอได้ทั้งประเด็นด้านบวกและ ด้านลบ แต่จะต้องคำนึงถึงการปกป้องแหล่งข่าว ต้องระมัดระวังไม่ให้ส่งผลกระทบต่อ แหล่งข่าวที่ไม่ สามารถเปิดเผยได้ควรมีการใช้นามสมมติ ต้องมีกระบวนการให้คนเหล่านั้นได้พูดและอยู่อย่าง ปลอดภัย รวมถึงความสมดุลของแหล่งข่าวก็สำคัญ เมื่อนำเสนอประเด็นนี้ก็ต้องดูว่ามีกลุ่มใด ของสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสัญชาติ ซึ่งจะทำให้ทราบว่า นักข่าวต้องสร้างความสัมพันธ์กับใคร บ้าง เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นต้องสัมภาษณ์ทั้ง 2 ฝ่าย ไม่ใช่ปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งพูดฝ่ายเดียว และต้องมีความ เป็นธรรม ให้ทั้ง 2 ฝ่ายมีโอกาสพูดอย่างเท่าเทียมกัน และควรมีการทำข่าวในเชิงสืบสวน สอบสวนให้มากขึ้น

หากกล่าวถึงการนำเสนอเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ เห็นได้ว่า ส่วนใหญ่ใช้จุดเด่นบางประการ เพื่อสร้างจุดสนใจให้กับคนในสังคม เหตุผลดังกล่าวบรรณาธิการสาละวินโพสท์สะท้อนว่า “เรื่อง สัญชาติจุดแรกที่จะทำให้คนไทยยอมรับได้ก็คือเอาความเก่งมาเป็นประตูแรก ถามว่าคนที่เรียนไม่ เก่งเขาคงจะได้รับการสัญชาติใหม่ เขาก็ควรจะได้ เพียงแต่มันอาจต้องเป็นขั้นต่อไป ไปในการดึงสื่อให้ เข้ามาสนใจคนที่เรียนไม่เก่งหรือคนที่ไม่ใช่หนุ่มสาว อย่างเช่น สาละวินโพสท์ฉบับที่นำเสนอเรื่อง อาจารย์อายุ นามเทพ นักเปียโนไร้สัญชาติ ที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์คมชัดลึก แม้อายุ 50 ปีแล้ว แต่การที่เขาจะได้บัตรประชาชนที่เป็นชื่อของเขามันก็คงเป็นความสุขของคนเล็กๆ คนหนึ่งที่อยู่ เมืองไทยมานาน และผลิตลูกศิษย์ลูกหามากมาย ตรงนี้ก็ต้องหาจุดที่จะทำให้คนไทยยอมรับคนเหล่านี้ เราก็ต้องดึงคนที่มีความสามารถขึ้นมา หากเขาไม่มีความสามารถเราก็ต้องดึงจุดอื่นๆ ที่ว่าเขาเป็น มนุษย์คนหนึ่งที่เราจะให้การดูแลในแง่สิทธิมนุษยชน

ระดับสิทธิมนุษยชนต้องใช้เวลาที่จะทำให้คนยอมรับคนที่ไม่เก่ง ไม่มีความสามารถที่เขาจะได้บัตร สำหรับคนที่เก่งมันจะมีจังหวะทำให้ได้ก่อน พี่คิดว่ามันเป็นเรื่องยากที่จะทำให้ทุกคนได้สัญชาติในเวลาเดียวกันทั้งหมด ใครที่มีโอกาสได้ก่อนด้วยจุดไหนก็ควรให้เขาได้ก่อน” โดยถูกสะท้อนผ่านบทความตอนหนึ่งว่า

...แม้ว่าโชคชะตาจะกำหนดให้เธอผู้นี้มีพรสวรรค์ด้านดนตรีที่พิเศษกว่าคนอื่น ๆ แต่โชคชะตาดูเหมือนจะกลับแก้งไม่ให้เธอได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็มที่ ด้วยการกำหนดให้เธอเป็น “คนไร้สัญชาติ” มีชีวิตอยู่อย่างไร้ตัวตนทางกฎหมาย เธอไม่เคยมีบัตรประจำตัวประชาชนเป็นของตนเอง บัตรประจำตัวเพียงใบเดียวที่บ่งบอกชื่อ “อายุ นามเทพ” คือ บัตรอาจารย์มหาวิทยาลัย สถานะคนไร้สัญชาติทำให้เธอต้องพลาดโอกาสในการเดินทางไปแสดงความสามารถทางด้านดนตรีในต่างประเทศไม่น้อยกว่า 50 ครั้ง และยังส่งผลทำให้ลูกของเธอเคยสูญเสียโอกาสเดินทางไปเรียนดนตรีในต่างประเทศเช่นกัน...

...อย่างไรก็ตาม ตลอดเวลาที่ผ่านมา แม้เธอจะยังไม่มีบัตรประชาชนไทย แต่เธอก็เป็นบุคคลสำคัญที่สร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคมไม่น้อย เพราะเธอไม่ได้ทำหน้าที่เป็นครูสอนดนตรีเฉพาะในมหาวิทยาลัยที่เธอทำงานประจำอยู่เท่านั้น หากยังใช้เวลาช่วงวันหยุดเป็นวิทยากรด้านดนตรีให้สถาบันอื่น ๆ ทั่วประเทศ รวมทั้งยังมีความผันขยับงานทางด้านดนตรีต่าง ๆ อีกหลายโครงการ...

จากบทความ “ชีวิตดั่งนิยายของนักเปียโนไร้สัญชาติ” สาละวินโพสต์ ฉบับที่ 22

แนวทางการเชื่อมเครือข่าย

เมื่อพูดถึงกระบวนการทำงานในประเด็นเรื่องบุคคลไร้สัญชาติของสาละวินโพสต์ โดยโครงสร้างหลักของการทำงานมีรูปแบบของการทำงานภายใต้เครือข่ายที่มีอยู่แล้ว ด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวในพื้นที่ รวมถึงการไปร่วมงานประชุมกับกลุ่มต่างๆ พอลงพื้นที่ก็ติดต่อผ่านเครือข่ายที่ได้สร้างไว้แล้ว เนื่องจากการเข้าไปทำข่าวในพื้นที่ห่างไกล บางครั้งก็ไม่ปลอดภัย หากไม่มีคนในพื้นที่ติดตามไปด้วย และตลอดระยะเวลา 4 ปี ศูนย์ข่าวสาละวินได้สร้างเครือข่ายกับกลุ่มข่าว กลุ่มสิทธิมนุษยชน กลุ่มองค์กรเอกชน และกลุ่มสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายจากแทบทุกมุมของประเทศพม่า นับตั้งแต่เหนือสุดที่รัฐคะฉิ่น รัฐฉาน ไหลลงมาถึงรัฐมอญและแถบตะนาวศรี ซึ่งส่งผลให้ข้อมูลในส่วนของบุคคลไร้สัญชาติ มีทั้งข้อมูลข้อเท็จจริงภายในประเทศ และจากประเทศพม่า ซึ่งสะท้อนต้นตอของปัญหาว่าเพราะเหตุใดที่ทำให้เกิดความไร้สัญชาติ ความไร้รัฐ

อุปสรรคและการต่อสู้

ความเป็นนักข่าวยังสร้างข้อจำกัดบางอย่างในกระบวนการทำข่าวของสาละวินโพสท์ เพราะหากต้องการเข้าไปในประเทศพม่าในฐานะนักข่าว ต้องใช้ “วิธีไม่เป็นทางการ” การข้ามแดนไปพม่าหรือชายแดนจีนนั้นถ้าไม่ใช่คนพม่าก็จะไม่สามารถข้ามไปได้ นักท่องเที่ยวเองก็ถูกห้ามกล้องถ่ายรูปต้องซ่อนไปกับกระเป๋าอาหารบ้าง ซ่อนในถุงกับข้าวบ้าง ต้องเปลี่ยนชื่อปลอมบัตรบ้าง บางครั้งก็มีการเอารูปตัวเองไปติดบนพาสปอร์ตของคนพม่าบ้าง รวมถึงการสร้างความสำเร็จในประเทศพม่าในบางเรื่องอาจจะสะท้อนถึงความมั่นคงของรัฐบาลพม่า และนั่นก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บรรณาธิการสาละวินโพสท์ต้องใช้นามปากกาแทนชื่อของตน

แนวทางการปรับทัศนคติที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

เมื่อได้ก็ตามหากมีกระแสข่าวของบุคคลไร้สัญชาติในทำนองว่า บุคคลกลุ่มนี้มีปัญหาและเมื่อผ่านการพิสูจน์แล้ว พวกเขาได้รับสัญชาติไทย แต่กลับมีเสียงสะท้อนที่ว่า หากได้เป็นคนไทยแล้วให้กลับมามอบแทนบุญคุณด้วยละ ซึ่งขัดแย้งกับสิ่งที่พวกเขาได้ทำตนเป็นประโยชน์อยู่แล้ว หรือแม้กระทั่งอคติที่ถูกส่งผ่านรายการทีวี อย่ายไปให้สัญชาติไทยกับพวกพม่า พวกนี้เป็นพวกค้ายา โดยไม่ได้คำนึงถึงความเป็นจริงที่พวกเขาต้องประสบจากการศึกษา การทำงาน การเดินทาง เรื่องของการแก้ไขอคติเป็นสิ่งที่พูดถึงกันมานาน เมื่อถามถึงการปรับทัศนคติที่มีอยู่ของคนไทย บรรณาธิการสาละวินโพสท์สะท้อนว่า “สิ่งสำคัญในการปรับทัศนคติของคนไทยให้เข้าใจกลุ่มคนด้อยโอกาสมากขึ้น คือ ทำอย่างไรให้คนเห็นคุณค่าและเข้าใจในสิ่งที่คนด้อยโอกาสเป็น คนในสังคมมีทั้งที่มีโอกาสและด้อยโอกาส ถ้าคนมีโอกาสไม่คิดถึงคนด้อยโอกาส สังคมก็จะไม่สมดุล คือถ้าคนที่มีไม่แบ่งปันแล้วคนที่ด้อยโอกาสเขาจะเอาจากที่ไหนมา เราต้องเอาส่วนเกินจากคนที่ไม่มีเติมเต็มให้คนที่ด้อยกว่า แต่ปัญหามันอยู่ที่ว่าทำอย่างไรถึงจะให้คนที่มีโอกาสกว่าคิดถึง และแบ่งปันในสิ่งที่เขามีสู่คนด้อยโอกาส จุดสำคัญคือ ต้องดึงเขามาให้ได้ ซึ่งมันก็เป็นโจทย์ที่ยากพอสมควร บางทีเราอาจต้องดึงคนที่ชื่อเสียงในสังคมเอามาเป็น Presenter หรือลงมาช่วยกับงานตรงนี้ อย่างเรื่องพม่าตอนที่เขานำมาทำเป็นละคร คนเขาก็สนใจ อย่างดาราฮอลลีวูดบางคนก็ลงมาทำกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องพวกนี้ พอเขาลงมาสื่อก็มา และคนก็ให้ความสนใจมากขึ้น ทัศนคติของมอร์แกนเมื่ออิน สราวุธ เข้ามามีบทบาทคนก็เริ่มหันมาสนใจ ทั้งๆ ที่ผ่านมาก็ไม่เคยมีใครให้ความสนใจ อย่างเรื่องพม่าของไทยก็จะมีพีแอด คาราบาว เข้ามาแต่งเพลงให้ไทยใหญ่ ปัญหาตอนนี้คือ มันตัดขาดกันระหว่างคนภาค NGO กับคนในภาคอื่นๆ NGO คุยกันเองรู้เรื่องแต่สื่อสารไปกับคนกลุ่มอื่นไม่รู้เรื่องคนเขาก็เลยไม่เข้าใจงานของ NGO”

บรรณาธิการสาละวินโพสท์กล่าวเริ่มต้นจากการปรับทัศนคติอื่นๆ ของคนในสังคมก่อนในเบื้องต้น แต่เมื่อกล่าวถึงการปรับทัศนคติของคนในสังคมต่อบุคคลไร้สัญชาติ บรรณาธิการสาละวินโพสท์สะท้อนว่า “ก่อนอื่นคนไร้สัญชาติเองต้องยอมรับว่าการได้สัญชาติไม่ใช่แค่หนึ่งหรือสองวัน ต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าคุณไร้สัญชาติไม่ได้สร้างปัญหาให้สังคม คุณเป็นคนดี คุณอยากเรียนหนังสือ แม้คุณเรียนไม่เก่งแต่คุณก็อยากจะมีโอกาสในสังคม มีกิจการงาน ความคิด ความหวังในสังคม ถ้าคนพวกนี้ไม่มีโอกาสได้สัญชาติ เขาก็ไม่อยากจะตั้งใจเรียน เขาก็ไม่อยากจะดีไปฆ่าคนดีกว่า เราต้องทำความเข้าใจให้แกคนไม่มีสัญชาติก่อนว่าคุณจะต้องดูแลตัวเองให้คนอื่นยอมรับด้วยว่าถ้าเขาให้สัญชาติคุณ คุณก็จะเป็นคนดีไม่ทำตัวเดือดร้อน ไม่เป็นปัญหาแก่ใคร และต้องทำความเข้าใจกับคนในสังคมว่าถ้าคนเหล่านี้ได้สัญชาติจะเป็นผลดีต่อคนไทย เพราะเขาไม่ต้องไปคิดที่จะทำชั่ว เขามีโอกาสที่จะแสวงหาอะไรในชีวิตมากกว่าที่จะไปก่ออาชญากรรม ถ้าให้เขาเข้าโรงเรียนและทำงานโดยไม่ต้องดูบัตรประชาชนมันก็น่าจะเป็นเรื่องที่ดี ต่อไปนี้จะไปทำงานหรือเรียนก็ดูแค่บัตรนักเรียน บัตรพนักงาน ไม่ต้องดูได้ไหมสัญชาติดูกันที่ความสามารถ ให้ดูที่หลักฐานการเรียนจบ เพราะเวลาทำงานจริงก็ไม่เคยต้องดูบัตรกันเลย จะทำอย่างไรให้คนไม่มีสัญชาติคิดด้วยว่าถ้าไม่มีบัตร ไม่มีสัญชาติก็ไม่เป็นไรถ้าเขาได้สิทธิในการเรียน ได้สิทธิในการทำงานจะเอาไหมถ้าเขาก็จะได้ไปทำความเข้าใจกับอีกฝ่ายว่าไม่มีบัตรแต่เอาสิทธิในการเรียน การมีบัตรประชาชนไทยก็จะไม่มีความสำคัญกับชีวิตเขาอีก ทำอย่างไรที่จะให้คนเลิกคิดว่าบัตรประชาชนไทยมีความจำเป็นต่อชีวิต เอาความจำเป็นของชีวิตแบบที่ไม่ต้องมีบัตรได้ไหม เดินทางได้ แต่เขาอาจไม่มีสิทธิในการซื้อที่ดินเหมือนคนไทยก็ต้องยอมรับ แต่คุณได้เรียนหนังสือ ลูกคุณได้เรียนหนังสือคุณเอาไหม คุณจะเดินทางไปเยี่ยมลูกได้

แล้วต้องทำความเข้าใจกับคนไทยว่าเขาไม่เอาสัญชาติแล้วแต่ให้การเรียนเอาไหมเขาจะได้ไม่เป็นอาชญากร มันต้องเปลี่ยนวิธีคิด ลืมบัตรประชาชนก่อนได้ไหม เอาสิ่งที่ทางนี้ต้องการและคนไทยยอมรับได้ อย่างด้านการเรียนคนไร้สัญชาติอาจต้องจ่ายค่าเทอมมากกว่าคนไทยเอาไหม คนไทยได้มากขึ้น เราก็ไม่ได้ให้เขาหมดนะ คนไร้สัญชาติเขาก็เอานะแม้จะแพงกว่าแต่พอได้เรียนก็จะได้งานทำ ตรงนี้มันก็จะเกิดการประนีประนอมกันมากขึ้น

ถ้าคนไร้สัญชาติทุกคนตั้งมั่นว่าฉันจะเอาบัตรประชาชนไทย และถ้าคนไทยทุกคนยังตั้งมั่นว่าฉันรังเกียจคนพวกนี้ ไม่อยากให้เข้ามาแย่งพื้นที่คนไทย พี่ก็รู้สึกว่ถ้าไม่เอาบัตร อยากได้อะไรไหนลองมาดูทางเลือกอื่น อย่างวันก่อนพี่สัมภาษณ์แม่คนหนึ่งที่ลูกเขาเป็นออทิสติก ลูกอีกคนไม่กล้าไปเรียนเพราะไม่มีบัตร พี่ก็ถามว่าถ้าไม่เอาบัตรจะเอาอะไรเป็นอย่างแรก เขาก็บอกว่าให้ลูก

เรียน ให้ลูกได้รักษาตัวและให้ตัวเองได้เดินทางมาเยี่ยมลูกก็พอแล้ว ไม่เห็นต้องเอาเลย์บัตร์” โดยถูกสะท้อนผ่านบทความตอนหนึ่งว่า

...รัฐบาลไทยควรเป็นผู้นำในการสร้างความเข้าใจร่วมกันเรื่องคนย้ายถิ่น ลดการตอกย้าอคติทางชาติพันธุ์ต่อคนพม่า เพื่อไม่ให้แรงงานเหล่านี้ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีสิทธิมีเสียงกลายเป็นผู้ร้ายของสังคมได้ง่าย ดังเช่นสิ่งที่ อ่องเมียวมีนัท ตัวแทนจากองค์กรศึกษาสิทธิมนุษยชนพม่าได้ฝากข้อความมาถึงคนไทยทุกคนว่า “สิ่งที่เราต้องการความช่วยเหลือจากคนไทยอันดับแรกไม่ใช่เงินทองหรืออาหาร แต่เราต้องการทัศนคติที่ดีจากคนไทย อยากให้มองคนพม่าในฐานะเพื่อนมนุษย์คนหนึ่ง เพราะถ้าเราสามารถเปลี่ยนความคิดนี้ได้ ความช่วยเหลืออื่นๆ ก็จะตามมา”...

จากบทความ “เสียงเพรียกที่ไม่ได้ยิน” สาละวินโพสท์ ฉบับที่ 20

บทเรียนและหนทางข้างหน้า

เมื่อเป็นเช่นนั้นช่องทางในการปรับทัศนคติของทางหนึ่งก็คือ พื้นที่สื่อสารมวลชน โดยผู้ที่ จะเชื่อมโยงเรื่องราวของพวกเขา ก็คือ นักข่าว โดยแหล่งบ่มเพาะนักข่าวกลุ่มนั้นก็คือ สถาบัน การศึกษาต่างๆ และหากมองย้อนกลับไปในการเรียนการสอนทางสื่อสารมวลชน ยังคงมีหลายๆ สิ่งที่เราขาดหายไป โดยบรรณาธิการสาละวินโพสท์สะท้อนประสบการณ์จากการทำงานว่า “การเป็น นิเทศศาสตร์มันต้องมีความรู้เรื่องสิทธิไปเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน คุณจะออกมาเป็นนัก สื่อสารมวลชนคุณควรจะรู้ว่าสังคมนี้มีคนอยู่ที่กลุ่มที่คุณจะออกมาสื่อสารด้วย ไม่ใช่เป็นคนที่ มีชื่อเสียงหรือคนที่มีโอกาสเท่านั้นคุณต้องรู้จักคนกลุ่มนี้ด้วยเพราะเขาก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เวลาที่คนจบออกไปเขาควรรับรู้ว่าคุณกลุ่มนี้เป็นอย่างไร ควรจะมีหลักสูตรที่มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องสื่อเพื่อสิทธิ การทำสื่อเพื่อสิทธิของคนด้อยโอกาสควรทำอย่างไร ควรที่จะมีหลักสูตรตรงนั้น เลย และก็ควรจะต้องรู้ว่ากลุ่มไหนบ้างที่เป็นกลุ่มคนด้อยโอกาส ในเมืองไทยมีกี่กลุ่มอย่างเด็ก ผู้หญิง เด็กกำพร้า กลุ่มเด็กถูกข่มขืน กลุ่มเหล่านี้คนไทยรู้หมดแล้ว แต่มันก็ยังมียุทธศาสตร์อื่น ๆ อีกเช่น กลุ่มแรงงานต่างด้าว มันน่าจะมีเนื้อหาเหล่านี้ให้เข้ากับสังคมปัจจุบันว่าตอนนี้มีกลุ่มไหนบ้างและ ถ้าคุณออกไปเป็นนักข่าวคุณจะทำเรื่องเหล่านี้ได้อย่างไร คุณจะช่วยสังคมได้อย่างไร คุณจะหลีกเลี่ยงการตอกย้าทัศนคติในเชิงลบได้อย่างไร เพราะการนำเสนอข่าวของคนด้อยโอกาสคือ การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เขาได้มีโอกาสมากขึ้นในสังคม”

บรรณาธิการสาละวินโพสท์ กล่าวถึงทำถึงเรื่องของสื่อที่เหมาะสมในการนำเสนอข่าวใน ประเด็นบุคคลไร้สัญชาติว่า “สื่อต้องดูที่กลุ่มเป้าหมาย เช่น ถ้าจะนำเสนอเรื่องผู้ลี้ภัย ออกข้างนอก ต้องดูว่าสื่อให้ใคร ถ้าสื่อภายในต้องสื่ออย่างไร สื่อเรื่องอะไร มันตอบยากกว่าจะเอาสื่อแบบไหน อย่างเรื่องคนไร้สัญชาติสื่อที่ทำออกข้างนอกต้องมีความน่าสนใจ หลากหลาย ทำให้เขาเข้าใจได้

มากขึ้น อาจมีแง่มุมของชีวิตผู้คนที่เผชิญปัญหาไร้สัญชาติในรูปแบบต่างๆ ถ้าเราคิดว่าเด็กที่เรียนเก่งถูกนำเสนอ เราก็ต้องคิดกลับด้วยว่าทำอะไรให้เด็กไม่เก่งถูกนำเสนอ การให้สิทธิ์ ให้โอกาส ให้ความเป็นคนที่เขามั่นก็สำคัญนะ เพราะถึงเขาจะเรียนไม่เก่ง เขาก็อาจจะเป็นคนดีในสังคมก็ได้ ให้ความเข้าใจที่เป็นเชิงลึกซึ่งคนที่นำเสนอต้องรู้ว่าจะเลือกและอยู่กับข้อมูลเหล่านี้จริงๆ อย่าเสนอในเรื่องเดิมๆ ซ้ำๆ เพียงแค่วิธีการเดียว นำเสนอเรื่องเดิมในวิธีการใหม่

สื่อกระแสรองก็มีส่วนช่วยได้ เพราะสำหรับตัวพีก็ไม่ได้คาดหวังว่าสาละวินโพสท์ต้องเป็น Best seller มันไม่มีทางอยู่แล้ว มันคนละหน้าที่กัน ที่พีทำตรงนี้ก็เพราะสื่อกระแสหลักเขาไม่ทำ เขาจะทำแต่เรื่องดังๆ เราพยายามทำให้หลากหลาย มีกลุ่มคนอ่านของเรา ใครอยากติดตามก็เข้ามา พีเชื่อมั่นและพูดได้ว่าสิ่งที่เราทำมีคนเข้ามาอ่านและเข้าใจมากขึ้น มีคนอ่านแล้วบอกว่าเมื่อก่อนพอเห็นข่าวไทยใหญ่ค่ายาก็จะไม่ชอบ เกลียด แต่ตอนนี้พออ่านแล้วรู้เรื่องอื่นๆ ว่าไทยใหญ่เขาอยู่ในนั้น เขาไม่มีงานทำ เขาไม่มีโอกาสที่จะเรียน เขาเข้ามาก็เลยค้าขาย พีเชื่อว่าความเข้าใจจะนำไปสู่การแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ ไม่ใช่เกลียดทุกคน คนที่เขียนจดหมายมาก็บอกว่าทำให้เขาได้รับความรู้มากกว่าตำราเรียนแคบๆ และทำให้เขาเข้าใจเรื่องราวเหล่านั้นมากขึ้น ตรงนี้พีว่ามันเป็นเรื่องของการปรับทัศนคติ แม้จะเป็นเพียงคนเล็กๆ แต่พีเชื่อว่าการเริ่มต้นจากคนเล็กๆ ที่ละคน 2 คนมันจะนำไปสู่สิ่งที่ใหญ่กว่า ดีกว่าการไม่ได้เริ่มต้นอะไรเลย

สำหรับอนาคตของสาละวินโพสท์นั้นไม่ว่าพม่าจะเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ก็ตาม เป้าหมายของเราไม่ได้อยู่ตรงนั้น เป้าหมายเราคือ “ตราบไตที่ไทยและพม่ายังเป็นเพื่อนบ้านกัน เราก็ควรจะรู้จักกัน ไม่ว่าจะพม่าวันนี้จะเป็นอย่างไร หรือวันพรุ่งนี้จะเป็นอย่างไร ยิ่งเรารู้จักกันมากขึ้น การสื่อสารก็ต้องดีขึ้น ถ้ามันสามารถทำเรื่องราวอะไรได้มากขึ้นพีก็จะทำ”

ภาสกร จำลองราช ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชน

หนึ่งในเช็ทซ์นข่าวของหนังสือพิมพ์มติชนที่มุ่งนำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตของคนชายขอบ คนรากหญ้า ซึ่งทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจในสภาพของคนในสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือ “มติชน” และหากพูดถึงมติชน คงไม่มีใครที่อ่านเช็ทซ์นนี้แล้วไม่รู้จัก **ภาสกร จำลองราช** หนึ่งในนักข่าวที่ดูแลเช็ทซ์นนี้อยู่ตั้งแต่ช่วงเริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน และหากจะถามว่าความหมายที่แท้จริงของมติชนคืออะไรนั้น เขาได้สะท้อนเป็นถ้อยคำที่กระชับ แต่ครอบคลุมไว้ว่า “มติชน คือ มติของทุกคน” ซึ่งคำว่ามติของทุกคนนี้ได้บ่งบอกความหลากหลายของเนื้อหาที่ไม่จำกัดเรื่องราวเฉพาะกลุ่มแต่เป็นข้อคิดดีๆ จากทุกฝ่ายที่ร่วมกันสะท้อนสู่สังคม

ภูมิหลังที่ส่งเสริมให้เดินบนเส้นทางของนักสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

ก่อนที่จะมาเป็นที่รู้จักในฐานะนักข่าวของเช็กชั้นคติชน เส้นทางของภาสกรไม่ได้ถูกปูขึ้นมาสำหรับเป็นนักข่าวเพื่อกลุ่มคนชายขอบหรือคนรากหญ้าโดยเฉพาะ ภาสกรเป็นชาวเพชรบุรี แต่กำเนิดและเนื่องจากเป็นเด็กหัวดีทำให้ได้รับทุนประจำจังหวัด เพื่อศึกษาในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การแพทย์ แต่เมื่อเรียนไปแล้วเขากลับรู้สึกที่ไม่เหมาะกับตนเองจึงตัดสินใจหันเหชีวิตมาสู่การศึกษาในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้า ในท้ายที่สุดหลังจากจบการศึกษาก็ไม่ได้ประกอบอาชีพนักเศรษฐศาสตร์ตามสาขาวิชาที่เรียน และเหตุที่ได้มาทำงานในวงการสื่อสารมวลชนก็ด้วยความที่ในช่วงวัยเด็กเขาชอบอ่านข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์มากๆ จนเมื่อมีคนแนะนำให้มาลองสมัครสอบเข้าทำงานในงานข่าว เขาจึงไม่ลังเลใจที่จะเข้าไปลองดูจนกระทั่งได้เริ่มทำงานกับหนังสือพิมพ์วิญญูจักรเป็นเวลา 1 เดือน ก่อนจะย้ายมาทำงานที่หนังสือพิมพ์มติชนและหลงใหลในงานข่าวจนกระทั่งปัจจุบัน

เมื่อครั้งที่เริ่มทำงานกับทางมติชนเขาทำงานประจำอยู่ที่โต๊ะข่าวการเมือง โดยมีหน้าที่ในการติดตามทำข่าวของพรรคประชาธิปัตย์มาตลอด จนกระทั่งมีการก่อตั้งกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม เมื่อปี พ.ศ. 2536 เขาจึงได้ย้ายมาประจำที่กระทรวงนี้และเมื่อทำอยู่ได้ 1-2 ปี ก็ต้องกลับไปประจำทำเนียบรัฐบาลตามเดิม แล้วจากนั้นก็มีการโยกย้ายกลับมาประจำกระทรวงแรงงานอีกครั้งจนกระทั่งปัจจุบัน โดยมีงานประจำคือเป็นผู้สื่อข่าวประจำเช็กชั้นคุณภาพชีวิต ทำข่าวเกี่ยวกับแรงงานของหนังสือพิมพ์มติชนรายวันซึ่งตีพิมพ์ตั้งแต่วันจันทร์ถึงเสาร์ และต่อมาได้รับมอบหมายให้ทำข่าวเกี่ยวกับคนชายขอบ และคนรากหญ้า ซึ่งก็คือ เช็กชั้นคติชน ของหนังสือพิมพ์มติชนรายวันอีกเช่นกันแต่สำหรับเช็กชั้นนี้จะมีการตีพิมพ์เฉพาะประจำวันอาทิตย์เท่านั้น ซึ่งนับเป็นระยะเวลาเกือบ 2 ปีแล้วที่เขาได้ทำงานในส่วนของคติชน ปัจจุบันภาสกรยังใช้ชีวิตวนเวียนอยู่กับมติชนและกระทรวงแรงงานฯ บางวันเขาก็แวะไปพูดคุยกับคนในสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อหาข่าวคราวเกี่ยวกับคนชายขอบที่ถูกละเมิดสิทธิ และบ่อยครั้งอีกเช่นกันที่พบเขาร่วมฟังการประชุมของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนหรือคณะกรรมการในรัฐสภาอีกด้วย

อุดมการณ์ของการสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

ภาสกรเล่าว่า ก่อนกรณีของยูทอนา ผ่านวัน ตนเองได้มีความสนใจในประเด็นบุคคลไร้สัญชาติอยู่บ้างแล้ว เพราะงานของกระทรวงแรงงานฯ ส่วนหนึ่งคือ เรื่องแรงงานต่างด้าว ซึ่งมีลักษณะประเด็นปัญหาใกล้เคียงกันกับบุคคลไร้สัญชาติ เนื่องจากทั้งแรงงานต่างด้าวและบุคคลไร้

สัญชาติล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาของคนชายขอบเหมือนกัน ความสนใจเบื้องต้นของเขาจึงไม่ได้เริ่มมาจากกรณีของยูทหนา แต่เขามีความสนใจในฐานะที่ตนเองทำงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของคนชายขอบ ได้คลุกคลีอยู่กับกลุ่มเด็ก กลุ่มคนเร่ร่อน คนจรจัด กลุ่มหมอนวด

สำหรับการทำงานในเชิงสังคมศึกษาในระยะแรกเริ่มนั้นเขายังคิดไม่ออกว่าจะนำเสนอในมุมมองไหน เพราะเมื่อเข้าไปสัมผัสอย่างลึกซึ้ง ก็จะพบว่าปัญหาเรื่องคนชายขอบมีมากมายหลายประเด็น รวมถึงปัญหาความไร้สัญชาติ แต่ปรากฏว่าประเด็นของยูทหนาก็เข้ามาหาเองทำให้ตนเองเริ่มมีมุมมองที่สามารถนำเสนอได้เพราะเขาเห็นว่าเรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ และเป็นเรื่องมูลฐานของชีวิต เพียงเพราะเขาไร้สัญชาติไม่น่าจะทำให้เขาต้องไร้การศึกษา และเมื่อเขาได้เข้าไปสัมผัสกับคนชายขอบอย่างลึกซึ้งขึ้นก็พบว่าปัญหาไร้สัญชาติไม่ได้มีเพียงเรื่องราวของยูทหนา ดังนั้นเมื่อเรื่องของยูทหนาได้รับการคลี่คลายเขาจึงได้ตามทำข่าวเรื่องของบุคคลไร้สัญชาติต่อ เพราะเขาคิดว่าถ้าเราเอามาตรฐานเรื่องสิทธิมาเป็นตัววัดเรื่องเกี่ยวกับความเดือดร้อนของชาวบ้านสามัญทั่วไปก็ดูน่าสนใจไปหมด เพราะคำว่าสิทธินี้ฟังเผินๆมันอาจจะดูไกลตัว แต่หากนำคำว่าสิทธิไปผูกกับการนี้ถึงออกเขากลับขึ้นมา ลองคิดว่าถ้าเราเป็นเขาแล้วอยู่ในสถานการณ์ที่เลวร้ายอย่างเขามันจะเป็นอย่างไร มันน่าสนใจไหม ควรจะนำเสนอหรือไม่ ช่วยเพื่อให้เขาได้มีชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งแนวคิดหลักในการทำงานศึกษาของภาสกรคือตรงนี้ อีกทั้งเขายังคิดว่าโดยส่วนใหญ่เรื่องบุคคลไร้สัญชาติจะถูกเชื่อมโยงกับเรื่องสิทธิและการไม่ได้รับความเป็นธรรม เหตุที่วิถีชีวิตของเขาต้องถูกกดดันและกดขี่เพราะคนชายขอบหรือคนไร้สัญชาติเหล่านี้ยังไม่สามารถเป็นพลเมืองไทยที่สมบูรณ์แบบได้ ซึ่งเมื่อยังไม่สามารถเป็นพลเมืองไทยเต็มขั้นได้ปัญหาที่ตามมาจึงกระจัดกระจายไปในทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษาหรือเรื่องการรักษาพยาบาล เรียกได้ว่าจะมีปัญหาในทุกๆบริบทของบุคคลไร้สัญชาติโดยเฉพาะเรื่องการศึกษา ถูกสะท้อนผ่านบทความว่า

...แม้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกำหนดให้ทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกัน แต่ทั้งดีและไซปิกกลับไม่ได้รับอานิสงสนี้เลย...

...เช่นเดียวกัน 2 สาวจาก อ.แม่สอด จ.ตาก คือ **อาภรณ์รัตน์ แซ่หวู่** และ **ธารารัตน์ แซ่ไซ้** ซึ่งเกิดในประเทศไทยแต่ถูกตีตราให้เป็นผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าตามที่มาของพ่อแม่ ทั้งคู่เรียนเก่งจนจบการศึกษาระดับสูง แต่กว่าจะป็นปายมาถึงขั้นนี้ได้พวกเธอต้องเผชิญกับสารพันปัญหา ทุกครั้งที่ย้ายสถานศึกษาแห่งใหม่ต้องใช้วิธีการซิกแซ็กส่วนตัวกว่าจะได้เข้าเรียน เพราะไม่มีสถานศึกษาใดต้อนรับคนไม่มีบัตรประชาชน จนพวกเธอถูกปิดกั้นโอกาสในหลายๆ ครั้ง จนกระทั่งญี่ปุ่นเห็นคุณค่าของอาภรณ์รัตน์จากงานวิจัยและมอบรางวัลให้ ทางการไทยถึงเร่งรีบมอบสัญชาติไทยให้เธอ ขณะที่คุณค่าของธารารัตน์ยังถูกกลบฝังไปกับสัญชาติเหมือนเดิม

ปัจจุบันมีลูกหลานชาวชาติพันธุ์ต่างๆ อีกนับแสนคนที่ประสบปัญหาเรื่องสัญชาติ เฉพาะในระบบ การศึกษามีจำนวนไม่น้อยกว่า 5 หมื่นคน แต่กลไกภาครัฐปรับเปลี่ยนไม่ทันยุคทันสมัยปัญหาคนไร้สัญชาติที่เรา เคยมองเป็นเรื่องไกลตัว ขณะนี้ได้เข้ามารายล้อมอยู่รอบตัว เฉพาะในกรุงเทพฯ ผลการสำรวจของกระทรวง ศึกษาพบว่าเด็กไม่น้อยกว่า 1,000 คน กำลังประสบปัญหาเนื่องจากไม่มีสัญชาติ

ที่วัดสวนแก้ว ในชุมชนคลองเตย หรือตามมูลนิธิเด็กต่างๆ มีจำนวนตัวเลขเด็กไร้สัญชาติเพิ่มขึ้นอย่าง น่าตกใจ ขณะที่สถาบันการศึกษาต่างๆ ทุกระดับยังคงยึดติดอยู่กับเอกสารราชการ ทำให้เด็กเหล่านี้กลายเป็น มนุษย์พันธุ์ประหลาด...

...อย่าลืมน่าคนยิ่งจนมุม ไม่มีที่ไป ไม่มีการศึกษา ไม่มีงานทำ มักถูกต้อนให้ไปอยู่ด้านมืด รัฐบาลไม่ ควรปล่อยให้ความผิดพลาดในการแก้ปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นต้นแบบของความรุนแรงในชาติพันธุ์ กลุ่มอื่นๆ อีก...

จากบทความ “มนุษย์ไร้ตัวตน คนไร้สัญชาติและโอกาสทางการศึกษาที่ถูกปิดกั้น”
หนังสือพิมพ์มติชน วันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547

เป้าหมายและวิธีการสื่อสาร

ภาสกรยอมรับว่า เป้าหมายในการทำงานของเขาในวันนี้ส่วนหนึ่ง ก็คือ การทำข่าวเพื่อ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนรากหญ้า แต่อีกส่วนหนึ่งนั้นเขาก็ยังคงทำข่าวเพื่อการเมืองที่มีคุณภาพ ของประเทศไทยควบคู่ไปด้วย แต่ถึงอย่างไรคนรากหญ้าย่อมสำคัญสำหรับเขามากกว่าแน่นอน แต่การทำข่าวการเมืองก็เป็นสิ่งที่เขาปฏิเสธไม่ได้เพราะทั้งข่าวการเมืองและคนรากหญ้าล้วนมีส่วน ที่เกี่ยวเนื่องกัน และเขาเองก็ทำข่าวการเมืองมาอย่างยาวนาน หรือเรียกได้ว่านานเกือบทั้งชีวิตก็ว่าได้ และหากถามถึงความคาดหวังในบทความที่น่าเสนอผ่านเช็ทชั้นคติชนนั้นเขาสะท้อนว่า หน้าที่หลักของเขาคือ เขาต้องการจะสื่อไปถึงประชาชนกลุ่มใหญ่ของประเทศและคนในสังคมให้รับรู้ ว่าคนไร้สัญชาติกลุ่มนี้มีปัญหาอย่างไร เขาไม่ได้รับความเป็นธรรมอย่างไร ส่วนการที่จะทำให้เกิด ความเปลี่ยนแปลงในการที่จะทำให้นโยบายรัฐเข้ามาแก้ไขหรือไม่มันก็เป็นจุดประสงค์หนึ่งที่ สำคัญซึ่งเขาก็ยอมรับว่าเรื่องการแก้ไขปัญหานั้นมีทั้งทำได้บ้างไม่ได้บ้าง แล้วแต่เงื่อนไขปัจจัยใน แต่ละเรื่องราวว่าเป็นอย่างไร และหากพูดถึงวิธีการสื่อสารเพื่อสะท้อนปัญหาสู่สังคมนั้นเขาสะท้อน ว่า

“เรื่องสิทธิเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุด โดยส่วนใหญ่เรื่องของบุคคลไร้สัญชาติจะถูกเชื่อมโยง กับเรื่องสิทธิและการไม่ได้รับความเป็นธรรม เรื่องวิถีชีวิตของเขาที่ต้องถูกกดดันเพราะยังไม่

สามารถเป็นพลเมืองไทยที่สมบูรณ์แบบได้ในทุกบริบทของบุคคลไร้สัญชาติ โดยผมขอสะท้อนผ่านวิถีชีวิตของคน”

เมื่อพูดถึงกรณียูทหนา ผ่านวัน ซึ่งเป็นผู้นำพาเขาเข้าสู่ประเด็นไร้สัญชาตินี้อย่างเต็มตัว เขาเล่าถึงวิธีการสื่อสารว่า “ต้องยอมรับว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่อิงอยู่กับกระแส ต้องการเห็นรูปธรรมที่ชัดเจนโดยไม่คิดถึงภาพรวม อย่างกรณีของน้องกุง(ยูทหนา) สังคมมีความรู้สึกว่าเขาพูดไทย เป็นคนไทย เกิดในเมืองไทยทำไมประเทศไทยถึงไม่รับเขาเป็นคนของสัญชาตินี้ ทำให้คนเขา รู้สึก แต่สังคมไทยไม่ได้คิดว่ามีคนอย่างกุงอีกมากมาย เบ้ (อาภรณ์รัตน์ นักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัย มหิดล) มีใครอีกเยอะแยะ พอเข้าไปหยิบกรณีของกุงเป็นตัวอย่าง พอกระแสสังคมเกิดขึ้นมาแล้ว ผู้หลักผู้ใหญ่ในประเทศเขาเห็นก็ทานกระแสสังคมไม่ได้ อย่างกรณีของยายฮายก็เหมือนกัน ยายฮายใช้วิธีการรุนแรงโดยการทุบเขื่อน สังคมเลยเห็นใจภาพคนแก่ที่ทุบเขื่อนก็เลยคืนที่ดินให้ ในขณะที่คนที่ปัญหาเรื่องที่ดินเช่นเดียวกับยายฮายมีอีกเป็นหมื่น เป็นแสนแต่กลับไม่ได้รับความสนใจ ทำยสุดคนเหล่านั้นต้องเข้ามาเก็บขยะอยู่ในกรุงเทพฯ มีเยอะแยะมากมาย ซึ่งปรากฏการณ์อย่างนี้มันสะท้อนว่าสังคมไทยต้องการพระเอก ต้องการใครขึ้นมาให้เห็นเป็นตัวอย่าง เมื่อเรื่องไหนโดนใจขึ้นมากก็จะถูกแก้ไขเป็นกรณีๆ ไป แต่การแก้ไขโดยภาพรวมแทนที่จะมาช่วยกันคิดแก้ไขเป็นระบบนั้นยังขาดความต่อเนื่องหลายมิติอยู่ หน่วยงานรัฐต้องตระหนักเพราะว่าปัญหาทั้งหมดมีคนศึกษาวิจัย มีคนคิดไว้หมดแล้ว เพียงแต่ว่ารัฐบาลจะเอามาใช้ จะเอาไปคิดกันให้รอบคอบแค่ไหน ปัญหาทั้งเรื่องการเมืองทั้งเรื่องระบบราชการมีเยอะแยะไปหมด แต่ว่ามันจะไปจบที่ว่าถ้าส่วนนโยบายเขาจะแก้ไขจริงมันก็ไม่ยาก คือมันอยู่ที่ว่าระดับนโยบายเขาจะมองเห็นหรือไม่” เขาสะท้อนความบกพร่องของการแก้ไขปัญหาโดยภาพรวม หลังจากทีกรณีของยูทหนาเป็นกระแสทางสังคมผ่านข่าวว่า

...ส่วนที่สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ นายจรัล ดิษฐาภิรักษ์ เป็นประธานในการประชุมคณะอนุกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ชุด 4 เพื่อพิจารณาเรื่องร้องเรียนของนายยูทหนา แต่เนื่องจากปัญหานี้ได้ข้อยุติแล้ว นายจรัลจึงแลกเปลี่ยนข้อมูลกับตัวแทนกรมการปกครอง คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางพันธุทิพย์ กาญจนจิตรา อาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า นอกจากกรณีของนายยูทหนาแล้ว ยังมีกรณีของ น.ส.อาภรณ์รัตน์ แซ่หวู่ อายุ 25 ปี เกิดที่โรงพยาบาลแม่สอด จ.ตาก แต่ไม่ได้รับสัญชาติเช่นกัน โดยบิดามารดามีเชื้อสายจีนแต่อพยพมาอยู่พม่าและอพยพต่อมาอยู่ อ.แม่สอด ตั้งแต่ปี 2516 ซึ่งรัฐบาลได้จัดทำทะเบียนประวัติและออกบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า เรียนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะเทคนิคการแพทย์ สาขากิจการรบบบำบัด จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ.2544 จบการศึกษาระดับปริญญาโท คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล สาขากายวิภาคศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อ

ปี พ.ศ.2546 ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาเอก คณะวิทยาศาสตร์ สาขากายวิภาคศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

"อาภรณ์รัตน์เป็นนักวิจัยของมหิดล เขาค้นคว้าจนกระทั่งได้รับรางวัลจากญี่ปุ่นแต่เขาทำหนังสือเดินทางไม่ได้ เพราะติดขัดเรื่องสัญชาติ ดิฉันได้นำเรื่องของ น.ส.อาภรณ์รัตน์ไปหารือกับนายโกคิน พลกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแล้ว ซึ่งนายโกคินรับปากว่าจะดูแลให้" นางพันธุ์ทิพย์กล่าว

น.ส.อาภรณ์รัตน์กล่าวว่า ได้ขอสัญชาติมานานตั้งแต่จำความได้ แต่ก็ได้รับคำตอบว่าให้รอ ทำให้ชีวิตต้องประสบปัญหาโดยตลอด เมื่อตอนเรียนระดับปริญญาตรีและโทก็มีปัญหาเพราะไม่มีบัตรประชาชน เพียงแต่ใช้ทะเบียนบ้านเป็นหลักฐาน เมื่อเรียนจบก็ไม่สามารถทำงานได้ เพราะผิดกฎหมายของกระทรวงแรงงาน

น.ส.อาภรณ์รัตน์กล่าวว่า ได้รับรางวัลในผลงานวิจัยเกี่ยวกับอิเล็กทรอนิกส์คือเอ็นไอซีที่พบในอณูตะ ขดณะนี้ประเทศญี่ปุ่นได้ให้ทุนในการค้นคว้าต่อ แต่ต้องเดินทางไปรับมอบหน่วยงานในงานประชุมประจำปีของ ATEM ครั้งที่ 8 ซึ่งเป็นการประชุมเกี่ยวกับการวิจัยด้านอิเล็กทรอนิกส์ของญี่ปุ่น ระหว่างวันที่ 7-11 มิถุนายน ที่ญี่ปุ่น แต่ต้องเดินทางไปตั้งแต่วันที่ 5 มิถุนายน แต่ขณะนี้ยังไม่สามารถทำหนังสือเดินทางได้เพราะไม่มีบัตรประชาชน...

หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2547

เรื่องราวบุคคลไร้สัญชาติยังคงถูกถ่ายทอดผ่านเช็กชั้นคติชนอย่างต่อเนื่องในหนังสือพิมพ์มติชนฉบับประจำวันอาทิตย์ โดยลักษณะการเล่าเรื่องจะมาจากทั้งตัวภาสกรเอง รวมทั้งมีการเปิดโอกาสให้ผู้ที่ถูกคลุกคลีอยู่กับปัญหาซึ่งเรียกได้ว่าเป็นผู้ได้ลงไปสัมผัสกับชีวิตของคนไร้สัญชาติอย่างแท้จริงได้เป็นผู้สะท้อนเรื่องราวความทุกข์ร้อนที่ตนได้ไปพบเห็นด้วยตนเอง โดยตลอดเวลาที่ทำงานเขามักจะย้ายกับตัวเองอยู่เสมอ ถึงความหมายของคำว่า คติชน ซึ่งหมายถึง คติของทุกคน โดยทุกครั้งที่เขาทำงานเขาจะมองย้อนไปในจุดเริ่มต้นว่า ชนกลุ่มนี้มีความเป็นมาเป็นอย่างไรหรือมองไปถึงทางแก้ไขในวันข้างหน้าว่า ปัญหาของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ต้องรองรับในอนาคตจะเป็นไปในทิศทางไหน กล่าวโดยสรุปแล้วเป้าหมายของคติชนก็คือ “นำเอาเรื่องราววิถีชีวิตของชนกลุ่มต่างๆ มาเผยแพร่ให้สังคมรับรู้ ให้สังคมรู้สึกและพึงตระหนักว่าบุคคลไร้สัญชาติไม่ได้เป็นคนอื่นคนไกล เขาก็เป็นเพื่อนมนุษย์เช่นเดียวกับเรา และเมื่อเขามีความทุกข์ร้อนเกิดขึ้นเขาก็ควรที่จะได้รับการเยียวยาแก้ไขความทุกข์นั้น”

คติชนเป็นเช็กชั้นที่ทางบรรณาธิการเสนอมาให้ภาสกรดำเนินงาน โดยตัวภาสกรคิดว่าที่เขาได้รับมอบหมายให้ทำงานนี้ส่วนหนึ่งก็อาจมาจากทางบรรณาธิการคงเห็นบุคลิกท่าทาง และ

สไตล์การทำงานที่เกี่ยวข้องกับคนชายขอบอยู่แล้ว จึงเห็นว่าเขาคงเหมาะกับเช็ทซ์นี้ โดยในส่วนของการทำงานนั้นบางครั้งก็จะมีบรรณาธิการมาช่วยดูบ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็จะปิดหน้าอยู่สองคน กับชุตินา นุ่มนั้ แรกเริ่มทีเดียวทางบรรณาธิการคิดว่า เนื้อหาที่จะนำมาลงในคติชนคือนำเอางานที่เขาทำรายวันแล้วไม่สามารถนำเสนอได้หมดมาต่อ ยอด แต่ว่าเมื่อเขาทำแล้วเขารู้สึกว่ามันไม่พอ การเขียนวิธีชีวิตคนให้ ใครอ่านสักคน ต้องทุ่มเทเวลาพอสมควรไม่เช่นนั้นงานเขียนที่ออกมา ก็ดูแข็งๆไม่ชวนให้อ่าน เขายังบอกอีกว่า ผู้อ่านจะคิดว่าเขาทำเช็ทซ์คติชนมากกว่าจะรับรู้ว่าเป็นงานหลักของเขา คือประจำอยู่กระทรวงแรงงานฯ

ความคิดแรกเริ่มเขาตั้งใจให้คติชน เป็นพื้นที่กลางสำหรับให้คนรุ่นใหม่ที่มีงานวิจัย หรือลงพื้นที่เขียนเพิ่มเติมด้วย เพราะหากเขียนคนเดียวจะมีข้อจำกัดตรงที่พอตัวเขาเองเมื่อเขียนไปนาน เข้าก็อาจจะมีพบกับทางตันได้ แต่ถ้าเป็นคนที่ได้สัมผัสกับชาวบ้านจริงๆน่าจะให้ข้อมูลที่ประโยชน์กับผู้อ่าน มากกว่าการที่ตัวเองลงไปในพื้นที่และนำเสนอได้เป็นกรณีๆ ไป โดยลักษณะการนำเสนอที่คติชนมีวิธีการนำเสนอโดยใช้การเล่าเรื่องผ่านบุคคล แต่สอดแทรกปัญหาในภาพรวมเข้ามาด้วย เช่น เรื่องครอบครัวนอกรอบ หากถ่ายถอดผ่านคนๆเดียวคงไม่น่าสนใจ ต้องนำเสนอเป็นภาพรวม โดยใส่ความหมายระหว่างบรรทัด ต้องใส่ปัญหาเรื่องเงินเดือนน้อย เรื่องความลำบาก ตรงนี้จะเป็นเส้นที่ ปัญหาอีกอย่างหนึ่งของหนังสือพิมพ์ก็คือ เรื่องนี้ฉบับนี้เคยนำเสนอแล้ว ฉบับนั้นเคยนำเสนอแล้ว พอมีคนเสนอแล้วทางบรรณาธิการก็จะไม่มีนโยบายให้เสนอซ้ำ แต่จริงๆ แล้วถ้าสถานการณ์มันเปลี่ยน ทุกเรื่องจะขายได้หมดเพียงแต่ว่าจะมีวิธีการเขียนอย่างไร อย่างเรื่องครอบครัวนอกรอบก็มีการพูดกันมานานมาก ว่าอดีตขาดแคลน แต่พอวันหนึ่งมันมี ปัญหาเรื่องเงินเดือนเมื่อมีข่าวดังตามหน้าหนังสือพิมพ์เราก็สามารถหยิบเอาประเด็นนี้ผูกเข้ากับกระแสปัจจุบันทำให้เรื่องน่าอ่าน ต้องหามุมแล้วก็ถ่ายถอดออกมา บางทีบางมุมที่เสี่ยงมากเขาก็ไปสัมภาษณ์คนที่ไม่เสี่ยง อย่างเรื่องนายหน้าค้าบัตรประชาชนเป็นอย่างไร ก็ถ่ายถอดโดยไม่ให้รู้สึกว่าเป็นคนที่ต้องเสี่ยงพูด แต่เป็นนักข่าวถ่ายถอดแทน เป็นศาสตร์ที่ว่า ไปของคนทำข่าวเกี่ยวกับการทุจริตอยู่แล้วว่าการที่จะไม่ทำให้บุคคลที่อ้างถึงได้รับผลกระทบซึ่งมันก็มีวิธีการหลีกเลี่ยงหลายแบบ การที่จะนำเสนอชื่อเขาหรือไม่เราก็ต้องดูเงื่อนไขของแต่ละกรณี ซึ่งไม่เหมือนกัน บางครั้งเราก็ไม่จำเป็นต้องพาดพิงชื่อ บอกเพียงว่าเป็นกลุ่มนั้นกลุ่มนี้ อยู่ที่นั่นที่นี่ เอาแต่ข้อเท็จจริงมาเสนอซึ่งตรงนั้นมันก็มีผลแล้ว

ส่วนเรื่องของการดึงคนที่ผิดพลาดไปกับการซื้อบัตรประชาชนกลับมาสู่วิธีการที่ถูกต่อนั้น เป็นเรื่องเทคนิคทางกฎหมายซึ่งตัวเขาเองก็ยังไม่ได้ศึกษาอย่างละเอียดสักเท่าไร เพราะว่าเขามองว่า ในที่สุดก็ต้องกลับมาสู่จุดเดิมของตนว่าควรที่จะลุกขึ้นสู้ด้วยวิธีการไหน การออกมา

ประกาศ การเรียกร้องกับหน่วยงานรัฐต่างๆ ความผิดที่ได้รับในฐานะของคนที่ถูกทำไม่ถึงการณ์หรือว่าไม่ได้ตั้งใจที่จะก่ออาชญากรรมเลยร้าย เขามองว่าน่าจะเป็นความผิดที่น่าจะอภัยให้กันได้ เพราะว่าแรงกดดันต่างๆ น่าจะมีทางออก อย่างเรื่องแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง วันดีคืนดีก็มีการอภัยให้แล้วก็เอามาจดทะเบียนอย่างถูกต้อง กรณีอย่างนี้ก็เหมือนกันเขาคิดว่าน่าจะมีวิธี แต่ว่าต้องระมัดระวังให้ดีว่าไม่ใช่พวกปลอมแปลงบัตรเป็นอาชีพ

แนวทางการเชื่อมเครือข่าย

ในเรื่องการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่เขาจะลงพื้นที่จริงเลยถ้าหากเห็นว่ากลุ่มไหนมีประเด็นที่ควรจะไปรับก็จะรีบไปทำโดยการทำที่รู้ว่าพื้นที่ไหนมีประเด็นนั้น เขากล่าวว่าต้องอาศัยเครือข่ายแจ้งให้ทราบ ทั้งประชาชน ทั้งกรรมการสิทธิมนุษยชน องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ลงพื้นที่มากๆ แล้วโดยส่วนหนึ่งทางเครือข่ายจะมาคุยประเด็นให้ฟัง ซึ่งหากเราสนใจเราก็ไปสืบค้นด้วยตนเอง เฉพาะเขาคนเดียวไม่สามารถครอบคลุมได้ทั่วประเทศอยู่แล้วก็ต้องอาศัยเครือข่ายที่ลงไปตรงโน้นตรงนี้บ้าง ให้มาบอกเล่าสู่กันฟัง ประเด็นปัญหาเหล่านี้ต้องมีแผนที่เพราะหากจะไปตามหาเองคงลำบาก และคำว่าแผนที่ของเขาไม่ใช่แผนที่ชี้ทิศเหนือใต้ แต่แผนที่ที่ภาสกรใช้คือแผนที่คน หรือพูดง่ายๆก็คือเครือข่ายนั่นเอง ส่วนประเด็นที่เขาพบเจอเองก็มีบ้างเพราะปัญหาเรื่องคนไร้สัญชาตินั้นแท้จริงอยู่ใกล้ตัวเรามากแต่ว่าคนในเมืองยังคิดว่ามันเป็นปัญหาของคนชายขอบ ซึ่งในความเป็นจริงคนกลุ่มนี้ปรากฏตัวขึ้นมากกลางวัดในกรุงเทพฯก็มีอยู่ หรือเด็กไร้สัญชาติในสลัมก็มีเยอะแยะมากมาย

ในส่วนนี้ของเครือข่ายนี้ เขากล่าวว่าคนที่เขานักข่าวต้องรู้จักที่จะเข้าไปเชื่อมโยงกับทุกภาคส่วน แม้กระทั่งเครือข่ายภาครัฐเอง เพราะเรื่องของการให้สัญชาติเป็นอำนาจหน้าที่โดยตรงของภาครัฐและภาครัฐเองก็มีเครื่องมือที่จะแก้ปัญหาอยู่แล้ว ซึ่งในระยะเวลากการทำงานของรัฐบาลแต่ละชุดก็จะมีมติคณะรัฐมนตรีประกาศออกมามากมาย แต่ปัญหาอยู่ที่การปฏิบัติ หากมติฯ ออกมาแล้วหน่วยงานรัฐไม่ปฏิบัติ ลงไปถึงระดับอำเภอ อำเภอก็ยังอ้างโน่นอ้างนี่ ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วมติก็ไม่เป็นผล นอกจากสื่อมวลชนจะลงไปสอดส่องซึ่งจะทำให้ภาครัฐกระตือรือร้นในการทำงาน และทำให้มติฯถูกนำไปสู่การปฏิบัติจริง เขาสะท้อนว่า “มีวิธีการ ถ้าราชการจริงใจที่จะทำ บางครั้งต้องอาศัยนักการเมือง ต้องรู้นิสัยใจคอว่าส่งเรื่องแบบไหนไปแล้วนักการเมืองคนนั้นชอบ เขาก็จะช่วยเรา เป็นพื้นฐานการทำงาน การทำงานนี้ต้องอาศัยหลายฝ่าย บางทีเรื่องนี้ต้องอาศัยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เรื่องนี้ต้องอาศัยองค์กรนี้ ก็เหมือนยืมมือคนอื่น ซึ่งผมว่าไม่ผิดถ้าเรื่องที่ยืมมือนั้นเป็นเรื่องดี เราก็ได้ เขาก็ได้ มันก็แฟร์ดี”

อุปสรรคและการต่อสู้

ภาสกรสะท้อนว่า เขาไม่มีข้อจำกัดในการทำงาน ส่วนใหญ่การทำงานข่าวมักจะใช้ วิจารณ์งานของเขาเป็นตัวตั้ง เพราะฉะนั้นแทบจะไม่มีการควบคุมเหมือนบริษัทเอกชนที่จะต้องมานั่งตอกบัตร ต้องมาทำเรื่องโน้นเรื่องนี้ อย่างมากก็อาจจะมีบางประเด็นที่เรายังไม่ได้ทำแล้ว ผู้ใหญ่ในกองบรรณาธิการ เขาเห็นว่าเรื่องนั้นเรื่องนี้เขาก็เสนอมาให้ซึ่งเราก็มองว่าดีจะได้มีคนช่วยคิด และด้วยลักษณะการทำงานของตนเอง มักจะตรวจสอบข้อมูลกับทางราชการเป็นหลักอยู่แล้วจึงไม่ประสบปัญหาจากการคุกคามจากทั้งภาครัฐ และเอกชน อุปสรรคเดียวของการทำงานคือ “เขาไม่สามารถติดตามเรื่องราวทั้งหมดในสังคมได้ แต่ต้องอาศัยเครือข่ายที่มีอยู่ในการเสริมข้อมูลให้เขา”

แนวทางการปรับทัศนคติที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

หากพูดถึงทัศนคติในส่วนที่ภาสกรรับผิดชอบอยู่คือ เรื่องของแรงงานนั้น เขาสะท้อนว่า “มีมุมมองซับซ้อนหลายชั้น คนเรามองคุณค่าของคนไม่เท่ากัน รวมถึงนโยบายก็ออกมาในแนวเอารัดเอาเปรียบ คิดถึงแต่เรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก ปัญหาเรื่องแรงงานต่างด้าวมีความซับซ้อน ตัวอย่างเช่น เรื่องพม่า คนพม่าที่เข้ามาเราจะรู้สึกกับเขาทันทีเพราะอะไร เพราะประวัติศาสตร์ที่ว่าพม่ามาเผ่าสิ่งต่างๆในไทย คนไทยก็จะมองคนลาวอีกอย่างหนึ่ง เราไม่ได้มองว่าเขาเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่อพยพเข้ามาเพื่อที่จะมาหางานทำ เราไม่คิดที่จะให้ค่าจ้างขั้นต่ำแก่เขาตามกฎหมายแรงงานไทย เราพยายามกดขี่เขาไว้ แทนที่จะทำให้เขารู้สึกประทับใจว่ามาประเทศไทยแล้วเขารู้สึกว่าดี เมื่อกลับไปประเทศเขา เขาจะได้นำเสนออย่างนี้ เขาจะได้ไปพูดกับประเทศเขาว่าอยู่ประเทศไทยแล้วมีความสุข อยู่กันอย่างมีน้ำใจ แต่เรากลับไปกดขี่เขา ค่าแรงก็ไม่จ่ายให้ถึงตกทะเล แต่ชาวเหล่านี้จะไม่ค่อยถูกนำเสนอ นำเสนอก็น้อยเป็นไปในมุมพม่าถูกจับ ไม่ก็พม่าปล้นฆ่านายจ้างไทย มุมก็จะออกมาแนวนั้นหมด แล้วคนไทยก็ไปรู้สึกอย่างนั้นด้วย ก็เลยผสมกันไปผิดทิศผิดทาง มาตลอด เรื่องนี้มันซับซ้อนหลายเรื่อง ซับซ้อนไปถึงเรื่องค่าจ้างขั้นต่ำของไทยที่มันสูงขึ้นก็พยายามจะหนีไปใช้ค่าจ้างถูกๆ สิ่งเหล่านี้เป็นอคติที่มีอยู่ในสังคม”

อย่างกลุ่มชนลุ่มน้ำสาละวิน กะเหรี่ยงปกากะญอ ชีวิตของคนที่อยู่กับธรรมชาติจริงๆ แต่วันหนึ่งสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงที่มันจะเข้ามา แต่ว่าตอนนี้คนเหล่านั้นเขาเริ่มรับรู้ถึงภัย เนื่องจากมีบทเรียนอยู่เยอะ เพราะฉะนั้นเขาก็เริ่มออกมาต่อต้านการสร้างเขื่อน แต่การต่อต้านของเขา ก็จะถูกมองจากภาครัฐ จากคนในสังคมกลุ่มหนึ่งว่าเป็นพวกหัวแข็ง เป็นพวกถ่วงความเจริญก็

ว่ากันไป ที่จริงมันเป็นวิถีของเขาที่เขาอยู่ตรงนั้นมานานเป็นร้อยเป็นพันปี อย่างเรื่องกัญชงก็เช่นกัน กัญชงเป็นพืชชนิดหนึ่งที่ต้นคล้ายๆ กัญชา เป็นพืชที่ผูกพันกับชนเผ่าม้งอยู่สูงมาก ตั้งแต่เกิดจนตายเขาใช้กัญชงในพิธีกรรมทางผีของเขา แต่ว่าบางส่วนมันก็ไปบิดเบือน คือ ราชการไม่เข้าใจว่ากัญชงคืออะไรเข้าใจผิดว่านำมาผลิตเป็นยาเสพติด แม้กระทั่งสมเด็จพระราชินีก็ทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องนี้ว่ากัญชงทำได้หลายอย่าง ทอผ้า เป็นวิถีชีวิตของเขา แต่ราชการก็ยังจับกุมชาวบ้านที่ชนกัญชงมาขาย

ส่วนหนึ่งของการเกิดอคติ มาจากความไม่เข้าใจกัน และนั่นมันก็เลยทำให้เป็นปัญหา เมื่อรัฐบาลไทยหรือคนที่ปกครองประเทศไม่เข้าใจวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ ไม่เข้าใจความทุกข์ยากของเขานั้นแหละคือปัญหา และจะส่งผลเรื่องนั้นเรื่องนี้สู่การปฏิบัติอีกมากมาย เรื่องปัญหาโรคเอดส์หรือการทุจริตบัตรประชาชนก็ตามมา สะท้อนผ่านบทความตอนหนึ่งว่า

...ความล้มเหลวในนโยบายเรื่องสัญชาติตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่ส่งเสริมความคลั่งชาติ โดยมองความมั่นคงของประเทศในมิติหลักดินแดนมากกว่าความมั่นคงของมนุษย์ ได้ส่งผลกระทบตามมาอย่างลูกคลื่นที่นับวันจะใหญ่ขึ้น ยิ่งรัฐบาลพยายามทำให้คนทั้งประเทศเป็นพันธุ์เดียวกันหมด มองไม่เห็นความสวยงามของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละชาติพันธุ์ ทำให้การแก้ปัญหายิ่งซับซ้อนขึ้น...

จากบทความ “มนุษย์ไร้ตัวตน คนไร้สัญชาติและโอกาสทางการศึกษาที่ถูกปิดกั้น”
หนังสือพิมพ์มติชน วันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547

...ยามนี้แม้ชาวบ้านจะนำหลักฐานรากเหง้าของบรรพบุรุษและประวัติศาสตร์สังคมมายืนยัน เพราะยังเป็นประวัติศาสตร์อันใกล้สามารถพิสูจน์ได้จากผู้เฒ่าผู้แก่ แต่ฝ่ายปกครองยังตะแบงและไม่ยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นวิถีคิดของภาครัฐไว้ชัดเจน เพราะ ฉะนั้นผู้นำรัฐไทยจึงควรหยิบยกเอาเรื่องนี้ไปเป็นกรณีศึกษา เพื่อกำหนดเป็นทิศทางของนโยบายนี้ต่อไป ความใส่ใจและเข้าใจวัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นเรื่องที่สำคัญ รัฐบาลควรเรียนรู้และยอมรับอย่างถ่องแท้ เพราะมีเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ เป็นบทเรียนอยู่เต็มตาอย่าปล่อยให้ปัญหาลูกกลมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอีก...

จากบทความ “เสียงจาก ‘เจ้า’ เมืองแสนหวี สะท้อนปม ‘ชาติพันธุ์’”
หนังสือพิมพ์มติชน วันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2547

กระบวนการหนึ่งที่ภาครัฐดำเนินการอยู่เพื่อปรับทัศนคติของคนในสังคม เขาสะท้อนว่าตนเองพยายามที่จะถ่ายทอดวิถีชีวิตของคนไร้สัญชาติว่าเขาเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่อยู่ในประเทศไทย ซึ่งเขาก็เป็นเหมือนคนทั่วไป แยกเป็นกรณีไปว่าคนไหนควรจะได้สิทธิสมบูรณ์ คนไหนควรจะได้บัตรอะไร แล้วก็โดยพื้นฐานของคนก็คงเหมือนๆ กัน ความต้องการปัจจัยพื้นฐานของ

คนกลุ่มนี้ก็คงไม่แตกต่างกับคนในสังคม ซึ่งความคิดแบบไม่แยกเขาและเรานี้ต้องนำเสนอให้คนในสังคมได้รับรู้บ้าง เพื่อให้คนในสังคมเกิดความเข้าใจ แล้วคนในสังคมจะเข้าใจ

บทเรียนและหนทางข้างหน้า

บทเรียนที่ภาสกรได้รับนั้นเขากล่าวว่า ถึงแม้ว่าตนเองจะไม่ได้จบจากนิเทศศาสตร์โดยตรง แต่จากประสบการณ์ตรงในการทำงานข่าว ตนเห็นว่า นิเทศศาสตร์ขาดองค์ความรู้มากฯ ตั้งแต่รุ่นผู้สอนมาแล้ว ถ้าผู้สอนไม่ได้มีวิถึญาณของการเป็นนักข่าวมาก่อน สอนแต่ทฤษฎี หัวตั้งหัวกลับ สอนว่าข่าวเป็นอย่างไรอย่างนั้น นักศึกษาก็จะไม่เข้าใจความซับซ้อนของการลงข่าวจริงๆ ไม่เข้าใจว่าเวลาลงมาในพื้นที่นักศึกษาควรปฏิบัติตนอย่างไร ไปเริ่มต้นชีวิตการทำข่าวอย่างไร เจอสังคมอย่างไร เห็นแง่มุมสังคมต่างๆอย่างหลากหลาย ไม่อย่างนั้นก่อนเรียนจบก็ส่งมาฝึกงานกับนักข่าวรุ่นพี่ ส่งกันมาสามเดือนก็จบ ซึ่งมันก็ไม่ได้อะไร อย่างมากก็ได้รับรู้จักแหล่งข่าว เห็นวิธีการทำงานอะไรบ้าง แต่ไม่ได้ความรู้ลึกของคนที่จะมาทำข่าว ไม่ได้จิตวิญญาณที่เขาควรเข้ามาเรียนรู้ในเบื้องต้นก่อนที่เขาจะมาทำงานจริง

การทำข่าวเกี่ยวกับชีวิตของคนลำบากมากหากจะนำเอาทฤษฎีมาจับ แต่ถ้ามีคนศึกษาได้ ก็จะเป็นเรื่องดี แต่ว่าการเรียนรู้เรื่องชีวิตคนมันต้องลงมาพบด้วยตัวเอง การจะมาทำข่าวคน บางครั้งการอ่าน ความซาบซึ้งอะไรก็จะไม่เท่ากับเราประสบเอง บางครั้งเวลามาเขียนงาน การเขียนหนังสือ การสะท้อนเป็นข่าว การใส่อารมณ์ในสื่อบันทึกเรื่องหนึ่งเพื่อให้คนอ่านได้รู้สึกนั้นพูดเป็นทฤษฎีลำบาก ต้องอาศัยประสบการณ์ที่ตนเองจะได้พบ แต่ก็สามารถพูดได้ว่า สื่อมวลชนมีส่วนในการที่จะขยายผลให้สังคมได้รับรู้ สังคมไทยต้องขึ้นอยู่กับกระแส ข่าวก็เลยเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยกระแสสื่อกระแสออกมาได้ ทั้งทางบวกทางลบแล้วแต่มาตรฐานของใคร

วัตถุประสงค์ของภาสกรในการทำข่าวเกี่ยวกับคนชายขอบก็เพื่อต้องการให้สังคมได้รับรู้ แล้วก็จบแค่นั้น ไม่ได้หวังไปไกลว่า บทบาทของสื่อมวลชนต้องเข้าไปเป็นตัวหลัก ตัวเสริมอะไร แต่ทำเท่าที่ตนเองจะทำหน้าที่ของนักข่าวให้ดีที่สุด เขาทิ้งท้ายถึงหนทางข้างหน้าว่า “คนไร้บ้านผมก็ไม่ได้ดูเขามาเดือนสองเดือนแล้ว คนในสลัม คนไร้สัญชาติ ปัญหาของคนพวกนี้มีเยอะ เรื่องของคนชายขอบกว้างมากเป็นอะไรที่ผมต้องเป็นธุระอีกเยอะ” ซึ่งเหล่านี้ย่อมบ่งบอกได้ถึงเป้าหมายที่เขาสะท้อนมายังคงติดตามตัวเขาอยู่เสมอ

สนิทสุดา เอกชัย บรรณาธิการอาวุโส Outlook หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์

หากลองถามผู้อ่านที่สนใจติดตามสถานการณ์กลุ่มชาติพันธุ์ว่า นักข่าวหรือคอลัมนนิสต์คนไหนที่น่าเสนอเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ได้กระทบใจคนอ่าน หนึ่งในคำตอบนั้นจะต้องมีชื่อของ **สนิทสุดา เอกชัย** ผู้ช่วยบรรณาธิการหน้า Outlook แห่งหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์รวมอยู่ด้วยอย่างแน่นอน งานเขียนสารคดีของเธอในช่วงหลายปีที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะลดอคติของคนไทยต่อกลุ่มชาติพันธุ์มาโดยตลอด รวมทั้งพยายามนำเสนอแง่มุมความคิดในการเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์แบบไม่มีพรมแดนขวางกั้นได้อย่างลึกซึ้ง

ภูมิหลังที่ส่งเสริมให้เดินบนเส้นทางของนักสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

สนิทสุดา ถือได้ว่ามีสายเลือดนักข่าวอยู่เต็มตัว เป็นเพราะเธอมีทั้งบิดามารดาเป็นนักหนังสือพิมพ์ ดังนั้นความมุ่งมั่นที่จะเป็นนักข่าวของสนิทสุดา จึงปรากฏตั้งแต่ครั้งเป็นนิสิตคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เธอเล่าว่า เพื่อน ๆ ส่วนใหญ่เมื่อศึกษาจบแล้วอยากเป็นนักวิชาการ ตัวเธอบอกกับเพื่อน ๆ ว่า “พวกเธอค้นไป ฉันจะคว้ามาเอง” สำหรับตัวเธอก็สนใจงานวิชาการอยู่ไม่น้อย แต่เธอก็คิดว่างานวิชาการต้องการสะพานเชื่อมไปสู่ผู้อ่าน หากเธอทำหน้าที่นี้ก็จะประโยชน์กว่า เธอจึงมีความรู้สึกมาตั้งแต่ตอนนั้นว่าจะทำหน้าที่เป็นสะพานซึ่งนั่นกลายเป็นการตัดสินใจชีวิตเธอทั้งชีวิต

เริ่มแรกของการประกอบอาชีพนักข่าว เธอทำงานแปลข่าวที่หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ก่อนจะเดินทางไปศึกษาต่อในต่างประเทศ เมื่อสำเร็จการศึกษาเธอจึงได้เข้ามาทำงานที่หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ประมาณ 3-4 ปี ก่อนจะย้ายไปทำงานกับบริษัทไอพีเอ็มแต่รู้สึกไม่ชอบจึงได้กลับมาทำงานที่หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ เช็กชั้น Outlook ต่อมาได้รับโอกาสให้เขียนงานสารคดี และทำให้งานสารคดีกลายเป็นจุดเด่นของ Outlook จนกระทั่งปัจจุบัน

สนิทสุดาผลิตงานเขียนที่สะท้อนปัญหาผู้หญิง แรงงาน สิ่งแวดล้อม ชนกลุ่มน้อย รวมถึงกลุ่มคนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคมมาตลอดระยะเวลา ๒๐ ปีในฐานะนักเขียนสารคดี จนได้รับรางวัลระดับโลกหลายรางวัล ไม่ว่าจะเป็น A.H. Boerinal Award ของ UN หรือรางวัลทางด้านสิทธิมนุษยชน Tolerance Prize

อุดมการณ์ของการสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

ด้วยประเด็นคนไร้สิทธิไร้เสียงในสังคม และเป็นปัญหาที่ปรากฏขึ้นในสังคมอย่างชัดเจน เพียงแต่ว่ามีคนไม่มากที่จะรับรู้และเข้าใจในปัญหาเหล่านี้ ทั้งกรณีคนติดแผ่นดิน หรือชาวเขาซึ่งอยู่ในแผ่นดินไทยมานาน ซึ่งประสบปัญหาการไร้สิทธิขั้นพื้นฐาน และความไร้สัญชาติ เป็นปัญหา กับคนกลุ่มนี้มาก แล้วคนกลุ่มนี้ก็กลายเป็นคนที่ถูกเอาเปรียบทุกด้าน ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่จะต้องให้ ความสนใจ ภายหลังจากที่เธอทำงาน ก็เชื่อว่าปัญหาของบ้านเมืองนั้น รากฐานจริงๆ เป็นเพราะว่า เราดูถูกคนยากคนจน ดูถูกชนบท ดูถูกคนที่เรามีอคติด้วยนี้ ทำให้เราตกอยู่ในความเชื่ออันหนึ่ง ซึ่ง ทำให้เราไม่ฟังเขาเลย ไม่ว่าเขาจะพูดอะไร เขาจะมีปัญหาอะไร เราก็คิดว่าเราดีกว่า และใช้ความ คิดของเราเข้าไปจัดการปัญหาของเขา ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเยอะ ถ้าเผื่ออคติเหล่านี้ไม่คลี่คลาย ปัญหาที่เราเห็นอยู่ทุกวันนี้ก็ไม่มีทางหมดไป ถ้าเราจะทำงานเป็นสื่อคงทำอะไรได้ไม่มาก แต่ว่าถ้า จะทำอะไรได้บ้าง เธออยากเลือกที่จะทำให้อันไหนในเมืองได้เข้าใจ ได้รู้สึก ได้ฟังคนที่เรามีอคติ คนที่ เราคิดว่าไม่มีการศึกษา อันนี้เป็นสิ่งที่ครอบคลุมในเมือง คนที่มีการศึกษา เป็นเหมือนม่านบังตา ขนาดใหญ่ ซึ่งถ้าเผื่อก้าวข้ามไปไม่ได้ ก็แก้อะไรไม่ได้เลย เธอมีความรู้สึกที่ ถ้าเธอน่าจะมีส่วนที่ จะทำให้คนเหล่านี้ได้มีสิทธิ มีเสียง ได้พูด ได้แสดง แค่เพียงให้เขาได้เล่าให้ฟังว่าอะไรเกิดขึ้นกับเขา เขารู้สึกอย่างไร เขาคิดถึงชีวิตเขาอย่างไร เพราะจริงๆ แล้วทุกคนคือมนุษย์เท่าเทียมกันหมด ให้เขา พูดเรื่องของเขา แล้วความรู้สึกกับความรู้สึกก็จะเชื่อมต่อกันได้เอง เธอเชื่อเช่นนั้น เธอเชื่อว่า คนใน เมืองเพียงถูกอคติจากระบบการศึกษาครอบไว้เท่านั้น ถ้าคนในเมืองมีโอกาสได้ฟัง ได้รู้ความรู้สึก เขาก็จะเกิดความเคารพ ความรู้สึกเห็นใจ แม้ว่าองค์กรสื่อจะเป็นธุรกิจ แต่สินค้าที่ผลิตเป็นสินค้า กึ่งอุดมการณ์ และอุดมการณ์ที่ฟังไม่ได้คือ ต้องเห็นอกเห็นใจผู้ที่ถูกเอาเปรียบในสังคม ถึง แม้ว่าการกระทำจะรุนแรง แต่เธอกลับคิดว่า จุดสุดท้ายที่สำคัญที่สุดของการเป็นนักข่าวคือ หาก รักษาพื้นที่ที่เธอมีไว้ได้ก็จะสามารถทำงานที่เธอเห็นว่ามีคุณค่าได้ และนั่นคือสิ่งที่เธอคำนึงถึงใน การทำงาน

เป้าหมายและวิธีการสื่อสาร

หากพูดถึงเป้าหมายของการสื่อสารต่อประเด็นบุคคลไร้สัญชาติ เธอมองว่า โดยธรรมชาติ ของผู้อ่านบางกอกโพสต์แล้วเป็นกลุ่มผู้อ่านที่มีการศึกษาในสังคมเมือง ซึ่งขาดการรับรู้ความเป็น ไปของโลกภายนอก เพราะถ้ามองประเทศไทยทั้งประเทศจะพบว่ามีลักษณะเป็นโลกสองโลก คือ โลกของคนเมืองกับโลกของคนชนบท ดังนั้นคนในเมือง คนชั้นกลาง ข้าราชการระดับสูงจะไม่มี โอกาสในการสัมผัสกับเรื่องราวเหล่านี้ โดยหารู้ไม่ว่าทุกสิ่งมีความเกี่ยวข้องกันหมด วิถีชีวิต และวิธี คิดแบบคนเมืองส่งผลกระทบต่อคนอื่น

การนำเสนอของเธอจึงเน้นว่าต้องให้พื้นที่กับบุคคลไร้สัญชาติได้เปิดเผยข้อมูล และวิถีชีวิตของเขา เพราะเธอเห็นว่าปัญหาการเอาผิดเอาเปรียบเกิดจากอคติที่เกิดจากการก่อกวนเกลียดชังให้มองคนกลุ่มนี้อย่างไร เมื่อปัญหาเกิดจากอคติ การนำเสนอแค่ข้อมูล ไม่มีทางไปกระทบจิตใจหรือทัศนคติของคนได้เลย เพราะอคติเป็นปัญหาระดับหัวใจ อารมณ์ความรู้สึก สื่อให้ถึงจิตใจของคนที่ได้รับรู้ ให้เข้าใจและเกิดความสงสาร ให้เกิดการเคารพต่อประสบการณ์ของคนกลุ่มนี้ เปิดใจ เปิดหูที่จะรับฟังปัญหา นอกจากอคติแล้วคนที่มีฐานะทางสังคมที่ดีกว่าก็มักจะไม่รับฟัง ไม่เคารพต่อผู้ด้อยกว่า ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาพื้นฐานของสังคมไทย

เธอพูดถึงความคล้ายคลึงของปัญหาสัญชาติกับความอยุติธรรมไว้ว่า ส่วนใหญ่นักข่าวมักจะแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการสืบเสาะหาข้อมูลในเชิงข่าวเจาะ แต่สำหรับเธอมีความคิดเห็นต่างกันออกไป เธอชื่นชมงานสารคดีที่มุ่งนำเสนอวิถีชีวิตและปัญหาของคนกลุ่มนี้เพื่อคลี่คลายอคติ เคยมีคนถามเธอว่า ทำไมไม่ทำข่าว ทำไมไม่มาทำงานสารคดี เหตุผลหนึ่งก็คือ งานข่าวอาศัยข้อมูลมานำเสนอ ส่วนตัวเธอมีความรู้สึกไม่ค่อยเชื่อเรื่องข้อมูล คิดว่าความรู้หรือข้อมูลที่มีมากมายไม่ได้แก้ปัญหา เพราะเป็นแค่เรื่องระดับสมอง ระดับข้อมูล ไม่ได้แก้ไขเรื่องอคติ ไม่ได้แก้เรื่องจิตใจ ซึ่งมันจะต้องใช้ความรู้สึกแก้ความรู้สึก เพราะฉะนั้นถ้าเธอนำเสนอสารคดีจะมีพื้นที่การนำเสนอมากกว่า มีพื้นที่ที่จะแสดงภาพที่เธอไปพบเห็นได้มากกว่า เมื่อมีพื้นที่มากกว่า เวลามากกว่า ก็จะสามารถเล่นกับอารมณ์ความรู้สึกได้มากกว่า มีโอกาสมากกว่า เธอจึงคิดว่าสามารถแก้ไขหรือมีส่วนเล็กๆในการทำให้คนในสังคมได้ฟังเสียงของคนที่ไม่โดนเอาเปรียบบ้าง

สารคดีในความหมายของเธอคือการเล่าเรื่องที่เกิดขึ้น เล่าความจริงส่วนที่เธอได้เห็น ได้รับรู้มา ซึ่งสิ่งเหล่านั้นมีคุณค่ามากสำหรับตัวเธอเอง แน่แน่นอนว่างานเขียนไม่สามารถหลีกเลี่ยงอคติหรือความคิดของตัวเองได้ แต่ศิลปะในการเขียนที่ดีคือต้องเป็นธรรมกับผู้อ่าน คือไม่เอาตัวเองออกป็นอยู่หน้า ต้องไม่มี “ฉัน” อยู่ในนั้น คนเขียนมีโอกาสชี้แจงเรื่องอยู่แล้ว จากวิธีที่เธอเรียบเรียงเรื่อง เพราะฉะนั้นการเอาตัวตนของคนเขียนเข้าไปในเรื่อง ยิ่งทำให้เรื่องหมดพลัง คนทำสารคดี ถ้านำเสนอเพียงเฉพาะข้อมูล ไม่มีทางไปกระทบจิตใจหรือทัศนคติของคนได้เลย เพราะอคติเป็นปัญหาระดับหัวใจ อารมณ์ความรู้สึก วิธีเขียนจึงต้องให้กระทบอารมณ์ความรู้สึกให้ได้ ไม่อย่างนั้นปัญหาที่มีอยู่จะไม่มีทางแก้ เมื่อเธอคิดไว้แล้วว่าจะทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมไปยังผู้อ่านและคาดหวังจะแก้ปัญหาได้บ้าง จึงต้องนำเสนอข้อมูลให้กระทบอารมณ์ความรู้สึกคนอ่านให้เกิดความเข้าใจ ความเห็นใจ จึงจะได้ผล

สำหรับงานเขียนสารคดีที่เธอคิดว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ นั่นสิ่งแรกเธอต้องดูว่า สารคดีชิ้นนั้นกระทบจิตใจคนอ่านหรือไม่ เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างไร เธอย้ำว่า “สารคดีไม่ใช่แค่การเขียนเรื่องที่ทำให้ความรู้ สมัยก่อนเรามักจะได้ยินว่า สารคดีคือการเอาข้อมูลความรู้มาเขียนให้อ่านง่าย ๆ สำหรับเรามันไม่ใช่แค่นั้น สารคดีเป็นงานที่สามารถยกระดับให้เป็นงานศิลปะ หากทำให้คนเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกได้”

ในฐานะที่เธอทำงานสารคดีภาษาอังกฤษเป็นหลัก เธอสะท้อนว่า การเขียนสารคดีภาษาไทยกับภาษาอังกฤษต่างกันมาก สารคดีภาษาไทย เริ่มเขียนโดยการชักแม่น้ำทั้งห้า มาจากภาพกว้าง แล้วค่อยมาลงสิ่งที่ต้องการจะเขียน สัมภาษณ์ แล้วตามด้วยความเห็น ขณะที่สารคดีภาษาอังกฤษจะไม่ทำกัน ต้องเริ่มด้วยบทนำที่สามารถจับผู้อ่านได้ทันที เริ่มจากจุดย่อย ภาพที่เห็น ปัญหาที่เกิดขึ้น หรือตัวคนที่ประสบปัญหา พยายามเอาตัวละครออกมาให้เร็วที่สุด ให้ตัวละครพูดเอง ความเห็นของผู้เขียนจะไม่มี แล้วจบด้วยคำพูดของตัวละครในเรื่อง การบรรยายฉากหรือสถานการณ์ในเวลานั้น สารคดีภาษาอังกฤษจะไม่นิยมเอาความคิดเห็นใส่ในตอนจบของเรื่องนั้น สำหรับสไตล์การเขียนสารคดีของเธอ เธอจะปล่อยให้ตัวละครของเธอมีคำพูดออกมา มีชีวิต มีความรู้สึก ซึ่งทำให้เธอไม่ต้องวิเคราะห์วิจารณ์ มีข้อมูลเป็นเพียงส่วนประกอบ ซึ่งสะท้อนผ่านบทความหลายชิ้นของเธอว่า

...“บุญ” นุญน้อยวัย 19 ในชุดเสื้อเชิ้ตแขนสั้นกับกางเกงยีนส์สีน้ำเงิน มองผิวเผินบุญก็ไม่แตกต่างจากเด็กไทยทั่วไปสักเท่าไร จนกระทั่งเราถามบุญว่า “นามสกุลอะไร???”

“ผมไม่มีนามสกุลหรอกครับ” เขาตอบด้วยท่าที่เขินอาย แต่การไม่มีนามสกุลอาจฟังแล้วผิดแปลกไปจากคนในสังคมส่วนใหญ่ แต่นั่นไม่ใช่ความอับอายที่บุญและชาวกะเหรี่ยงที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรีนับแสนคนต้องได้รับ “พวกเรามีชีวิตที่ถึงทางตัน ” เขาถอนหายใจและพูดภาษาไทยอย่างชัดเจน

พ่อแม่ของบุญเป็นเพียงหนึ่งในชาวกะเหรี่ยงนับแสนคนที่หนีตายจากสงครามและการถูกกดขี่ข่มเหงจากรัฐบาลพม่า เข้ามาลี้ภัยในประเทศไทยตั้งแต่เมื่อ 30 ปีที่แล้ว จนกระทั่งเมื่อปีพ.ศ. 2543 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ประชากรที่อพยพเข้ามาจำนวนมากครั้งนี้ได้รับสถานะเป็นคนเข้าเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมาย รวมทั้งให้ลูกหลานที่เกิดในเมืองไทยได้รับสิทธิในการเป็นพลเมืองหรือเป็นชาวไทยอย่างสมบูรณ์ แต่การแก้ปัญหาดังกล่าวก็เป็นเพียงคำพูดปากเปล่า

ตลอดเวลาที่ผ่านมาบุญและวัยรุ่นชาวกะเหรี่ยงต่างพยายามที่จะทำลายกำแพงที่เรียกว่า “อคติ” แต่ความพยายามตลอดชีวิตที่ผ่านมาแล้วยังคงไร้ผล หลังจากจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 บุญหวังว่าเขาจะได้เรียนต่ออีกสามปีในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่ท้ายสุดความหวังของเขาก็ต้องพังลง “การที่จะเรียนต่อในระดับมัธยม

ศึกษาตอนปลายได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมีการรับรองจากโรงเรียน แต่ทางโรงเรียนกลับปฏิเสธที่จะออกให้เพียงเพราะว่าผมไม่ใช่คนไทย” บุญอธิบายถึงสาเหตุที่เขาไม่สามารถเรียนต่อได้

“ผมเกิดในเมืองไทย ความรู้สึกนึกคิดของผมก็เป็นคนไทย แต่ทำไมผมถึงไม่ได้เรียน ทำไมผมถึงเดินทางออกไปไหนไม่ได้ และเดินทางออกไปทำงานที่จังหวัดอื่นไม่ได้ ทั้งๆที่ที่นี่ก็ไม่มีงานอะไรให้ผมทำ”...

...ประชากรกว่า 2000 คนของสวนผึ้งถามถึงสถานะคนเข้าเมืองถูกกฎหมายของตน และลูกหลานของพวกเขาว่า 800 คน ก็กำลังอยู่ในขั้นตอนของการรอเพื่อที่จะได้เป็นพลเมืองของแผ่นดินไทยอย่างสมบูรณ์ โดยส่วนใหญ่หลบหนีจากภัยสงครามและการกดขี่ข่มเหงจากประเทศพม่ามาหลบภัยในประเทศไทยหลายทศวรรษ ส่วนใหญ่พูดภาษาไทยได้อย่างชัดเจนและวัฒนธรรมของพวกเขาก็ถูกปรับจนเข้ากับคนไทยส่วนใหญ่ไปแล้ว แต่พวกเขาก็ยังคงถูกกักให้อยู่เฉพาะภายในสถานที่ลี้ภัย เหตุเพราะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยตั้งข้อสงสัยถึงความผิดปกติในการได้มาซึ่งสัญชาติของชาวบ้านที่สวนผึ้งว่า มีการติดสินบนเจ้าหน้าที่ของรัฐ จนทำให้กระบวนการให้สัญชาติต้องหยุดชะงักไป

หากเอกสารและกระบวนการให้สัญชาติหยุดชะงักเช่นนี้ และเมื่อครบกำหนดตามที่รัฐบาลผ่อนผันให้ชาวกะเหรี่ยงกว่า 5000 คน ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่อยู่อาศัยบริเวณชายแดนไทยพม่ามาอย่างยาวนาน อาจจะต้องถูกขับออกจากผืนแผ่นดินไทยอย่างแน่นอน...

จากบทความ “ Searching for a state ”

เช็กชั้น OUTLOOK หนังสือพิมพ์ Bangkok Post วันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2545

...ธานี อัมสอง คุณ ชายหนุ่มวัย 23 ปี หัวเล็ๆ มาตลอดว่า “ เขาจะได้กลับไปพบหน้าลูกสาวตัวน้อยๆ ที่กรุงเทพฯ และทำให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่อบอุ่นเสียที “ คุณพ่อชาวอาซา ซึ่งอาศัยอยู่ที่บ้านหล่อซา จังหวัดเชียงราย เขาไม่ได้เห็นหน้าครอบครัวของเขามากกว่า 1 ปี แล้ว ซึ่งเหตุผลเพียงอย่างเดียวที่เขาไม่สามารถขึ้นรถบัสจากหมู่บ้านเพื่อมาพบลูกเมียในกรุงเทพฯ ได้ เพราะ เขาเป็นคนไร้รัฐบนพื้นที่ราบสูง ไม่ต่างอะไรจากชาวเขาคนอื่น ๆ ที่กำลังรอว่าเมื่อไหร่พวกเขาจะได้เป็นพลเมืองของไทยอย่างสมบูรณ์เสียที สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือ เขาไม่สามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้ตามใจชอบโดยไม่มีบัตรผ่านทางจากราชการ ซึ่งการที่จะได้มาก็ไม่ใช่เรื่องง่ายอีกเช่นกัน และยิ่งไปกว่านั้นใบผ่านทางที่ว่าก็อนุญาตให้เดินทางได้ในระยะสั้นๆ เพียงเท่านั้น

ธานีพบกับภรรยาของเขา ขณะที่เขาทำงานในโรงงานอยู่ที่จังหวัดสมุทรสาคร และเมื่อใบอนุญาตเดินทางของเขาหมดอายุ เขาก็จำเป็นที่จะต้องกลับมาภาคเหนือเพื่อทำบัตรใหม่ แต่จนกระทั่งปัจจุบันเขาก็ยังไม่ได้รับอนุญาตให้กลับไปหาครอบครัวของเขาได้ “ ผมกลัวที่จะเดินทางโดยไม่มีใบอนุญาต เพราะ เสี่ยงต่อการถูกจับ ” เขาอธิบาย “ ทางภาคเหนือนั้นจะมีจุดตรวจอยู่หลายจุดมาก และหากถูกเจ้าหน้าที่รัฐจับ เขาก็มีสิทธิที่จะถูกส่งกลับไปประเทศพม่าได้ทันที ทั้งๆ ที่ประเทศไทยคือ บ้านของเรา และหากเป็นอย่างนั้นผมก็จะไม่มีโอกาสได้เห็นหน้าครอบครัวของผมอีกเลย ”...

...สำหรับหญิงสาวชาวเขานั้น สิ่งที่เป็นภัยคุกคามพวกเธออยู่ตลอดก็คือ การถูกคุกคามทางเพศ “ เพื่อนของฉันถูกบังคับให้หลับนอนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพียงเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกจับกุม ” หมี่เอ หญิงสาวชาวอาซา ซึ่งเคยถูกกักตัวในข้อหาเดินทางโดยไม่มีใบอนุญาตแล้ว และถูกส่งตัวไปยังศาล ถูกปล่อยตัวแต่ก็ยังอยู่ในกระบวนการควบคุมความประพฤติต่อไป

“ ที่นี้คุณจำเป็นต้องยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตัวของตนเอง คุณต้องรู้จักพูดเพื่อหาวิธีที่จะหนีจากสถานการณ์คับขัน เพื่อที่ว่าคุณจะได้ไม่ถูกคุกคามทางเพศ ” เธอเสริมพร้อมกับบอกว่า การคุกคามที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งก็เนื่องมาจากเจ้าหน้าที่ไทยมองภาพของหญิงสาวชาวเขาว่าเป็นหญิงขายบริการที่พร้อมใช้เรือนร่างเช่าแลก “ ฉันเคยได้ยินมาว่า ผู้หญิงหลายคนฆ่าตัวตาย เพราะ พวกเธอถูกข่มขืนในช่วงที่ถูกเจ้าหน้าที่จับกุมตัวไว้ ”

“ มันเป็นเรื่องจริงที่ว่าหญิงสาวชาวเขาหลายคนถูกล่อลวงเพื่อไปค้าประเวณีแต่นั้นก็เพราะว่าพวกเธอขาดความเป็นพลเมืองของประเทศไทย และความรู้สัญชาตินี้เองที่ทำให้พวกเธอขาดโอกาสทางการศึกษาและโอกาสที่จะได้การจ้างงานอื่นที่ดีกว่า ” ชูติมา มอแลก นักกิจกรรมชาวอาซากกล่าว

จากบทความ “ Fighting for a future ”

เช็กชั้น OUTLOOK หนังสือพิมพ์ Bangkok Post วันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2545

สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอีกส่วน คือ การลงพื้นที่ของนักข่าวเพื่อให้ตัวนักข่าวเองได้ไปเจอเจ้าของปัญหาจริง ๆ ต้องให้คนทำข่าวได้เห็นกับตาได้ยืนกับหู ไม่อย่างนั้นไม่กระทบจิตใจของนักข่าวเอง และไม่มีความรู้สึกเข้าอกเข้าใจกับเรื่องเหล่านั้นอย่างแท้จริง ก็จะกลายเป็นพวกอาร์มแชร์คอลล์มันนิสต์นั่งอยู่แต่ที่ทำงาน รับข้อมูลที่ส่งมาจากในพื้นที่ ซึ่งจริง ๆ ไม่ได้หมายความว่าคนทำงานแบบนี้ไม่เก่งไม่ดี เพียงแต่การลงพื้นที่เป็นเรื่องที่นักข่าวควรให้ความสำคัญมากกว่าการนั่งอยู่ในสำนักงานเพียงอย่างเดียว และนักข่าวทุกคนควรจะต้องมีประสบการณ์ลงพื้นที่ด้วยตนเอง รวมถึงกระบวนการร่วมงานสัมมนาการสัมมนาเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ข้อมูลจากส่วนต่างๆ ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานความรู้ให้กับนักข่าว และทำให้รู้จักคนที่ทำงานในพื้นที่อีกด้วย ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะนำไปสู่บุคคลเจ้าของปัญหาโดยตรง ซึ่งบุคคลเจ้าของปัญหานี้เองที่จะเป็นผู้บอกเล่าชีวิตของเขา ออกสู่สังคมได้ดีกว่าผ่านคนอื่น ๆ

แนวทางการเชื่อมเครือข่าย

เธอพูดถึงการเชื่อมต่อกับเครือข่ายว่า เบื้องต้นต้องรู้ก่อนว่าปัญหาคืออะไร เมื่อทราบภาพรวมของปัญหาก็จะทราบได้ว่าใครที่ประสบปัญหาสัญชาติอยู่ วิธีชีวิตของบุคคลนั้นก็จะเป็นสิ่งที่จะสะท้อนปัญหาของเขาเอง รวมถึงการเชื่อมต่อกับคนที่ทำงานแก้ไขปัญหานั้นในพื้นที่ ก็เป็นสิ่งที่

จำเป็นเพราะนักข่าวไม่สามารถไปฝังตัวอยู่ในพื้นที่ได้นาน รวมทั้งมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาสูงมาก จึงต้องอาศัยคนที่ทำงานแก้ไขปัญหานั้นที่ ซึ่งรู้จักกับผู้ประสบปัญหา เมื่อนักข่าวมีความรู้ความเข้าใจปัญหาแล้วหากได้แลกเปลี่ยนพูดคุยกับผู้ประสบปัญหาอีกปัญหาก็จะคลี่คลาย

ด้วยเธอเชื่อว่าชีวิตของคนเป็นศูนย์รวมของปัญหา ดังนั้นควรต้องเปิดโอกาสให้เขาได้ถ่ายทอดชีวิตของเขาด้วยตัวเอง รวมถึงความเชื่อใจ สิ่งสำคัญในการทำข่าวนี้คือ เธอต้องทำให้ผู้ประสบปัญหามั่นใจโดยเขาควรได้รู้ว่าใครแนะนำเธอมา และกระบวนการพูดคุยจะเปิดโอกาสให้เขาได้พูด โดยไม่สอดแทรกเป็นเทคนิคที่จะกระตุ้นให้เขาพูดออกมาเรื่อยๆ หรือหากไม่มีใครแนะนำเธอมา หน้าที่ของเธอ คือ ทำให้เขามั่นใจ ด้วยการแนะนำตัวอย่างอ่อนน้อมสุภาพ เล่าถึงสิ่งที่ทำให้เธอสนใจในตัวเขา หากคิดว่าจะสัมภาษณ์เขาเพื่อนำเรื่องราวของเขาไปเขียน ต้องอธิบายว่าเรื่องราวของเขามีคุณค่าต่อคนจำนวนมาก

กระบวนการหนึ่งที่สามารถเชื่อมต่อเครือข่าย คือ การร่วมงานสัมมนา การสัมมนาเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ข้อมูลจากส่วนต่างๆ ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานความรู้ให้กับเธอ รวมถึงการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกับคนทำงานในพื้นที่ตามงานสัมมนาก็เป็นส่วนหนึ่งทำให้เธอเชื่อมต่อกับทั้งความรู้และเครือข่าย แต่ต้องระมัดระวังการทำงานกับเครือข่าย หากทำงานกับองค์กรต่างๆ เพื่อรณรงค์นั้นเป็นสิ่งไม่เหมาะสม ข้อควรระวังคือ ควรรักษาระยะห่างระหว่างนักข่าวกับเครือข่ายให้เหมาะสมเนื่องจากอาจจะกลายเป็นเครื่องมือให้องค์กรพัฒนาเอกชนได้ เธอย้ำว่า องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นหนึ่งในพันธมิตรของการทำงานเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม หากแต่จะต้องรักษาระยะให้เหมาะสม

อุปสรรคและการต่อสู้

หากพูดถึงอุปสรรคแล้ว เธอสะท้อนว่า กองบรรณาธิการไม่ใช่ปัญหา เพราะเธอสามารถกำหนดประเด็นได้เอง รวมถึงบรรยากาศในกองบรรณาธิการยังเอื้อประโยชน์ต่อการทำงานด้วยซ้ำ นักข่าวคนไหนในกองบรรณาธิการไม่ทำก็คงต้องโทษตัวเอง แต่หากมองภาพรวมของสื่อมวลชนปัจจุบันนักข่าวทั้งหลายไม่ได้คิดเช่นนั้น นักข่าวไม่รับฟังปัญหาของชาวบ้าน เพราะกลัวว่าการนำเสนอเฉพาะเพียงปัญหาของชาวบ้านจะทำให้เกิดความบกพร่องเรื่องความเป็นกลาง ซึ่งต่างจากสมัยก่อนที่นักข่าวนำเสนอโดยมองเรื่องความเป็นจริงที่เกิดกับชาวบ้านเป็นหลัก จึงไม่ได้ตั้งข้อสงสัยว่าความทุกข์ของชาวบ้านมีความเป็นกลางหรือไม่

เธอสะท้อนต่อว่า อคติเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นสิ่งที่ต้องต่อสู้ คนในสังคมไทยถูกหล่อหลอมมาให้เกลียดชังเขา เกลียดพม่า ไม่เข้าใจถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม การสร้างความเข้าใจจึงต้องอาศัยบรรยากาศที่เอื้อต่อการเปิดใจและเปลี่ยนแปลงให้เกิดความเห็นอกเห็นใจ แต่ไม่ได้หมายความว่านักข่าวจะต้องร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อรณรงค์เกี่ยวกับสัญชาติ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ การรักษาระยะห่างระหว่างนักข่าวกับองค์กรพัฒนาเอกชน ต้องสร้างความไว้วางใจแต่ก็ต้องมีระยะห่างที่เหมาะสม ไม่ใช่สนิทสนมจนยากที่จะปฏิเสธเมื่อถูกขอความช่วยเหลือในการรณรงค์ และกลายเป็นเครื่องมือขององค์กรพัฒนาเอกชนไป

แนวทางการปรับทัศนคติที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

การปรับทัศนคติคงไม่สามารถมีทางออกได้หากไม่รู้ถึงที่มาของคำว่า “อคติ” เธอเชื่อว่าอคติส่วนหนึ่งเกิดจากความไม่รู้ ไม่ทราบความจริง รับรู้เพียงสิ่งที่ได้รับจากระบบการศึกษา การศึกษาเป็นตัวบ่มเพาะอคติที่รุนแรงคนไทยเรียนประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกลียดคนพม่า ทำให้คิดว่าแผ่นดินนี้เป็นของชนเผ่าไทยกลุ่มเดียว เป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ รักสงบ ทำให้เชื่อว่าไม่มีทางที่ประเทศไทยจะไปรุกรานใครก่อน เมื่อประวัติศาสตร์ชาตินิยมตอกย้ำว่าพม่าหรือประเทศอื่นทำสงคราม รุกรานและทำลายเมืองหลวงของเราเมื่อครั้งอดีต ทำให้เราเกลียดพม่า ดูถูกลาว ระวังเวียดนาม ไม่ชอบมาเลย์ อย่างเช่นชาวเขาที่พูดภาษาไทยไม่ชัดก็ถูกเกลียดชัง และดูถูกว่าไร้การศึกษา เกิดอคติทางชนชาติ เป็นอคติที่ทำให้สามารถไปทำร้ายคนอื่นได้เพราะเราไม่เห็นว่าเขาเป็นมนุษย์ และประวัติศาสตร์ที่สอนมาในระบบการศึกษาก็ถูกกลับมาสะท้อนอยู่ในทีวี และสื่ออีกหลายประเภทที่บ่มเพาะให้เราเกลียด บางครั้งสื่อมวลชนเองซึ่งเป็นผู้ที่ควรทำหน้าที่คลายอคติก็กลับกลายเป็นการตอกย้ำอคติ โดยมองข้ามความซับซ้อนของสังคมที่มีความหลากหลาย ความกลมกลืนกันทางด้านวัฒนธรรม คือไปคิดกันเพียงแต่ว่าเขาเป็นคนอื่น เราเป็นเจ้าของแผ่นดิน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างหลายอย่างขึ้น ทั้งชนชั้น ชนชาติ ภาษา ทำให้เกิดอคติ ซึ่งเธอสะท้อนผ่านบทความว่า

...ขอบคุณสื่อและประวัติศาสตร์ชาตินิยม ที่ทำให้คนไทยเกิดอคติที่ฝังลึกต่อคนพม่าว่าจะต้องเป็นคนที่ไม่ดีเยี่ยม ไม่น่าไว้วางใจ เป็นผู้ร้ายทำลายเมืองหลวงของเราเมื่อครั้งอดีต แ่่งงานคนไทย ปล้นนายจ้าง และเป็นพาหะที่นำโรคติดต่อมาสู่เรา

ภายหลังจากเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ มีนักแสดงที่เป็นอาสาสมัครในหน่วยกู้ภัยท่านหนึ่งบอกกับสื่อว่า เขาสงสัยว่ากลุ่มคนที่เข้าไปขโมยทรัพย์สินของผู้เสียหายจะเป็นกลุ่มแรงงานพม่า ความระแวงสงสัยที่เกิดขึ้นนี้ได้ปลุกอคติที่มีต่อคนพม่าที่ฝังลึกอยู่ในใจคนไทยส่วนใหญ่อยู่แล้วให้ตื่นขึ้นมาอีกครั้ง

เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ทำการจับกุมแรงงานพม่ากลุ่มหนึ่งที่ต้องสงสัยว่าจะเป็นกลุ่มที่เข้ามาขโมยทรัพย์สินของผู้ประสบภัยในทันที เพื่อเป็นการยืนยันความระแวงสงสัยดังกล่าว สื่อมวลชนต่างออกมาประกาศว่าคนพม่าได้เข้ามาซ้ำเติมคนไทยอีกครั้งในเวลาที่เรากำลังประสบภัยพิบัติ และแทนที่จะนำตัวพวกเขาไปดำเนินการตัดสินในชั้นศาลซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่พวกเขาควรจะได้รับ แต่พวกเขาเหล่านั้นกลับถูกส่งกลับประเทศทันที ในเวลาต่อมาทางเจ้าหน้าที่จึงเริ่มกวาดต้อนแรงงานต่างด้าวโดยอ้างว่าจำเป็นต้องทำเพื่อป้องกันการก่ออาชญากรรมในภาวะฉุกเฉิน

จะมีใครสนใจบ้างไหมว่าพวกเขาเหล่านั้นเป็นผู้ที่ได้ลงทะเบียนแรงงานต่างด้าวอย่างถูกกฎหมายกับทางราชการแล้ว ซึ่งควรจะได้รับการช่วยเหลือเช่นเดียวกับแรงงานคนไทยคนอื่น ๆ ? จะมีใครใส่ใจไหมว่าการส่งพวกเขากลับประเทศนั้นจะเป็นการซ้ำเติมชะตากรรมของพวกเขาให้เลวร้ายลงไปอีกซักเท่าไร ? จะมีใครใส่ใจบ้างว่า พวกเขาจะประสบภัยอันตรายใดบ้างในประเทศพม่า ซึ่งประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิเช่นเดียวกัน ข้อมูลจากเอ็นจีโอกลุ่มต่างๆ ที่ทำงานในพื้นที่ดังกล่าวพบว่า มีแรงงานพม่าถูกส่งตัวกลับประเทศมากกว่า 1,000 คน ซึ่งทางเกาะสองของประเทศพม่าได้ปฏิเสธที่จะรับแรงงานที่ถูกส่งกลับเหล่านั้น พวกเขาจึงถูกทิ้งไว้ในเกาะที่อยู่ใกล้ ๆ แทน...

...นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอาจจะประหม่อมั่นใจกับความมีน้ำใจของคนไทย แต่สำหรับเพื่อนบ้านของเราแล้ว สิ่งที่เราจะเล่าให้ลูกหลานฟังเกี่ยวกับคนไทยในอนาคตอาจจะแตกต่างออกไป พวกเขาจะบอกเล่าถึงเรื่องราวของการเหยียดเชื้อชาติ ความโหดร้าย และความไร้หัวใจรวมทั้งอคติทางเชื้อชาติที่ฝังรากลึกในใจของคนไทยชนิดที่มันหยั่งรากลึกฝังแน่นจนแสดงให้เห็นถึงความไม่จริงยั่งยืน ความไม่แตกต่างของชีวิต รวมถึงอคติที่ไร้สาระทั้งหลายของมวลมนุษยชาติ ครั้งนี้ยังไม่อาจลบเลือนได้

แล้วเมื่อไหร่เราจะเรียนรู้บทเรียนเหล่านี้กันเสียที ?...

จากบทความ “ Do our prejudices know no bounds? ” OUTLOOK Bangkok Post, 13 January 2005

เธอพูดถึงการปรับทัศนคติของสื่อว่า ถ้านักข่าวได้รับรู้ปัญหา ได้ลงพื้นที่ และไม่ฟังข้อมูลจากทางราชการฝ่ายเดียว นักข่าวต้องรู้จักตั้งคำถามรู้จักเปิดใจอคติมันจะคลี่คลายได้เสมอ อคติไม่ใช่เรื่องที่ไม่มีความคลี่คลาย เกิดขึ้นได้ก็สามารถคลี่คลายได้ แต่ไม่ใช่ว่าอคติจะหมดไป เพราะอคติเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ หากเราเชื่อว่าสื่อมีอคติแล้วไม่พยายามคลี่คลายคงต้องเป็นหน้าที่ของผู้อ่านที่จะต้องสร้างบรรยากาศให้สื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง อย่างกรณีคนมุสลิมก็จะปนมากกว่าสื่อมีอคติต่อพวกตน เป็นหน้าที่ของผู้อ่านที่จะต้องตระหนักคือ ถ้าคุณเห็นว่านักข่าวนำเสนอผิดหรือมีอคติก็สามารถโทรหรือเขียนจดหมายเข้าไปบอกได้ คนทำงานในพื้นที่ต้องหาทางสื่อสารไปยังสื่อ ไม่ใช่ทุกสื่อที่มีอคติ สื่อเองก็มีความหลากหลาย ผู้ที่ประสบปัญหาจากการมีอคติ

ของสื่อต้องพยายามช่วงชิงพื้นที่ซึ่งหมายถึง จะทำอย่างไรเพื่อสร้างความเข้าใจกับสื่อในการปรับทัศนคติไปในทางที่ดี

บทเรียนและหนทางข้างหน้า

จากประสบการณ์การทำงานด้านสื่อของเธอ เธอมองว่า ทุกวันนี้นักข่าวถูกสอนจากมหาวิทยาลัยว่า ให้มีความเป็นกลาง ซึ่งก็คือ ความเป็นจริง หรือความน่าเชื่อถือ ซึ่งใครเป็นคนกำหนดความเป็นจริงหรือความน่าเชื่อถือ และความจริงหรือความน่าเชื่อถือนั้นเป็นของใคร เพียงเพื่อจะให้ข้อมูลที่น่าเสนออย่างรอบด้าน เนื่องจากไม่ทราบว่าเป็นจริงคืออะไร ทำให้การนำเสนอของสื่อมีเพียงการคัดลอกคำพูดของแหล่งข่าวหลายๆคน เพื่อรักษาความเป็นกลาง และเป็นสิ่งง่ายที่สุดในการบอกกับสังคมว่ามีความเป็นกลาง แต่ไม่ได้บอกเรื่องราวอะไรและไม่ได้สร้างความเข้าใจให้คนในสังคมว่าเกิดอะไร นั่นคือวิถีความเป็นกลางที่สื่อทำอยู่และต้องการให้เกิดความยุติธรรม หากนำเสนอฝ่ายชาวบ้านก็เกรงว่าจะไม่ยุติธรรมกับฝ่ายราชการ แต่เมื่อนำเสนอทางกรฝ่ายเดียวนักข่าวไม่เคยคิดว่าไม่ยุติธรรมกับชาวบ้าน การที่นักข่าวไปสัมภาษณ์เพราะว่าฝ่ายราชการน่าเชื่อถือ ความเป็นกลางของสื่อเป็นเพียงการนับพื้นที่ข่าวว่าใครได้พื้นที่เสียงมากกว่า สังคมมีความซับซ้อน มีผู้รับผิดชอบในประเด็นเหล่านั้นมากกว่าที่สื่อนำเสนอ ทุกวันนี้สื่อติดว่าความเป็นกลางคือ ไม่เข้าข้างใคร เธอมีความรู้สึกว่าถ้ามีความไม่ยุติธรรม ถ้ามีการเอาผิดเอาเปรียบเกิดขึ้น ทำไมจะต้องไปป้องกันตัวเองว่าไม่เข้าข้างเพราะต้องเป็นกลาง เกิดอะไรขึ้นกับจิตใจของนักข่าว นี่คือการผิดพลาด ตัวเธอคิดอย่างนั้นแต่เธอก็ไม่ได้อยู่ในฐานะและก็ได้ไม่มีความสามารถที่จะไปเปลี่ยนนักข่าวคนอื่น เธอคิดว่าทำหน้าที่ของเธอที่พอทำได้ในพื้นที่ของเธอ และต้องไม่หวั่นไหวเวลาถูกมองว่าเธอไม่เป็นกลาง

เธอสะท้อนถึงสิ่งที่สื่อจะนำไปใช้ในการนำเสนอเรื่องคนด้อยโอกาสว่า นักข่าวต้องไม่ลืมว่ามีปัญหานี้เกิดขึ้นในสังคมเพราะเวลาทำงานไปนานวันเข้าก็จะลืมเพราะมีประเด็นอื่นให้ทำเยอะมาก ในเมืองใหญ่มีประเด็นเกิดขึ้นมากมายที่จะดึงดูดนักข่าวไปจากประเด็นนี้ และต้องเชื่อว่าทุกอย่างมีความเกี่ยวพันกันหมด ถ้าตอนนี้คนเมืองกำลังใช้ชีวิตอย่างสบายแสดงว่าคนเมืองใช้ทรัพยากรของคนชนบทอยู่หรือเปล่า ต้องมีการตระหนักรู้เรื่องนี้อยู่ แล้วนักข่าวต้องไม่ลืมว่าตนเองเคยเชื่ออย่างไร เคยคิดอย่างไร แล้วกระบวนการก็คือว่า ถ้านักข่าวตระหนักว่าสังคมมีปัญหา แต่ยังเชื่อว่า เหม็นเหิงคนจน คนจนเป็นคนโง่ ถ้านักข่าวคิดและเชื่อเช่นนั้น นักข่าวต้องคิดว่ามีกระบวนการในการคลี่คลายอคติเหล่านี้อย่างไร ซึ่งเธอเห็นว่า “ถ้าเกิดสื่อมีความตระหนักในทุกที่ที่ตัวเองอยู่จะสามารถทำได้อย่างมีพลังมาก” แล้วก็ไม่ต้องวิเคราะห์วิจารณ์อย่างอะไร การถ่าย

ทอดเพียงวิถีชีวิตของคน ใช้จิตใจกับจิตใจก็สามารถสร้างความเข้าใจได้ แต่ว่านอกจากนักข่าว จะต้องมีความเข้าใจปัญหาในวงกว้างแล้วยังต้องมีความอ่อนไหว (Sensitivity) ต้องมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในอารมณ์ของคนที่อยู่โอกาส ต้องอ่อนไหวกับความรู้สึกของเขา ต้องเข้าอกเข้าใจแต่ไม่ใช่เข้าข้างต้องเข้าใจและไม่เข้าไปตัดสิน แต่นักข่าวต้องมีความอ่อนไหวและนำเสนออย่างมีศิลปะ

กระบวนการในการทำงานในอนาคตของนักข่าวต่อประเด็นบุคคลไร้สัญชาติ สิ่งที่นักข่าวต้องคำนึงถึงเป็นสิ่งแรกคือการไปหาข้อมูล การเข้าใจปัญหา รวมถึงนักข่าวต้องมีความเข้าใจวิถีชีวิต และความรู้สึกด้วยไม่ใช่เสาะหาเพียงเฉพาะข้อมูล ต้องเข้าอกเข้าใจความรู้สึก พอได้ข้อมูลต่อมาคือ กระบวนการนำเสนออย่างมีศิลปะจะทำให้ข้อมูลถูกนำเสนอได้อย่างมีพลัง หลายต่อหลายครั้งนักข่าวมีใจต่อเรื่องของคนที่อยู่โอกาส คนชายขอบเยอะมาก แต่องค์กรไม่เอื้อโอกาส ไม่มีเวลาลงพื้นที่ ทำให้นักข่าวมีเพียงข้อมูลแต่ไม่เข้าใจถึงจิตใจของคนกลุ่มนี้ นั่นคือสิ่งที่เธอทิ้งท้ายไว้

สรินยา กิจประยูร เอ็นจีโอที่ต่อสู้ผ่านหน้าหนังสือพิมพ์

Non Government Organization หรือ คำที่คนในสังคมเรียกใช้สั้นๆว่า เอ็นจีโอ ความจริงแล้วความหมายของเอ็นจีโอ นั้นคงไม่ได้หมายความถึง “**ศัตรูคู่ตรงข้ามกับรัฐบาล**” ตามอย่างที่ภาครัฐ และภาคธุรกิจคิดเอาไว้ แต่เอ็นจีโอหมายถึงองค์กรอิสระซึ่งไม่ใช่องค์กรของภาครัฐ และไม่ใช่องค์กรที่ทำงานตรงข้ามกับภาครัฐ ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือปรากฏนามของ **สรินยา กิจประยูร** อยู่ตามที่หลายคนเข้าใจ แต่แท้จริง สรินยา ทำงานให้กับองค์กรทางศาสนา แต่คนมักจะมองและเรียกเธอว่า เอ็นจีโอ แต่ไม่ว่าใครจะเรียกเธออย่างไรก็ตาม เธอทำงานเพื่อสังคม ทำงานเพื่อผู้ด้อยโอกาส และไม่ได้ทำงานเป็นศัตรูของภาครัฐ เธอเป็นเพียงคนทำงานเพื่อให้สังคมดีขึ้นคนหนึ่งเท่านั้น

ภูมิหลังที่ส่งเสริมให้เดินบนเส้นทางของนักสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

ก่อนหน้าที่ สรินยา จะเข้ามาทำงานช่วยเหลือบุคคลไร้สัญชาติ เธออุทิศตนเป็นครูบดคอยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2536-37 ขณะนั้นเธอทราบว่าปัญหาการไร้สัญชาติปรากฏอยู่ในสังคมไทยบ้าง แต่เห็นว่าไม่เป็นปัญหาเท่าไรสำหรับลูกศิษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่แต่บดคอย แต่แล้วปัญหาก็ปรากฏชัดขึ้นเมื่อพ่อแม่ของลูกศิษย์ ซึ่งเดินทางลงจากดอยเข้าไปทำงานในเมือง เพราะไม่มีบัตรประชาชน หลัง

จากภารกิจการเป็นครูโดยเสรีจึงสิ้นลงเธอก็กลับมาทำงานที่กรุงเทพฯกับคณะกรรมการ การคาทอลิก เพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ (คชพ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดำเนินงานภายใต้กรมการศาสนาของสภา พระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นองค์กรทางศาสนาที่ทำงานด้านนโยบาย และ ดำเนินการแก้ปัญหาให้กลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องป่าไม้ ที่ดินทำกิน ปัญหาสัญชาติ ปัญหาวัฒนธรรม

นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540 เป็นต้นมาปัญหาสัญชาติก็กลายเป็นปัญหาที่ร้อนแรง และยังไม่มีการดำเนินการแก้ไข ขณะนั้นเธอซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่อยู่กับคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงคุณพ่อวิชัย โภคทวี ซึ่งดำรงตำแหน่งเลขาธิการ เห็นว่าปัญหานี้เป็นปัญหาที่ใหญ่และสำคัญมาก เมื่อลงพื้นที่ของหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายก็พบว่ามีปัญหาเรื่องนี้อยู่เช่นกัน ซึ่งปัญหาสัญชาติ เป็นปัญหาในเชิงนโยบายองค์กรเธอจึงเข้าพบและปรึกษาหารือปัญหาสัญชาติกับอาจารย์ พันธุ์ทิพย์ กาญจนจิตรา สายสุนทร ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ในเชิงวิชาการอยู่ในขณะนั้น ทำให้กลายเป็นที่มาของการดำเนินการแก้ปัญหาสัญชาติในเชิงนโยบาย โดยคณะกรรมการคาทอลิก เพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ของเธอทำงานและรับทราบปัญหาระดับพื้นที่ และไปเชื่อมต่อกับอาจารย์ พันธุ์ทิพย์ ทำให้การทำงานมีลักษณะของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยทางหน่วยงานของเรามีพื้นที่ ตัวอย่างให้อาจารย์ หลังจากนั้นอาจารย์จะพานักกฎหมายจากศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์มาออกค่ายลงพื้นที่ เก็บข้อมูลและนำข้อมูลไปศึกษาว่ามีปัญหาในเชิงนโยบายที่ ติดขัด มีกฎหมาย หรือระเบียบสัญชาติใดที่ติดขัด ต่อมาจึงมีการผลักดันในเชิงนโยบาย โดยใน เวลานั้นเธอทำงานในฐานะที่คนทั่วไปมองว่าเธอเป็นเอ็นจีโอ แต่ความจริงเธอทำงานในฐานะของ บุคลากรในองค์กรทางศาสนา ส่วนอาจารย์พันธุ์ทิพย์ก็ทำงานในฐานะนักวิชาการกฎหมาย รวมถึง การทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการด้วย

เธอทำงานเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติ คนไร้รัฐ โดยตรงกับคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติ พันธุ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541-46 ปัจจุบันลาออกมาทำงานในพื้นที่อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย กับ ศูนย์คาทอลิกพระจิตเจ้า ซึ่งเป็นองค์กรทางศาสนาที่ทำงานช่วยเหลือชาวเขาในพื้นที่แต่ไม่ใช่ ประเด็นสัญชาติ แต่เธอก็ยังคงทำงานเรื่องสัญชาติที่เป็นงานต่อเนื่องควบคู่ไปด้วย รวมถึงการถ่าย ทอดเรื่องราวของคนไร้สัญชาติผ่านหน้าคอลัมน์คติชนของหนังสือพิมพ์มติชน และเว็บไซต์ www.archanwell.org ของอาจารย์พันธุ์ทิพย์

อุดมการณ์ของการสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

...เรื่องราวของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ที่หนีร้อนมาพึ่งเย็น ภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทยนั้น คงเป็นประวัติศาสตร์บุคคลของหลายต่อหลายคนที่น่ามาบอกเล่าไม่รู้จบ ซึ่งต่างล้วนผสมผสานกลมกลืนจนรุ่นลูกหลานได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างชาติไทยในยุคสมัยต่อๆ มาจนเป็นประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทยอยู่จนทุกวันนี้

หากแต่ท่ามกลางคนหลายชาติเชื้อไทยเหล่านี้ ยังมีกลุ่มคนอีกหลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ ณ ผืนแผ่นดินไทยแห่งนี้มาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ได้ทำมาหากินเลี้ยงลูกหลานจนถือว่าเป็นเจ้าของผืนดินนี้มาก่อนการประกาศสิทธิทางกฎหมายเสียอีก แต่จนถึงปัจจุบันพวกเขายังไม่ได้สิทธิความเป็นคนไทยตามกฎหมาย เพียงเพราะพวกเขาอยู่ชายขอบของประเทศไทย และมีวิถีชีวิตแบบชาวไร่ชาวนตามแนวชายแดน ห่างไกลอำนาจรัฐส่วนกลาง และไม่รู้หนังสือ...

...อยากให้ผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้อง ได้มีโอกาสลงไปสัมผัสกับความทุกข์ที่ไม่อาจบรรยายได้ของคนเหล่านี้ ที่ไม่มีแผ่นดินที่อื่นนอกจากผืนแผ่นดินไทยแห่งนี้ มีลูกหลานที่ล้วนเกิด เติบโต และเรียนหนังสือไทย ที่สำคัญ พวกเขาสำนึกมาโดยตลอดว่าพวกเขาเป็นคนไทย ทั้งรักและผูกพันกับผืนแผ่นดินไทย

...หากคนที่ได้มีโอกาสเข้ามาสร้างชีวิตใหม่ในประเทศไทย จะได้ปลอบปล้ำในความเป็นไทยที่ได้รับพระเมตตาอย่าง “กึ่ง” แล้ว คนไทยแท้ๆ ที่กำลังทุกข์กับการเป็นคนไร้สัญชาติ จะยิ่งภาคภูมิใจกว่าเพียงไร หากสิทธิความเป็นไทยของพวกเขา จะได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากรัฐไทย ไม่เช่นนั้น คงต้องช่วยกันคิดต่อดัวยว่า จะให้พวกเขาเป็นใครบนแผ่นดินไทยนี้ !!...

จากบทความ “ จากกึ่งของหยก.. สู่อ.. ชาวบ้านแม่ยายสะอื้น : “ความเป็นไทย” ที่ไม่ต้องจินตนาการ ”
หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2548

และนั่นคืออุดมการณ์ที่เธอสะท้อนผ่านบทความ เธอย้ำว่าในด้านการนำเสนอต้องสะท้อนทั้งความเป็นจริง และความแตกต่างหลากหลายของปัญหา เพราะแต่ละพื้นที่มีปัญหาสัญชาติไม่เหมือนกัน แต่สิ่งสำคัญสุดคือสื่อต้องสะท้อนความเดือนร้อนของเขา และมองปัญหาอย่างครบถ้วนรอบด้าน เช่นหากเป็นพื้นที่ของชาวเขาก็คงต้องมองย้อนไปถึงประวัติศาสตร์ของเขา เพราะชาวเขาบางกลุ่มอาศัยมานาน และลูกหลานก็เกิดบนผืนแผ่นดินไทย เมื่อพวกเขาประสบกับปัญหาสัญชาติอันนำมาสู่การไม่มีบัตรประชาชน ทำให้ปัญหาที่เพิ่มเข้าไปก็คือ สิทธิขั้นพื้นฐานที่พึงจะได้รับ หากเป็นกลุ่มที่อพยพหนีภัยความตายจากสงครามเข้ามา แน่หนอนว่าคนเหล่านี้ไม่ได้เข้ามาเมื่อวานนี้ แต่พวกเขาอยู่มาร่วม 10 ปี แล้วระบุว่าเขาต้องได้สัญชาติเป็นเรื่องที่ยากมาก แต่หากนำความจริงที่ว่าเขาเดือนร้อน และมองในมุมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ คนในสังคมก็จะเห็นใจ และหากถึงทางตัน คงต้องมองเรื่องสิทธิมนุษยชนที่จะคุ้มครองเขา มากกว่าสัญชาติ เพราะอย่างน้อยเขาก็มีสิทธิขั้นพื้นฐานในการได้เรียน ได้ทำงาน และสามารถอาศัยอยู่อย่างปลอดภัย

เป้าหมายและวิธีการสื่อสาร

ในระยะแรกเธอตั้งเป้าหมายเอาไว้ไม่ใหญ่นัก สิ่งแรกสุดคือเธอต้องการให้ชาวบ้านที่เธอรู้จัก ซึ่งประสบปัญหาสุขภาพได้รับการแก้ไข แต่เธอยังไม่เคยคิดไปถึงการแก้ไขไปถึงระดับนโยบาย เดิมทีเธอมีพื้นที่ตัวอย่างที่เธอดูแลอยู่ เธอไม่มีความรู้จึงไปศึกษาเพิ่มเติม ซึ่งการกระทำดังกล่าวส่งผลให้เกิดการแก้ไขปัญหาในระดับนโยบาย หลังจากนั้นจึงไม่ใช่สิ่งที่ทำให้เกิดการแก้ปัญหาแต่เฉพาะพื้นที่ของเธอเท่านั้นแต่กลับขยายออกไปในภาพกว้าง และเมื่อตามศึกษาระเบียบสุขภาพ เธอก็ได้เข้าไปช่วยร่างระเบียบใหม่ ซึ่งมีบุคคลไร้สุขภาพมากกว่า 7-8 หมื่นคนที่ติดขัดเรื่องการลงรายการสุขภาพ ทำให้พวกเขาสามารถใช้ได้ด้วย ดังนั้นจากเป้าหมายเล็กๆ ของเธอก็สำเร็จเพราะ เธอสามารถแก้ปัญหาให้กับคนที่เธอรู้จักได้ และสิ่งที่เธอได้รับก็คือ เธอรู้อวิธีการกระบวนการ และสามารถช่วยเหลือพื้นที่อื่นๆ ที่มาขอคำปรึกษาได้ ซึ่งนั่นคือจุดเริ่มต้นที่มีการสื่อสารในระดับพื้นที่ที่มีปัญหา

หากพูดถึงการทำงานแล้วในช่วงแรก เธอทำงานร่วมกับภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งถือได้ว่าดำเนินไปได้ด้วยดี อันนำมาสู่การแก้ไขกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพ แต่แล้วการทำงานเพื่อแก้ไขกฎหมายแทนที่จะเอื้อประโยชน์ให้ชาวบ้านสามารถดำเนินการได้ง่าย ก็กลับกลายเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับการคอร์ปชั่นของข้าราชการบางส่วนที่ไม่ซื่อสัตย์ และตัวเธอก็เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเพราะได้ไปรับรู้ถึงกระบวนการทุจริตคอร์ปชั่นเข้า และทำให้เธอรับรู้ว่าการคอร์ปชั่นทำให้ชาวบ้านที่ดำเนินการตามขั้นตอนปกติไม่สามารถทำได้หากไม่ผ่านช่องทางของการคอร์ปชั่น และท้ายที่สุดปัญหาก็คือขยายตัว กระจ่างนั้นเธอทำงานในระดับนโยบายซึ่งต้องสื่อสารกับกลุ่มในพื้นที่ โดยมักจะสื่อสารผ่านมูลนิธิกระจกเงาซึ่งได้ให้บริการกระดานข่าวชาวเขาหรือเว็บบอร์ดนั่นเอง และทุกพื้นที่ที่พบปัญหานี้ก็จะเข้ามาพูดคุยในกระดานข่าว จึงเข้าใจว่าทุกพื้นที่ประสบปัญหาแบบเดียวกัน ทำให้เธอต้องกลับมาในพื้นที่ เพราะสถานการณ์มีความรุนแรงมาก ซึ่งเธอเองก็ไม่ได้คิดว่าจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวโดยตรงเพราะ อาจารย์พันธุ์ทิพย์กำชับว่าถ้ามีปัญหาให้เขียนจดหมายถึงผู้อำนวยการทะเบียนราษฎร เธอจึงเขียนเข้าไป สักพักก็ได้รับการติดต่อแบบลับๆ เข้ามาว่าต้องการตรวจสอบข้อเท็จจริงให้เธอช่วยหาพยานให้ สุดท้ายเธอจึงต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกระบวนการคอร์ปชั่น ซึ่งในช่วงเวลาที่จะดำเนินการตรวจสอบคอร์ปชั่นที่ทีมงานถอดรหัสของสถานีโทรทัศน์ไอทีวีก็ได้เข้ามาช่วยด้วย โดยทีมงานฯ รู้จักกับอาจารย์พันธุ์ทิพย์ ด้วยความบังเอิญ จากการที่อาจารย์เริ่มมีเว็บไซต์ของตัวเองทำให้หลายคนเข้ามาพูดคุยและรู้จักกับอาจารย์ รวมถึงคุณสมมา โกมลสิงห์ บรรณารักษ์การถอดรหัส การเข้ามาในเวลา นั้นถือได้ว่าเป็นช่วงที่ชาวบ้านเดือนร้อนมากจริงๆ ซึ่งทางทีมงานถอดรหัสได้วางบทบาทของตัวเอง

เอาไว้อยู่แล้ว และก็ไม่ได้ทำอะไรในพื้นที่ของเธอมากแต่จะไปร่วมทำงานกับทางมูลนิธิกระจกเงา นั้นจึงเป็นครั้งแรกที่มีสื่อมวลชนเข้ามาร่วมทำงานด้วยประมาณปีพ.ศ. 2543 - 44

การเข้ามาของสื่อมวลชนในครั้งนั้นทำให้เกิดทั้งผลดี และผลเสีย ผลดีคือ เป็นการเปิดประเด็น เป็นการทำให้คนในสังคมรับรู้และให้การสนับสนุน รวมทั้งเป็นการนำสิ่งที่มีความลับมาไขในที่แจ้ง ทำให้กระบวนการคอร์รัปชั่นทำอะไรไม่ได้ แต่ผลเสียก็มีคือ การที่สื่อมวลชนเข้ามายุ่งเกี่ยวกับคอร์รัปชั่นทำให้พยานที่ให้การมีปัญหามากพอสมควรจนถึงขั้นต้องเดินทางไปหลบที่อำเภออื่น สำหรับเธอการอาศัยสื่อมวลชนทำให้กระบวนการทำงานได้รับผลเสียมากกว่าเพราะ ในช่วงเวลานั้นตัวเธอเองทำงานในระดับนโยบายไม่ได้อยู่ในพื้นที่ ปัญหาต่างๆจึงส่งผลกระทบต่อตรงกับพยานซึ่งเป็นคนในพื้นที่ที่เธอดูแลและช่วยเหลืออยู่ ซึ่งเธอคิดว่าเป็นภาระที่หนักหน่วงสำหรับคนในพื้นที่ หลังจากนั้นเธอจึงพยายามที่จะอาศัยสื่อมวลชนเป็นทางเลือกสุดท้าย เธอวิตกทุกครั้งที่ต้องนำเสนอผ่านสื่อมวลชน ต้องปรึกษากันในที่มคนทำงานว่าจะมีประโยชน์หรือโทษมากกว่ากัน ซึ่งเธอรู้สึกว่าเป็นบาดแผลที่ยังไม่หายดี จากประสบการณ์ในช่วงแรกของการทำงานกับฝ่ายราชการก็ทำงานได้ประสบผลสำเร็จโดยไม่ต้องอาศัยสื่อมวลชน การทำงานในครั้งนั้นพูดคุยกันฉันท์มิตร ใช้การเจรจาประนีประนอมเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อสื่อมวลชนเข้ามา สื่อมวลชนมักจะนำเสนอภาพของฝ่ายพระเอกและฝ่ายผู้ร้าย ถ้าเป็นปัญหาของชาวบ้านที่เดือดร้อน ผู้ร้ายก็คือภาพของข้าราชการ

ถึงอย่างไรก็ตามเมื่อถึงคราวจำเป็นเธอก็ได้อาศัยพื้นที่ของสื่อมวลชนในทางออกของปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะพื้นที่สื่อหนังสือพิมพ์ด้วยการนำเสนอบทความของเธอเองโดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ. 2548 ด้วยสถานการณ์ทางอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี กำลังร้อนจึงมีการประชุมร่วมกับวุฒิสมาชิกคือ ครูหุย และบ้านพิษณุโลก ทำให้อาจารย์พันธุ์ทิพย์เสนอให้ใช้สื่อมวลชนเพราะหากว่ายื่นหนังสือแต่ไม่มีคนรับรู้ ทางราชการอาจจะไม่ให้ความสนใจ ซึ่งเธอคิดแบบเดียวกับอาจารย์พันธุ์ทิพย์จึงนำเสนอบทความผ่านหนังสือพิมพ์มติชน ความว่า

...เด็กชายชอทูเป็น 1 ในจำนวนคนนับพันที่ต้องหนีภัยการกวาดล้างครั้งใหญ่ ในช่วงปี พ.ศ.2540 จากผลของโครงการต่อสู้ทอสงก้าชไทย - พม่า อีกทั้งในช่วงนั้นกองทัพรัฐบาลทหารพม่าได้โจมตีฐานที่มั่นของกองกำลังกู่ชาติกะเหรี่ยง (KNU : Karen National Union) แตก ทำให้มีผู้อพยพเข้ามาจำนวนมาก โดยครอบครัวของชอทูและเพื่อนบ้านทางชายแดนตะวันตกฝั่งอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พวกเขาไม่ได้เข้าไปอยู่ในค่ายพักพิงชั่วคราวถ้ำหินเหมือนกับเพื่อนร่วมเผ่าพันธุ์อีกราว 8,000 คน เนื่องจากทางค่ายปิดรับแล้ว จึงได้พากันมาอาศัยอยู่ในชุมชน เขตหมู่บ้านห้วยแห้ง หมู่ที่ 5 อำเภอสวนผึ้ง ซึ่งตอนนั้นชอทูอายุยังไม่ถึง 1 ปีเต็ม

จนเมื่อปี พ.ศ. 2542 ทางราชการมีการสำรวจและจัดทำทะเบียนประวัติและบัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูง ตามแผนแม่บทฯ ฉบับที่ 2 ครอบคลุมของซอซูและเพื่อนบ้านอีกกว่า 20 ครอบครัวยังคงต้องสำรวจทั้งชุมชนเนื่องจากปัญหาการเรียกเก็บเงินในพื้นที่ และมีการนำแรงงานต่างด้าวจากที่อื่นมารับการสำรวจ ทำให้เจ้าหน้าที่ชุดสำรวจไม่มีเวลาพอสำหรับคนที่อยู่ในชุมชนจริงๆ แต่ไม่มีเงินอย่างครอบครัวของซอซูจึงอยู่โดยไม่มีเอกสารใดๆ เรื่อยมา

เมื่อเดือนกรกฎาคม 2547 ครอบครัวยังคงซอซูและเพื่อนบ้านที่ติดสำรวจทั้งหมด ได้รับคำแนะนำให้ไปยื่นคำร้องขอจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวสัญชาติ พม่า ลาว กัมพูชา เพื่อบรรเทาปัญหาการถูกละเมิดสิทธิในพื้นที่ รวมทั้งเพื่อให้มีรายชื่อและเลขประจำตัวในฐานะทะเบียนราษฎรไว้เบื้องต้นก่อน แม้จะมีความขัดแย้งและคำถามอยู่ในใจตลอดเวลา ขณะที่ยื่นคำร้องเพราะพวกเขาไม่ใช่คนสัญชาติพม่า แต่สุดท้ายเพื่อให้มีคุณสมบัติตรงตามที่ยื่นคำร้องได้ ทุกคนก็จำเป็นต้องกรอกข้อมูลในคำร้องด้วยความเจ็บปวด...

...พวกเขาเป็นคนไร้รัฐ พวกเขาไม่ใช่พม่า แต่พวกเขาใช้สิทธิของ "แรงงานสัญชาติพม่า" เพื่อที่จะมีรายชื่อในแบบรับรองรายการทะเบียนประวัติของคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นกรณีพิเศษ(ท.ร.38/1) และมีเลขประจำตัวคนต่างด้าว 13 หลัก ในฐานะทะเบียนราษฎรของประเทศไทย ก็มันไม่มีทางเลือกจะทำอย่างไรดีล่ะ...

...อย่างไรก็ตาม ที่รอไม่ได้และต้องเร่งดำเนินการโดยด่วนที่สุด ก็คือการแยกบุคคลในลักษณะเช่นนี้ ที่พิสูจน์ได้ว่าไม่ใช่แรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติ ออกจากฐานทะเบียนแรงงานต่างด้าว หรือ ท.ร.38/1 และนำเข้าฐานข้อมูลบุคคลผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน หรือ ท.ร.38 ก ที่กรมการปกครองกำลังดำเนินการสำรวจและจัดทำทะเบียนประวัติและเอกสารแสดงตน ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางฯ ปี 2548 อยู่ในขณะนี้ก่อน พร้อมทั้งขอมติคณะรัฐมนตรีให้บุคคลกลุ่มนี้ได้มีสิทธิอาศัยอยู่ในประเทศในลักษณะชั่วคราว ในระหว่างรอมাত্রการระงับยาวตามยุทธศาสตร์ต่อไป

ไม่เช่นนั้น หลังจากวันสิ้นสุดการผ่อนผันแรงงานต่างด้าว 31 สิงหาคม ครอบครัวยังคงซอซูและอีกหลายครอบครัวในสถานการณ์เดียวกัน ซึ่งรับจ้างเล็กๆ น้อยๆ อยู่ในพื้นที่และไม่ได้มีรายได้มากพอที่จะจ่ายค่าใช้จ่ายในการขึ้นทะเบียนแรงงาน เช่นเดียวกับแรงงานต่างด้าวทั่วไป คงต้องหวาดผวากับการถูกกวาดล้าง จับกุม และผลักดันจากเจ้าหน้าที่ตามที่ได้มีการประกาศไว้แล้วในพื้นที่

แต่ปัจจุบันนี้ ยังไม่มีใครสักคนในพวกเขาที่พอนึกภาพได้ว่า จะมีแผ่นดินส่วนไหนในประเทศพม่าที่ให้ชนกะเหรี่ยงอย่างพวกเขาที่ถูกทหารพม่าหวาดระแวงมาโดยตลอดว่าเคยช่วยเหลือทหารไทย ได้กลับไปอยู่อาศัยอย่างปกติสุข ...

จากบทความ “ ซอซู บุญอ่อน : จากเด็กชายไร้สัญชาติในแผ่นดินพม่า....

สู่เด็กชายไร้สัญชาติแห่งสวนผึ้ง ”

หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2548

เธอประเมินว่าการนำเสนอเรื่องสวนผึ้งประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งเพราะหลังจากนั้นมีการกำหนดนโยบายเพื่อการแก้ปัญหาโดยด่วนภายในเดือนเดียว ด้วยการนำข้อมูลจากกรณีวิจัยของเธอเอง นำเสนอผ่านเด็กเนื่องจากเธอได้เรียนรู้ว่ากระแสของเด็กไม่ว่าจะไร้สัญชาติหรือไม่ไร้สัญชาติก็มีความน่าสนใจ หากนำผู้ใหญ่มานำเสนอมักจะเกิดอคติว่าพวกนี้เป็นคนพม่าทำไมต้องไปช่วย ซึ่งการนำเสนอเด็กชายชอทุมมีผลที่ดี แต่เธอก็ยังไม่แน่ใจว่าเป็นผลพวงจากการนำเสนอผ่านสื่อมวลชนหรือไม่เพราะเรื่องของเด็กชายชอทุมนั้นถูกนำเสนอในหนังสือพิมพ์เพียงฉบับเดียว หรือไม่ก็อาจเป็นเพราะหนังสือโรงเรียนที่เธอยื่นเข้าไป นั้นกระตุ้นให้ข้าราชการทำงานด้วยจิตสำนึกของตนเองมากขึ้น เพราะเมื่อยื่นหนังสือเข้าไป ครูหยุดก็เรียกประชุมด่วนถึงสองครั้งแล้วก็ออกนโยบายมาใช้เลย การกลับไปทำงานเฉพาะกิจของเธอในระยะเวลา 1-2 เดือน เห็นผลทันตาทำให้เธอเชื่อว่าเพราะปัจจัยหลายอย่าง ทั้งสื่อมวลชน ทั้งจิตสำนึกของข้าราชการ และการมีทีมทำงานที่แข็ง ครูหยุดรับเรื่อง บทความผ่านสื่อ หากไม่มีคนทำงานก็ไม่เกิดผล

แนวทางการเชื่อมเครือข่าย

ช่วงแรกที่เธอเข้ามาทำงานกับฝ่ายนโยบาย เธอเข้ามาในบทบาทเล็กๆ คือ เป็นผู้รู้ปัญหาของพื้นที่ ซึ่งในขณะนั้นทางฝ่ายนโยบายมี อาจารย์ณรงค์ ใจหาญ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รวบรวมคนทำงานเกี่ยวกับสัญชาติจัดตั้งขึ้นเป็นคณะกรรมการแก้ปัญหาบุคคลบนพื้นที่สูง อาจารย์ณรงค์ได้เชิญหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับส่วนงานสัญชาติ ประกอบด้วย กรมการปกครองที่เป็นผู้ดูแลใหญ่ สภาความมั่นคงแห่งชาติ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ประชาสงเคราะห์ รวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรที่ทำงานในพื้นที่อยู่ในเครือข่ายด้วย ตอนนั้นที่เธอเริ่มทำงานกันในเครือข่ายมีหน่วยงานของเธอที่ใหม่สำหรับงานสัญชาติ ซึ่งรวมถึงเธอและคุณพ่อวิชัยด้วย ต่อมาคุณพ่อวิชัยจึงชวนให้มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.) ของส.ว. เตือนใจ ดีเทศน์ และสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทยเข้าร่วมเครือข่าย รวมถึงมูลนิธิกระจกเงาซึ่งทำงานสัญชาติในพื้นที่ก็เข้าร่วมงานด้วย รวมถึงฝ่ายวิชาการ คือ อาจารย์พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตร สายสุนทร, อาจารย์ณรงค์ ใจหาญ, อาจารย์กิตติยา อาชวนิจกุล และอาจารย์ศรีประภา เพชรมีศรี นักวิชาการด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งทำให้เครือข่ายมีถึง 3 ส่วน คือ ภาครัฐ ภาควิชาการและภาคเอกชน จึงทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถแก้ไขปัญหานโยบายได้ผลมากขึ้นกว่าที่เคยทำอยู่ เธอรู้สึกว่าการดำเนินการของเครือข่าย ทำให้ปัญหานในพื้นที่ถูกยกขึ้นมาแก้ไขอย่างจริงจัง และคิดว่าเป็นการประสานงานของเครือข่ายก็เป็นที่น่าพอใจ แต่เธอก็ยอมรับว่าระยะหลังภาครัฐแข็งมากไม่ค่อยประนีประนอมและงานไม่เดินเท่าที่ควรจึงมีความจำเป็นที่จะต้องดึงสื่อมวลชนเข้ามาในเครือข่าย เพื่อกระตุ้นการทำงานของภาครัฐร่วมด้วย

อุปสรรคและการต่อสู้

เธอสະท้อนว่าคงต้องยอมรับว่าการทำงานร่วมกับสื่อมวลชนส่วนหนึ่งเป็นอุปสรรคของการทำงานเพราะ ระยะเวลาแรกเธอทำงานร่วมกับฝ่ายราชการซึ่งประสบความสำเร็จโดยเวลานั้นไม่ต้องอาศัยสื่อมวลชนเลย สามารถพูดคุยเจรจาจนกันได้ แต่พอมีสื่อเข้ามาทำให้ระยะห่างของคนทำงานเรื่องนี้กับภาครัฐถูกกันให้ไกลกันออกจากกัน เพราะต้องยอมรับว่าสื่อมวลชนมักจะนำเสนอภาพฝ่ายพระเอกคือ ชาวบ้านที่เดือดร้อน ฝ่ายผู้ร้ายก็จะกลายเป็นพวกข้าราชการ แต่ในอีกมุมหนึ่งของเรื่องนี้ที่ไม่เคยปรากฏในสื่อใดๆ เลย คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกรมการปกครอง ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตวิญญาณของข้าราชการที่ต้องการบำบัดความทุกข์ยากให้ราษฎรอย่างแท้จริง ทำให้เมื่อมีสื่อมวลชนเข้ามาร่วม กรมการปกครองมักจะไม่ให้ความร่วมมือเหมือนกับการทำงานระยะแรก ซึ่งถูกสะท้อนผ่านบทความว่า

...แต่การแก้ไขปัญหารณีการคอร์ปชั่นในกระบวนการทำบัตรประชาชนที่อำเภอแม่เฒ่าของกรมการปกครองครั้งนี้ สำหรับฝ่ายข้าราชการ ยังคงใช้วิธีการเช่นเดียวกับที่กระทำกับฝ่ายชาวบ้าน นั่นคือ การแก้ปัญหาแบบเหมารวม ไม่แยกแยะ ด้วยเหตุนี้ จึงมีข้าราชการที่เคยปฏิบัติราชการในพื้นที่นี้บางคน ที่แม้จะปฏิบัติหน้าที่ในการแก้ไขปัญหามาให้ราษฎรด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ตามแนวทางกฎหมาย และที่สำคัญ มีความกล้าที่จะใช้กฎหมายช่วยเหลือราษฎร โดยยึดประโยชน์สูงสุดของราษฎรเป็นที่ตั้ง มากกว่าความกลัวของตนเองหากเกิดกรณีผิดพลาด ดังเช่นที่ข้าราชการในหลายพื้นที่กลัวจนไม่ทำอะไรเลย และแม้จะไม่เคยมีเสียงว่าเรียกเก็บเงินจากชาวบ้าน และแม้จะเป็นที่รักและกล่าวขานถึงในทางที่ดีจากชาวบ้านมาโดยตลอด แต่พวกเขาก็กลับถูก “ผู้ใหญ่” ที่ควรจะต้องปกป้องเชิดชูพวกเขา ส่งเรื่องเข้า ป.ป.ช. ที่ซึ่งทุกคนเข้าใจว่าไว้สำหรับพิจารณาเรื่องของข้าราชการผู้ประพฤติมิชอบ หรือทุจริตคอร์ปชั่นนั่นเอง

“สำหรับตัวพี่นะไม่เท่าไรหรอก เพราะพี่มั่นใจในความสามารถของตัวเองอยู่แล้ว แต่ครอบครัวพี่ซี คุณพ่อพี่ซึ่งอายุมากแล้วและเคยเป็นข้าราชการมาก่อน ท่านจะเสียใจแค่ไหนที่ถูกสาวของท่านต้องมีประวัติถูกส่งเข้า ป.ป.ช.” เป็นคำกล่าวสั้นๆ จากความรู้สึกลึกๆ ของปลัดอำเภอหญิงคนหนึ่ง ที่ขอเลือกก้าวแรกในเส้นทางสายข้าราชการ กับงานปลัดอำเภอชายแดน เพื่อจะได้บำบัดทุกข์บำรุงสุขราษฎรที่เดือดร้อนตามชายขอบประเทศไทย ตามรอยพ่อฟ้าหลวงที่ทั้งเธอและบิดาของเธอรักและเทิดทูนตลอดชีวิตข้าราชการไทย

เช่นเดียวกับข้าราชการอีกบางคน ที่ชีวิตความก้าวหน้าในสายราชการต้องหยุดชะงัก ระหว่างที่เรื่องกำลังอยู่ในกระบวนการพิจารณาของ ป.ป.ช. และแน่นอน ครอบครัว และลูกๆ ของพวกเขา ที่คงมีคำถามว่าทำไมพ่อต้องถูกส่งเข้า ป.ป.ช. ??

เพียงแค่อยากเป็นกำลังใจให้คนที่ตั้งใจทำความดียังคงมีพลังเข้มแข็ง อย่าอ่อนล้าแม้เจออุปสรรค เพื่อความชั่วจะได้ไม่เข้ามาครอบงำ และมีชัยชนะมากกว่าที่เป็นอยู่นี้ เพื่อข้าราชการน้ำดีอย่างพวกท่าน จะได้กลับมาอยู่เคียงข้างประชาชน ที่ทุกข์หนักไม่แพ้ท่าน...

จากบทความ “ถอนสัญชาติชาวบ้านแม่ยาย : วงจรการปราบคอร์รัปชัน ลูกหลงข้าราชการน้ำดี”
www.archanwell.org

อีกอุปสรรคหนึ่งที่สำคัญ คือ อคติ และความเป็นชาตินิยมแบบสุดขั้ว การดำเนินการแก้ไขปัญหาสัญชาติหากพูดกันด้วยข้อเท็จจริงแล้วผู้ที่มีปัญหาที่ทั้งที่เป็นชาวเขาอยู่ในประเทศมานานแล้วแต่ตกรสำรวจ กับผู้ที่อพยพหนีภัยสงครามเข้ามา ต้องแก้แนวคิดของข้าราชการและคนในสังคมให้ได้ว่า คนกลุ่มนี้ไม่ว่าจะอยู่มานานหรือไม่ เขาคือ “ผู้เดือดร้อน”

แนวทางการปรับทัศนคติที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

เธอเสนอทางออกเรื่องการปรับทัศนคติว่า เบื้องต้นที่จะสามารถสื่อสารให้กับสังคมและภาครัฐได้ คือ ความเป็นจริง ในทางกฎหมายคือ ความจริงทางสถานะบุคคลยังปรากฏเป็นอคติอยู่ในหมู่ของข้าราชการซึ่งมีอยู่สูงมาก ซึ่งเธอก็เข้าใจเพราะเคยร่วมงานกับฝ่ายราชการมาบ้าง ความเข้าใจที่เหมือนกันคือ การยอมรับว่ามีบุคคลไร้สัญชาติดั้งเดิมที่อยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ทราบว่าคนกลุ่มนี้อยู่เฉพาะบนดอยไม่ได้เดินทางลงมา ซึ่งกลุ่มนี้สามารถแก้กฎหมายให้เอื้ออำนวยต่อการแก้ปัญหาได้ โดยศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เคยปรับทัศนคติตรงจุดนี้ไปแล้วด้วยการชี้ให้เห็นความเดือดร้อนที่ชาวบ้านได้รับเมื่อเขาสูญเสียสิทธิขั้นพื้นฐานไป แต่เมื่อช่วงเวลาเปลี่ยนไป หรือพื้นที่ใหม่ หรือข้าราชการกลุ่มใหม่เข้ามา ก็ต้องมองที่ความเป็นจริงเป็นเบื้องต้นเพราะ แต่ละพื้นที่มีปัญหาไม่เหมือนกัน เช่น บางพื้นที่เป็นกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาด้วยปัญหาภัยสงคราม หากใช้แนวคิดเดิมเขาเดือดร้อนต้องให้สัญชาติ ทางราชการจะไม่ยอมรับเพราะข้าราชการรับรู้ว่าเป็นกลุ่มที่เพิ่งเข้ามา เมื่อมีการเรียกร้องสัญชาติก็ไปกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมของข้าราชการ แต่หากมองความเป็นจริงที่ว่าเขามีปัญหา และหนีร้อนมาพึ่งเย็น ซึ่งอาจจะไม่ได้เข้ามาวันนี้แล้วพรุ่งนี้จะออกไป เขาอาจจะเข้ามาอยู่เป็นสิบๆ ปี คงต้องมองอีกแบบในแง่พื้นฐานความเป็นมนุษย์ ว่าเขาควรได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานใดบ้าง แล้วคนในสังคมจะเข้าใจ ซึ่งถูกสะท้อนผ่านบทความว่า

...มาวันนี้ เมื่อทางการมีนโยบายจัดระเบียบชายแดน โดยผลักดันผู้ที่ไม่ใช่บัตรประจำตัวชนกลุ่มน้อยหรือใบอนุญาตทำงานของแรงงานต่างด้าวใดๆ ออกนอกประเทศทั้งหมด พวกเขาเหล่านี้ก็ตกเป็นผู้ถูกกระทำอีก

ครั้งหนึ่ง โดยไม่มีใครฟังเหตุผลว่าทำไมพวกเขาถึงไม่มีบัตรใด ๆ พวกเขาทั้งหมดที่ไม่มีบัตร จำต้องหอบลูกเด็กเล็กแดงหนีข้ามไปยังที่ปลอดภัยกว่า ก่อนที่ตำรวจจะมาจับตัวไปผลักดันทางด้านด่านเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งอันตรายสำหรับพวกเขาที่ไม่คุ้นเคยและไม่รู้จะไปทีใดต่อ

แต่ ณ ภาวะวิกฤตและขาดความมั่นคงในชีวิตของพวกเขาเช่นนี้ เสี่ยงอธิษฐานภาวนาต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของก็ยังมีได้ขาดหายไปแม้แต่น้อย แต่กลับดังกระหึ่มและสม่าเสมอยิ่งกว่าปกติ ความหวังเดียวสำหรับพวกเขาในภาวะเช่นนี้ ไม่ใช่นโยบายรัฐบาล ไม่ใช่บัตรประจำตัวประชาชน แต่เป็นความหวังและวางใจในพระเมตตาของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ผู้เป็นเจ้าของชีวิตของพวกเขา ที่จะดูแลคุ้มครองชีวิตของพวกเขา และช่วยพวกเขาให้รอดจากผู้ที่จ้องทำลายล้าง...

จากบทความ “ บัตรประชาชนหรือ...คือที่สุดของชีวิต ”

www.archanwell.org

หากพูดถึงสื่อมวลชนกับการปรับทัศนคติแล้ว เธอสะท้อนว่าสื่อมวลชนเองก็สามารถทำได้ด้วยการหยิบยกมุมมองทางบวกบนพื้นฐานความจริง เพราะหากพูดว่าเดือดร้อนแต่ไม่อยู่บนฐานความเป็นจริง หลายฝ่ายก็ไม่ได้ยอมรับ แต่เมื่อนำเสนอบนพื้นฐานความเป็นจริงและพื้นฐานความดีดร้อนของคน เธอเชื่อว่าทุกฝ่ายจะสามารถแลกเปลี่ยนและหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับคนกลุ่มนี้ได้ เธอเชื่อว่าทุกคนมีความดีอยู่ภายในหากคนในสังคมรับรู้เพียงบางแง่มุมโดยนำเสนอไม่ครอบคลุมให้เห็นทั้งความดีดร้อน และความเป็นจริง ก็จะไม่สามารถสร้างความเข้าใจและลดอคติได้อีกทั้งต้องมีการทำงานในแบบที่เรียกว่าร่วมมือกันทุกฝ่าย รวมทั้งฝ่ายชาวบ้านด้วย การปรับทัศนคติให้กับชาวบ้านที่ประสบปัญหาเองเข้าใจ และมีสำนึกในแผ่นดินที่อยู่อาศัยก็เป็นส่วนที่สำคัญในกระบวนการการแก้ปัญหา ระยะเวลาแรกคงเป็นเรื่องของการให้สถานะที่สามารถอยู่ได้ เมื่ออยู่ไประยะหนึ่งเริ่มผูกพันกับแผ่นดินไทยแล้วจึงดำเนินการให้สัญชาติ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ชาวบ้านควรเข้าใจแต่ถูกทำลายด้วยความเห็นแก่ได้ของบางกลุ่ม ที่ทำให้เขาเข้าใจผิดไปว่าเมื่อคนกลุ่มนี้อพยพเข้ามาหากมีเงินก็สามารถซื้อบัตรประชาชนได้ และท้ายสุดทำให้กลับกลายเป็นว่าทุกคนที่เข้ามาก็เลือกที่จะซื้อบัตรประชาชน ซึ่งกระบวนการเหล่านี้สร้างอคติให้กับข้าราชการมากยิ่งขึ้น

บทเรียนและหนทางข้างหน้า

จากประสบการณ์การทำงานด้านสัญชาติ เธอสะท้อนถึงการอาศัยสื่อมวลชนในการขับเคลื่อนในเชิงนโยบายว่า สามารถเกิดขึ้นได้ในบางช่วงเวลา อย่างกรณีของน้องกุ้ง แต่ในระยะหลังไม่สามารถอาศัยสื่อในการขับเคลื่อนนโยบายได้เท่าที่ควร โดยส่วนตัวเธอมองว่าควรจะอาศัย

สื่อมวลชนเป็นทางเลือกสุดท้ายหากคุยกันแล้วไม่รู้เรื่อง หากข้าราชการไม่ทำตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ก็ต้องอาศัยสื่อเพื่อสร้างกระแสสังคมเข้ามาช่วย ซึ่งสื่อมวลชนถือว่าช่วยในเรื่องนี้ได้มาก และวิธีการอาศัยสื่อก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ทางอาจารย์พันธุ์ทิพย์นำเข้ามาช่วยเหลือในกระบวนการแก้ไขปัญหาสังคม แต่ถึงอย่างไรเธอยังคิดว่าภาพของการทำงานร่วมกันกับทางราชการเหมือนในระยะแรกๆที่เธอทำงานยังมีความเป็นไปได้อยู่ บางครั้งข้าราชการมีความจริงใจที่จะช่วย แต่เขาอาจจะไม่รู้กฎหมายโดยละเอียด จึงควรมีการพูดคุยปรึกษากันก่อน แต่ถ้าเริ่มต้นแก้ปัญหาด้วยการนำเสนอผ่านสื่อมวลชนมันอาจจะไปทำลายความรู้สึกบางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในสังคมจะมองว่าสิ่งที่ข้าราชการปรารถนาดีในการปฏิบัติหน้าที่เป็นเพราะ สื่อมวลชนและเป็นเพราะสังคมบีบบังคับข้าราชการจึงจะปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งโดยมากข้าราชการมักจะถูกมองแบบนั้น ดังนั้นเธอก็คิดว่าส่วนที่ปรึกษากันได้และส่วนที่ยังสามารถดึงเอาความดี ความเห็นอกเห็นใจในการแก้ปัญหาของข้าราชการออกมาได้ก็ควรต้องทำก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้าง ความมั่นใจในความรู้ทางกฎหมายให้ข้าราชการ หากมีการเสริมความรู้ด้านนี้เข้าไปเธอเชื่อว่าข้าราชการก็จะสามารถแก้ปัญหาได้ตามกระบวนการที่มีอยู่

เธอยอมรับว่า ระยะเวลาหลังสื่อมวลชนเข้ามานำเสนอเรื่องสังคมมากขึ้น เนื่องจากกรมการปกครองไม่ค่อยประนีประนอมเหมือนเช่นแต่ก่อน เรื่องล่าสุดที่สื่อมวลชนนำเสนอคือ เรื่องการเดินทาง ซึ่งปัจจุบันเข้มงวดมากเรื่องการเดินทางของบุคคลไร้สัญชาติ ถ้าขออนุญาตเดินทางเพื่อไปทำงาน ก็สามารถทำงานได้เท่านั้น ไม่สามารถเรียนหนังสือไปด้วยได้ สำหรับสื่อเพื่อสิทธินั้นมีความสำคัญมากหากการขอความร่วมมือกับภาครัฐแล้วไม่ได้รับความร่วมมือ ซึ่งสื่อช่วยได้มาก เพราะ สื่อมีอิทธิพลมากในการปรับทัศนคติ

เธอยอมรับว่าในพื้นที่หากนายอำเภอมีทัศนคติที่ดีก็สามารถดำเนินการตามกระบวนการได้ง่าย แต่หากพื้นที่ไหนนายอำเภอมีทัศนคติไม่ดีก็ทำให้กระบวนการหยุด หรือล่าช้ามาก ฉะนั้นหากสื่อมวลชนทำให้ข้าราชการเข้าใจได้จะนำไปสู่ทัศนคติที่ดีมากขึ้นกับบุคคลไร้สัญชาติ รวมถึงการทำหน้าที่สื่อมวลชนคงไม่ใช่เพียงการขับเคลื่อนนโยบายเท่านั้น แต่สื่อยังสามารถทำให้นโยบายนั้นไปสู่การปฏิบัติได้จริงจากทั้งระดับปฏิบัติขึ้นไประดับนโยบาย และระดับนโยบายลงมา ระดับปฏิบัติ ซึ่งจะเป็นประโยชน์มาก

หากพูดถึงตัวบุคคล คือ นักข่าว คงต้องมีกระบวนการให้นักข่าวได้สัมผัสวิถีชีวิตของบุคคลไร้สัญชาติ ได้รู้จักว่าเป็นมนุษย์เหมือนเขา เมื่อนักข่าวมองว่าคนไร้สัญชาติก็คือมนุษย์เหมือนกัน มีปัญหา มีความเดือดร้อนเหมือนกัน เมื่อนั้นกระบวนการทำข่าวก็จะถูกถ่ายทอดออกมาจากกันบ้าง

ของจิตใจ ซึ่งเธอเชื่อว่านักข่าวที่กำลังทำงานเกี่ยวกับเรื่องนี้ เมื่อเขาได้มาสัมผัสชีวิต ได้มาพูดคุย ทั้งเรื่องแม่ยาย และเรื่องอื่นๆ นักข่าวทุกคนก็สะท้อนเรื่องราวออกมาจากก้นบึ้งของจิตใจ จากจิตวิญญาณ เช่นเดียวกันหากนิสิตนักศึกษาได้มาสัมผัสชีวิตในประเด็นปัญหาสังคมต่างๆ ซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกในการทำงานและทำให้นิสิตนักศึกษาคิดต่อว่าสามารถทำอะไรให้กับคนกลุ่มนี้ได้บ้าง

สุดท้ายเธอสะท้อนถึงรูปแบบการทำงานที่น่าสนใจว่า รูปแบบการทำงานที่อาจารย์พันธุ์ทิพย์วางเอาไว้มีความน่าสนใจ เป็นการทำงานของชุดวิจัยเด็กไร้รัฐ ซึ่งประกอบด้วยทีมผู้วิจัยหรือคนทำงานที่ทราบถึงข้อมูล กับอีกทีมเป็นฝ่ายนำข้อมูลออกมาให้สื่อมวลชน เป็นการช่วยสื่อทำงาน ไม่ต้องไปตามหาแหล่งข้อมูลด้วยตนเอง คนทำงานรับทราบปัญหาและรู้ว่าการนำเสนอปัญหาออกไปให้คนในสังคมเห็นปัญหาเหมือนกับที่คนทำงานเห็นก็จะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาก็ได้ ซึ่งคนทำงานไม่สามารถนำเสนอผ่านสื่อได้อย่างต่อเนื่องเท่ากับการนำข้อมูลที่มีอยู่ส่งต่อให้สื่อช่วยนำเสนอ รวมถึงสิ่งที่คนทำงานอยากจะระบายให้คนในสังคมได้รับรู้ อย่างกรณีต่างๆ ที่อาจารย์พันธุ์ทิพย์ตามช่วยเหลืออยู่ เมื่อมีการนำเสนอผ่านสื่อก็จะสร้างความเข้าใจได้มากขึ้น และหากว่ายิ่งนักข่าวเข้ามาคลุกคลีกับคนทำงานก็ทำให้สามารถแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน

เธอย้ำว่า สิ่งหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการทำงานของสื่อมวลชนคือ นักข่าวควรจะประสานงานกับผู้ที่ทำการศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ โดยฝ่ายหนึ่งทำการศึกษาวิจัย และนำข้อมูลจากการศึกษาวิจัยไปให้นักข่าวนำเสนอเป็นประเด็นข่าว ก็จะสามารถสร้างกระแสความเข้าใจให้สังคม และนำเสนอปัญหาออกไปให้คนในสังคมเห็นปัญหาเหมือนกับที่คนทำงานเห็นก็จะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาก็ได้

ฐิตินบ โภมลนิมิ ทีมสื่อสารสาธารณะเพื่อการเคลื่อนไหวทางวิชาการและสังคม โครงการเด็ก เยาวชน และครอบครัว มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

“สื่อสารสาธารณะ” การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งมีความแตกต่างกับการสื่อสารมวลชนอย่างชัดเจน แต่การทำงานร่วมกับสื่อมวลชนจะทำให้ศักยภาพของการสื่อสารเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมตามแนวคิดของการสื่อสารสาธารณะทวีพลังมากขึ้น และผู้ที่เล็งเห็นและนำแนวคิดนี้มาใช้กับการแก้ไขปัญหาบุคคลไร้สัญชาติ ก็คือ **ฐิตินบ โภมลนิมิ** หนึ่งในทีมสื่อสารสาธารณะเพื่อการเคลื่อนไหวทางวิชาการและสังคม โครงการเด็ก เยาวชน และครอบครัว มูลนิธิ

สาธารณสุขแห่งชาติ และพยายามพัฒนา "การสื่อสารสาธารณะ" ให้ก้าวหน้าขึ้นในสังคมไทย ด้วยความพยายามก่อร่างสร้างมูลนิธิสื่อสารสาธารณะ เพื่อพัฒนาการสื่อสารสาธารณะให้เป็นที่รู้จัก

ภูมิหลังที่ส่งเสริมให้เดินบนเส้นทางของนักสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

จิตินบ เป็นที่รู้จักกันในแวดวงของนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ โดยก่อนหน้าที่เธอจะก้าวเข้ามาสู่การเป็นนักสื่อสารสาธารณะ เธอเคยทำงานในฐานะนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ที่ให้ความสนใจกับประเด็นข่าวด้านสังคม และสาธารณสุขมาโดยตลอด ต่อมาเธอให้ความสนใจงานวิชาการ ทำให้เธอตัดสินใจลาออก และดำเนินสถานะของตนในฐานะนักศึกษาปริญญาโท ตรีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยการศึกษาศาสตร์ด้านนี้เปิดโอกาสให้เธอพัฒนาความคิดและจินตนาการตามแนวสตรีศึกษา ซึ่งให้ความสำคัญและให้คุณค่ากับประสบการณ์ เรื่องเล่า และวิถีชีวิตของผู้ด้อยโอกาส คนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบและไม่ได้รับความเป็นธรรม

ถึงแม้ว่าเธอจะเข้าสู่ระบบการกล่อมเกลาคิดในแบบวิชาการ แต่เธอก็ไม่ได้ละทิ้งจิตวิญญาณของนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ โดยได้ร่วมงานกับนายแพทย์ หทัย ชิตานนท์ ประธานสถาบันส่งเสริมสุขภาพไทย ในการรณรงค์ต่อต้านการสูบบุหรี่ ซึ่งการทำงานครั้งนี้จุดประกายให้เธอเห็นว่าการสื่อสาร ไม่ได้หมายความว่าเพียงการสื่อสารแก่มวลชนเท่านั้น แต่เป็นการสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่เรียกว่า "การสื่อสารสาธารณะ" ซึ่งสะท้อนว่า การสื่อสารไม่ใช่แค่เพียงเป็นตัวกลางเท่านั้น แต่ต้องมีเป้าหมายของการสื่อสาร รวมถึงการวางแผน การจัดการและสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ

ต่อมาแนวคิดเรื่อง "การสื่อสารสาธารณะ" ได้ถูกพัฒนาและเติบโตขึ้นภายหลังจากได้รับการทาบทามโดยนายแพทย์ ชูชัย ศุภวงศ์ เลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และกรรมการมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ให้เข้ามาทำหน้าที่สื่อสารสาธารณะในโครงการเด็ก เยาวชน และครอบครัว ของมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ทำให้ได้รู้จักกับ รศ.ดร. พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร หัวหน้านักวิจัยโครงการเด็กไร้รัฐ ซึ่งเป็นชุดวิจัยหนึ่งในโครงการเดียวกัน และการพบกันครั้งนั้นทำให้เกิดการพูดคุยและนำมาสู่การทำงานแก้ไขปัญหสถานะบุคคลในฐานะทีมสื่อสารสาธารณะเรื่องคนไร้สัญชาติ ด้วยความหวังว่าจะสามารถนำทฤษฎีสื่อสารสาธารณะที่เป็นนามธรรม มาปฏิบัติใช้จริงให้เกิดเป็นรูปธรรม

อุดมการณ์ของการสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

นับตั้งแต่เธอเริ่มต้นการเป็นนักข่าวมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เธอรับทราบถึงปัญหาไร้สัญชาติ เป็นครั้งแรกเมื่อครั้งที่ ยุทธนา ผ่ามวัน ถูกปฏิเสธให้เข้าศึกษาคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือเมื่อต้นปี พ.ศ. 2547 เธอไม่เคยรับทราบปัญหานี้มาก่อนเลยทั้งๆ ที่ทำงานด้านสังคมมาโดยตลอด จนกระทั่งเข้ามาทำโครงการเด็ก เยาวชน และครอบครัวของมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ประเด็นคนไร้สัญชาติน่าสนใจตรงที่ว่า ความเป็นตัวตนเป็นสิ่งที่รับรองสิทธิของคน ถ้าไม่มีตัวตน ย่อมไม่มีสิทธิทางกฎหมายใดๆ เป็นประเด็นที่เธอให้ความสนใจ

ด้วยภูมิหลังของทีมสื่อสารสาธารณะได้รับอิทธิพลวิธีคิดแบบสตรีศึกษา ทำให้เธอเห็นและเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจว่า อะไรคือความเป็นชายขอบ อะไรคืออำนาจ ใครคือผู้กำหนดการใช้อำนาจ และทราบว่าคนชายขอบมีข้อจำกัดในการต่อสู้ดิ้นรนอย่างไร ฉะนั้นหากมองว่าคนไร้สัญชาติอยู่ในกลุ่มคนชายขอบ จะทราบได้ว่าบางครั้งคนไร้สัญชาติจะไม่แสดงตัวตน เขาตะโกนแทบตายแต่เราก็จะไม่ได้ยินเสียงของเขาเพราะ เขาคือคนที่ไม่มีความหมายทางกฎหมาย การแสดงตัวของเขาคือการกระทำผิดกฎหมายและพร้อมที่จะถูกจับ ถูกดำเนินคดีอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นเป็นเรื่องที่อ่อนไหวที่จะสื่อสารอะไรออกไป ซึ่งต้องคำนึงถึงคนไร้สัญชาติผู้เปรียบเสมือนแหล่งข่าวของทีมสื่อสารสาธารณะ โดยเน้นเรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งสื่อสารภายใต้กรอบข้อเท็จจริงว่ามีปัญหานี้อยู่ ทำให้มีตัวตนขึ้นมา และเสนอทางแก้ปัญหา ทำอย่างไรให้คนที่ไม่มีสิทธิได้สิทธิ ทำอย่างไรให้คนที่ถูกละเมิดสิทธิพ้นจากสภาวะที่ถูกละเมิดสิทธิ

เธอจึงพยายามทำให้โครงการเพื่อเด็กไร้รัฐ (For Stateless Child) ถือกำเนิดขึ้น เพื่ออาสาเป็นแนวร่วมในการแก้ไขปัญหาสถานะและสิทธิบุคคล ที่จะให้ความช่วยเหลือในการสำรวจสถานการณ์และปัญหาดังกล่าว การจัดทำฐานข้อมูล (data base) คนไร้สัญชาติ การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย รวมถึงการสร้างเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเชิงนโยบายในประเด็นสถานะบุคคลและสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างความตระหนักต่อปัญหาการลอคอคติที่มีต่อคนกลุ่มนี้จากคนในสังคม โดยอาศัยการสื่อสารสาธารณะ

เป้าหมายและวิธีการสื่อสาร

เธออธิบายถึงความแตกต่างของสื่อสารสาธารณะกับสื่อมวลชนว่า การสื่อสารสาธารณะถือได้ว่ามีความแตกต่างตรงที่ไม่ใช่แค่เพียงการสื่อสารในลักษณะ ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร และเมื่อไหร่ ตามหลักนิเทศศาสตร์เท่านั้น แต่การสื่อสารสาธารณะมีกลุ่มเป้าหมายที่จะสื่อสาร และมีจุดประสงค์ในการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงในประเด็นนั้นๆ การสื่อสารจึงไม่ได้มีกลุ่ม

เป้าหมายเพื่อคนทั่วไป แต่ต้องการสื่อสารไปยังผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยการสื่อสารจะต้องถูกออกแบบ เพื่อที่จะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่จะสื่อสารในแต่ละครั้ง ซึ่งมีองค์ประกอบ คือ

หนึ่ง หากนำการสื่อสารสาธารณะไปเปรียบเทียบกับสื่อมวลชนในองค์กรจะพบว่า สื่อมวลชนใช้ปรากฏการณ์เป็นตัวกำหนดในการสื่อสาร แต่การสื่อสารสาธารณะเป็นการทำงาน ภายใต้องค์กร มูลนิธิ หรือเครือข่ายวิชาการ ซึ่งมีการสร้างความรู้และผ่านการวิจัยว่าต้องการ สื่อสารเพื่ออะไร โดยใช้ความรู้เป็นตัวกำหนดการสื่อสาร

สอง ทำงานกับเครือข่าย ใช้การสื่อสารเป็นตัวเชื่อมโยงความรู้กับเครือข่าย เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทีมสื่อสารสาธารณะภายใต้โครงการเพื่อเด็กไร้รัฐจึงวางยุทธศาสตร์การทำงานอย่างเป็นกระบวนการในสองระดับ ระดับแรกเป็นการสื่อสารภายในโครงการ ซึ่งจะเน้นไปที่การวางโครงสร้างการบริหารจัดการ สร้างให้เกิดความคล่องตัว และเอื้ออำนวยความสะดวกในการทำงาน เพื่อให้แต่ละเครือข่ายสามารถทุ่มเทกำลังและทรัพยากรไปยังความรับผิดชอบของตนได้อย่างเต็มที่ ภายใต้ทิศทางและเป้าหมายที่ประสานและสอดคล้องกัน ผ่านคณะผู้บริหารของโครงการ นอกจากนี้อีกด้านหนึ่งยังทำงานเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้แก่เด็กกลุ่มเป้าหมาย ให้เขาได้มีโอกาสรับรู้ถึงสิทธิที่เขาพึงได้รับ ผ่านกิจกรรมและสื่อในรูปแบบต่างๆ ส่วนระดับที่สอง เป็นการสื่อสารภายนอก เพื่อจะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างหลัก ไม่ว่าจะเป็นนโยบาย กฎหมาย แนวทางการปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยแก้ไขปัญหาคือเด็กไร้สัญชาติ ทั้งระยะสั้น และระยะยาว โดยมีช่องทางการผลักดันผ่านสื่อมวลชนเป็นสำคัญ ร่วมไปกับการสร้างช่องทาง การสื่อสารและทำความเข้าใจกับบุคลากรที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบต่อในการแก้ไขปัญหาสิทธิและสถานะบุคคลในทุกๆระดับอีกด้วย

ในฐานะที่รัฐตินบเคยคลุกคลีในแวดวงของสื่อ และยังคงทำงานสื่อสาร ทำให้เธอเห็นว่า สื่อมวลชนมีแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก็ต้องยอมรับถึง ข้อจำกัดของสื่อมวลชน คือ การไม่มีเวลาที่จะเรียนรู้ ทำความเข้าใจและแก้ปัญหาอย่างเพียงพอ ทำให้สื่อมวลชนขาดความตระหนักต่อปัญหา ละเลยไม่ใส่ใจ นำมาสู่การนำเสนอไม่ตรงกับ ข้อเท็จจริง โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับข้อกฎหมาย เธอจึงสร้างกระบวนการหนึ่งเพื่อขจัดปัญหานี้ คือ การจัดห้องเรียนสื่อสัญจร (Press Tour) ควบคู่กับห้องเรียนกฎหมายเพื่อคนไร้สัญชาติ ด้วยการนำสื่อมวลชนจากส่วนกลางลงพื้นที่ แต่ไม่ได้หมายความว่าพาสื่อมวลชนไปดูแล้วก็จบ แต่มี กระบวนการทำงานทางความคิดกับเพื่อนสื่อมวลชน ให้ได้เข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัญชาติ และการขับเคลื่อนประเด็นข่าว แล้วจึงวางแผนข่าว ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำต่อเนื่องหลายครั้ง เช่น วันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2548 เปิดห้องเรียนสอนกฎหมายคนไร้รัฐไร้สัญชาติในพื้นที่สูง จังหวัด

เชียงใหม่, วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 เปิดห้องเรียนสอนกฎหมายคนมอแกน มอแกลน และคนไทยพลัดถิ่น จังหวัดระนอง ซึ่งกลุ่มเป้าหมายคือ บุคคลไร้สัญชาติ, องค์กรพัฒนาเอกชน, ภาครัฐ และสื่อมวลชน ให้ได้เรียนรู้กฎหมายร่วมกัน และมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับ“ตัวจริง” ของผู้ประสบปัญหา ทำให้ได้ “สัมผัส” ถึงหัวใจของกันและกัน ส่วนการขับเคลื่อนประเด็นมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสถานการณ์ ยกตัวอย่าง งานวันเด็กไร้สัญชาติเมื่อ ปี พ.ศ. 2548 เป็นวันที่ประกาศใช้ ยุทธศาสตร์การจัดการสถานะและสิทธิบุคคล ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่ต้องการให้สื่อนำเสนอ ก็ได้ นำพาสื่อมวลชนลงพื้นที่ และชี้ให้เห็นความสำคัญของยุทธศาสตร์ของคนไร้รัฐไร้สัญชาติ ในขณะที่งานวันเด็กไร้สัญชาติเมื่อ ปี พ.ศ. 2549 ประเด็นที่ต้องการชี้ให้สื่อมวลชนทราบก็คือ การจัดทำฐาน ข้อมูล (data base) คนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ เนื่องจากหลังจากการประกาศใช้ยุทธศาสตร์ไปเมื่อปี พ.ศ. 2548 ภาครัฐไม่มีการขับเคลื่อนนโยบายตามยุทธศาสตร์ฯ ดังกล่าว เครือข่ายการทำงาน ของโครงการเด็กไร้รัฐเห็นว่า เมื่อภาครัฐไม่มีการขับเคลื่อนในการแก้ปัญหาสถานะ ภาคประชาชน จะเข้ามาดำเนินการเองเพื่อรวบรวมข้อมูลคำร้องในการดำเนินการเกี่ยวกับสัญชาติเก็บไว้ในฐานข้อมูล และนำข้อมูลนั้นส่งให้ภาครัฐภายหลัง ทีมสื่อสารสาธารณะจึงต้องชี้ให้สื่อมวลชนและเครือข่ายเห็นว่ งานวันเด็กไร้สัญชาติในปีนี้จัดขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่กล่าวไป

ต่อมาจิตินบเล็งเห็นถึงความสำคัญของสื่อมวลชนรุ่นใหม่ ด้วยแรงผลักดันที่เธอเคย ร่วมงานกับสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยในการจัดอบรมพิราบน้อย ทำให้เธอเห็น ความสำคัญของการเตรียมบุคลากรในการเป็นสื่อมวลชนในอนาคต โดยเฉพาะในประเด็นคนไร้สัญชาติ ซึ่งต้องใช้ความเข้าใจกฎหมายควบคู่กับทักษะการทำงานของสื่อ รวมถึงการทำงานในเชิงรุกเพื่อติดตาม ตรวจสอบ และผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาโดยหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการปรับทัศนคติที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเธอมุ่งความสนใจไปที่นิสิตนักศึกษาในสาย นิเทศศาสตร์และวารสารศาสตร์ โดยเธอเห็นว่านิสิตนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็น กลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสมที่สุด เหตุที่เป็นเช่นนั้นเธอชี้แจงว่า ภาควิชาสื่อสารมวลชนกำลังจะ พัฒนากลายเป็นคณะ รวมถึงหนังสือพิมพ์อังก้าวซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติงานของนิสิตก็เป็น หนังสือพิมพ์คุณภาพ หากมีการสร้างบุคลากรไว้ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งชุมนุมของปัญหาสัญชาติคง เป็นการดี และเป็นการปลูกฝังแนวคิดเรื่องสื่อเพื่อสิทธิ และเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับประเด็นคน ไร้สัญชาติ โดยเธอเสนอให้มีโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “ห้องเรียนนักสื่อสารสาธารณะเพื่อเด็ก ไร้รัฐ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างนักสื่อสารสาธารณะรุ่นใหม่ เพื่อดำเนินการสื่อสารในงานวันเด็ก ไร้สัญชาติครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2549 ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนเพื่อเด็กแห่ง สหประชาชาติ(ยูนิเซฟ)ประจำประเทศไทย ภายใต้โครงการเพื่อเด็กไร้รัฐในประเทศไทย (For Stateless Child)

“ห้องเรียนนักสื่อสารสาธารณะเพื่อเด็กไร้รัฐ” ก่อตัวขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างคน และเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับประเด็นคนไร้สัญชาติ ซึ่งที่ปรึกษาของโครงการคือ รศ.ดร. พันธุ์ทิพย์ ต้องการให้ผลิตหนังสือพิมพ์ที่แก้ปัญหาเรื่องคนไร้รัฐไร้สัญชาติ ส่วนตัวเธอคาดหวังเพียงเพื่อสอนการเขียนเพื่อคนชายขอบ ให้สามารถเปิดเสียงของคนไร้สัญชาติออกมาว่าภาวะที่เขาถูกละเมิดสิทธิคืออะไร และชี้ให้นิสิตนักศึกษาเห็นว่าการสื่อสารที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่มีกระบวนการสื่อสารอย่างไร โดยคัดเลือกนิสิตนักศึกษามาจากคณะนิติศาสตร์และคณะมนุษยศาสตร์ ภาควิชาสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ด้วยความช่วยเหลือของอาจารย์ลักขณา พบรมเย็น หนึ่งในนักวิจัยของโครงการเด็กไร้รัฐ จำนวน 20 คน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษาจากชมรมกลุ่มชาติพันธุ์ นั้นหมายความว่า เจ้าของปัญหาเป็นผู้สื่อสารด้วยตัวเอง และส่วนหนึ่งมีความรู้เรื่องสถานะบุคคลเป็นพื้นฐาน ซึ่งตามแผนที่วางไว้เบื้องต้น คือ เปิดห้องเรียนให้ความรู้ทางกฎหมายเกี่ยวกับสถานะบุคคลก่อนออกไปทำหน้าที่ในฐานะนักสื่อสารสาธารณะ ดังนั้นก่อนกระบวนการอบรมจึงให้นิสิตนักศึกษาเขียนเรียงความสองหัวข้อเพื่อสอบถามทัศนคติและพื้นฐานความรู้เรื่องสิทธิมนุษยชน หัวข้อแรก “คุณคิดว่าสื่อควรจะให้ความสำคัญเรื่องประเด็นสิทธิมนุษยชนมากน้อยเพียงใดโดยเฉพาะประเด็นเรื่องคน ไร้สัญชาติ” และหัวข้อที่สอง “ให้เชื่อมโยงตัวคุณกับตัวคนไร้สัญชาติคือ I and Stateless” เพื่อที่จะดูว่านิสิตมีมุมมองเรื่องความไร้สัญชาติอย่างไร และให้การบ้านไปเรียนรู้มาว่าสิทธิมนุษยชนคืออะไร

ต่อมาจึงชี้ถึงภารกิจในงานวันเด็กไร้สัญชาติ นั่นคือ การผลิตหนังสือพิมพ์ไร้รัฐไร้สัญชาติเพื่อสื่อสารเรื่องสิทธิและสถานะบุคคล แต่เนื่องจากปัญหาทางเทคนิคทำให้ต้องยกเลิกการอบรมความรู้เรื่องกฎหมายไป จึงข้ามขั้นตอนไปสู่ขั้นตอนการออกแบบหนังสือพิมพ์ว่าหน้าไหนเป็นข่าว หน้าไหนเป็นบทความ ช่วงต่อมาจึงให้วิเคราะห์ข่าวจากหนังสือพิมพ์ว่าข่าวใดคือสื่อเพื่อสิทธิ ซึ่งฐานคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนของทุกคนค่อนข้างอ่อนแอ ตั้งแต่ข่าวนักร้องกั๊กลิ้นแท็กซี่ ข่าวประท้วงเอฟทีเอ ข่าวดีออกเตอร์ณททัยทอง มีคนเสนอข่าวให้สัญชาติเมื่อต้นปี 49 ซึ่งชี้ให้เห็นว่านิสิตกลุ่มนี้ไม่เข้าใจข้อแตกต่างระหว่างเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กับเรื่องสิทธิบุคคล และให้วิเคราะห์เบื้องหลังชุดความคิดของสื่อมวลชนออกมากลายเป็นว่าสื่อไม่ได้นำเสนอเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาแต่นำเสนอเพราะเป็นข่าวที่ขายได้ ต่อมาจึงตั้งวงเสวนาเรื่องการสื่อสารเรื่องคนไร้รัฐไร้สัญชาติข้อต่อของกฎหมายมนุษยธรรมโดยนักวิชาการ หลังจากนั้นก็ประชุมกองบรรณาธิการคุยกันเรื่องประเด็นที่สนใจและต้องการนำเสนอ และแนะนำให้หาข้อมูลเพิ่มเติมประกอบข่าวและบทความ แล้วจึงทำการเรียงประเด็นขึ้นกระดานไว้ เมื่อถึงวันที่ต้องทำข่าวจริงนิสิตกลุ่มนี้จึงขาดความรู้ทางกฎหมายจึงต้องปรับเปลี่ยนโดยให้นิสิตนิติศาสตร์กับนิสิตสื่อสารมวลชนประกบคู่กัน ให้ได้พูดคุยกันเพื่อเสริมประเด็นทางกฎหมายที่ขาดหายไป หลังจากที่ได้ประเด็นมาแล้วนิสิตทำหน้าที่เป็น

นักเขียนควบคู่กับการเป็นรีไรเตอร์ ส่วนหน้าที่ที่เหลือเป็นของทีมนักสื่อสารสาธารณะเป็นกองบรรณาธิการ โดยมีนักข่าวมืออาชีพ คือ วันดี สันติวุฒิมณี จากสวทวิโนโพสต์, ภาสกร จำลองราช และชุตินา นุ่มนัน จากหนังสือพิมพ์มติชน ทำหน้าที่วิจารณ์งาน และปิดต้นฉบับ ก่อนออกไปทำข่าวในวันต่อมาจึงมีการประชุมกองบรรณาธิการอีกครั้งและพบปัญหาในกองบรรณาธิการจึงทำการยุบหนังสือพิมพ์เหลือเพียง 2 ฉบับจาก 4 ฉบับ เป็นฉบับก่อนวันเด็กและฉบับหลังวันเด็ก ซึ่งทำให้นักสื่อสารสาธารณะได้เรียนรู้กระบวนการทำหนังสือพิมพ์รายวันเพราะ การนำเสนอข่าวในวันเด็กไร้สัญชาติต้องแข่งกับเวลาเพื่อให้ทันต่อการนำเสนอเหตุการณ์ในงานวันนั้น

แนวทางการเชื่อมเครือข่าย

สื่อมวลชนส่วนใหญ่มักจะมองว่าภาครัฐเป็นฝ่ายตรงกันข้าม ซึ่งต่างกับการทำงานของเธอ ที่ทำงานสื่อสารสาธารณะต้องอาศัยการทำงานในลักษณะเครือข่าย ทำงานกับทั้งสื่อมวลชน ภาครัฐ ภาควิชาการ ต้องทำงานเพื่อปรับเปลี่ยนฐานคิดของคนทุกกลุ่มให้เห็นความสำคัญของปัญหาที่ทีมนักสื่อสารสาธารณะต้องการสื่อสารออกไป ซึ่งต้องอาศัยยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ โดยต้องรู้ว่า สมาชิกของเครือข่ายจะได้รับผลประโยชน์ใดจากการสื่อสารของทีมนักสื่อสารสาธารณะ คือ การเชื่อมโยงให้เกิดผลประโยชน์กับทุกฝ่าย ทุกฝ่ายจะต้องวิน-วิน

ยกตัวอย่างการสื่อสารกับภาครัฐ ต้องชี้ให้เห็นว่า หากภาครัฐไม่ดำเนินการแก้ไขปัญหาคอนไรสัญชาติ ผลที่สะท้อนกลับมาที่ภาครัฐเองก็คือ อาจจะถูกฟ้องศาลปกครอง กลายเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่หากภาครัฐตอบสนองกับสิ่งที่ทีมนักสื่อสารสาธารณะสื่อสารไป สิ่งที่ภาครัฐจะได้กลับมาก็คือ ค่าขึ้นชม ประเทศต่างๆ ที่พยายามจะขึ้นบัญชีดำประเทศไทยในเรื่องสิทธิมนุษยชนก็จะเข้าใจว่าภาครัฐไม่ได้เพิกเฉยต่อปัญหา โดยสิ่งที่นำไปเชื่อมกับภาครัฐก็คือ ข้อมูล เช่นเมื่อครั้งที่เครือข่ายทำงานเรื่องคนไร้รัฐเดินทางเข้าพบที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี ณ บ้านพิษณุโลก เครือข่ายฯ สื่อสารด้วยเรื่องร้องเรียนว่ามีการคอร์รัปชัน และการสวมบัตรประชาชน หากภาครัฐไม่เร่งรีบแก้ไขปัญหาคอนไรสัญชาติ ข้อมูลเกี่ยวกับการคอร์รัปชันก็จะถูกทยอยออกไปให้สื่อมวลชน ไม่ใช่การข่มขู่ แต่ทีมนักสื่อสารสาธารณะพร้อมที่จะให้ข้อมูล ชี้เบาะแสให้ แต่ภาครัฐต้องไปดำเนินการต่อเอง โดยทีมนักสื่อสารสาธารณะจะพาที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีลงพื้นที่ให้ได้สัมผัสกลิ่นกายกลิ่นดิน ให้เห็นปัญหาด้วยตนเองว่ามีปรากฏอยู่จริง และไม่ใช่ว่าปัญหาเฉพาะในพื้นที่แต่เป็นกระบวนการคอร์รัปชัน

เธอย้ำว่า การสื่อสารสาธารณะถือได้ว่าเป็นความท้าทายของการทำงานเพราะ ปกติภาควิชาการจะไม่ทำงานกับภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนไม่ทำงานกับภาครัฐ ซึ่งทีมนักสื่อสาร

สาธารณะจำเป็นต้องจัดการทัศนคติของเครือข่ายภายในกันก่อนว่าเป็นการจับมือกันทำงาน คือ ทะเลาะกันได้แต่ต้องทำงานร่วมกัน องค์ความรู้ก็ไม่ใช่องค์ความรู้ที่มาจากภาควิชาการเท่านั้น แต่ ประสานกับองค์ความรู้ของภาครัฐเพราะ ความรู้บางอย่างต้องเรียนรู้จากความสำเร็จและความ ล้มเหลวจากการแก้ปัญหาของภาครัฐเอง เพื่อให้เกิดความรู้รอบด้าน

สำหรับการสร้างเครือข่ายการทำงานของทีมสื่อสารสาธารณะส่วนหนึ่งได้รับการแนะนำ จาก รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ คือ เครือข่ายนักวิชาการ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และคนไร้สัญชาติ ส่วนเครือข่ายสื่อมวลชน เป็นส่วนที่เธอสร้างขึ้นเองจากที่ตัวเองเติบโตขึ้นมาจากการทำงานด้านสื่อ รวมถึงเครือข่ายนักวิชาการบางส่วน ซึ่งนำมาสู่การโต้แย้งเรื่องการผูกติดเรื่องคนไร้สัญชาติกับ กฎหมายโดยไม่ได้มองเรื่องความเป็นรัฐศาสตร์ ทำให้เกิดการปะทะและประสานทางความคิด ทำให้เกิดการเสวนาวงกาแฟหลายๆ ครั้ง ซึ่งทำให้เกิดการขยายเครือข่ายไปสู่กลุ่มนิสิตนักศึกษาที่ทำ วิทยานิพนธ์เกี่ยวกับคนไร้สัญชาติเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ด้วย เกิดเป็นชุมชน สำหรับทีม สื่อสารสาธารณะ ต้องการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่าย ซึ่งมีหลายกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ กัน ทำให้ต้องเปลี่ยนฐานคิด ต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติ ให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน

อุปสรรคและการต่อสู้

อุปสรรคใหญ่ของการทำงานของทีมสื่อสารสาธารณะ คือ ทัศนคติขององค์กรผู้ให้ทุน, ที่ ปรีक्षाของโครงการ และผู้จัดการโครงการเด็ก เยาวชนและครอบครัวมูลนิธิสาธารณะสุขแห่งชาติ ซึ่งเป็นผู้ที่ดูแลประเด็นเด็กไร้สัญชาติสะท้อนว่า “ผมว่าการสื่อสารเรื่องเด็กไร้สัญชาติแทบตาย สังคมไทยก็ไม่สนใจหรอก มันไม่ได้รูปธรรม มูลนิธิอยากสื่อสารอะไรที่คนจำมูลนิธิได้” แม้แต่ยูนิ เซฟซึ่งเป็นผู้ให้ทุนในหน่วยงานวันเด็กไร้สัญชาติเองก็ไม่มี ความตระหนักว่าเรื่องคนไร้สัญชาติใน ประเทศไทยจำเป็นต้องมีการสื่อสาร ถ้าหากยูนิเซฟคิดว่าให้ความสำคัญกับการสื่อสารเรื่องคนไร้ สัญชาติ เพียงเพราะยูนิเซฟมีทีมประชาสัมพันธ์ขององค์กรอยู่แล้ว แต่เธอสะท้อนว่าไม่เคยเห็นยูนิ เซฟสื่อสารเรื่องเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทยเลย องค์กรให้ทุนไม่คิดว่าการสื่อสารสามารถที่จะ แก้ไขปัญหาได้เพราะ คิดว่าสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยกฎหมายอาจเป็นเพราะ ไม่มีวิสัยทัศน์ที่ มองว่าการสื่อสารมีความเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหา ไม่เข้าใจว่าการสื่อสารมีศักยภาพขนาดไหน ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาเธอกำลังคิดว่า มูลนิธิสาธารณะสุขแห่งชาติและยูนิเซฟ จัดลำดับความ สำคัญของปัญหาเรื่องคนไร้สัญชาติเป็นลำดับท้ายๆ เธอต้องต่อสู้กับทัศนคติขององค์กรให้ทุนให้ เข้าใจว่า การสื่อสารไม่ใช่กระบวนการที่ทำให้เกิดเป็นรูปธรรมได้ แต่มียุทธศาสตร์และกลยุทธ์ มี การจัดการที่ทำให้เรื่องคนไร้สัญชาติน่าสนใจ การสื่อสารสาธารณะไม่ใช่การสร้างภาพที่ให้เห็นคน

มีชื่อเสียงไปช่วยเหลือนั่งร้องไห้ร้องไห้ให้กอดเด็ก รวมถึงการแลกเปลี่ยนกับภาครัฐไม่ใช่ภาพที่โชว์ได้ หลายครั้งต้องทำงานแบบปิดทองหลังพระ เป็นงานที่มองไม่เห็น แต่องค์กรให้ทุนกลับต้องการภาพปรากฏ

การทำงานรูปแบบโครงการก็เป็นอุปสรรคหนึ่ง อย่างเช่นโครงการเพื่อเด็กไร้รัฐในประเทศไทย (For Stateless Child) ยูนิเซฟซึ่งเป็นองค์กรให้ทุนไม่ได้ถามเป้าหมายการทำงานของมูลนิธิ สื่อสารสาธารณะ เขาถามถึงรูปธรรม ยูนิเซฟต้องเข้าใจว่าการทำงานสื่อสารสาธารณะในลักษณะโครงการกับการทำงานสื่อมีความแตกต่างกัน การต้องเขียนโครงการทั้งปีซึ่งไม่รู้ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นทั้งปี เจ้าของทุนอยากรู้ว่าจะทำอะไร ทุกอย่างต้องถูกตีค่าออกมาเป็นงบประมาณ ทุกอย่างที่เป็นโครงการดำเนินการต้องมีใบเสร็จ ถามว่าองค์กรพัฒนาเอกชนเวลาจะไปประท้วงต้องเขียนโครงการใหม่ว่าปีนี้จะประท้วงกี่ครั้ง นั่นคือ ข้อจำกัด และเป็นเหตุผลว่าทำไมจึงต้องการพัฒนาไปสู่การเป็นมูลนิธิสื่อสารสาธารณะ เพื่อให้มีงบประมาณอุดหนุนเข้ามา ทำให้เกิดความยืดหยุ่นของงบประมาณให้สามารถทำงานได้มากขึ้น

จากที่องค์กรให้ทุนมีทัศนคติว่าเรื่องคนไร้สัญชาติต้องแก้ไขด้วยกฎหมาย ดังนั้นการลำดับความสำคัญของเรื่องสื่อสารจึงไม่ได้รับความสนใจ ตามแผนที่ต้องการให้มี “ห้องเรียนนักสื่อสารสาธารณะเพื่อเด็กไร้รัฐ” เพื่อสร้างนักสื่อสารสาธารณะ ในงานวันเด็กไร้สัญชาติประจำปี พ.ศ. 2549 ด้วยข้อจำกัดของเวลาในการอบรมกฎหมายเกี่ยวกับสถานะบุคคลทำให้ต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ขึ้นมาแทนให้นิสิตนิสิตศาสตร์และนิสิตสื่อสารมวลชนประกบคู่ทำข่าว ทำให้เกิดข้อถกเถียงจากนิสิตนิสิตศาสตร์ว่าข่าวและบทความแตกต่างกันอย่างไร ในขณะที่นิสิตสื่อสารมวลชนก็ไม่เข้าใจในกฎหมายสัญชาติเลยจากปัญหาที่ต้องล้มเลิกการอบรมกฎหมายไป ทำให้เกิดข้อผิดพลาดในการเลือกใช้ข้อมูลในการทำหนังสือพิมพ์เด็กไร้รัฐไร้สัญชาติ จากการนำเสนอข้อมูลบัตรสีซึ่งนำมาจากเว็บไซต์กรมการปกครองซึ่งเป็นข้อมูลเก่า เมื่อนำมาใช้ทำให้ที่ปรึกษาโครงการท้วงติงเข้ามา แต่ต้องยอมรับว่าการนำนิสิตนักศึกษาไปใส่แนวคิดเรื่องสื่อเพื่อสิทธิเป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการปลูกฝังแนวคิดดังกล่าว หากเครือข่ายคาดหวังนิสิตนักศึกษาเหมือนกับนักข่าวมืออาชีพคงไม่ถูกต้องนักเพราะ เป็นเพียงจุดเริ่มต้น ทำไมเครือข่ายผู้ทำงานมองว่าหนังสือพิมพ์ที่ผลิตในงานวันเด็กไร้สัญชาติไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาได้ ไม่มีอะไรใหม่ องค์กรให้ทุนไม่เห็นความสำคัญในการสร้างนักสื่อสารรุ่นใหม่ ซึ่งไม่เป็นไปตามสิ่งที่เครือข่ายคาดหวัง แสดงว่าสื่อถูกคาดหวังให้เข้ามาแก้ไขปัญหา แต่เมื่อสื่อไม่สามารถตอบสนองเครือข่ายได้ เธอจึงมองว่าการสื่อสารสาธารณะในครั้งนี้ล้มเหลว โดยเธอมองว่าเป็นการต่อสู้กับทัศนคติขององค์กรเครือข่ายที่มีต่อการสื่อสาร

แนวทางการปรับทัศนคติที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

เธอยอมรับว่าส่วนหนึ่งต้องปรับทัศนคติของผู้ที่จะก้าวมาทำหน้าที่สื่อสารในอนาคตเสียก่อนคือ นิสิตต้องเข้าใจเรื่องสิทธิมนุษยชน โดยให้เขาลองเลือกข่าวว่าข่าวใดเป็นสื่อเพื่อสิทธิ เมื่อรู้ว่าเขาเข้าใจผิดว่าเรื่องสิทธิส่วนบุคคลเป็นสิทธิมนุษยชน ก็ต้องอธิบายความแตกต่างให้เข้าใจว่าสิทธิมนุษยชนคืออะไร มีความแตกต่างกันตรงไหนนี่คือ การปรับเปลี่ยนทัศนคติด้วยความรู้ และการแนะนำตัวนิสิตเองผ่านบัตรอะไรก็ได้ เพื่อที่จะได้ให้เขาได้เรียนรู้ว่าคนเราอยู่ร่วมกันในสังคม โดยความเป็นสมาชิก ตัวตนกับบัตรสามารถบอกได้ว่าเขามีสิทธิในองค์กรนั้นๆ อย่างไร มีข้อจำกัดข้อห้าม มีผลประโยชน์ ต่อมาความไร้สัญชาติก็จะถูกอธิบายได้ คนในสังคมมักจะตั้งข้อรังเกียจว่าทำไมคนไร้สัญชาติถึงเรียกร้องเอาแต่บัตรประชาชน พอคุณเห็นผลประโยชน์ที่เกิดจากบัตรใดๆจะทำให้เกิดความเข้าใจว่าทำไมคนไร้สัญชาติจึงอยากมีบัตรประชาชน

ส่วนต่อมาคือ ทัศนคติของนักวิชาการ ที่มักจะยึดกฎหมายเป็นตัวตั้งในการแก้ปัญหา นำกฎหมายไปสอนให้ชาวบ้านสามารถสื่อสารได้ด้วยตนเอง แต่เมื่อชาวบ้านเกิดกระบวนการสื่อสารด้วยตนเองกับอำเภอ แล้วกระบวนการเกิดติดขัด นักวิชาการก็มักจะใช้กฎหมายเข้าไปกดดันให้อำเภอดำเนินการตามที่นักวิชาการต้องการ ทำให้จิตสำนึกในการแก้ปัญหาของชาวบ้านไม่เกิดขึ้นจริงและต้องพึ่งพาให้นักวิชาการมาช่วยเหลือ แต่ในความเป็นจริงนักวิชาการไม่สามารถกดดันได้กับทุกอำเภอ กับทุกกรณี และไม่ใช่ว่าการแก้ไขปัญหานั้นเชิงโครงสร้าง

บทเรียนและหนทางข้างหน้า

จากประสบการณ์ทำงานการสื่อสารสาธารณะเรื่องคนไร้สัญชาติ ทำให้เธอได้รู้จักปัญหาเรื่องไร้สัญชาติ ได้เรียนรู้การทำงานกับเครือข่าย จากความรู้อันเดิมเมื่อครั้งที่เธอเป็นนักข่าวเธอรู้เพียงว่าจะสามารถนำเสนอข่าวได้อย่างไร แต่ปัจจุบันเธอเรียนรู้จากการทำงานว่าจะทำงานร่วมกับสื่อมวลชนได้อย่างไร เรียนรู้ว่าการปรับทัศนคติต้องทำอย่างไร เรียนรู้ว่าการสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายต้องอาศัยกระบวนการที่แตกต่างกัน จะสื่อสารกับสื่อมวลชนต้องใช้กระบวนการหนึ่ง แต่กับภาครัฐจะปรับเปลี่ยนทัศนคติจะต้องใช้กระบวนการอย่างไร ใช้ความรู้อะไรเข้าไปสื่อสาร

การทำงานสื่อสารสาธารณะทำให้เธอเข้าใจสื่อมวลชนมากขึ้นจากกระบวนการที่เธอดำเนินการ เข้าใจชุดความคิดที่อยู่เบื้องหลังการนำเสนอข่าวเรื่องคนไร้สัญชาติของสื่อมวลชน เมื่อเธอทบทวนเหตุการณ์ทำให้พบว่า บางครั้งไม่ได้เป็นการนำเสนอข่าวเพื่อให้คนกลุ่มนี้ได้รับการ

แก้ไขปัญหาก็เป็นการเสนอข่าวเพื่อสร้างภาพลบให้นักการเมืองว่านายกฯทักษิณต้องการหาเสียง และบางครั้งเป็นการนำเสนอเพียงเพื่อการขายข่าว เช่น นักศึกษาแพทย์ไร้สัญชาติ เป็นความประหลาดของสังคมเพราะว่าคนกักตุนมาเป็นข่าวแต่หมากักตุนไม่เป็นข่าว นี่คือชุดความคิดที่อยู่เบื้องหลังสื่อมวลชน แต่ว่าแตกต่างกับชุดความคิดที่เธอนำเสนอเพื่อสร้างเข้าใจในหลายภาคส่วน

บทเรียนที่สำคัญคือ การทำงานในลักษณะโครงการ ซึ่งเป็นสิ่งที่เธอไม่เคยทำมาก่อน การเขียนกิจกรรมโครงการ งบประมาณเป็นข้อจำกัดในการทำงาน และเห็นข้อแตกต่างของสื่อมวลชนกับสื่อสารมวลชนว่า นักข่าวสามารถทำงานได้เพราะมีองค์กรรองรับ ในขณะที่ทีมสื่อสารสาธารณะควรจะทำงานได้เพราะควรมีโครงสร้างอะไรรองรับการสื่อสารสาธารณะ แล้วถ้าไม่มีทุนก็ไม่สามารถทำงานได้ รวมถึงเรื่องการสื่อสารที่วางเป้าหมายแตกต่างกัน ทีมสื่อสารสาธารณะวางเป้าหมายเพื่อสื่อสารกับคนที่ไม่เคยรู้ให้ได้รับรู้ปัญหา

หนทางข้างหน้าของการสื่อสารสาธารณะเรื่องคนไร้สัญชาติ ถูกปิดตายลงเพราะ เดิมจิตตินบวงแผนงานไว้ว่าเมื่อโครงการที่ทำมาประสบความสำเร็จมากขึ้น ก็จะมีคนให้ความสนใจการสื่อสารสาธารณะ แล้วนำดอกผลที่เกิดจากการทำงานเป็นเงินทุนสำหรับก่อตั้งมูลนิธิสื่อสารสาธารณะ เพื่อลดข้อติดขัดของการทำงานให้คล่องตัวขึ้น เธอยอมรับว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในรอบระยะที่ผ่านมา เธอทำงานล้มเหลวมาโดยตลอด ไม่สามารถทำงานสื่อสารกับเครือข่ายการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ ดังนั้นการก่อตั้งมูลนิธิสื่อสารสาธารณะจึงล้มเหลวตามไปด้วย

สื่อโทรทัศน์ ได้แก่

สมา โภมลสิงห์ บรรณาธิการรายการถอดรหัส สถานีโทรทัศน์ไอทีวี

“รายการถอดรหัส” รายการซึ่งเคยสร้างปรากฏการณ์ใหม่ให้กับวงการสื่อมวลชนไทย ด้วยการใช้นิตินการนำเสนอแบบแอบถ่าย เพื่อชี้ให้เห็นปัญหาสังคมที่หลายฝ่ายไม่กล้าหยิบยกขึ้นมา ซึ่งเทคนิคการนำเสนอแบบนี้ทำให้ภาพลักษณ์ของรายการถูกมองทั้งในแง่บวก คือ เป็นการเปิดโปงการทุจริตคอร์รัปชันและชี้ให้เห็นถึงปัญหาในหลายๆ ลักษณะที่ปรากฏอยู่ในสังคมที่ไม่ค่อยมีใครมองเห็น เพราะการแอบถ่ายทำให้สิ่งที่มองไม่เห็นกลับมามองเห็น และในแง่ลบ ซึ่งถูกมองว่าการแอบถ่ายโดยที่เจ้าตัวจะยินยอมหรือไม่นั้นเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่ทางผู้จัดทำถือว่าทำที่ดีที่สุดที่ออกมาก็คือเป็นการช่วยเหลือสังคมให้หลุดพ้นจากวงจรของการคอร์รัปชัน ซึ่งนี่ถือเป็นความตั้งใจที่รายการถอดรหัสยังคงยึดถือกันต่อมาแม้ว่าทีมงานจะต้องมีการหมุนเวียนเปลี่ยน

หน้าไปก็ตาม และจนกระทั่งวันนี้แนวทางการทำงานของรายการถอดรหัสก็ยังคงดำเนินงานอย่างต่อเนื่องด้วยเทคนิคเฉพาะตัวของตนเอง แต่ที่เปลี่ยนไปเห็นจะเป็นความเข้มข้นที่นับวันจะมีมากขึ้นๆ โดยผู้อยู่เบื้องหลังแนวทางการทำงาน คือ **สมา โภภณสังข์** บรรณาธิการรายการถอดรหัส

ภูมิหลังที่ส่งเสริมให้เดินบนเส้นทางของนักสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

ด้วยเหตุที่ สมา สำเร็จการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะอักษรศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ทำให้เขาได้ผ่านการเรียนรู้ปัญหาสังคม รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และมานุษยวิทยา ซึ่งเขาเชื่อว่าเหล่านี้คือความรู้พื้นฐานที่เขาต้องรับทราบเอาไว้เพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาสังคม ตามความคิดของเขา เขาเชื่อว่า การเป็นนักพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาสังคมนั้นไม่ได้จำกัดอยู่ที่การเป็นพัฒนากร หรือไม่จำเป็นต้องเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนเท่านั้น เขาเชื่อว่าทุกคน ทุกอาชีพสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้ โดยในช่วงแรกเขาไม่ได้มีความคิดว่าจะมาประกอบอาชีพนักข่าวเลย แต่เขาคิดว่าหากนักข่าวมีแนวคิดในการพัฒนาสังคมก็จะช่วยเยียวยาสังคมได้มากขึ้นเพราะ เป็นการใช้ช่องทางที่มีอยู่ในการแก้ปัญหาสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นภายหลังเมื่อเขาได้ลองทำอาชีพนักข่าว และเมื่อคิดย้อนกลับไปทำให้เขาคิดว่าสิ่งที่ตนเองเรียนมามีประโยชน์ต่อการทำงานทั้งสิ้น

อุดมการณ์ของการสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

สมา เล่าถึงจุดเริ่มต้นที่ทำให้เขาได้สัมผัสถึงเรื่องราวของการไร้สัญชาติ ว่า ในเบื้องต้นตนเองได้ไปทำรายการเกี่ยวกับสัญชาติ โดยมีเนื้อหาเป็นเรื่องราวของชาวเขาทางเชียงรายที่ไม่มีสัญชาติ ชาวบ้านไม่มีบัตรรับรองสถานะบุคคล หรือไม่มีบัตรประชาชน ซึ่งเขาเองได้ดูในหลายพื้นที่ และทำการเปรียบเทียบว่าขณะนั้นมีคนที่จริงๆ แล้วน่าจะเป็นคนไทยทั้งหมดก็คน โดยในตอนเดียวกันนั้นเขาก็นำเสนอเรื่องราวของคนไร้สัญชาติในพื้นที่ภาคใต้ควบคู่กันไปด้วย ซึ่งทำให้เห็นว่าแท้จริงแล้วทางภาคใต้เองก็ยังมีกลุ่มคนไทยพลัดถิ่น ซึ่งในความเป็นจริงพวกเขาทำทุกอย่างที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นคนไทย แต่คำถามมันอยู่ที่ว่าแล้วทำไมสุดท้ายพวกเขาจึงไร้สัญชาติ และกระบวนการให้สัญชาติทำไมจึงล่าช้า ซึ่งหากเกิดการปฏิบัติตามเงื่อนไขของรัฐจริงๆ จะต้องมีคนบางส่วนถูกผลักดันให้ออกนอกประเทศ แต่ว่าสมาเองกลับคิดต่อไปว่าหากกฏกติกาของรัฐเหล่านี้เกิดกับครอบครัวหนึ่งผลจะเป็นอย่างไร หากครอบครัวนั้นมีทั้งคนที่สามารถอยู่ในประเทศไทยได้ และคนที่จะต้องถูกส่งกลับ พ่อกับลูกสามารถอยู่ในประเทศไทยได้ ในขณะที่แม่ถูกส่งกลับประเทศ กลายเป็นว่ากลายเป็นว่ากฎหมายนี้มีแนวทางการปฏิบัติที่ไปละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือเปล่า??

กฎหมายเหล่านี้มันกลับไปทำหน้าที่พรากลูกพรากแม่ และพรากครอบครัวด้วยหรือไม่ โดยถูกสะท้อนผ่านรายการถอดรหัส ว่า

...กระดาะใบเล็กที่เธอว่า ก็คือ บัตรประชาชนที่ชาวเขาเหล่านี้ต้องการเป็นที่สุด เพราะมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 29 สิงหาคม 2543 สมัย นายทวน หลีกภัย กำหนดให้ชาวเขาผู้ถือบัตรสำรวจชุมชนบุคคลบนพื้นที่สูงหรือบัตรเขียวขอบแดง ซึ่งมีอยู่ 180,000 คน พิสูจน์สถานะของตนเองภายใน 1 ปี นับจากวันที่คณะรัฐมนตรีมีมติ หมายความว่า หากพิสูจน์ไม่ได้ว่าเป็นคนไทยตามเงื่อนไขของกฎหมายก็จะต้องถูกผลักดันออกจากแผ่นดินไทยใช่หรือไม่? ปัญหาที่คือเรามองชาวเขาเหล่านี้อย่างที่เขาคงจะเป็นหรือเปล่า.....

...อายุมาจากอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายกำลังร้องเรียนหมีจู้ ว่า ชื่อของเธอในทะเบียนราษฎรถูกสลับกับน้องสะใภ้และน้องสามี ทำให้เธอหมดสิทธิได้บัตรประชาชนที่ทั้งที่บิดามารดาเกิดในไทย แต่น้องสะใภ้ที่มีบิดามารดาสัญชาติพม่าและลูกสาวอีก 4 คน ได้รับสิทธิการทำบัตรประชาชนไปแทน กรณีนี้เป็นกรณีไร้สัญชาติเพราะความผิดของกรมการปกครองใช่หรือไม่? และหากเธอต้องถูกส่งออกไปพม่าเพียงเพราะความผิดพลาดของเจ้าหน้าที่ไม่กี่คนนั้นคุ้มแล้วหรือ? อายุเป็นเพียงหนึ่งในตัวอย่างของความผิดพลาดมากมายที่เกิดจากเจ้าหน้าที่เอง เช่นเดียวกับ บุญใจ เจ็บเปีย ชาวไทยอาข่าที่มาจากแม่ฮ่องสอน เธอมีลูกสาว 2 คนคนเล็กชื่อ อ๊ะเซอ ได้สัญชาติแล้ว ขณะที่ลูกสาวคนโต อ๊ะมีเอ ถูกระบุว่าไร้สัญชาติ เพราะบิดาที่เป็นคนไทยเสียชีวิตแล้ว ชื่อบิดาจึงกลายเป็นอีกคนที่ยังไม่ได้สัญชาติ คำถามที่ตามมาก็คือ พี่น้อง 2 คนนี้ คนหนึ่งได้สิทธิอยู่ในไทย อีกคนจะถูกส่งไปพม่าหรือไม่? ในอีกหนึ่งปีข้างหน้า ...

...วันที่ 27 สิงหาคมปีหน้าก็จะถึงกำหนดสิ่งสุดท้ายที่ชาวไทยเหล่านี้ต้องพิสูจน์ตนเอง คงเป็นไปได้อย่างที่จะเป็นไปได้ ถึงเวลานั้นรัฐบาลจะจัดการแก้ไขอย่างไร? และมติที่ว่า จะผลักดันชาวเขาที่ไม่สามารถพิสูจน์ตนเองได้ออกนอกประเทศ ถึงตอนนั้นรัฐจะให้คำตอบ ลูก เมีย หรือสามีที่ต้องพลัดพรากจากกันเพราะมตินี้ได้อย่างไร? ...

...ปัญหาที่ถูกหยิบยกทุกครั้งที่มีการเสวนาการให้สัญชาติชาวเขา ก็คือ การทุจริตของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในท้องถิ่น...กรณีการทุจริตที่อำเภอแม่สรวยเป็นหนึ่งในกรณีจากอีกหลายกรณีการทุจริตในภาคเหนือ เพราะนโยบายของรัฐเองที่เร่งให้ชาวเขาต้องพิสูจน์สถานะของตนเอง การยื่นขอสัญชาติเปิดช่องโหว่ให้การทุจริตของผู้ที่เกี่ยวข้อง...ปัญหาการเรียกรับเงินจากชาวเขาที่ต้องการสัญชาติไม่ใช่เป็นปัญหาใหม่เพราะเขาที่ต้องการสัญชาติไทยที่พวกเขาควรจะได้รับนั้นมีอยู่หลายแสนคน หากเรียกรับเงินคนละหนึ่งถึงสองพันบาทจะคิดเป็นเงินเท่าไร? ซึ่งเรื่องทุจริตนี้กรมการปกครองก็ทราบปัญหาดี...

...นอกจากชาวไทยภูเขาที่ต้องรอการแก้ไขปัญหาก็ถูกตั้งและจริงจังแล้ว ยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกละเลยจากภาครัฐและเอกชน นั่นก็คือ ชาวไทยสิงขร ลุงเทียบผู้ถือบัตรเหลืองขอบน้ำเงินเป็นผู้ถือบัตรพลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายไทย เพราะลุงเทียบเป็นผู้เสียสัญชาติโดยหลักดินแดน ตามความหมายของกรมการปกครองผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายไทยก็คือกลุ่มคนไทยที่อาศัยในดินแดนไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมามีการแบ่งดินแดนของไทยกับอังกฤษ ดินแดนที่เป็นของไทยก็ตกทอดไปสู่พม่า แต่เนื่องจากเสียชายทรัพย์สินจึงยังไม่อพยพกลับมาไทยยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านสิงขรซึ่งตกเป็นของพม่าในเขตจังหวัดมะริด...

...การออกบัตรสัญชาติชาวเขานั้นรัฐบาลเองต้องยอมรับความจริงว่าปัญหานี้ยืดเยื้อมากกว่า 20 ปี ดังนั้นจึงต้องอาศัยการร่วมมือกันจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาให้ถูกจุด และไม่เปิดโอกาสให้การทุจริตเกิดขึ้นอีก...

จากรายการถอดรหัส ตอน “คนไร้สัญชาติ” ออกอากาศวันที่ 23 กันยายน 2544

นั่นคือสิ่งที่เขาคิดและยึดถือปฏิบัติในการทำงานเสมอ เพราะเขาต้องการชี้ให้เห็นว่าการให้สัญชาติต้องคำนึงถึงหลายอย่าง และหนึ่งในนั้นคือ “เรื่องสิทธิมนุษยชน” คนเราต้องมีสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน คนเราควรได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน

เป้าหมายและวิธีการสื่อสาร

สมา สะท้อนแนวคิดของเขาผ่านการทำงานของรายการถอดรหัสว่า ลักษณะของรายการถอดรหัสเป็นรายการที่มุ่งนำเสนอปัญหาของสังคม โดยตัวปัญหาที่นำมาเสนอจะมาจากทั้งที่มีผู้เดือดร้อนร้องเรียนเข้ามาผ่านทางรายการ และสิ่งที่รายการรับทราบปัญหาผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ ส่วนทางรายการมีหน้าที่เป็นผู้รวบรวมปัญหาที่มันกระจัดกระจายอยู่เหล่านั้นแล้วชี้ให้เห็นปัญหานั้น นำเสนอให้เห็นว่าปัญหาเป็นอย่างไร เมื่อเห็นภาพชัดก็จะสามารถหาทางออกได้

ในครั้งแรกที่รายการของเขาเลือกนำเสนอเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ ทีมงานไม่มีใครมีความรู้ในเรื่องนี้เลย เขาจึงต้องไปตามหาผู้รู้เรื่องบัตรรับรองสถานะประเภทต่างๆ ต้องศึกษาว่าบัตรสีไหนคืออะไร ปัญหาของเรื่องนี้เป็นอย่างไร และทีมงานจึงรู้ว่าอาจารย์พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร เป็นผู้รู้เรื่องนี้ จึงได้พูดคุยและให้อาจารย์ช่วยสรุปให้ฟัง ราว 3-4 ชั่วโมง จนรู้ว่าเรื่องของสัญชาติคืออะไร กลุ่มบุคคลไร้สัญชาติคือใคร สิ่งใดคือความเข้าใจที่ถูกต้อง แล้วจึงประเมินว่ามีความน่าสนใจที่จะนำเสนอหรือไม่ เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาจริงหรือไม่ เป็นปัญหาเฉพาะคนหรือไม่ เพราะหากเป็นปัญหาเฉพาะบุคคลทางทีมงานก็จะส่งเรื่องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบแก้ปัญหาไปตามหน้าที่ แต่สำหรับเรื่องสัญชาตินั้นเมื่อพูดคุยกับหลายฝ่ายแล้วทางทีมงานเห็นว่าปัญหาเรื่องสัญชาติเป็นปัญหาที่ใหญ่ ครอบคลุมถึงคนจำนวนมาก หลายกลุ่ม หลายชาติพันธุ์ มีคนจำนวนมากที่ยังไร้สัญชาติ รวมถึงยังครอบคลุมไปทั่วประเทศไทย และคนในกรุงเทพฯเองก็มีปัญหานี้ ฉะนั้นขนาดของปัญหาจึงใหญ่มาก รายการจึงต้องคำนึงถึงตรงนี้เป็นสื่อมวลชน และคำว่ามวลชนไม่ได้หมายถึงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่ง ฉะนั้นจึงต้องดูว่าปัญหาที่จะนำเสนอต้องใหญ่พอที่ผู้ชมจะได้ประโยชน์ในวงกว้าง แต่ในบางครั้งเรื่องสัญชาติก็จำเป็นที่จะต้องนำเสนอด้วยการยกกรณีศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการช่วยเหลือในทางอ้อม เช่น กรณีของจอบี เป็น

เรื่องของคนๆ เดียว เรื่องของคนที่เป็นข่าว แต่เมื่อนำเสนอไปแล้วทำให้ผู้คนในอำเภอเดียวกันกับ จอบิและตัวจอบิเองก็กลายเป็นจุดสนใจขึ้นมาในเรื่องของสถานะบุคคลหรือสัญชาติ ซึ่งเขามองว่า การนำเสนอโดยยกเพียงบางกรณีที่น่าสนใจ ยังคงเป็นการให้ความรู้แก่สังคมในวงกว้าง การให้ความรู้ไม่ใช่ให้เฉพาะประชาชน แต่ให้ความรู้แก่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ทุกภาคส่วน ไม่ได้ ปลุกระดม ไม่ได้เรียกร้องให้คนลุกฮือขึ้นมา แต่เป็นการเรียกร้องให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญร่วมกัน และก็มีมองทางออกร่วมกัน โดยเรื่องราวของจอบิถูกสะท้อนผ่านรายการถอดรหัสว่า

...“ผมมองว่า มีประเด็นเรื่องสถานะบุคคลของจอบิ ซึ่งเป็นคนไทยซึ่งจอบิไม่มีหลักฐานที่เป็นเอกสารที่ ระบุว่าตนเองเป็นคนไทย เช่นบัตรประชาชนหรือทะเบียนบ้าน ทำให้กฎหมายไม่คุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาหรือ การเป็นจำเลย ถ้าใครก็แล้วแต่ตกเป็นแพะ ถ้าอยู่ในสถานะแบบนี้ก็สะดวกที่จะหาแพะ” วุฒิ บุญเลิศ ประธาน ประชาคมอำเภอสวนผึ้ง กล่าว

สถานะของจอบิที่ไม่มีเอกสารรองรับกลายเป็นเหตุผลหนึ่งที่ ประธานประชาคมอำเภอสวนผึ้งมองว่า เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้จอบิตกเป็นแพะในคดียิงรถนักเรียน และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขาพยายามต่อสู้เรียกร้อง ขอความเป็นธรรมให้จอบิมาโดยตลอด หลังจากได้รับคำยืนยันจากจอบิว่าเขาเป็นคนไทย

“พ่อของจอบิเป็นกะเหรี่ยงชะกอ หรือปกากะญอที่เกิดบริเวณรอยต่อระหว่างต้นน้ำป่าชีในเขตอำเภอ สวนผึ้ง และต้นน้ำเพชรบุรีกับต้นน้ำปราณ เขาบอกว่าสายของกะเหรี่ยงชะกอที่เป็นสายของจอบิ พ่อเป็นคนเกิด ที่ต้นแม่น้ำปราณ แม่น้ำปราณก็อยู่ในเขตแก่งกระเจานและไหลลงอำเภอปราณบุรีนะครับ และพ่อของจอบิเอง อาจจะพูดไทยไม่ชัดแต่ก็พูดไทยได้ ซึ่งผมกำลังบอกว่าพ่อแม่ของจอบิมีความสัมพันธ์กับคนไทยโดยการพูด ภาษานี้นะ” ประธานประชาคมอำเภอสวนผึ้ง กล่าวเพิ่มเติม...

...แต่ไม่ว่าจะเป็นจากข้อสันนิษฐานในแนวทางใดก็เป็นเรื่องความขัดแย้งของผู้มีอิทธิพล ตราบใดที่ ตำรวจยังไม่สามารถหาคนผิดมาดำเนินคดีได้ ขณะเดียวกันแทนที่ผู้พินิจต่ออย่างจอบิจะได้รับอิสรภาพอย่าง แท้จริง เขาเองกลับต้องเผชิญกับชะตากรรมที่มีปัญหาเรื่องสถานะที่ทางการไม่รองรับ...

จากรายการถอดรหัส ตอน “จอบิ” ออกอากาศวันที่ 11 เมษายน 2547

ส่วนความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั้นเป็นหลักการพื้นฐานการทำงานของสื่ออยู่แล้ว รายการ ของเขาไม่ได้เชิญบุคคลมาให้สัมภาษณ์ แต่รายการถอดรหัส คือ รายการที่ลงไปในพื้นที่ ไปดูข้อมูล หลักฐาน เป็นรายการสืบสวนสอบสวน (Investigative) จะต้องมีประจักษ์พยาน คือ พยานบุคคล และพยานที่เป็นวัตถุ ต้องดูทั้งสองอย่าง อย่างกรณีสัญชาติ ต้องดูเอกสารของชาวบ้านว่ามีอะไร บ้าง อะไรที่ยืนยันว่าเขาอยู่ในประเทศไทยมานาน อะไรที่เขาคิดว่าเป็นปัญหา ต้องไปดูที่ทะเบียน บ้าน บัตรประชาชน แล้วทำไมคนนี้มีสัญชาติ ทำไมคนนี้มีสัญชาติ

สิ่งที่ต้องคำนึงถึงต่อมาสำหรับรูปแบบรายการแบบถอดรหัส คือ การปกป้องแหล่งข่าว ซึ่งเขากล่าวว่าเป็นสิ่งที่เริ่มตั้งแต่ตอนที่คิดประเด็นในการนำเสนอแล้ว โดยกระบวนการแรกในการคิดว่าจะทำเรื่องนี้อย่างไรนั้นต้องเริ่มจากการคิดว่าการนำเสนอแค่เพียงเสียขวัญที่นี่จะมีผลกระทบอย่างไรกับเขา และคำว่าผลกระทบนี้ต้องคำนึงทั้งผลดีและผลเสีย ซึ่งผลกระทบนี้เป็นสิ่งที่ทางรายการจะคำนึงถึงก่อนเสมอตั้งแต่ขั้นตอนการคัดเลือกประเด็น โดยประเด็นปัญหาที่นำเสนอผ่านรายการ มีที่มาจาก 3 ส่วน คือ จากบรรณาธิการ จากชาวบ้านที่ร้องเรียนผ่านรายการ และการแลกเปลี่ยนพูดคุยในกองบรรณาธิการ ว่าประเด็นเหล่านั้นน่าสนใจอย่างไร เมื่อนำเสนอแล้วได้ประโยชน์หรือโทษมากกว่ากัน บางเรื่องนำเสนอแล้วได้ไม่คุ้มกับเสีย บางเรื่องน่าสนใจในเชิงรายการว่าทำเรื่องนี้แล้วผู้ชมต้องชอบ และเรตติ้งต้องดี เขายกตัวอย่าง “เรื่องสวิงกิ้ง ถ้ารายการถอดรหัสนำเสนอคงไม่มีใครมาต่อว่าเพราะ สวิงกิ้งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นพฤติกรรมทางเพศที่สามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ แต่เมื่อประเมินแล้วประโยชน์กับโทษอะไรมากกว่ากัน คนทั่วไปได้รับรู้ว่ามีพฤติกรรมสวิงกิ้งในสังคม แต่การเผยแพร่ออกไปกลายเป็นการประชาสัมพันธ์ให้คนกลุ่มนี้ทั้งๆที่เรายังไม่มีทางออกให้กับปัญหา จะทำอย่างไร จะจับกุมคนกลุ่มนี้ในข้อหาอะไร เพราะเรื่องนี้ก็ถือว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคล ถ้าเขามีพฤติกรรมแบบนี้เฉพาะกลุ่ม ทำไมเราต้องเอามาเผยแพร่ให้คนทั่วไปรับรู้ แล้วไม่ใช่ว่าคนทั่วไปจะร่วมกันแก้ไขปัญหา คนจำนวนมากพร้อมที่จะเข้าไปอยู่ในกลุ่มนี้ด้วยซ้ำ ฉะนั้นการนำเสนอลักษณะนี้อาจกลายเป็นโทษมากกว่าประโยชน์ ต้องคิดตรงจุดนี้ให้”

แนวทางการเชื่อมเครือข่าย

เขาสะท้อนว่า เครือข่ายสำหรับนักข่าวคือ “แหล่งข่าว” แหล่งข่าวต้องเชื่อถือได้ ต้องเป็นคนทำงานจริงคลุกคลีอยู่กับเรื่องนั้น ต้องศึกษาว่าคนที่ทำงานต่อผู้ด้านสัตยาธิมิใครบ้าง ต้องดูประวัติ ดูการทำงานของเขา ในความจริงแล้วสรุปได้ว่า เครือข่ายก็คือ แหล่งข่าวทั้งที่เป็นผู้ประสบปัญหา และคนที่ทำงานช่วยเหลือแก้ไขปัญหา โดยความเป็นจริงแล้วภายใต้เครือข่ายนักข่าวไม่ได้มีหน้าที่ในการขับเคลื่อนโดยตรง แต่เป็นตัวขับเคลื่อนในทางอ้อมมากกว่า การเข้าไปทำหน้าที่ขับเคลื่อนโดยตรงในลักษณะนักกิจกรรมนั้นอาจจะทำให้กลายเป็นนักกรณรงค์ไม่ใช่ชนกข่าว โดยปกติจะมีกลุ่มนักข่าวที่เป็นนักกิจกรรม(Activist Journalist) ทำงานควบคู่ไปสองหน้าที่พร้อมๆกัน ส่วนตัวเขาเองเขายืนยันว่าพยายามยึดมั่นในความเป็นนักข่าว หากมีปัญหากเกิดขึ้นก็พยายามนำปัญหาออกมาเปิดประเด็น ชี้ให้เห็นว่า เครือข่ายแต่ละส่วนทำงานแก้ไขปัญหาเรื่องสัตยาธิมิอย่างไร รวมถึงผู้ประสบปัญหาเสนอให้มีการแก้ปัญหาให้พวกเขาอย่างไร แต่ไม่ใช่เข้าไปอยู่ในกลไกเพื่อการเปลี่ยนแปลง แต่ต้องยอมรับว่าบางครั้งก็มีความจำเป็น หลีกเสี่ยงไม่ได้ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมเมื่อไม่มีใครที่อยู่ในกลไกสามารถทำได้ แต่หากหลีกเสี่ยงได้ก็จะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรง บางครั้ง

ก็ต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง เขาได้รับเชิญไปแสดงความคิดเห็น โดยไม่ได้ไปในฐานะของนักข่าว ไปให้ข้อมูลปัญหาเรื่องสัญชาติ ให้เสนอทางออกของปัญหา ซึ่งไม่ได้เกี่ยวกับงานด้านสื่อ โดยข้อเท็จจริงแล้วเขาสะท้อนว่าเขาเหมือนกับนักวิจัยที่เข้าไปสัมผัสกับปัญหา เข้าไปสร้างสัมพันธ์กับเครือข่ายลงพื้นที่สัมภาษณ์ เก็บข้อมูลว่าปัญหาที่แท้จริงคืออะไร ซึ่งก็ไม่ได้ต่างกับนักวิจัย แต่นักวิจัยอาจจะใช้เวลาเพื่อหาข้อมูลนานกว่านักข่าว ถึงอย่างไรเขาก็คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการพูดคุย แต่อยู่ที่ว่านักข่าวจะต้องสามารถคงความเป็นกลางไว้ให้ได้

อุปสรรคและการต่อสู้

เขาสะท้อนถึงอุปสรรคที่ทำให้รายการถอดรหัสไม่เป็นไปดังใจคิด เพราะ เดิมรายการถอดรหัสเป็นการนำเสนอที่คล้ายการทำข่าวในเชิงสืบสวนสอบสวน ซึ่งในระยะแรกการนำเสนอประเด็นส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับส่วย เป็นการแอบถ่ายและนำเรื่องราวมาเปิดโปง เมื่อเปิดโปงไประยะหนึ่งก็วนกลับมาสู่ปัญหาเดิม เพราะไม่มีทางออกให้กับปัญหา และทำให้กลายเป็นความเคียดชังของสังคม ยกตัวอย่างเช่น เรื่องส่วย เรื่องคอร์รัปชัน ในสมัยแรกเริ่มของรายการถอดรหัสกับไอทีวี การเปิดโปงเรื่องส่วยสร้างความฮือฮาให้กับสังคมเป็นอย่างมาก เพราะคนทั่วไปรู้สึกว่าจะไม่เคยมีคนทำรายการแบบนี้ ภาพที่ถูกแอบถ่ายก็ไม่มีใครเคยเห็นมาก่อน อันเนื่องมาจากสถานีโทรทัศน์ส่วนใหญ่เป็นของภาครัฐทำให้รูปแบบที่ถอดรหัสเสนอไม่เคยถูกนำเสนอมาก่อน และสถานีส่วนใหญ่ก็ไม่อยากให้เกิดการกระทบกระทั่งกับหน่วยงานต่างๆของรัฐ แต่เมื่อนำเสนอไปเรื่อยๆก็กลายเป็นความคึกคัก และกลายเป็นเรื่องปกติของสังคม ทำให้ระยะหลังรายการถอดรหัสจำเป็นต้องมีข้อเสนอแนะเรื่องทางออกของปัญหา ซึ่งเขายอมรับว่าไม่ใช่ทุกเรื่องที่จะสามารถหาทางออกได้ แม้ว่าบางเรื่องรายการจะไม่มีทางออกให้กับปัญหา รายการก็ยังคงต้องนำเสนอเพราะเป็นหน้าที่ของสื่อมวลชนในการจุดประเด็นให้กับสังคม

สำหรับการเปิดประเด็นเรื่องสัญชาตินั้นสมาได้กล่าวไว้ว่า ในประเด็นเรื่องสัญชาตินั้นมีคนเริ่มต้นเอาไว้ให้อยู่แล้ว ปัญหานี้เป็นปัญหาที่มีมาอย่างยาวนานแต่ยังไม่สามารถหาทางออกได้ รายการจึงหยิบปัญหาขึ้นมาเสนอว่าทำไมยังคงไม่มีทางออกของปัญหา ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้คนในสังคมได้คิด ได้ร่วมกันแก้ปัญหา ด้วยวิธีการที่ง่ายและใกล้ตัวที่สุด และที่ต้องการกระตุ้นให้คนในสังคมได้คิดก็เพราะเขาเห็นว่าเรื่องสัญชาติเป็นปัญหาที่ใกล้ตัวในระดับของครอบครัว ทางรายการต้องนำเสนอให้คนในสังคมเข้าใจและสงสารบุคคลไร้สัญชาติ หากคนในสังคมรับรู้่ว่าพวกเขาถูกพรากถูกพรากภรรยา ครอบครัวแตกแยกกระจัดกระจาย เพราะนโยบายเรื่องสัญชาติที่ไม่ได้คำนึงถึงเรื่องในเชิงสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และครอบครัวที่ประสบปัญหาเรื่องสัญชาติแบบนี้

ไม่ได้มีเพียงครอบครัวเดียว แต่มีอยู่มากมายและใกล้ๆตัว เขาย้ำว่า อุปสรรคที่สำคัญที่สุด และจะต้องใช้พยายามอย่างมากก็คือ “การผลิตรายการโดยมีทางออกให้กับปัญหานั้นๆ เพื่อไม่ให้สิ่งที่ถูกนำเสนอกลายเป็นความเคยชิน และรู้สึกว่ปัญหาเหล่านั้นไม่สำคัญ”

แนวทางการปรับทัศนคติที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

เขาสะท้อนแนวทางในการปรับทัศนคติว่า เบื้องต้นต้องทำให้ผู้ชมคิดว่าทุกคนมีสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่เหมือนกัน ไม่ว่าจะชนชาติใดที่เข้ามาอาศัยผืนแผ่นดินประเทศไทยก็ต้องได้รับสิทธิมนุษยชนที่เหมือนกับคนไทย ไม่ว่าจะเป็นคนพม่า คนลาว คนกัมพูชา ซึ่งทางรายการถอดรหัสเองก็สังเกตเห็นปัญหานี้ว่าไม่ใช่ปัญหาของสัญชาติอย่างเดียวที่ได้รับผลกระทบจากเรื่องสิทธิมนุษยชน ประเด็นแรงงานข้ามชาติเองก็ประสบปัญหาสิทธิมนุษยชนเช่นกัน

หากพูดถึงการแก้ปัญหาเรื่องอคติแล้ว ส่วนที่จะต้องพูดถึงคือแรงงานชาวพม่าที่อพยพเข้ามาทำงานในประเทศไทยเพราะ มีในประเทศไทยไม่ต่ำกว่า 3 ล้านคน ซึ่งรายการได้นำเสนอหลายตอน มีทั้งตอนที่เป็นการลักลอบเข้าในประเทศไทยเพื่อเป็นแรงงานเถื่อน ตอนที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติที่มีสายลับแฝงเข้ามากับแรงงานข้ามชาติ แต่เมื่อนำเสนออย่างต่อเนื่อง ทำให้พบว่าพวกเขาก็เป็นผู้ที่ถูกกระทำ เหมือนแรงงานไทยในต่างแดน ทั้งในไต้หวัน ในมาเลเซีย ซึ่งถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนเหมือนกัน หากเรามองทางกลับกันแรงงานกลุ่มนี้ก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกับแรงงานไทย แรงงานกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับการถูกขูดเงิน ถูกกระทำทารุณกรรมต่างๆ อันเป็นการละเมิดกฎหมายแรงงาน ถูกเอารัดเอาเปรียบเรื่องค่าแรง ซึ่งพวกเขาไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายของประเทศไทยที่บัญญัติไว้ โดยทางรายการมองว่าสิ่งสำคัญที่สุดคือต้องการให้ข้อมูลแก่ผู้ชม ให้ผู้ชมได้รับรู้ว่าทุกคนไม่ว่าจะเป็นชนชาติ เผ่าพันธุ์ใดก็ตาม ต้องได้รับสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน ไม่มองแบบแบ่งเขาแบ่งเรา ดังนั้นทั้งในการนำเสนอเรื่องสัญชาติโดยตรง และเรื่องแรงงานพม่านั้นเป็นเพราะว่า ไม่อยากให้ผู้ชมมองว่าคนไร้สัญชาติที่เป็นชาวเขาเป็นคนไทย ไม่ใช่แรงงานพม่า ซึ่งต้องแยกแยะออกจากกัน แต่เป้าประสงค์ที่ทางรายการต้องการชี้ให้เห็นความสำคัญ คือ “อยากให้ผู้ชมรับรู้ว่าทุกคนมีสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่เหมือนกัน” ซึ่งหากได้ติดตามเรื่องสัญชาติที่เสนอผ่านถอดรหัสมาตั้งแต่ต้น ในแต่ละตอนเป็นการนำเสนอเรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งบอกเล่าถึงแนวคิดว่ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด ต้องได้รับการปกป้อง สื่อมวลชนต้องปกป้องสิทธิมนุษยชนให้ประชาชน ซึ่งเหล่านี้เป็นการสร้างความเข้าใจเรื่องสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของคนที่ไม่แบ่งแยกว่เป็นสิทธิมนุษยชนของคนไทยเท่านั้น แต่เป็นสิทธิมนุษยชนของทุกคน

บทเรียนและหนทางข้างหน้า

หากพูดถึงประสบการณ์ที่ผ่านมาสรางบทเรียนอะไรให้กับเขาบ้างนั้น เขาสะท้อนว่า แม้พื้นฐานของเขาไม่ได้สำเร็จการศึกษาทางด้านนิเทศศาสตร์โดยตรง แต่ความรู้ของตนเองเกี่ยวกับสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาสามารถนำมาใช้ได้จริง เขาไม่รู้ว่าสายนิเทศศาสตร์เรียนอะไรบ้าง แต่มองว่านิเทศศาสตร์เป็นวิชาพื้นฐานของการทำงาน แต่หากมองลึกแล้วถ้าต้องการเป็นนักข่าวจริงๆ คงต้องมองว่าสาขาวิชาอื่นทำงานได้ดีกว่าหรือไม่ คนที่จบจากสาขาวิชารัฐศาสตร์ก็สามารถเป็นนักข่าวการเมืองได้ คนที่จบจากสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ก็สามารถเป็นนักข่าวเศรษฐกิจได้ คนที่จบจากสาขาวิชาสังคมศาสตร์ก็สามารถเป็นนักข่าวสังคมได้ ซึ่งเขาเห็นว่าต้องเสริมความรู้พื้นฐานของสาขาวิชาต่างๆ เข้าไป ตัวเขาเองซึ่งเป็นบรรณาธิการของรายการถอดรหัส หากต้องการคนที่จะเข้ามาทำงานช่วยเหลือคน คงไม่สำคัญว่าจะจบการศึกษามาจากนิเทศศาสตร์ หรือสังคมศาสตร์ แต่อยู่ที่จรรยาบรรณและแนวคิดที่คนๆ นั้นมีต่างหากที่สำคัญ หลายๆ รายการ หรือแม้แต่รายการถอดรหัสเองไม่ได้ต้องการคนที่มีความสามารถด้านนิเทศศาสตร์ แต่ต้องการบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมเข้ามาทำงาน ถ้าทุกคนมีสำนึกเรื่องนี้ไม่ว่าจะทำงานโฆษณาหรือทำงานอะไรก็ตามคนก็ต้องการ สังคมอยากให้นักข่าวมีสำนึกตรงนี้ ต้องการสำนึกทางสังคมมากกว่าความรู้ ประเด็นหลักคือ สำนึกต้องมีมาก่อน ส่วนอย่างอื่นที่เหลือสามารถไปสร้างได้ในภายหลัง ขึ้นอยู่ที่ว่าอาจารย์ได้ปลูกฝังอะไรให้นิสิตบ้างก่อนจะเรียนจบ เนื่องจากกระแสของสังคมในเวลานี้ด้านทานได้ยากมาก กระแสที่การทำงานคำนึงถึงแต่รายได้จากโฆษณา กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระแสอุตสาหกรรม ปลายปีก็มีบริษัทต่างๆ นำของสมนาคุณมาให้ ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำผิดต่อจรรยาบรรณเป็นอย่างมาก แต่ทุกวันนี้ก็กลับกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดา ถูกระบบบกลืนกิน อย่างเช่น การฝึกงานหากได้ไปฝึกงานกับส่วนงานที่ดี คนดี นิสิตก็จะได้แม่แบบในการทำงานที่ดีติดตัวไป แต่หากอาจารย์ไม่ได้ปลูกฝังมาก่อนเลยว่่านักข่าวที่ดีเป็นอย่างไร อะไรควรยึดถือ ก็จะไม่รู้และหลงไปกับกระแส อย่างนักข่าวกีฬาในปัจจุบัน มีน้อยมากที่ไม่เล่นการพนัน แล้วจะสามารถทำข่าวโต๊ะพนันฟุตบอลได้อย่างไร หากว่าตัวนักข่าวคนนั้นเองเป็นเจ้าของโต๊ะพนันเอง หากเป็นเช่นนั้นนิสิตก็จะกลายเป็นหนึ่งในปัญหาสังคมไม่ใช่ผู้ทำหน้าที่สะท้อนปัญหาสังคม เพราะฉะนั้นการสร้างสำนึกที่มีต่อสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นภูมิคุ้มกันให้กับนิสิตก่อนเข้าสู่วิชาชีพ

นอกจากเรื่องภูมิคุ้มกันที่จะต้องสร้างในสถาบันการศึกษาแล้ว สมาคมวิชาชีพนักข่าวก็เป็นสิ่งสำคัญ ตัวอย่างสมาคมวิชาชีพนักข่าวของสหรัฐอเมริกาเข้มแข็งมาก สมาคมวิชาชีพนักข่าวในประเทศไทยยังไม่เข้มแข็ง สิ่งที่ทำให้สมาคมของต่างประเทศเข้มแข็ง เพราะก่อนที่จะได้เป็นนักข่าวจะต้องได้ใบรับรองจากสมาคมวิชาชีพนักข่าว หากใครละเมิดกฎและกระทำการไม่ถูกต้อง

ผิดจรรยาบรรณ ก็ต้องถูกให้ออกจากงานรวมทั้งถูกยึดใบอนุญาตอีกด้วย ซึ่งเหมือนกับสภาพนาย-
 ความและแพทย์ หากกระทำผิดจรรยาบรรณก็ต้องถูกริบใบอนุญาต ซึ่งสมาคมนักข่าวของ
 ประเทศไทยต้องสามารถทำได้ในขั้นเด็ดขาด แต่ประเทศไทยปล่อยเรื่องนี้มานานจนสื่อมวลชนบาง
 คนใช้หน้าที่ในการทำงานเป็นเครื่องมือหากิน วิพากษ์วิจารณ์เพื่อหากิน เพื่อเรียกเงินเพิ่มขึ้น ซึ่ง
 การสร้างความเข้มแข็งให้กับสมาคมวิชาชีพนักข่าวอันเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อป้องกันไม่ให้สมาคม
 กลายเป็นที่สำหรับสังสรรค์เฮฮาหรือจัดแรลลี่แข่งรถ สมาคมวิชาชีพนักข่าวจะต้องมีบทบาทมาก
 กว่านั้น คือ การควบคุมจรรยาบรรณของนักข่าว เพราะหากว่าสมาชิกในสมาคมไม่มีจรรยาบรรณ
 แล้ววิชาชีพนักข่าวจะเป็นอย่างไร ปัญหาในขั้นต่อมา คือ การทำให้ระบบของสมาคมโปร่งใส อัน
 เนื่องจากไม่ว่าระบบใดในสังคมไทยก็ไม่มีมีความโปร่งใส การแก้ไขปัญหานี้ไม่ สามารถแก้ไขได้
 ในช่วงข้ามคืน แต่เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังกันเป็นเวลายาวนานว่าจะทำอย่างไรให้นักข่าวมีจรรยาบรรณ
 กันทุกคน

สุดท้ายแล้วการรวมกลุ่มกันของเครือข่ายก็จะต้องมีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มของนัก
 กิจกรรม หรือการรวมกลุ่มของนักข่าว แต่โดยส่วนตัวแล้วเขาเห็นว่าคงไม่ไปถึงขั้นนั้น เพราะเขาเอง
 ก็ไม่ได้เห็นด้วยกับองค์กรพัฒนาเอกชนไปทั้งหมด ด้วยเชื่อว่า สื่อมวลชนเองก็มีหน้าที่ของตนเอง
 องค์กรพัฒนาเอกชนเองก็มีหน้าที่ของตนเอง แนวคิดในสังคมไทยเรื่ององค์กรพัฒนาเอกชนต่างกับ
 ต่างประเทศ และมีจุดยืนที่ตรงกันข้ามกับรัฐบาลโดยตรงซึ่งเป็นแนวคิดที่ผิดไป ไม่ได้มองเรื่องการ
 ประนีประนอมกับรัฐบาลเพื่อให้ประโยชน์เกิดกับประชาชน ให้มากที่สุด สภา โคมลสิ่งทึงท้างทำยว่า
 เขาเป็นสื่อมวลชน หน้าที่ของเขาคือต้องคิดว่าอะไรคือประโยชน์ที่จะถึงมือของประชาชนมากที่สุด
 จุดนั้นคือสิ่งสำคัญที่สุดและเป็นหนทางที่เขาจะก้าวต่อไป

ชวิตา วาทินชัย ผู้สื่อข่าว อ.ส.ม.ท.

เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2548 ได้มีการมอบรางวัล แสงชัย สุนทรวัฒน์ ประจำปี 2547 ซึ่งถือ
 ได้ว่าเป็นรางวัลแห่งความภาคภูมิใจของนักข่าววิทยุโทรทัศน์ของประเทศไทย หนึ่งในนั้นมีนักข่าว
 ที่ได้รับรางวัลชมเชย ประเภทสารคดีเชิงข่าว เรื่อง “สัญชาติ ...สิทธิ ความหวังและชีวิตใหม่” คือ
ชวิตา วาทินชัย นักข่าวสายสังคมจากโมเดิร์นไนน์ทีวี เธอเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนหยิบยื่นโอกาสทาง
 การศึกษาให้กับยุทธนา ผ่ามวัน นักเรียนไทยเชื้อสายเวียดนาม ที่ลุกขึ้นมาร้องขอความเป็นธรรม
 เรื่องสัญชาติ ก่อนที่จะไม่มีสิทธิเข้าศึกษาในคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภูมิหลังที่ส่งเสริมให้เดินบนเส้นทางของนักสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

กว่าที่เธอจะก้าวมาสู่จุดนี้ เธอได้รับแรงบันดาลใจจากการทำงานของที่มงานแบชฟิคกับ ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. โดยมี อ.สมเกียรติ อ่อนนิมล, คุณลดดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์, คุณนิรมล เมธิกุล ดำเนินรายการอยู่ ทำให้เธอรู้สึกว่าเป็นอาชีพที่ดี และคิดว่าสิ่งนี้น่าคืออาชีพในฝัน จึงทำให้เธอตั้งปณิธานว่า วันหนึ่งเธอจะเป็นนักข่าวสังคมที่ดี มีโอกาสได้นำปัญหามาให้คนได้รับรู้ทางโทรทัศน์ ดังนั้นระหว่างศึกษาที่คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน สาขาวิทยุโทรทัศน์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เธอจึงเลือกเข้าฝึกงานที่ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. แต่แทนที่เธอจะเลือกฝึกงานในสายสังคมอย่างที่ตั้งใจเธอกลับเลือกฝึกในสายการเมืองซึ่งไม่ใช่สายงานที่ฝันไว้ เพราะในช่วงเวลานั้นข่าวการเมืองเป็นสายงานที่ได้รับความนิยม กลายเป็นจุดเปลี่ยนในชีวิตของเธอ ก่อนหน้าที่จะเรียนจบเธอก้าวเข้าไปทำงานในนิตยสารแห่งหนึ่ง และถูกเอาเปรียบเพราะยังไม่จบปริญญาตรี เธอเห็นว่าในช่วงเวลานั้นสามารถเลือกงานได้ และอยากทำในสิ่งที่ต้องการมากกว่า จึงลาออกและย้ายไปทำงานกับวิทยุไอเอ็นเอ็น สายการเมืองอยู่ 1 ปี และแล้วเธอก็ได้ก้าวเข้ามาสู่องค์กรที่เธอใฝ่ฝันไว้คือ ช่อง 9 อ.ส.ม.ท.ในสายข่าวความมั่นคงฝ่ายทหาร แต่มันไม่ได้เป็นอย่างที่เธอฝันไว้

การก้าวเข้ามาเป็นนักข่าวของช่อง 9 ในสายทหาร องค์กรที่เธอใฝ่ฝัน กลับทำให้รู้สึกว่าเป็นช่วงเวลาเธอสูญเสียไปเปล่าๆ และยังมีข้อจำกัดในการทำงานอีกด้วย เธอรู้สึกเหมือนไม่ได้รับความเป็นธรรม เธอเชื่อว่า “ข่าวคือเรื่องที่ประชาชนอยากรู้” และอันเนื่องมาจากช่อง 9 มีคณะกรรมการบริหารงานเป็นทหาร ในเวลานั้นได้ทำข่าวเรื่องการจัดซื้ออาวุธ ซึ่งใช้งบประมาณแผ่นดิน เป็นผลประโยชน์ของประชาชน จึงต้องมีการตรวจสอบ แต่คำถามของเธอสร้างความไม่พอใจให้กับแหล่งข่าวซึ่งเป็นบอร์ดบริหาร จึงถูกย้ายไปประจำรัฐสภา และเมื่อได้พบแหล่งข่าวทหารเธอก็ยังคงถามถึงเรื่องการจัดซื้ออาวุธ เพราะเชื่อว่า “คุณปิดปากเราไม่ได้” หลังจากนั้นเธอถูกโยกย้ายอีกครั้งไปอยู่สายเศรษฐกิจ หลังจากยื่นหนังสือถึงกรรมการพรรคประชาธิปไตย เพื่อช่วยเหลือเพื่อนนักข่าวที่ถูกไล่ออกจากเรื่องการจัดซื้ออาวุธ เธอสะท้อนว่า “ชีวิตพีต้องสูญเสียไปนานกับการที่องค์กรนี้ทำกับพี”

ต่อมาเมื่อมีตำแหน่งว่าง เธอจึงขอย้ายไปฝ่ายสังคม จนถึงปัจจุบัน รวมเวลา 2 ปีแล้ว ซึ่งเธอมองว่าค่อนข้างแปลกที่นักข่าวส่วนใหญ่ดูถูกเรื่องแรงงาน แต่สำหรับเธอรู้สึกว่าข่าวเรื่องกระทรวงแรงงานเป็นข่าวสำหรับคนด้อยโอกาส ปัญหาแรงงานเป็นปัญหาที่เธอทำไม่ได้ และในขณะที่เดียวกันก็ทำให้เธอได้มีโอกาสพบปะกับแหล่งข่าวหลายๆคน ที่ให้ข้อมูลเรื่องผู้หญิง คนต่างด้าว คนไร้สัญชาติ เพราะสายข่าวสังคม เธอจะได้รับมอบหมายให้ดูแลเกี่ยวกับผู้ด้อยโอกาส เรื่องปัญหาสิทธิอยู่แล้ว

อุดมการณ์ของการสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

“พี่เป็นคนที่ต้องสู้กับเรื่องที่ไม่เป็นธรรม พี่สู้มาตลอด แม้แต่งงานของพี่เองก็ตาม พี่เข้าใจถึงความรู้สึกของคนที่ถูกเอาเปรียบ เพราะตลอดการทำงานที่พี่ได้รับจะไม่เป็นธรรมมาโดยตลอด พี่จึงเข้าใจความรู้สึกของคน ณ จุดนั้น ว่ารู้สึกอย่างไร รู้สึกว่าไม่มีใครช่วยเราได้ พี่คิดเสมอว่าทำอย่างไรที่จะทำข่าวที่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นเครื่องมือรัฐ พี่เลยรู้ว่าคนที่เขาเดือดร้อนเขาต้องการความช่วยเหลือจริงๆ และเราก็ไม่ควรปฏิเสธหรือละเลย และยังมาทำข่าวที่กระทรวงแรงงานให้เห็นความเดือดร้อนของคนเยอะ” เธอสะท้อน

เธอได้เคยรับรู้ถึงปัญหาของบุคคลไร้สัญชาติมาก่อน จากมีดา เด็กหญิงจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่งานวันสิทธิเด็ก 7-9 กันยายน เพราะวันนั้นเธอไปทำข่าวการมอบรางวัลสื่อเพื่อเด็กพอดี เธอได้สัมภาษณ์เด็กว่าเด็กเขามีปัญหาอะไรบ้าง ภายในงานกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนพยายามชูประเด็นการไร้สัญชาติของเด็ก เธอจึงได้พบกับมีดา ได้ยินคำพูดที่ฟังแล้วสะเทือนใจ “เวลาที่หนูไปหาหมอ หนูจะไม่มีบัตรทอง พี่พยาบาลเขารู้ เขาก็ให้หนูอยู่หลังๆ ไม่สนใจ ว่าแม่เฒ่าคอยรักษา”

เธอรู้สึกว่า ทำไมเด็กกลุ่มนี้จึงคิดว่าตนเองเป็นคนไทย ในเมื่อพูดไม่ชัดและสงสัยว่าเขาเป็นคนไทยจริงรึเปล่า จนเมื่อเธอมองย้อนกลับมาที่ตนเอง พ่อแม่ของตนก็เป็นคนจีน แต่เธอโชคดีที่ได้มาเกิดในเมืองไทยจึงได้สัญชาติไทยตั้งแต่เกิด ทำไมตนเองพูดไทยชัดก็เพราะได้เรียน เธอเชื่อว่าภาษาสามารถฝึกกันได้ พ่อแม่ของเธอเองยังพูดไทยไม่ชัด เพราะไม่ได้คิดว่าต้องใช้ภาษาไทย แต่ก็มีสำเนียงในแผ่นดินไทยเหมือนกัน จึงตั้งใจว่าไม่น่าเกี่ยวกับภาษา และขอเบอร์ติดต่อองค์กรพัฒนาเอกชนนั้นมา ว่าอาจจะตามไปทำข่าวที่เชียงใหม่แต่ยังไม่ได้ไป จนกระทั่งเธอบังเอิญได้ข่าวว่าองค์กรพัฒนาเอกชนจะพากลุ่มเด็กไร้สัญชาติไปทำเนียบรัฐบาลกันในวันเด็ก เธอจึงมีโอกาสดูติดตามข่าวนั้นต่อ และได้ข้อมูลเรื่องบุคคลไร้สัญชาติมาส่วนหนึ่ง แต่ด้วยภาระงานที่ดูแลข่าวส่วนของกระทรวงแรงงาน เมื่อได้รับหมายให้เดินทางไปต่างจังหวัดเธอจึงปฏิเสธงานที่รับผิดชอบไม่ได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามเธอก็ยังติดตามอ่านข่าวซึ่งมีหนังสือพิมพ์มติชนที่ให้ความสนใจ เรื่องสัญชาติจึงเป็นสิ่งที่ยังติดอยู่ในใจของเธอ และเธอก็คิดว่ายังอยากทำข่าวนี้นี้แต่ทว่าก็ยังไม่มีโอกาสเดินทางไปภาคเหนือ

เธอก้าวเข้ามาสู่การให้ความช่วยเหลือเรื่องสัญชาติอย่างเต็มตัว อันเนื่องมาจากการได้รับมอบหมายให้ไปทำข่าวเกี่ยวกับการถูกละเมิดสิทธิในภาคใต้ ที่กรรมการสิทธิมนุษยชน เธอจึงได้

พบกับยูทงนา ผ่านวัน ซึ่งเข้ามาร้องเรียนเรื่องการขอสัญชาติ และจากความช่วยเหลือของเพื่อนร่วมอาชีพ คุณธรรมสถิตย์ นักข่าวการเมือง จากโพสต์ ทูเดย์ โดยคุณธรรมสถิตย์ แนะนำว่ามีเด็กสัญชาติไทย-เวียดนาม สอบเข้าคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ แต่ทางมหาวิทยาลัยกำลังจะปฏิเสธ เมื่อแสดงความสนใจเธอก็ได้รับฟังข้อมูลจาก คุณธรรมสถิตย์ และยูทงนา ทำให้เธอได้รับโอกาสในการทำข่าวประเด็นบุคคลไร้สัญชาติ

หลังจากได้รับความช่วยเหลือจากคุณธรรมสถิตย์ เธอก็สอบถามข้อมูลจากยูทงนา ผ่านวัน และอยากให้อูทงนาให้สัมภาษณ์โทรทัศน์ แต่อูทงนายังไม่พร้อม และยังไม่ไว้ใจใคร เธอก็คุยกับยูทงนาว่า “ถ้าพี่เป็นน้อง เมื่อถึงทางตัน พี่ว่าถ้าได้ออกสื่อเยอะยิ่งดี น้องไม่ต้องกลัว พี่ออกสื่อเพื่อช่วย” และในที่สุดยูทงนาก็ยินยอมให้สัมภาษณ์ และถ่ายภาพ หลังจากนั้นเธอได้พิมพ์ข่าวเพิ่มเติมในเว็บไซต์ของสำนักข่าวไทย สำหรับให้หนังสือพิมพ์ฉบับไหนที่อยากได้ข่าวก็สามารถนำข่าวไปลงได้ เธอรู้สึกดีใจที่มีทั้งเดลินิวส์ ไทยรัฐ ให้ความสนใจพาดหัวในประเด็นข่าวนี้

การได้พูดคุยกับยูทงนา ทำให้เธอรู้สึกว่าเขาคิดตรงไหน เด็กคนนี้เก่ง สอบติดคณะแพทยศาสตร์แต่วันหนึ่งเขาต้องถูกเพิกถอนสิทธิตรงนี้ ขนาดคนไทยแท้ๆ ยังไม่มีโอกาสแล้วเขาคิดตรงไหน ทำไมต้องไปเพิกถอนสิทธิเขา อย่างตัวเธอก็เป็นลูกคนจีนแต่เกิดในเมืองไทย เธอไม่เคยรู้สึกเกลียดเมืองไทย ไม่ได้ทำผิดกฎหมาย แล้ววันหนึ่งถ้าตนเองถูกกระทำแบบเดียวกับยูทงนาเธอจะรู้สึกเหมือนยูทงนาหรือเปล่า เธอคิดหาคำตอบต่อไปว่าแล้วทำไมตนเองจึงได้สิทธิตั้งแต่เกิด?

และจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติม ทำให้ทราบว่ายูทงนาเคยเสียสิทธิด้านการศึกษามา 2 ครั้งแล้ว ครั้งแรกเมื่อครั้งที่สอบเข้าโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาในกรุงเทพฯ ได้ แต่ไม่สามารถเข้าเรียน เพราะยังถือบัตรอนุญาตอพยพอยู่ ต้องถูกจำกัดพื้นที่ และครั้งที่สองคือ ครั้งที่ยูทงนาสอบได้ทุนเรียนวิศวะของรัฐบาลญี่ปุ่นได้ แต่ไม่มีสัญชาติไทย จึงทำหนังสือเดินทางไม่ได้ และนี่กลายเป็นจุดเริ่มต้นให้เธอทบทวนว่าต้องทำอะไรเพื่อช่วยเหลือยูทงนาให้ได้รับสัญชาติ โดยเรื่องของยูทงนาถูกสะท้อนผ่านสารคดีเชิงข่าวว่า

...วันที่ 14 พฤษภาคม 2547 จะเป็นเพราะกระแสเรื่องการโกงข้อสอบ เอ็นทรานซ์ของจุฬาฯ จะมีส่วนหรือไม่ก็ตาม วันนี้หนังสือพิมพ์หลายฉบับให้ความสำคัญ นำมาเป็นประเด็นพาดหัวข่าวใหญ่ ส่งผลให้ทุกฝ่ายแม้แต่นายกรัฐมนตรีเห็นใจ ยูทงนา โดยถึงกับเอ่ยถึงเรื่องนี้ในช่วงสายว่าควรช่วยเด็กที่เรียนดีอย่างนี้ ขณะที่ก่อนหน้านี้ เวลา 7.00 น. ที่กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ก่อนที่นายกรัฐมนตรีจะให้สัมภาษณ์ถึงประเด็นนี้ ยูทงนา เดินทางมายื่นเรื่องขอสัญชาติไทย กับอธิบดีกรมการปกครอง แต่เขาถูกปฏิเสธอย่างไม่เหลือเยื่อ สีหน้าและแววตาของเขาดูหมองหวังและท้อแท้ต่อชีวิต ข้าพเจ้าจึงขอให้เขากล่าวถึงความรู้สึกต่างๆ

ณ ขณะนั้น โดยหวังว่าอาจทำให้ข้าราชการไทยคิดทบทวนใหม่ และ หวังให้เสียงของเขาถูกเผยแพร่ให้คนในสังคมได้ช่วยตัดสิน

“ ถึงผมจะมีเชื้อสายเป็นเวียดนาม แต่ผมก็เกิดและโตที่ประเทศไทยมาเหมือนกัน และก็สามารถพูดได้เต็มปากเลยว่า เป็นคนไทยแท้ร้อยเปอร์เซ็นต์คนหนึ่ง ถึงแม้ว่าเอกสารอะไรต่างๆนี้ มันจะบอกว่า ผมเป็นอย่างนั้น เป็นคนเวียดนาม ซึ่งออกโดยประเทศไทย แต่คนที่ประเทศเวียดนาม ก็ไม่มีใครรู้ อาจจะไม่รู้ด้วยซ้ำว่า มีคนที่เป็นเวียดนาม มีผมคนนี้อยู่ ที่จริงพูดในแง่ประเทศไทยกับเวียดนามก็เป็นพี่น้องกัน ติดต่อสัมพันธ์กันมานาน กรณีของผมมาอยู่ที่ประเทศไทย ก็น่าจะให้ความช่วยเหลือ ให้ความเห็นใจกันบ้าง ผมก็ยอมรับว่าทางผมไม่รู้กฎหมายเหมือนกัน และเป็นความผิดพลาดของทางรัฐด้วย อยากขอความกรุณาเถอะครับ ให้ช่วยดำเนินการเรื่องสัญชาติให้เสร็จด้วย ผมอยากเรียนมากเลยครับ”

บ่ายวันเดียวกัน หลังจากนายโกคิน พลกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กลับจากทำเนียบรัฐบาลเข้ามาที่กระทรวง และได้พบกับยุทธนา ผ่านวัน โดยมีรศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นผู้ประสานให้ จากนั้นเรียกอธิบดีกรมการปกครอง เข้าหารือ ซึ่งสรุปว่าจะมีการเร่งให้ทางอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร เร่งพิจารณาให้เป็นกรณีเร่งด่วน และในที่สุดยุทธนา ก็ได้รับสัญชาติไทย ได้ทำบัตรประจำตัวประชาชนใบแรกในชีวิต และได้เรียนแพทย์ตามที่ฝันไว้...

จากสารคดีเชิงข่าว “สัญชาติ . . . สิทธิ ความหวัง และ ชีวิตใหม่”

เป้าหมายและวิธีการสื่อสาร

ภายหลังจากการได้ทำข่าวและร่วมอยู่ในเหตุการณ์กับ ยุทธนา รวมถึงจากการสัมภาษณ์ รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร อาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำให้เธอเริ่มตระหนักว่า สัญชาติ มีความสำคัญมากเหลือเกิน สัญชาติมีผลต่อสิทธิ โอกาส และ ชีวิต อีกทั้งยังทราบว่ามีคนไร้สัญชาติอีกเป็นจำนวนมากหลายแสนคนที่ยังรอการพิจารณาให้สัญชาติ บางคนรอมานานหลายสิบปี บางคนรอคอยมาทั้งชีวิต หลายคนเป็นคนไทย แต่เพราะความบกพร่องของเจ้าหน้าที่ หรืออยู่ห่างไกล ทำให้ต้องตกอยู่ในสภาพของคนไร้สัญชาติ หรือพลเมืองชั้นสองในประเทศ และยังมีคนไร้รัฐกับคนไร้รากเหง้า ที่เสมือนบุคคลไร้ตัวตน ไม่มีประเทศใดให้ความคุ้มครองทางกฎหมายต้องใช้ชีวิตแบบหลบๆซ่อนๆ อยู่ด้วยความหวาดกลัว และเธอตระหนักว่าจะหยุดการช่วยเหลือในเรื่องของสัญชาติที่ยุทธนาไม่ได้ แต่เธอต้องช่วยเหลือให้คนอื่นๆ ที่มีปัญหาเดียวกันได้รับสิทธิที่เขาสมควรได้รับด้วยเช่นกัน ซึ่งนี่กลายเป็นเป้าหมายในการทำข่าวประเด็นนี้ โดยถูกสะท้อนผ่านสารคดีเชิงข่าวว่า

...อย่างไรก็ตามหลังจากกรณีของยุทธนาได้สัญชาติเรียบร้อยแล้ว สื่อมวลชนส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มีการตามปัญหาของคนไร้สัญชาติอื่นๆอีก คงมีเพียงข้าพเจ้ากับหนังสือพิมพ์มติชนที่เฝ้าติดตามการช่วยเหลือและแก้ปัญหาคนไร้สัญชาติต่อ ทั้งๆที่คนเหล่านี้มีปัญหาไม่ต่างกับยุทธนา บางคนก็มีปัญหารุนแรงกว่าด้วยซ้ำ ซึ่งพวกเขาเองต่างก็มีความหวังว่าจะได้สัญชาติไทยเช่นเดียวกับยุทธนา ในฐานะสื่อ ข้าพเจ้าไม่อาจจะทิ้ง หรือมองข้ามคนเหล่านี้ไปได้ ด้วยความตระหนักมาตลอดว่า อาชีพสื่อมวลชนที่เป็นอยู่ โชคดีกว่าอีกหลายอาชีพที่ไม่ต้องฆ่าสัตว์ หรือทำบาป ข้าพเจ้าจะคิดเสมอว่าการทำข่าวแบบนี้ คือ การได้ทำความดี ได้ช่วยคนที่กำลังทุกข์ยาก ไม่เคยคิดและเชื่อตามที่ได้เรียนมาว่า “คนก็คนเหมือนกัน แต่หมาก็คนไม่เป็นข่าว” ฉะนั้นจึงไม่เห็นด้วยถ้าสื่อมวลชนจะเลือกทำเฉพาะข่าวที่เด่น แผลงประหลาด โดยไม่สนใจข่าวเรื่องความทุกข์ยากของประชาชนที่ประเด็นธรรมดา ไม่หวือหวาเลย ตรงกันข้ามข้าพเจ้ากลับเห็นว่า ข่าวเหล่านี้ยิ่งต้องช่วยกันนำเสนอ และที่ตัดสินใจส่งข่าวเข้าประกวดครั้งนี้ยืนยันว่า ไม่ใช่เพราะอยากได้รางวัล แต่ต้องการสะท้อนปัญหาของสื่อมวลชนที่ประสบเมื่อทำข่าวด้านเกี่ยวกับประเด็นสิทธิมนุษยชน ข่าวช่วยเหลือประชาชนต่างๆ ฉะนั้นข้าพเจ้ายอมไม่รู้ลึกเสียใจหากไม่ได้รับรางวัลในครั้งนี้ สำหรับข้าพเจ้าแล้ว เมื่อเห็นคนที่เราทำข่าวให้ได้รับการช่วยเหลือ ถือเป็นรางวัลที่ยิ่งใหญ่ที่สุด

จากเหตุผลข้างต้น ทำให้ข้าพเจ้ามุ่งมั่นที่จะช่วยคนไร้สัญชาติที่เหลือ ให้ได้รับโอกาสและสิทธิอย่างชอบธรรม จึงต้องทำเป็นสารคดีข่าว โดยอาศัยกระแสกรณีของ ยุทธนาช่วย ค่อยๆปรับทัศนคติของคนในสังคมต่อคนไร้สัญชาติ นำเสนอว่าเกิดอะไรขึ้นกับบุคคลเหล่านี้ สัญชาติมีความสำคัญแท้จริงอย่างไร ทำไมทุกคนที่ไร้สัญชาติจึงพยายามต่อสู้ดิ้นรนให้ได้มา ถึงกับมีการเปรียบเทียบว่าการได้สัญชาติ เสมือนกับการได้ชีวิตใหม่ และติดตามการแก้ปัญหาของรัฐบาลโดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยประสานข้อมูลกับรศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้รับเลือกให้เป็นคณะกรรมการร่างยุทธศาสตร์แก้ปัญหาคนไร้สัญชาติทั้งระบบของรัฐบาลด้วย ทั้งนี้ในการทำสารคดีแต่ละเรื่องข้าพเจ้ามุ่งเน้นที่จะให้คนไร้สัญชาติได้สะท้อนปัญหาและความทุกข์ยากมากที่สุด และพยายามนำเสนอภาพให้เห็น ส่วนการติดตามความคืบหน้าจะนำเสนอเป็นข่าวอ่านอย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่ให้ข่าวตกกระแส ซึ่งตลอดเวลาที่ทำข่าวนี้ ข้าพเจ้าต้องพบอุปสรรคหลายประการ ไม่ว่าจะข่าวอ่าน หรือ สารคดีเชิงข่าว กว่าจะทำให้ข่าวเหล่านี้ถูกนำเสนอออกอากาศได้...

จากสารคดีเชิงข่าว “สัญชาติ . . . สิทธิ ความหวัง และ ชีวิตใหม่”

สำหรับวิธีการสื่อสารเพื่อนำเรื่องไร้สัญชาติออกสู่กระแสความสนใจของสังคมนั้น เธอเลือกที่จะใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเปิดใจกับยุทธนาว่าเขาเสียสิทธิอะไร ตามความรู้สึกของเขา และนำเอาคำพูดของยุทธนาไปพิมพ์เผยแพร่ทางสำนักข่าวไทย โดยหวังว่าเสียงของยุทธนาจะช่วยให้สังคมสนใจ ในความเป็นจริง งานที่รับผิดชอบของเธอคืองานส่วนโทรทัศน์เท่านั้น ไม่จำเป็นต้องนำเสนอผ่านทางสำนักข่าวไทย แต่ด้วยตระหนักว่า จำเป็นที่จะต้องมีเครือข่าย เมื่อสื่อไหนสนใจก็สามารถนำไปนำเสนอต่อได้ และเป็นความจริงอย่างที่เธอก้าว เพราะสื่อมวลชนหลายแขนง

ร่วมมือกันจนทำให้ยูทงนาได้รับสัญชาติ ซึ่งเธอเห็นว่าการทำงานเป็นเครือข่ายของนักข่าวเป็นวิธีการสื่อสารแบบหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ

หลังจากกรณีของยูทงนา ยังคงมีปัญหาที่รอการแก้ไขอยู่อีกมาก ซึ่งต้องใช้วิธีการนำเสนอข่าวอย่างต่อเนื่อง กระตุ้นให้หน่วยงานที่รับผิดชอบแก้ไขต่อ ซึ่งในเวลานั้น รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร นักวิชาการด้านกฎหมาย ซึ่งให้ความช่วยเหลือในเรื่องของสถานะบุคคลอยู่แล้ว ใช้โอกาสที่ยูทงนาได้สัญชาติ นำเด็กที่มีปัญหาคนอื่นๆ เข้าพบ ดร.โกคิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในเวลานั้น ซึ่งต่อมาได้นำไปสู่การแก้ไขปัญหอย่างจริงจัง โดยดร.โกคิน ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง มีการหยิบยกปัญหาขึ้นมาคุยและแก้ไข ในช่วงเวลานั้นเองเธอต้องตามข่าวจาก รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์, แหล่งข่าวในกระทรวงมหาดไทย, แหล่งข่าวที่รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์แนะนำมา เธอกล่าวว่า รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ได้ปูทางไว้ให้แล้ว เธอมองว่าการนำเสนอข่าวเป็นการกระตุ้น และทำให้ข้าราชการไทยทำงานอย่างจริงจัง หากมีสื่อมวลชนติดตามเฝ้าดูการทำงาน

เธออาศัยกระแสข่าวของยูทงนาในการนำเสนอเพื่อช่วยเหลือบุคคลไร้สัญชาติ เธอสะท้อนการทำงานว่า การนำเสนอข่าวอย่างเดียวไม่เพียงพอแต่ต้องนำเสนอเป็นสื่อบีบีซีด้วย โดยมองว่าหากนำเสนอปัญหาบุคคลไร้สัญชาติ ในลักษณะของการตกหล่นทางทะเบียน ไม่สามารถจูงใจคนในสังคมให้หันมาสนใจปัญหานี้ได้ เธอจึงเลือกนำเสนอเรื่องราวของบุคคลที่ทำประโยชน์เพื่อประเทศชาติ เช่น กรณีของบุญธรรม ศรีทอง นักกีฬาเพาะกาย โดยเธอเชื่อว่าเมื่อนำเสนอบุญธรรมแล้วจะทำให้ปัญหาของคนอื่นถูกหยิบยกขึ้นมาด้วยเช่นเดียวกับที่ยูทงนาทำให้คนในสังคมสนใจปัญหานี้ โดยสะท้อนผ่านรายงานพิเศษว่า

...บุญธรรม ศรีทอง นักกีฬาเพาะกายรุ่น 70 กิโลกรัม ของสมาคมกีฬาเพาะกายแห่งประเทศไทย เจ้าของรางวัลแชมป์นักกีฬาเพาะกายแห่งประเทศไทย ปี 43 ถึง ปี 46 และนักกีฬาเพาะกาย แชมป์ ออฟ แชมป์ ปีล่าสุด ได้รับการคัดเลือกจากสมาคมให้เป็นตัวแทนแข่งขันระหว่างประเทศในหลายรายการที่สำคัญ รวมถึงการแข่งขันซีเกมส์ครั้งล่าสุดด้วย แต่ก็ไม่สามารถไปแข่งขันได้ เนื่องจากมีสถานะเป็นคนไร้สัญชาติ ไม่มีบัตรประชาชน จึงทำหนังสือเดินทางไม่ได้...

...การแข่งขันมิสเตอร์เอเชียแชมเปียนชิพ ระหว่างวันที่ 19 ถึง 24 กันยายนที่ประเทศบาห์เรน เป็นอีกโอกาสสำคัญที่บุญธรรมอาจต้องพลาดอีก หากเค้ายังไม่ได้สัญชาติไทย...

...บุญธรรมให้สัญญาด้วยว่าเมื่อได้สัญชาติไทยแล้ว และสามารถไปแข่งขันในต่างประเทศได้ จะพยายามฝึกฝนอย่างเต็มที่ เพื่อให้ฝีมือดียิ่งขึ้นไปอีก โดยรับรองว่าจะไม่ทำให้คนไทยผิดหวังและจะนำเหรียญ

ทองและชัยชนะมาฝาก ทั้งนี้ยังฝากรัฐบาลให้ช่วยเร่งพิจารณาการให้สัญชาติกับบุคคลต่างๆ ที่เฝ้ารอผลซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากเหลือเกิน โดยเฉพาะคนที่ทำประโยชน์ให้สาธารณะ...

...วันนี้บุญธรรมยังคงมุ่งมั่นฝึกซ้อมอย่างเต็มที่โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศ และเค้ายืนยันว่าพร้อมแล้ว ขาดแต่โอกาสที่ผูกโยง อยู่กับเรื่องสัญชาติที่ยังไม่รู้ว่าจะมาถึงเมื่อไหร่...

จากรายงานพิเศษ เรื่อง นักเพาะกายไร้สัญชาติ

หากพูดถึงเรื่องของสัญชาติ ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ การทุจริตคอร์รัปชันบัตรประชาชน มุมมองต่อปัญหานี้เธอสะท้อนว่า “การนำเสนอเรื่องการคอร์รัปชันบัตร มันมีทั้งข้อดีแล้วก็ข้อไม่ดี ต้องยอมรับว่าการนำเสนอประเด็นนี้เพื่อเปิดเผยว่าข้าราชการเรียกรับเงินในส่วนนี้ แต่คนในสังคมรู้อยู่แล้ว ว่าบัตรประชาชนสามารถซื้อได้ จุดหนึ่งคือคนที่สมควรได้ก็ต้องได้ ส่วนคนที่ให้ไม่ได้ คุณต้องให้สิทธิในการอาศัยหรือว่าต้องส่งกลับประเทศ คุณต้องมาคุยกัน แต่ข้าราชการเลือกจะรับเงินอย่างเดียว คนเหล่านี้ที่ต้องมาจ่ายเงินกัน จ่ายเรื่อยๆ ไม่ใช่จ่ายแล้วจบ นั่นเป็นสิ่งที่ต้องการบอกว่าสังคมเรามีปัญหาตรงนี้ ขณะที่เรารู้ว่ามีการคอร์รัปชัน ข้าราชการเหล่านี้ก็ยังลอยนวลอยู่ ไม่แก้ไขปัญหาให้ แต่กลับมาขู่อัดรีดกับบุคคลไร้สัญชาติ พี่ว่ามันเป็นเรื่องที่ควรจะมีเผยแพร่ แต่พี่ไม่เลือกประเด็นคอร์รัปชัน”

หากจะนำเสนอภาพของบุคคลไร้สัญชาติ ต้องมีเหตุผลว่าเพราะอะไร และคนพวกนี้ยอมลุกขึ้นมาเพราะอะไร เธอเล่าว่าบุคคลไร้สัญชาติสะท้อนไว้ว่า “แม้จะรู้ว่าการที่ออกมาจะมีความผิดหรืออันตราย แต่เขาก็เลือกที่จะทำเพราะหวังว่าจะได้ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาชัดๆ อีกครั้งหนึ่งว่าพวกเขาเป็นภัยต่อความมั่นคงจริงหรือไม่” เธอกล่าวว่าเป็นเรื่องสมเหตุสมผลในการที่คนๆ หนึ่งจะออกมาเปิดเผยตัวต่างๆ ที่รู้ว่าตัวเองผิดกฎหมายอยู่ อย่างเช่นอาจารย์น้ำค้าง แซ่ตั้ง อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ การที่เธอออกมาเปิดเผยตัวทำให้ได้รับการคุ้มครองมากกว่า เธอสะท้อนอีกว่า การนำเสนอข่าวแล้วทำให้เขาเดือดร้อนนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเสมอไป ขึ้นอยู่กับว่าเลือกมุมไหน และต้องมั่นใจว่ามีเหตุผลในการเสนอ โดยก่อนลงข่าวเธอจะบอกแหล่งข่าวหลายคนของเธอว่า ไม่ต้องกลัวถ้าใครจะมาจับหรือมีปัญหาให้โทรหาเธอในทันที เธอจะช่วย อย่าให้ตัวเองต้องเดือดร้อน นี่ถือว่าเป็นการปกป้องแหล่งข่าวของเธอ

แนวทางการเชื่อมเครือข่าย

เรื่องของเครือข่าย เธอสะท้อนว่า สำนักข่าวไทย องค์กรของเธอก็มีความเป็นเครือข่ายอยู่แล้ว โดยที่ใครเป็นสมาชิกของสำนักข่าวไทยก็สามารถนำข่าวไปใช้ได้เลย ส่วนนักข่าวคนอื่นที่นำเสนอเรื่องนี้ก็จะมีลักษณะของเครือข่ายแตกต่างกันไป เช่น ทางมติชนจะได้เครือข่ายของทาง รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์เหมือนกับเธอ ในสำนักข่าวไทยก็จะมีธีรยุทธ บุญแผ่ผล ซึ่งติดตามประเด็นของแม่ อายมาตั้งแต่ต้นก็จะส่งข่าวให้เพื่อนที่มติชน หากเป็นสำนักข่าวไทยองค์กรเดียวคงทำให้การสะท้อนปัญหาไปได้ไม่ทุกกลุ่มคน และการทำงานตรงนี้ก็หวังผลเพื่อช่วยคน ไม่ได้หวังสร้างชื่อเสียงหรือหวังรางวัล ถ้าจะช่วยเหลือต้องช่วยให้จบ ไม่ใช่พอทำให้เรื่องมันอยู่ในกระแสแล้วก็ไม่ต้องทำต่อ ไม่คิดว่าจะเก็บข่าวไว้องค์กรเดียว

หลังจากกรณียุทธนาผ่านไปสักพัก เธอรู้สึกว่เครือข่ายเริ่มน้อยลงจากเดิม ซึ่งแต่เดิมจะมีเครือข่ายของรศ.ดร.พันธุ์ทิพย์, เครือข่ายของสมาคมนายความ, เครือข่ายของมูลนิธิกระจกเงา ซึ่งทุกกลุ่มมีเจตนาดีเหมือนกันก็คือช่วยเหลือคน แต่ศักยภาพในการทำงานต่างกัน และปัญหาที่พบก็คือทุกกลุ่มขาดการร่วมมือกันอย่างจริงจังและจริงใจ ซึ่งเห็นชัดจากกรณียุทธิต ยอดคำมัน นักกีฬา ปีนผาทีมชาติไทย โดยสาเหตุส่วนหนึ่งเธอเห็นว่าเป็นเพราะการขาดการร่วมมือกันในการทำงาน เป็นเครือข่ายทำให้ปัญหายังไม่ถูกแก้ไข ทั้งจากสมาคมปีนผาดันสังกัดของอุทิศที่ไม่ออกจดหมายให้ ซึ่งต่างจากบุญธรรมที่ดันสังกัดช่วยเหลือเป็นอย่างดี รวมทั้งสมาคมนายความซึ่งเป็นเจ้าของเรื่อง ในการให้ความช่วยเหลือขาดการประสานงานกับนักข่าวจากหลายๆแหล่ง แต่อาศัยสื่อเพียงสื่อเดียวทำให้ปัญหาถูกรับทราบในคนกลุ่มแคบๆ และเธอคิดว่าเครือข่ายที่มีอยู่ยังรวมตัวกันแบบ หลวมๆ อยู่ รวมทั้งเครือข่ายแต่ละกลุ่มต้องทำงานไปด้วยกัน ไม่เช่นนั้นคนกลาง คือ นักข่าวจะไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

และเมื่อถามต่อไปว่าเครือข่ายที่ดีควรประกอบด้วยใครบ้าง เธอสะท้อนว่า ประชาชนที่อยู่ร่วมกับบุคคลไร้สัญชาติในชุมชน รวมถึงข้าราชการส่วนท้องถิ่นต้องไม่ละเลยเรื่องของบุคคลไร้สัญชาติ อย่างเช่นกรณียุทธนา ถ้ายังมีอีกในสกลนคร ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือใครก็ตามที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับคนในท้องถิ่นต้องทำหน้าที่ของตน และต้องดึงคนกลุ่มนี้มาเป็นเครือข่าย โดยสรุปได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน, ผู้เชี่ยวชาญ, นักกฎหมาย, หน่วยราชการ, คนในชุมชน, นักข่าว เฉพาะนักข่าวก็ไม่เพียงพอต้องรวมถึงคนในองค์กรด้วย บรรณาธิการข่าว ช่างภาพ เพราะถ้าบรรณาธิการหรือคนที่ดูแลองค์กรไม่เห็นคุณค่าของข่าวนี้ ข่าวก็จะไม่ได้รับความสนใจ ให้นำเสนอก็นำเสนอแบบขอไปที แต่ถ้าองค์กรไหนเห็นคุณค่าของข่าวนี้ ก็จะนำเสนออย่างจริงจังและต่อเนื่อง

อุปสรรคและการต่อสู้

เนื่องจากเรื่องของคนไร้สัญชาติเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ ที่ผ่านมาสังคมไทยไม่ค่อยมีใครพูดถึง จนเรื่องนี้กลายเป็นเรื่องที่ไกลตัว ทั้งๆที่จริงแล้วคนกลุ่มนี้อยู่ใกล้กับพวกเรามาก หลายคนเป็นคนไทยอยู่แล้วด้วยซ้ำ แต่กลับถูกปฏิเสธและถูกยึดเยียดสถานะที่ไร้สัญชาติให้ ในการทำสารคดีข่าวชุดนี้ เธอสะท้อนว่า สิ่งที่เราทำคือการพยายามเข้าไปรื้อแก้ระบบคิดเดิมๆ โดยเฉพาะอคติ ซึ่งตลอดการทำงานประสบกับปัญหาหลายอย่าง

เรื่องแรกคือ ต้องต่อสู้กับทัศนคติของคนในสังคมที่มีต่อคนไร้สัญชาติว่าไม่ใช่คนไทย เพราะคนส่วนใหญ่คิดว่าถ้ามีคนกลุ่มนี้อยู่มากจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศได้ ทำให้การนำเสนอต้องใช้กลยุทธ์ โดยเริ่มจากการค่อยๆสร้างอารมณ์ร่วมและการยอมรับให้ได้ ก่อนที่จะมุ่งเน้นเข้าสู่สาระที่ต้องการสื่อ ไม่เช่นนั้นจะถูกโจมตีได้ว่าเป็นพวกชักนำเข้าลี้ก ชักศึกเข้าบ้าน ซึ่งเธอก็ยอมรับว่าเป็นการทำงานที่ค่อนข้างยากมาก โชคดีที่มีเรื่องราวของยุทธาน่า ผ่านวันนักเรียนไทยเชื้อสายเวียดนาม มาช่วยจุดกระแสความสนใจจากสังคม ทำให้ทุกฝ่ายเริ่มเปิดใจที่จะรับเรื่องราวคนไร้สัญชาติมากขึ้น

ปัญหาต่อมาคือทัศนคติของคนในองค์กร ไม่ว่าจะ เป็นบรรณาธิการข่าวประจำวัน หัวหน้าแผนก ผู้เรียบเรียงข่าว หรือแม้แต่เพื่อนนักข่าว ส่วนใหญ่จะมองไม่เห็นความสำคัญในประเด็นข่าวนี้ โดยคนในองค์กรข่าวส่วนใหญ่จะมองว่าบุคคลกลุ่มนี้เป็นคนชาติอื่น ไม่ใช่คนไทย จึงไม่รู้สึกลอยใจอยากมีส่วนร่วมยื่นมือเข้ามาช่วย หลายต่อหลายครั้งที่ประเด็นเรื่องไร้สัญชาติถูกยกออกจากข่าวภาคสำคัญๆ หรือกลายเป็นข่าวท้ายๆ คือถ้ามีเวลาเหลือจึงจะได้ออกอากาศ และสิ่งที่เธอรู้สึกสะเทือนใจมากที่สุด ก็คือ ช่วงที่ตามข่าวยุทธาน่าอย่างต่อเนื่อง เพราะตั้งใจว่าจะตามข่าวนี้ไปจนกว่าคนไร้รัฐและคนไร้สัญชาติในประเทศจะถูกแก้ไขทั้งระบบ แต่เธอกลับถูกเพื่อนนักข่าวร่วมอาชีพพูดหยอกล้อว่า จะตามทำข่าวจนกว่ายุทธาน่าจะเรียนจบแพทย์เลยหรือ หรือมีบางคนก็แกล้งล้อเปลี่ยนนามสกุลของเธอเป็นผ่านวัน คือ นามสกุลของยุทธาน่าเลยก็มี หลายครั้งยังถูกสอประมาทว่า ทำเป็นแต่ข่าวคนไร้สัญชาติอย่างเดียวเท่านั้นหรือ

และปัญหาที่สำคัญที่สุดเลยก็คือ **สถานีโทรทัศน์ส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับประเด็นข่าวด้านสังคม** จากประสบการณ์ทำงานข่าวเธอพบว่าทางสถานีมักให้ความสำคัญกับข่าวการเมือง เศรษฐกิจ และบันเทิง ส่วนข่าวสังคมจะถูกจัดลำดับความสำคัญไว้ท้ายๆ และโอกาสที่จะได้ออกข่าวในช่วงเวลาสำคัญๆอย่างข่าวภาคค่ำยาก และน้อยมาก ต้องมีเวลาเหลือจริงๆจึงจะได้ออก หลายครั้งที่สื่อบข่าวยุทธาน่าหลายเรื่องที่ทำขึ้นไม่สามารถออกในช่วงข่าวภาคค่ำได้ อย่างเช่นสารคดีเชิงข่าวชุดนี้มีทั้งหมด 7 เรื่องที่ทำเกี่ยวกับคนไร้สัญชาติ ได้ออกข่าวภาคค่ำเพียง 2

เรื่อง คือ เรื่องปัญหาคนไร้สัญชาติ กับเรื่องนักกีฬาเพาะกายไร้สัญชาติ ส่วนอีก 5 เรื่องที่เหลือส่วนใหญ่ออกข่าวภาคเที่ยงกับข่าวอรุณ ซึ่งมีจำนวนผู้ชมข่าวน้อยกว่า ทำให้หลายครั้งการนำเสนอข่าวสะดุด ไม่ต่อเนื่อง และขาดพลัง ไม่สามารถนำเสนอปัญหาได้รวดเร็วเท่าที่ควร เช่นเคย เธอต้องแก้ไขปัญหาโดยต้องใช้วิธีเดิม คือ ยอมพิมพ์เป็นข่าวหนังสือพิมพ์ส่งให้สำนักข่าวไทย และหนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ เพื่อให้ข้อมูลข่าวนี้ได้รับการเผยแพร่หลาย ๆ ทาง เธอสะท้อนว่า “หากผู้สื่อข่าวคนหนึ่งต้องการทำข่าวด้านสังคมที่ช่วยเหลือคนที่ถูกละเมิดสิทธิ หรือ ได้รับความเดือดร้อนอะไรสักอย่าง เขายอมทุ่มเทเดินทางไปทำข่าวทำสารคดีเชิงข่าว โดยหวังว่าจะได้ช่วยผู้คนในสังคม แต่ถ้าสถานีไม่สนใจและมองไม่เห็นคุณค่าของข่าวลักษณะนี้ ไม่ยอมนำเสนอข่าว หรือนำเสนอในช่วงเวลาที่ไม่ค่อยมีใครดู แล้วคนเหล่านี้จะได้รับการช่วยเหลือได้อย่างไร หากทุกสถานีเป็นเช่นนี้หมด อีกหน่อยคงหาสารคดีข่าวที่จะได้รับรางวัลยาก และอาจจะไม่มีในที่สุด”

แนวทางการปรับทัศนคติที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

ด้านการปรับทัศนคติ เธอสะท้อนว่า ต้องค่อยๆ ปรับ โดยคนที่เกี่ยวข้องต้องยอมรับว่าบุคคลไร้สัญชาติ เป็นมนุษย์ที่ควรจะได้รับดูแล ถ้าเขาเป็นมนุษย์ที่ไม่ได้เป็นคนไทยเหมือนคุณ เขาควรถูกกระทำไปอีกแบบหรือไม่ เธอสังเกตเห็นว่าทัศนคติตรงนี้มันจะไม่ต่างกัน คือคนไทยต้องเข้าใจเหมือนกันว่า หากคุณเลือกเกิดไม่ได้ แล้วคุณต้องไปอยู่ต่างประเทศแล้วเขาจัดให้คุณเป็นบุคคลไร้สัญชาติ ถ้าคุณนึกถึงใจเขาใจเรา ย้อนดูว่าถ้าเราเป็นเขาจะรู้สึกอย่างไร แล้วการจะสร้างทัศนคติต้องกระทำด้วยการให้ข้อมูลในประเด็นนั้นๆ ให้มากที่สุด ให้เกิดการรับรู้ว่าคุณกลุ่มนี้คือกลุ่มที่ถูกละเลย เป็นคนไทยตั้งแต่ต้น หรือบางคนไม่ใช่คนไทย และไม่อาจได้สัญชาติไทย แต่เขาเป็นมนุษย์ คำว่ามนุษย์คือเขาควรได้รับการดูแล ถ้าคนไทยพยายามเปิดใจ ยอมรับว่าคนต่างด้าวก็มีทั้งดีและไม่ดี เช่นเดียวกันสื่อมวลชนเองก็ผิดที่ชอบพาดหัวข่าวซึ่งสร้างทัศนคติเชิงลบ เช่น “ลูกจ้างพม่า, ลูกจ้างเขมร, ญวน” เพราะทำให้เกิดความรู้สึกว่ามันไม่ใช่ชาติเราก่อน จึงเกิดความคิดว่าคนกลุ่มนี้คือ คนต่างด้าว

ก่อนที่เธอจะมาทำข่าวนี้ เธอเคยคิดว่าจอบิไม่ใช่คนไทย เคยคิดว่าเขาควรถูกส่งกลับประเทศ ไม่รู้สึกว่าคุณกลุ่มนี้ต้องช่วย แต่ภายหลังพบว่าไม่ใช่ เธอรู้สึกว่าเธอคิดผิด คิดเพียงว่าเขาเป็นคนต่างด้าว เพราะเราไม่เคยรู้กฎหมายเลย จึงเหมารวม คนไทยที่คิดผิดเขาผิดไหม เขาไม่ผิด เพราะเขาขาดความรู้ที่แท้จริง

นอกจากค่อยๆ ปรับทัศนคติแล้วต้องให้ความรู้ด้วย ว่าคนกลุ่มนี้ควรได้รับสิทธิตามกฎหมายหรือไม่ ทั้งบุคคลไร้สัญชาติและประชาชนต้องได้รับความรู้ ทัศนคติจะเปลี่ยนไม่ได้ถ้าคนกลุ่มนี้ไม่ได้รับความรู้ ว่าคนกลุ่มนี้คือคนไทย หรือถ้าไม่ใช่คนไทย ควรจะปฏิบัติต่อเขาอย่างไร คนหนีภัยจากการสู้รบมาจะปฏิบัติอย่างไร แต่ถ้าไม่ให้สิทธิเขา ไม่ให้การศึกษา ไม่ให้เขารักษา แล้วจะทำอย่างไรจะปล่อยให้เขาตายไปต่อหน้าต่อตาหรือเปล่า

บทเรียนและหนทางข้างหน้า

ภายหลังจากกรณีของยูทอนาได้สัญชาติเรียบร้อยแล้ว สื่อมวลชนส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มีการตามปัญหาของคนไร้สัญชาติรายอื่นๆ อีก คงมีบางสื่อที่เฝ้าติดตามการช่วยเหลือและแก้ปัญหาคนไร้สัญชาติต่อ ทั้งๆ ที่คนเหล่านี้มีปัญหาไม่ต่างกับยูทอนา บางคนก็มีปัญหารุนแรงกว่าด้วยซ้ำ ซึ่งพวกเขาเองต่างก็มีความหวังว่าจะได้สัญชาติไทยเช่นเดียวกับยูทอนา ในฐานะสื่อมวลชน เธอไม่อาจจะทิ้ง หรือ มองข้ามคนกลุ่มนี้ไปได้ และด้วยความตระหนักมาตลอดว่า อาชีพสื่อมวลชนที่เป็นอยู่ เป็นอาชีพที่โชคดีก็ว่าอีกหลายอาชีพที่ไม่ต้องฆ่าสัตว์ หรือทำบาป เธอจะคิดเสมอว่าการทำข่าวแบบนี้ คือ การได้ทำความดี ได้ช่วยคนที่กำลังทุกข์ยาก ไม่เคยคิดและเชื่อตามที่ได้เรียนมาว่า “คนกักตมมาเป็นข่าว แต่หากักคนไม่เป็นข่าว” ฉะนั้นจึงไม่เห็นด้วยถ้าสื่อมวลชนจะเลือกทำเฉพาะข่าวที่เด่น แผลกประหลาด โดยไม่สนใจข่าวเรื่องความทุกข์ยากของประชาชนที่ถูกมองว่าเป็นประเด็นธรรมดา ไม่หวือหวา ตรงกันข้ามเธอกลับเห็นว่า ข่าวเหล่านี้ยิ่งต้องช่วยกันนำเสนอ

บทเรียนที่เธอได้รับจากการทำข่าวประเด็นนี้ ทำให้เธอตัดสินใจส่งข่าวเข้าประกวดสารคดีเชิงข่าว รางวัลแสงชัย สุนทรวัฒน์ ไม่ใช่เพราะอยากได้รางวัล แต่ต้องการสะท้อนปัญหาของสื่อมวลชนที่ต้องประสบเมื่อทำข่าวด้านเกี่ยวกับประเด็นสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นสิ่งที่เธอประสบมาตลอดการทำข่าว กว่าจะทำให้ข่าว และสื่อกฎที่ทำมาได้นำเสนอผ่านสื่อโทรทัศน์ และเพื่อให้กรรมการได้นำมาคิดแก้ปัญหาให้แก่องค์กรต่างๆ ต่อไป โดยเธอสะท้อนว่า “คุณไม่เห็นคุณค่าของข่าวนี้ คุณไม่คิดจะทำ คุณทำแต่ตามกระแส แล้วคุณมาว่านักข่าวที่ทำเกาะติดต้องการช่วยคน เราไม่ได้เสียใจที่โดนเยาะเย้ย แต่เสียใจที่คนที่เขานักข่าว หลายคนมีความคิดอย่างนี้ คิดว่าข่าวนี้ไม่มีประโยชน์ หรือคนเหล่านี้เป็นคนที่ไม่ควรช่วย เรา รู้สึกเสียใจที่นักข่าวซึ่งเป็นคนที่ชาวบ้านหวังจะให้ช่วย แต่มีความคิดเช่นนี้ สังคมเราคงแก้ปัญหาได้ยาก” เธอไม่เสียใจถ้าไม่ได้รางวัล เพราะรางวัลที่เธอได้คือ การที่เธอช่วยคนไร้สัญชาติได้ ณ วันนั้นปัญหาเขาถูกสนใจ หรือว่าผลที่เกิดขึ้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดี เธอก็รู้สึกว่ามันคือรางวัลที่ได้รับ หรือจากคำขอบคุณของยูทอนาหรือคนไร้

สัญชาติ ณ วันนี้เธอถือว่ารางวัลมันยังไม่จบ สำหรับยูทูปเธอถือว่าจบไปหนึ่งคน แต่คนอื่นๆ เธอถือว่าความช่วยเหลือยังไม่จบ

““หมากัดคนไม่เป็นข่าว แต่คนกัดหมาเป็นข่าว” สิ่งนี้ถูกสอนและทำให้คนในวงการคิดแต่แบบนั้น อย่างกรณีของยูทูป บรณนาธิการถามว่ายูทูปเด่นอย่างไร ยูทูปสออบติดคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สมมุติว่ายูทูปไม่มีจุดเด่น คุณจะไม่ช่วยเขา แล้วปล่อยให้มันเป็นโรคพิษสุนัขบ้า ถ้านักข่าวคิดได้เท่านี้มันก็จบ เราควรจะรู้ว่าสิ่งใดควรรีบช่วย อย่าคิดแต่ข่าวไหนที่คุณได้รับข่าวว่าคนอื่น คุณก็คิดจะไม่ทำแล้วหรือ ทำไม? เสียศักดิ์ศรีหรืออย่างไร? หากคุณนำเสนอล่าช้าแต่เชิงลึก มันน่าดีใจกว่าไม่ใช่หรือ คุณว่าอันไหนมันดีกว่ากัน การสร้างจิตสำนึกให้สื่อมวลชนก็สำคัญ การสอนการเขียนข่าวไม่เพียงพอ ต้องสอนด้วยว่าข่าวที่ควรนำเสนอคือข่าวแบบไหน สำนึกของคนทำข่าวพื้นฐานต้องเน้นเรื่องการละเมิดสิทธิ ข่าวแบบไหนที่จะช่วยเขาแต่ไม่ละเมิดเขา ข่าวแบบไหนที่ต้องระวัง อะไรคือความพอดี อะไรคือความเหมาะสม ยากมาก ใครก็สอนไม่ได้เราจะได้รับการทำงานเอง การเขียนข่าวว่าใคร ทำอะไร ที่ไหนไม่เพียงพอ ต้องบอกผลกระทบของข่าวว่าเป็นอย่างไร และคุณค่าของข่าวจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างไร” เธอสะท้อน

สุดท้ายเธอบอกว่าคงต้องถามย้อนว่า สื่อมวลชนส่วนใหญ่ประเมินคุณค่าข่าวไว้อย่างไร แหล่งข่าวไหนที่น่าเห็นใจ ที่เป็นปัญหาต้องรีบช่วย ใช้เกณฑ์อะไรมาวัด การที่รู้สึกว่าคุณคนไร สัญชาติ คนไร้รัฐไม่เดือดร้อน ชีวิตเขาไม่ได้เลวร้าย หากลองคิดดูว่าวันหนึ่งคุณเกิดไม่มีอะไรยืนยันว่าคุณเป็นใคร นึกสภาพว่าคุณจะเป็นอย่างไร ถามว่านี่ไม่ใช่ปัญหาหรือ และคนไม่น้อยที่มีปัญหาแบบนี้ และอยู่ในเมืองไทยเรา ถ้าสื่อมวลชนเข้าใจว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องเล็กก่อน และต้องรีบทำให้ถูกต้องก็จะสามารถแก้ปัญหาหลายๆ อย่างได้ สื่อมวลชนต้องปรับมุมมองในเรื่องนี้ในมุมใหม่ ความเดือดร้อน ทุกข์ภาวะที่เกิดขึ้นกับเขามันน้อยกว่าการถูกข่มขืนหรือ เขาอาจจะถูกข่มขืนมาทั้งชีวิตตั้งแต่เกิด คุณเกณฑ์ไหนมาวัดว่าอะไรต้องรีบช่วย หรือว่าเป็นเพราะบรรณาธิการบอกว่าเรื่องนี้ไม่รีบ ไม่ต้องช่วยแล้วถ้านักข่าวไม่ทำเมื่อไหร่มันจะคืบหน้า องค์กรพัฒนาเอกชนก็เช่นกันต้องเดินหน้าทำงาน ไม่ใช่ปล่อยให้พนักงานนัดสัมภาษณ์อย่างเดียว แล้วงานก็ไม่คืบหน้า ช่วยคนต้องช่วยไปถึงที่สุดไม่ใช่ทำเพื่อสร้างชื่อเสียง ต้องทำอย่างต่อเนื่อง มีเป้าหมาย รู้กฎหมาย ต้องรู้ว่าขณะนี้สื่อมวลชนมีบทบาทมาก มีผลมากเพราะข้าราชการไทยยังมีปัญหาในการทำงาน ยังคอร์รัปชัน ไม่ได้ทำงานในส่วนที่ตัวเองรับผิดชอบ ประชาชนจึงต้องพึ่งพาสื่อมวลชน เพราะประชาชน คือ คนที่เข้าไม่ถึง นายกรัฐมนตรี, รัฐมนตรี ถ้าเขาไม่พึ่งสื่อมวลชนจะพึ่งใคร สื่อมวลชนได้เปรียบตรงที่เข้าถึงแหล่งข่าวได้ทุกระดับ แต่ทำไมเราถึงเลือกจะเข้าไปใกล้แหล่งข่าวระดับสูงไม่ใช่

ระดับล่าง อย่างคนชายขอบที่มีปัญหา คุณละเลยเขาได้อย่างไร ควรจะมองแหล่งข่าวระดับล่างบ้าง เพราะจะได้พบกับปัญหาที่คุณคาดไม่ถึง เสียงของเขาถูกปิดมานานแล้ว ควรจะเปิดเสียงของเขาบ้างแล้วคุณจะรู้อะไรเยอะว่า ยังมีคนมีปัญหาอีกเยอะที่รอสื่อมวลชนอยู่ แต่ถ้าสื่อมวลชนไม่คิดว่าคนชายขอบคือ มนุษย์หรือคนไทยก็ตามคุณก็จะทำงานไม่สัมฤทธิ์ผล ฉะนั้นสื่อมวลชนจึงควรใช้อภิสิทธิ์ที่มีอยู่เข้าไปช่วยเหลือ

ธีรยุทธ บุญแผ่ผล ผู้สื่อข่าว อ.ส.ม.ท.

“สำนักข่าวไทย” เป็นหนึ่งในรัฐวิสาหกิจที่ขึ้นตรงต่อรัฐบาล ในเวลานั้นเป็นไปได้ยากที่สื่อของรัฐจะนำเสนอประเด็นข่าวที่ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของหน่วยงานรัฐด้วยกัน คือ กรมการปกครอง สืบเนื่องมาจาก เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 กรมการปกครอง และอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ได้ดำเนินการจำหน่ายชื่อชาวบ้านในอำเภอแม่เมาะ จำนวน 1,243 คน ออกจากทะเบียนราษฎร ซึ่งเปรียบเสมือนการ“ถอนสัญชาติ” โดยให้เหตุผลว่า ชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นคนต่างด้าวที่ได้รับสัญชาติมาอย่างไม่ถูกต้อง ซึ่งความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ แต่ต้องยอมรับว่าช่วงแรกเหตุการณ์นี้ไม่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนเลย จนกระทั่งเดือนกันยายน 2548 **“ธีรยุทธ บุญแผ่ผล”** ผู้สื่อข่าวจากสำนักข่าวไทย ได้ลงพื้นที่อำเภอแม่เมาะ โดยใช้เวลากว่า 1 สัปดาห์ เพื่อรวบรวมข้อมูล และหาข้อมูลเพิ่มเติมกับนักวิชาการด้านกฎหมาย กรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และสหภาพนายความ ต่อมาข่าวนี้จึงได้นำเสนอความเป็นจริงให้ปรากฏต่อสังคม

ภูมิหลังที่ส่งเสริมให้เดินบนเส้นทางของนักสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

ธีรยุทธเริ่มชีวิตการเป็นนักข่าว เมื่อปี พ.ศ. 2536 ระหว่างกำลังศึกษาที่คณะรัฐศาสตร์ปี 2 ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงเขาได้ลองไปฝึกงานที่หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ฉบับหนึ่ง เมื่อฝึกไปได้ 2 สัปดาห์ก็ได้บรรจุ ทำให้เขาทิ้งเรื่องเรียนเพื่อมุ่งทำงานในฐานะนักข่าว จนกระทั่งปี พ.ศ. 2538 ได้ย้ายไปทำงานกับหนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน ในฐานะนักข่าวก่อนเปลี่ยนตำแหน่งไปเป็น Rewriter หน้าที่หนึ่งของหนังสือพิมพ์ ต่อมามีการโยกย้ายอีกครั้งหนึ่งโดยเขาได้เข้าไปทำงานที่หนังสือพิมพ์สยามโพสต์ในตำแหน่ง Rewriter หน้าที่หนึ่งของหนังสือพิมพ์เช่นกัน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2541 หนังสือพิมพ์สยามโพสต์ปิดกิจการ จึงได้ย้ายมาทำงานอยู่กับ อ.ส.ม.ท. เดิมการย้ายงานของเขา มาจากการแนะนำของคนรู้จัก แต่ที่ อ.ส.ม.ท. นี้หากไม่เรียนจบปริญญาตรีจะไม่ได้รับการบรรจุ ทำให้เขาต้องศึกษาต่อจนจบปริญญาตรี และได้บรรจุในฐานะนักข่าวการเมืองมาตลอดจนกระทั่งปัจจุบัน

หากพูดถึงอำนาจของนักข่าว ธีรยุทธ กล่าวว่่านักข่าวมีอำนาจมากกว่าการเผยแพร่ความรู้ นักข่าวไม่ได้มีกระบวนการทำงานเพียงสัมภาษณ์คนหลายๆคนมาให้ประชาชนได้รู้เท่านั้น แต่บทบาทของนักข่าวสามารถทำได้มากกว่านั้น คือ สามารถช่วยเหลือคนได้ โดยเฉพาะสังคมไทยยังมีคนด้อยโอกาสอยู่ค่อนข้างมากที่ยังไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปให้ความช่วยเหลือ โดยส่วนตัวเขาเป็นชาวเหนือ มีเพื่อนเป็นชาวเขา เขาจึงมีพื้นฐานความคิดที่ว่า “คนกลุ่มนี้ก็เป็นคนเหมือนกับเรา และเมื่อรัฐบาลมีแนวคิดที่จะผลักดันชาวเขาออกนอกประเทศจึงดำเนินการออกมติคณะรัฐมนตรีแบบปีต่อปี ต้องยอมรับว่ามีชาวเขาบางส่วนที่เข้ามาในประเทศไทยเมื่อไม่นานมานี้ แต่ก็มีบางส่วนอีกเช่นกันที่อยู่มานาน ซึ่งสังคมมักจะเหมารวมว่าชาวเขาที่อยู่มาแต่ดั้งเดิมเป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นพวกชาวเขาไม่ใช่ชาวเรา และแนวคิดแบ่ง “เขา” แบ่ง “เรา” นี้เองที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกเชื้อชาติ แบ่งแยกชาติพันธุ์ หากไม่ยอมรับว่าสังคมมีความหลากหลายก็ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ คนจีนที่ย้ายเข้ามาเขาก็มีจิตใจเป็นไทย ไม่ได้เป็นพิษเป็นภัยอะไร อยากให้ยอมรับสังคมที่หลากหลาย”

หน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องชาวเขา คือ กระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเมืองทำให้เรื่องดังกล่าวอยู่ภายใต้กรอบงานของเขา เขาจึงได้มีโอกาสเขียนบทความเกี่ยวกับชาวเขาออกไปเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2541 เมื่อนำเสนอเรื่องนี้ออกไปก็ทำให้ได้รู้จักกับอาจารย์พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร และทำให้ได้ทราบข่าวของอำเภอมแม่เฒ่าว่า มีการถอนสัญชาติ ตอนแรกเขายอมรับว่าไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควรเพราะเรื่องชาวเขาไม่ใช่หน้าที่รับผิดชอบหลัก อีกอย่างเขามีหน้าที่รับผิดชอบติดตามเรื่องการเมืองซึ่งต้องอยู่ในกรุงเทพฯเป็นหลัก ไม่สามารถเดินทางออกต่างจังหวัดได้ แต่ในประเด็นแม่เฒ่านี้เขาได้ลองขออนุญาตหัวหน้าว่าขอขึ้นไปตามประเด็นนี้ ปรากฏว่าหัวหน้าอนุญาตให้ไป เขาจึงมีโอกาสเดินทางไปรวบรวมข้อมูลและสืบหาข้อเท็จจริงประมาณ 1 สัปดาห์ ด้วยที่เขาเป็นชาวเหนือ เป็นคนในพื้นที่ เมื่อได้พูดคุยทำให้รู้ว่าภาษาของชาวบ้านที่แม่เฒ่าไม่ใช่ภาษาพม่า วัฒนธรรมของเขาก็เหมือนคนเหนือทั่วไป ทำให้เขาเริ่มตั้งข้อสงสัย จากนั้นจึงเริ่มศึกษาความเป็นมาของเรื่องราวว่าเป็นอย่างไร ดูสภาพของเขตแดนระหว่างไทยและพม่าเป็นว่่าอย่างไร จนกระทั่งได้ข้อมูลที่ตรงกับที่คณะกรรมการสิทธิ และหน่วยงานอื่นๆได้ศึกษาว่ามีหลายคนในกลุ่มที่ถูกถอนสัญชาติคือคนไทยแท้ๆ

อุดมการณ์ของการสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

จากกรณีการจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนบ้านของชาวแม่เฒ่าโดยกรมการปกครอง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ใหญ่และมีอำนาจสูงในสังคมไทย ดังนั้นการชี้ให้เจ้าหน้าที่กรมการปกครองเข้าใจว่า มีคนไทยแท้ๆ ส่วนหนึ่งถูกจำหน่ายชื่อไปด้วย นับว่าเป็นเรื่องที่ยาก เพราะกรมการปกครอง

ยืนยันมาโดยตลอดว่า ชาวบ้านที่ถูกจำหน่ายชื่อทั้งหมดเป็น “คนต่างชาติ” เพราะเคยถือบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่ามาก่อน รวมถึงการโต้แย้งต่อไปว่า ชาวบ้านกลุ่มนี้กว่าร้อยละ 50 เป็นกลุ่มว่างแฉง และหลังจากถูกจำหน่ายชื่อ ชาวบ้านกลุ่มนี้กลัวความผิดจึงหลบหนีกลับไปอยู่ในประเทศพม่าแล้วทั้งหมด ทั้งที่ชื่อเท็จจริงชาวบ้านกลุ่มนี้ยังคงอาศัยอยู่ในอำเภอแม่เมาะมาโดยตลอด

อุดมการณ์ที่ธีรยุทธยึดถือและปฏิบัติมาโดยตลอดในการนำเสนอข่าวเรื่องแม่เมาะ คือ ความต้องการชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ถือบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า ไม่ใช่คนพม่าหรือคนต่างชาติเสมอไป เพราะชื่อเท็จจริงที่ค้นพบ คือ มีคนไทยแท้ๆบางส่วนถูกเจ้าหน้าที่รัฐ “บังคับ” ให้ถือบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า เมื่อปี พ.ศ. 2520 จากการสืบค้นประวัติชุมชนโดยนักสำรวจชาวต่างชาติได้บันทึกไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2424 พบว่า พื้นที่ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ เป็นชุมชนของคนไทยดั้งเดิมที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นของชาวไทยแท้ๆ เช่นกัน

ส่วนสาเหตุที่ทำให้คนไทยแท้ๆ กลุ่มหนึ่ง ถูกบังคับให้ถือบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า เนื่องจากว่า ก่อนปี พ.ศ. 2520 สภาพชุมชนท่าตอนไม่แตกต่างจากชุมชนชายแดนอื่นๆ ที่ความเจริญยังเข้าไปไม่ถึง ส่วนการคมนาคมก็ยังเข้าไปไม่ถึงเช่นกันและเมื่อประเทศไทยเริ่มกำหนดให้มีการทำบัตรประชาชนครั้งแรกในปี พ.ศ. 2506 เจ้าหน้าที่อำเภอเดินทางมาจัดทำบัตรประชาชนใช้ชาวบ้านชุมชนท่าตอน 2 ครั้ง คือ ปี พ.ศ. 2506 และ 2513 ซึ่งการจัดทำบัตรประชาชนดังกล่าวมีชาวบ้านบางส่วนไม่ได้ทำบัตรประชาชน เพราะส่วนหนึ่งเดินทางไปทำกินอยู่ที่บริเวณชายแดนทำให้ไม่ทราบข่าว และด้วยการเดินทางที่ยากลำบากทำให้ชาวบ้านบางส่วนทราบแต่ไม่ได้เดินทางมาทำบัตรประชาชน รวมถึงสมัยนั้นชาวบ้านยังไม่เห็นความสำคัญของบัตรประชาชน ทำให้มีคนไทยแท้ๆ ส่วนหนึ่งกลายเป็น “ผู้ตกหล่น” จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2518 ถึง 2519 เกิดสถานการณ์การเมืองในประเทศพม่า ทหารพม่ารุกรานรัฐฉานของชาวไทยใหญ่อย่างหนัก ทำให้ชาวไทยใหญ่ส่วนหนึ่งอพยพเข้ามาอยู่ที่บ้านท่าตอน อำเภอแม่เมาะ ทางกรมการปกครองจึงส่งเจ้าหน้าที่เพื่อเข้ามาทำบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าให้ผู้อพยพหนีภัยสงครามครั้งนี้ และเมื่อชาวบ้านที่เป็นคนไทยแท้ๆของบ้านท่าตอนทราบข่าวจึงมาแสดงความประสงค์เพื่อขอทำบัตรประชาชน แต่กลับถูกเจ้าหน้าที่รัฐบังคับให้รับบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า ไปก่อน เพราะหากไม่รับจะถูกผลักดันออกนอกประเทศ และด้วยความไม่รู้โอ้อ้อเห็นทำให้ชาวไทยที่ท่าตอนกลายเป็น “ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า” ไปในที่สุด แต่ภายหลังเมื่อชาวบ้านเรียนรู้ว่าบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าสร้างความเดือดร้อนให้พวกเขาามากเพียงใด ทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้พยายามลุกขึ้นต่อสู้เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐเห็นว่าเป็นคนไทยมาโดยตลอด จนประสบความสำเร็จเป็นรายแรกเมื่อปีพ.ศ. 2537 จากนั้นก็มีชาวบ้านรายอื่นๆทยอยได้บัตรประชาชนกันไปอีกจำนวนหนึ่ง แต่สุดท้ายกลับต้องถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียน

ราษฎรอีกครึ่งเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 เมื่อรัฐเหมารวมว่าชาวบ้านได้บัตรมาโดยวิธีการที่ไม่สุจริต และนั่นคือสิ่งที่เขาเชื่อและนำเสนอข่าวเพื่อให้สังคมรับรู้

เป้าหมายและวิธีการสื่อสาร

เป้าหมายการนำเสนอข่าวแม่ยายของธีรยุทธ คือ การชี้ให้เห็นถึงความผิดพลาดที่เกิดขึ้นของเจ้าหน้าที่รัฐบังคับให้ชาวบ้านบางส่วนรับบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า และการใช้เกณฑ์ของกรมการปกครองในการพิจารณาว่า ผู้ถือบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเป็นคนต่างชาติ โดยไม่ได้ตรวจสอบและพิสูจน์สัญชาติก่อน เพื่อนำไปสู่การตั้งคณะทำงานขึ้นเพื่อพิสูจน์สัญชาติของชาวบ้านแม่ยายอีกครั้ง เพื่อให้คนไทยแท้ๆที่ถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนบ้าน ได้รับการเพิ่มชื่อกลับสู่ทะเบียนบ้าน และได้รับสิทธิต่างๆเหมือนกับคนไทยทั่วไป และต้องการให้กรมการปกครองรู้ถึงข้อบกพร่องของกรมการปกครองเอง และสร้างบรรทัดฐานในการปฏิบัติกรแก้ไข้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและสามารถนำไปใช้กับพื้นที่ชายแดนอื่นๆ ที่มีปัญหาในลักษณะเดียวกันได้

ด้วยความที่ธีรยุทธลงตรวจสอบข้อมูลในพื้นที่ด้วยตนเอง ประกอบกับการตรวจสอบข้อมูลกับกลุ่มที่ทำงานในพื้นที่คือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และสภาพนายความ ทำให้เขาเข้าใจสภาพของปัญหาอย่างแท้จริง รวมถึงคำนึงถึงสิ่งที่ชาวบ้านต้องการสื่อสารออกไปให้สังคมรับทราบ และกระตุ้นเตือนการทำงานของกรมการปกครอง ทำให้เขาพยายามดำเนินการนำเสนอข้อเท็จจริงที่ขัดกับข้อมูลของกรมการปกครองที่บอกว่า ชาวบ้านแม่ยาย 1,243 คน เป็นคนพม่าทั้งหมด ซึ่งต่างจากข้อมูลที่เขาได้รับและสัมผัสด้วยตนเองว่า ชาวบ้านกลุ่มที่ถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎรนี้มีคนไทยอยู่ด้วย ด้วยพื้นที่เขาเป็นคนเหนือเมื่อได้แลกเปลี่ยนพูดคุยและสัมผัสวัฒนธรรมก็รู้สึกได้ว่าชาวบ้านที่นี่คือ คนเหนือดีขึ้นเอง ทำให้เขารู้สึกแปลกใจเป็นอย่างมาก จากนั้นจึงเริ่มศึกษาความเป็นมาของเหตุการณ์นี้ ศึกษาความเป็นมาของหมู่บ้าน เส้นแบ่งเขตแดนบริเวณชายแดนแม่ยาย จนกระทั่งเข้าใจเหมือนกับข้อมูลของคนทำงานในพื้นที่ ที่บอกว่ามีคนไทยปะปนอยู่ในกลุ่มที่ถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎรเป็นจำนวนมาก ครั้งแรกที่ธีรยุทธเปิดประเด็นนี้โดยนำข้อผิดพลาดหลายข้อของการทำงานของกรมการปกครอง และทิ้งท้ายถึงสิ่งที่ต้องการนำเสนอเพื่อสร้างความเข้าใจที่จะมีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนผ่านบทความในเว็บไซต์สำนักข่าวไทยว่า

...ทั้งนี้ คงไม่มีปัญหาใดๆ ตามมา หากบุคคลที่ถูกถอนสัญชาติทั้ง 1,243 คนดังกล่าว เป็นคนต่างชาติทั้งหมดและได้สัญชาติมาอย่างถูกต้องกฎหมาย แต่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตอนนี้นี้ก็คือ มีผู้ถูกถอนสัญชาติจำนวนหลายร้อยคน เป็นคนไทย เกิดบนแผ่นดินไทย เรียนหนังสือไทย บางคนเรียนจบปริญญาตรี ปริญญาโท

เป็นพระมหาเปรียญ 9 ประโยค เป็นทหารเกณฑ์ประจำการ รวมทั้งรับราชการเป็นตำรวจตระเวนชายแดน นอกจากนี้ ยังมีข้อผิดพลาดอื่น ๆ อีกหลายข้อในการจำหน่ายชื่อของชาวบ้านครั้งนี้ อาทิ

1. เจ้าหน้าที่สอบสวนกันอย่างลึบๆ ไม่เปิดเผย ไม่โปร่งใส
2. เมื่อมีคำสั่งออกมาแล้ว เจ้าหน้าที่อำเภอไม่ได้แจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงการถูกจำหน่ายและขอกกล่าวหาในการจำหน่าย เมื่อชาวบ้านไปสอบถามถึงคำสั่งกลับได้รับคำชี้แจงว่าเป็นคำสั่งลับ
3. เจ้าหน้าที่สั่งจำหน่ายโดยไม่มี การสอบถามพยานบุคคล ตรวจสอบเพียงพยานเอกสารที่ยื่นเท่านั้น
4. การกระทำของเจ้าหน้าที่ถือว่าผิดรัฐธรรมนูญมาตรา 33 หรือไม่ เพราะในคดีอาญายังต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนที่จะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุด ดังนั้น จะไปปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้
5. มีการจำหน่ายลูกออกจากทะเบียนบ้าน แต่ไม่จำหน่ายพ่อหรือแม่ หรือพ่อแม่เป็นคนไทย สัญชาติไทยเต็มร้อย แต่ลูกและหลานกลับถูกจำหน่ายชื่อ หรือจำหน่ายน้อง แต่ไม่จำหน่ายพี่ เป็นต้น...

...ไม่ต้องถามว่า “ไทยแท้” ที่ติดบ่วงกรรมกรกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐครั้งนี้ จะได้รับความเดือนร้อนขนาดไหนในการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพการงาน เนื่องจากถูกถอดถอนสัญชาติ ไม่มีความมั่นคงทางครอบครัว เศรษฐกิจ หรือสถานะบุคคล ไม่มั่นใจในสิทธิการถือครองทรัพย์สิน ฯลฯ...

...ตอนต่อไป จะพาไปดูว่า ทำไมคนไทยดั้งเดิมบางคนจึงไม่มีบัตรประชาชน แต่กลับถูกเจ้าหน้าที่รัฐในอดีตยึดยึดบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “บัตรสีชมพู” ให้แทน และเป็นสาเหตุสำคัญที่กรมการปกครองนำมาใช้ถอนสัญชาติครั้งนี้ โดยอ้างว่า ชาวบ้านเหล่านี้เคยมี “บัตรสีชมพู” มาก่อน!!!

จากบทความ “เขาถูกปล้นสัญชาติ?”

จากบทความชุดโตศกนาฏกรรมชาวท่าตอน (1) ใน <http://tna.mcot.net> วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2545

อย่างที่ได้อธิบายในตอนที่แล้วว่า เหตุผลสำคัญที่กรมการปกครองได้สั่งเพิกถอนสัญชาติชาวท่าตอนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1,243 คน เมื่อช่วงเดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมา เป็นเพราะชาวบ้านเหล่านี้เคยได้รับ “บัตรสีชมพู” หรือบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า มาก่อน

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น? คงต้องพาย้อนอดีตไปดูชีวิตของชุมชนท่าตอน ไล่มาถึงปัจจุบัน จึงจะได้คำตอบว่า บุคคลเหล่านี้ไม่ใช่ชาวพม่า แต่แท้ที่จริงแล้ว เขาเป็นคนไทยดั้งเดิม...

...ดังนั้น จึงสามารถเชื่อได้ว่า บรรพบุรุษไทยได้ตั้งถิ่นฐานทำกินในบริเวณนี้มาช้านานแล้ว และ บรรพบุรุษที่เป็นต้นตระกูลเหล่านี้ก็มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร ก่อนที่จะมีการกำหนดเลขบัตรประจำตัวประชาชน ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อปี 2506...

จากจากบทความ “ถูกยึดเยียดให้เป็นพม่า!!!”

จากบทความชุดโศกนาฏกรรมชาวท่าตอน (2) ใน <http://tna.mcot.net> วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2545

หลังจากนั้นเขาใช้วิธีบรรยายข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ถึงความเป็นมาของชุมชนท่าตอน โดยอ้างอิงจากข้อมูลของคนะสำรวจชาวต่างประเทศและบันทึกของกรมศิลปากร ถึงความเป็น ชุมชนดั้งเดิมของชุมชนท่าตอนที่ตั้งอยู่บริเวณนี้มาก่อนที่จะมีการทำบัตรประชาชนเป็นครั้งแรกใน ปี พ.ศ. 2506 ต่อมาเขาได้นำเสนอเรื่องราวของนางมี มณีวรรณ ผู้ตกเป็นเหยื่อของการยึดเยียด บัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งสะท้อนผ่านบทความในเว็บไซต์สำนักข่าวไทยว่า

...ทั้งที่เขาล่านี้เป็นคนไทย เชื้อสายไทยเต็มตัว แต่ถูกเจ้าหน้าที่รัฐจับใส่โซ่ตรวนให้เป็นผู้พลัดถิ่นสัญชาติ พม่า เมื่อปี 2520

นางมี มณีวรรณ เป็นคนหนึ่งที่ตกอยู่ในสภาพนั้น แต่ก็ต่อสู้มาจนถึงปี 2537 จึงได้รับสัญชาติ กลับคืนมาและถือเป็นตำนานการต่อสู้กับอำนาจรัฐที่ตั้งเหมือนนิยาย

ตามประวัติ นางมีเป็นบุตรของ นางมูล มณีวรรณ เป็นคนไทย สัญชาติไทย เคยทำบัตรประจำตัว ประชาชนครั้งที่สอง....แต่ต้องประสบเคราะห์กรรมเมื่อเกิดไฟไหม้บ้านในปี 2515 นางมีจึงได้ติดต่อทางอำเภอ เพื่อขอทำทะเบียนบ้านใหม่หลายครั้ง แต่ก็ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากทางอำเภอ

จนกระทั่งได้เกิดไฟไหม้อำเภอแม่เมาะ เมื่อปี 2519 ประกอบกับบัตรประชาชนของนางมีหมดอายุ พอดี จึงได้เข้าติดต่อกับทางอำเภออีกครั้งแต่ทางอำเภอก็อ้างว่าไม่มีทะเบียนบ้านและไม่มีระเบียบราชการ จึงไม่ สามารถทำได้

นางมีจึงตกอยู่ในสภาพ “คนไทยตกหล่น”...

...พระมหานิกม มณีวรรณ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดท่าตอน ซึ่งเป็นบุตรของนางมีเล่า ว่า “ในช่วงปี 2531-2536 ได้ร้องเรียนต่อกระทรวงมหาดไทย 3 ครั้ง.....ระหว่างที่รอคำตอบจากกระทรวง มหาดไทยอยู่นั้น อาตมาเกิดไปเห็นหนังสือแบบฟอร์มทูลเกล้าฯถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อ ขอลดโทษประหารชีวิตของนักโทษ จึงกลับมาคิดว่า ขนาดคนที่ถูกตัดสินให้ประหารชีวิตแล้ว ยังขอลดโทษได้ แต่ เราเป็นคนไทยไม่เคยทำความผิดมาก่อน จึงน่าจะยื่นทูลเกล้าฯถวายฎีกาได้ แต่ก็ไม่รู้จะขอคำปรึกษาจากใคร แต่ ก็พบว่าการถวายฎีกา จะมีองคมนตรีเข้ามาเกี่ยวข้อง และในขณะนั้นองคมนตรีสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นประธาน องคมนตรี อาตมาจึงตัดสินใจเปิดสมุดโทรศัพท์หาเบอร์บ้านท่านแล้วก็โทรศัพท์ติดต่อขอเข้าพบทันที

อาตมาโชคดีที่ท่านได้ให้โอกาสเข้าพบในวันนั้น ซึ่งก็ได้รับคำแนะนำต่างๆ และโน้ตใส่กระดาษเล็กๆ แนะนำให้ไปติดต่อขอรายละเอียดจากอาจารย์ทับทิม ทัพพงศ์ ในสำนักพระราชวัง และสุดท้ายอาตมาและครอบครัวก็ได้สัญชาติไทยกลับคืนมา...

...ปัจจุบัน นางมี มณีวรรณ ได้เสียชีวิตลงแล้วเมื่อปี 2537 รวมอายุได้ 67 ปี ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่ได้สัญชาติไทยกลับคืนมาตาม พ.ร.บ.สัญชาติ มาตรา 7(1) และถือเป็นตำนานการต่อสู้ของผู้หญิงแกร่ง ที่ยากจนคนหนึ่งขอค่าบลาท่าตอน ที่ต้องการให้ลูกๆ ได้สัญชาติไทยกลับคืนมาทุกคน แต่เป็นที่น่าเสียใจ ที่ล่าสุดต้นปี 2545 ที่ผ่านมา หลานของนางมีกลับถูกถอนสัญชาติไทยแบบไม่รู้ชื่อไหนเห็นถึง 2 คน...

จากบทความ "พลิกตำนานการต่อสู้เพื่อสัญชาติของ นางมี มณีวรรณ"
จากบทความชุดโสภณกรรมกรรมาทนต์ (3) ใน <http://tna.mcot.net> วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2545

ทั้งนี้เขายังได้ทิ้งท้ายบทความชุดนี้ด้วยเนื้อหาที่กระตุ้น และทวงถามถึงความรับผิดชอบของกรมการปกครองที่กระทำต่อกลุ่มชาวบ้านอย่างไม่ชอบธรรม แต่ก็ไม่ละเลยที่จะกล่าวถึงข้าราชการน้ำดีที่ทำงานด้วยความสุจริต ซึ่งสะท้อนผ่านบทความในเว็บไซต์สำนักข่าวไทยว่า

...ไม่เพียงเท่านั้น ตัวอย่างการต่อสู้ของนางมีและลูกๆ ที่ประสบความสำเร็จ จนได้เป็นพลเมืองไทยอย่างสมบูรณ์แบบ ได้ช่วยจุดประกายความหวังให้กับ "คนไทยตกหล่น" อื่นๆ อีกนับร้อยครอบครัว ในการที่จะได้สัญชาติไทยกลับคืนมา เพราะจากการตรวจสอบของทางอำเภอ ทำให้ได้ทราบว่าไม่ใช่มีแค่ครอบครัวของนางมี มณีวรรณ เท่านั้นที่ตกหล่นและได้รับบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าโดยผิดพลาด แต่ยังมีอีกหลายครอบครัวที่ตกอยู่ในชะตากรรมเดียวกัน

ประกอบกับช่วงนั้น ชาวแม่เฒ่าได้นายอำเภอ "แหวนเพชร" ที่ชื่อ "กฤษฎา บุญราช" มาประจำการ และมีคำสั่งจากผู้ว่าราชการจังหวัดสมัยนั้น ที่ชื่อ "พลากร สุวรรณรัฐ" องคมนตรีในปัจจุบัน และคนถัดมาที่ชื่อ "ประวิทย์ สีห์โสภณ" ให้ดำเนินการช่วยเหลือ "คนไทยตกหล่น" อื่นๆ ให้ได้รับสัญชาติกลับคืน

เมื่อได้รับไฟเขียวจากผู้ว่าราชการจังหวัดเช่นนี้ นายอำเภอ กฤษฎา จึงเปิดโอกาสให้ราษฎรไทยในเขตอำเภอแม่เฒ่า ที่ได้รับบัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าโดยผิดพลาด นำพยานเอกสารและพยานบุคคลเข้ามาติดต่อยืนยันขอคืนสัญชาติไทยกับเจ้าหน้าที่...

...ซึ่งในช่วงที่นายกฤษฎาดำรงตำแหน่งนายอำเภอแม่เฒ่า หรือช่วงระหว่างปี 2539 ถึงกลางปี 2542 ได้มีราษฎรมายื่นคำร้องประมาณ 70 กว่าครอบครัว

อย่างไรก็ตาม ในช่วงต่อมามีคนอ้างสิทธิดังกล่าวเป็นจำนวนมากและมีราษฎรจากหลายหมู่บ้านได้เข้ามาขอใช้สิทธิในความเป็นคนไทย จึงก่อให้เกิดความสับสน จนเป็นที่มาแห่งการร้องเรียนของหน่วยงานทหารในพื้นที่ว่า อาจมีการทุจริตเกิดขึ้น ทางกรมการปกครองจึงได้นำคำร้องขอสัญชาติทั้งหมดไปตรวจสอบที่กรุงเทพฯ

และมีคำสั่งเพิกถอนเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ที่ผ่านมา จำนวน 1,243 คน โดยคงสัญชาติไว้เพียง 103 คน อีก 856 คน กำลังอยู่ระหว่างการตรวจสอบ...

...แต่ที่แน่ๆ วันนี้ มีคนไทยหลายร้อยคนถูกเหมารวมในการถอนสัญชาติ และพร้อมที่จะรับตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือแม้กระทั่งการตรวจพิสูจน์ดีเอ็นเอ ส่วนใครที่ขาดคุณสมบัติก็ไปตามกระบวนการของกฎหมาย ใครเป็นพวกว่าแดงและเกี่ยวข้องกับกระบวนการค้ายาเสพติดอย่างที่กรมการปกครองกล่าวอ้าง ก็ควรรีบดำเนินการผลักดันออกนอกประเทศ ส่วนข้าราชการคนไหนทุจริตก็ต้องถูกลงโทษให้สาสม

การซื้อเวลาหรือโยนกลองกันไปมา เพื่อรอคอยฤดูกาลโยกย้าย จะได้หนีปัญหาและให้คนมาใหม่มาเช็ดล้างต่อ หากใครคิดเช่นนี้ แน่แน่นอน ย่อมไม่เป็นผลดีต่อพี่น้องชาวไทยที่ถูกถอนสัญชาติเลยแม้แต่น้อยเพราะการเป็นบุคคลไร้สัญชาติ ต้องกลายเป็นพลเมืองชั้น 2 ไม่สามารถดำรงชีวิตไปไหนมาไหนหรือกระทำการใดๆ ได้ดังเช่นคนไทยปกติ มันไม่ได้แตกต่างอะไรกับการ “ตกนรกทั้งเป็น” เลย

จากบทความ “เป็นคนไทย แต่ไร้สัญชาติ ใครรับผิดชอบ?”

จากบทความชุดโตกนาฏกรรมชาวท่าดอน (4) ใน <http://tna.mcot.net> วันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2545

การนำเสนอบทความชุดโตกนาฏกรรมชาวท่าดอนไม่ใช่ทั้งหมด แต่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการสื่อสารของเขามีต่อสังคม สิ่งที่เขาทำควบคู่ไปด้วย คือ การนำเสนอข้อคิดเห็นทางกฎหมายของนักวิชาการ การนำเสนอข่าวเพิ่มเติมควบคู่กับบทความนี้ผ่าน “ระบบออนไลน์” ไปถึงสมาชิกของสำนักข่าวไทย รวมถึง “หนังสือข่าว” ถึงสมาชิก(ซึ่งยกเลิกเมื่อ 1 เมษายน พ.ศ. 2547) ซึ่งระบบออนไลน์นี้ทำให้ข่าวบางส่วนถูกนำเสนอผ่านข่าววิทยุ ในเครือข่ายวิทยุ อ.ส.ม.ท. ทั่วประเทศ บางส่วนถูกนำเสนอผ่านรายการข่าวของโมเดิร์นไนน์ทีวี รวมถึง “สื่อบุคคล” เรื่อง “เมื่อรัฐทำให้คนไทยไร้สัญชาติ” จำนวน 3 ตอน ไม่เพียงเท่านั้นเขาได้ทำ “สื่อบุคคล” ส่งสำนักข่าว CNN โดยออกอากาศช่วงรายการ CNN World Report ด้วย

เขายืนยันว่า ข้อมูลที่เขาได้นำเสนอนั้นมีความถูกต้องครบถ้วน เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ได้รับมาจากองค์กรที่ได้รับการยอมรับจากสังคม คือ สถาบันนายความ และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ รวมถึงการได้ลงสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลบางส่วนด้วยตนเอง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านให้ข้อมูลมีหลักฐานประกอบ มีพยานที่ยืนยันความเป็นคนไทยของเขาได้ รวมทั้งการปลอมตัวเดินทางไปที่สภยอนซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกเดิมของชาวบ้านซึ่งรัฐบาลไทยยืนยันว่าเป็นเขตแดนของประเทศพม่า ซึ่งต่างกับความจริงที่พบจากข้อมูลแผนที่ทหารที่ยืนยันว่าพื้นที่ที่สภยอนนั้นอยู่ในประเทศไทย ทำให้ธีรยุทธเชื้อและสื่อสารออกมา

เขายอมรับว่าการนำเสนอความบกพร่องในการทำงานของหน่วยงานของรัฐย่อมต้องมีการปกป้องแหล่งข่าวที่ให้ข้อมูล แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะให้เปิดเผยตัวตนของเขาเพราะต้องการต่อสู้กับภาครัฐ ไม่มีอะไรที่ต้องปิดบัง ในขณะที่เดียวกันข้อมูลบางส่วนต้องพึ่งพาข้อมูลจากภาครัฐ ซึ่งน่าเป็นห่วงเพราะแหล่งข่าวส่วนใหญ่เป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย ซึ่งเขายินยอมให้ข้อมูลเพราะเห็นความไม่ถูกต้องของเรื่องนี้ ทำให้สามารถสอบถามข้อมูลจากเขาได้ และการสอบถามข้อมูลดังกล่าวก็เป็นเพียงการตรวจสอบความถูกต้องเท่านั้น รวมถึงก็ไม่ได้อ้างอิงชื่อของแหล่งข่าวนั้นก็ไม่เกิดปัญหากับเขา

สิ่งหนึ่งที่ทำให้เขานำเสนอข่าวโดยเน้นว่ามีกลุ่มคนไทยที่ถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎร โดยหลีกเลี่ยงการนำเสนอประเด็นทุจริตคอร์รัปชันเป็นเพราะ กรมการปกครองอาศัยเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันเป็นความชอบธรรมในการเพิกถอนชื่อของชาวบ้านออกจากทะเบียนราษฎร ที่ผ่านกรมการปกครองยืนยันอยู่เสมอว่าชาวบ้านแม่อาาย ที่ถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎร จำนวน 1,243 คน คือ คนพม่า ถึงกับออกมาให้ข่าวกับสื่อมวลชนว่าคนกลุ่มนี้เป็นพม่าและปัจจุบันหนีไปเมืองยอนในประเทศพม่าหมดแล้ว ซึ่งขัดกับความเป็นจริงเมื่อเขาเดินทางไปตรวจสอบด้วยตนเองพบชาวบ้านยังอยู่ที่เดิมเกือบทุกคน มีเพียงไม่กี่คนที่หายไป ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่เคยอยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว และเชื่อว่าเป็นกลุ่มที่ทุจริต ซึ่งเป็นกลุ่มที่สมควรถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎรอยู่แล้ว ส่วนกลุ่มชาวไทยใหญ่ที่อพยพหนีภัยสงครามในพม่ามาเมื่อปี พ.ศ. 2516 เขามีสิทธิได้รับสัญชาติแต่ต้องได้รับจากรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย ไม่ใช่จากอำเภอ ซึ่งพวกเขาก็สมควรที่จะถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎรแล้วแก้ไขใหม่ให้ถูกต้องโดยการให้สัญชาติโดยรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย แต่กรมการปกครองกลับเหมารวมจำหน่ายชื่อคนไทยที่ถูกยึดเยียดบัตรผู้ลี้ภัยสัญชาติพม่าออกไปด้วย โดยไม่มีการแจ้งให้ชาวบ้านทราบ และไม่ให้ออกาสชาวบ้านในการพิสูจน์ตนเอง

หลังจากนำเสนอข่าวออกไปแล้วกลุ่มทำงานเรื่องสัญชาติในพื้นที่และชาวบ้านได้ยื่นฟ้องการทำงานของกรมการปกครองต่อศาลปกครองชั้นต้น ซึ่งเห็นว่าการถอนชื่อชาวบ้านออกจากทะเบียนราษฎรของกรมการปกครองนั้นทำผิดตามกฎหมายปกครองมาตรา 30 พ.ร.บ.วิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง ความว่า ถ้าฝ่ายรัฐจะกระทำการต่อประชาชนต้องเปิดโอกาสให้บุคคลนั้นมาชี้แจงก่อน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเคยเกิดขึ้นแล้วคือ กรณีนายอุลริค โวล์ฟกัง ถูกสั่งห้ามเข้าประเทศโดย พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เพราะมีพฤติกรรมเป็นผู้มีอิทธิพล นายอุลริคร้องต่อศาลฎีกาว่าคำสั่งของพล.ต.สนั่น ไม่ถูกต้อง เพราะไม่ได้เปิดโอกาสให้โต้แย้ง ศาลฎีกาตัดสินให้อุลริคชนะ ชาวบ้านก็ใช้มาตรา 30 ร้องต่อศาลปกครองเชียงใหม่ว่าการที่นายอำเภอสั่งถอนชื่อชาวบ้านออกจากทะเบียนราษฎร ชาวบ้านไม่ทราบเรื่องเลย ศาลปกครอง

เชียงใหม่ตัดสินใจให้คำสั่งกรมการปกครองไม่ถูกต้อง ให้นำชื่อชาวบ้านคืนในทะเบียนราษฎร แต่กรมการปกครองไม่ยอมรับคำสั่งตัดสินจึงอุทธรณ์ต่อศาลปกครองสูงสุดที่กรุงเทพฯ เรื่องจึงไม่จบ หากว่ากรมการปกครองรับคำสั่งของศาลปกครองเชียงใหม่แล้วนำชื่อชาวบ้านคืนในทะเบียนราษฎร และทำการตรวจพิสูจน์ใหม่ว่าใครได้สัญชาติอย่างไรไม่ถูกต้องจึงค่อยดำเนินการถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎร อีกครั้ง แต่เมื่อยื่นอุทธรณ์ต่อศาลปกครองสูงสุด ทำให้ชาวบ้านต้องดำรงสถานะไร้สัญชาติต่อไป การที่ธีรยุทธได้ใช้กรณีของนายอุลริคซึ่งกลุ่มคนทำงานเห็นพ้องกันว่าสามารถนำมาใช้ช่วยเหลือชาวบ้านได้ มาเรียกร้องความชอบธรรมให้ชาวแม่เฒ่าผ่านสื่อมวลชน ความว่า

...แต่หากใครไปเปิดดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2755/2545 ก็จะพบว่า ประเด็นที่ทนายความของนายอุลริคได้นำมาต่อสู้คดีในครั้งนี้ คือ มาตรา 30 แห่ง พ.ร.บ.วิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 ที่บัญญัติว่า “ในกรณีคำสั่งทางปกครองอาจกระทบถึงสิทธิของคู่กรณี เจ้าหน้าที่ต้องให้คู่กรณีมีโอกาสที่จะได้ทราบข้อเท็จจริงอย่างเพียงพอและมีโอกาสโต้แย้งแสดงพยานหลักฐานของตน...”...

...ด้วยเหตุดังกล่าว ศาลฎีกาจึงมีคำพิพากษา “เพิกถอนคำสั่ง” ที่ห้ามนายอุลริคเข้าประเทศ...หันมาดูกรณีของชาวบ้านแม่เฒ่า จังหวัดเชียงใหม่ ที่ถูกกรมการปกครองและทางอำเภอเพิกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎร หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการถอน “สัญชาติ” ล็อตใหญ่ 1,243 คน ไปเมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมา

นักวิชาการด้านกฎหมายหลายคนมีความมั่นใจว่า หากไปต่อสู้คดีกันในชั้นศาลจริงๆ ฝ่ายเจ้าหน้าที่ปกครองมีแต่แพ้กับแพ้

เพราะนอกจากคำสั่งเพิกถอนชื่อของนายอำเภอแม่เฒ่า จะเป็นเป็นไปโดยมิชอบ เพราะดันไปเพิกถอนชื่อออกจากทะเบียนบ้าน โดยที่ยังไม่มีคำสั่งจากศาลและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยสั่งเพิกถอนสัญชาติแล้ว ชาวบ้านหลายคนยังได้สัญชาติไทยแบบการสืบสายโลหิต ผ่านกระบวนการพิสูจน์จากเจ้าหน้าที่รัฐมาอย่างถูกต้องตามกระบวนการของกฎหมาย ดังนั้น อำเภอแม่เฒ่ายังไม่มีสิทธิไปเพิกถอนสัญชาติหรือจำหน่ายชื่อ ไม่ว่าจะชาวบ้านเหล่านี้จะกระทำความผิดร้ายแรง หรือเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศแค่ไหน...

...นับเป็นการจำหน่ายชื่อ โดยที่ชาวบ้านไม่มีสิทธิโต้แย้งหรือแสดงหลักฐานใดๆ ซึ่งไม่แตกต่างไปจากกรณีของนายอุลริค โวล์ฟกัง ที่ถูกคำสั่งจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยสั่งห้ามเข้าประเทศโดยที่ไม่มีโอกาสให้ชี้แจงหรือหาหลักฐานมาหักล้าง...

...อย่างไรก็ตาม อยากให้สังเกตว่า แม้นายอุลริคจะเป็นชาวเยอรมัน แต่ก็ยังได้รับความยุติธรรมจากศาลไทย จึงเป็นที่แน่นอนชัดเจนว่า ชาวบ้านแม่เฒ่าที่ทุกฝ่ายเชื่อว่าเป็นคนไทยดั้งเดิม ย่อมจะได้รับความยุติธรรมจากศาลปกครองเช่นกัน

แต่คงต้องยอมรับกันอย่างน้อยหนึ่งว่า กระบวนการพิจารณาคดีในบ้านเรายังเป็นไปด้วยความล่าช้ากว่าคดีจะถึงที่สุด...

จากรายงานพิเศษ

“ จาก “อุลริค” ถึง “แม่อาาย” “ความแตกต่างที่เหมือนกัน” อาจเป็น “ความเหมือนกันที่แตกต่าง” ”
ใน <http://tna.mcot.net> วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2545

เขาไม่ได้หยุดการสื่อสารของเขาเพียงเท่านั้น เพราะนั่นเป็นเพียงจุดเริ่มต้น เขายังคงนำเสนอข่าวแม่อาายอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งข่าวแม่อาายขึ้นศาลปกครองสูงสุดที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2548 เพื่อไต่สวนคดีนี้อีกครั้ง จนกระทั่งวันที่ข่าวแม่อาายได้รับคืนข้อกล่าวหาเข้าในทะเบียนราษฎรอีกครั้ง เมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2548

แนวทางการเชื่อมเครือข่าย

ก่อนที่รัฐฯ จะเดินทางไปอำเภอแม่อาายการทำงานของที่นั่นมีลักษณะเป็นเครือข่ายอยู่แล้ว โดยมีสหภาพนายควม และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สืบสวนข้อมูล และช่วยเหลือชาวบ้านในพื้นที่อยู่แล้ว รวมถึงรศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร แนะนำให้มาติดต่อกับสหภาพนายควม ทำให้เขาสามารถเชื่อมต่อกับเครือข่ายได้โดยง่าย และชาวบ้านแม่อาายก็มีการรวมตัวกันอยู่แล้วโดยมีแกนนำ เมื่อไปถึงชาวบ้านก็พร้อมให้ข้อมูล โดยไม่ต้องเสียเวลาเดินทางสรรหาแหล่งข่าว

ส่วนเครือข่ายของกลุ่มนักข่าว ส่วนใหญ่นักข่าวมีงานหลักอยู่แล้วจึงไม่ค่อยให้ความสนใจนักข่าวสายการเมืองส่วนใหญ่ก็สนใจแต่ข่าวสภา ไม่ค่อยมีใครสนใจมาศึกษาเรื่องที่ซับซ้อนอย่างนี้ แต่นักข่าวคนอื่นๆ ก็ยินดีนำเสนอหากเขาส่งข้อมูลมาให้ แต่เมื่อพูดคุยกับนักข่าวสยามขนาดไทยจริงๆ เพื่อฝากข้อมูลไปถามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เขาก็ไม่ได้ให้ความสนใจเท่าไรนัก

หลังจากเดินทางกลับจากอำเภอแม่อาาย เขาก็นำเสนอเรื่องโคกนาฏกรรมชาวท่าตอนไปทั้งหมด 4 ตอน และโดยธรรมชาติของสำนักข่าวไทยเป็นสำนักข่าวแห่งชาติซึ่งทุกๆ สำนักข่าวสามารถดึงข้อมูลไปใช้ได้ ก็มีสื่อมวลชนบางกลุ่มให้ความสนใจ ทั้งหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ หนังสือพิมพ์เนชั่น หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ก็นำข่าวจากเว็บไซต์ไปลงเพราะหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้ให้ความสนใจเรื่องสิทธิมนุษยชนอยู่แล้ว และตัวเขาเองเห็นว่าข่าวนี้เป็นข่าวใหญ่หากนำเสนอได้เฉพาะในเว็บไซต์จะไม่สามารถสร้างกระแสให้สังคมได้ จึงต้องหาพันธมิตร เขาก็ติดต่อกับเพื่อนที่

ทำงานที่หนังสือพิมพ์มติชน ขอให้เขาเปิดหน้าหนังสือพิมพ์เอาไว้ให้ เมื่อธีรยุทธทราบความ เคลื่อนไหวอะไร ก็จะส่งข่าวให้กับทางมติชนนำลงหน้าข่าวการเมือง ซึ่งปกติเขาจะเขียนข่าว ประมาณ 30 บรรทัด แต่ทางมติชนก็มีการตัดทอนไปบ้านแต่ลงข่าวให้ทุกครั้งที่ส่งไป ขณะเดียวกัน เขาก็มั่นใจว่าหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ต้องนำเสนอเรื่องนี้อยู่แล้ว เพราะเขาสนใจข่าวเรื่องสิทธิ เรื่องชายแดน แต่ก็ต้องยอมรับว่า หากไม่ได้หนังสือพิมพ์มติชนนำเสนอข่าวให้ก็คงไม่สามารถสร้าง กระแสสังคมได้มากขนาดนี้ เพราะโดยธรรมชาติของสำนักข่าวไทยเองไม่สามารถเข้าถึงคนได้ทุก กลุ่ม และเมื่ออาศัยพันธมิตรอย่างหนังสือพิมพ์มติชน ก็ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในการแก้ปัญหา การปกครองตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อตรวจสอบ มีการประชุมกันหลายครั้ง แต่สุดท้ายก็เงียบ หายไป

อุปสรรคและการต่อสู้

การทำงานภายใต้องค์กรของธีรยุทธ เขายอมรับว่าแปลกใจมากที่ไม่ถูกสั่งห้ามจากกอง บรรณาธิการสำนักข่าวไทยซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ และการนำเสนอข่าวที่สร้างภาพลบต่อกรมการ ปกครองซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐตามปกติไม่น่าจะสามารถทำได้ เมื่อวันที่เขาไปเสนอต่อ หัวหน้ากองบรรณาธิการเขารู้สึกกังวลมาก แต่ปรากฏว่าหัวหน้ากองให้ทำได้เหตุผลหนึ่งอาจเป็น เพราะปกติหัวหน้าของเขาก็เน้นข่าวชาวบ้านอยู่แล้วซึ่งนั่นถือว่าเป็นโชคดีของเขา

อุปสรรคที่เห็นได้ชัดในการทำงานประเด็นสัญชาติคือ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ย่อมนไหวมาก คนที่ไม่ชอบอย่างกลุ่มอนุรักษ์นิยม ชาตินิยม ก็มักจะพูดว่าไปช่วยพวกต่างด้าวทำไม ในหน่วยงานของ เขาก็มีเหมือนกันที่ต่อว่าเขาว่าไปช่วยคนต่างด้าวแต่เคราะห์ดีที่ว่าเขาไม่ใช่คนที่มียานาจสั่งงาน แต่ เขาก็คิดไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่าต้องยอมรับว่าไม่ว่าองค์กรไหนก็มีคนที่มีแนวคิดอย่างนี้ แต่เขาไม่ได้ สนใจมาก เมื่อมีโอกาสก็บอกว่าที่เขาทำไม่ได้ช่วยต่างด้าวแต่เป็นการช่วยคนไทย และหลังจากที่ เขาได้นำเสนอเรื่องของแม่ยายออกไปทั้งหมด 4 ตอน ทางเว็บไซต์ของสำนักข่าวไทย (เมื่อก่อนช่อง 9 กับสำนักข่าวไทยทำงานแยกกัน ระหว่างฝ่ายข่าวโทรทัศน์และวิทยุ ตัวเขาสังกัดกับฝ่ายวิทยุ) เขาบอกว่าไม่นึกไม่ฝันเลยว่า ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 ในสมัยนั้นเมื่อได้อ่านบทความ ของเขาผ่านทางเว็บไซต์สำนักข่าวไทยจึงเรียกตัวและให้นำกล้องโทรทัศน์ขึ้นไปถ่ายทำสื่อบทที่ อำเภอมะออย

เมื่อหน่วยงานให้การสนับสนุนเขาจึงตัดสินใจนำเสนอข่าวอย่างต่อเนื่อง ถือว่ามีควม ราบรื่นในกองงานของเขา แต่แล้วก็เกิดอุปสรรคขึ้นจากหน่วยงานรัฐ โดยทางอำเภอมะออย

จังหวัดเชียงใหม่ส่งจดหมายตราครุฑของจังหวัดมาที่ผู้อำนวยการใหญ่ของอ.ส.ม.ท. โดยมีเนื้อความที่แสดงถึงการต่อว่าการทำงานของรัฐที่ว่านำเสนอข่าวด้านเดียวคือเรื่องชาวบ้าน และชี้แจงว่าชาวแม่เมาะ 1,243 คน เป็นพม่า แต่ทางผู้อำนวยการใหญ่ของอ.ส.ม.ท.ให้เขาเขียนจดหมายชี้แจงตอบโต้กลับไปที่ทางอ.ส.ม.ท.เห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่และสำคัญมาก ทำให้เขานำเสนอข่าวต่อไปโดยไม่สนใจเสียงคัดค้านจากอำเภอแม่เมาะ

กฎหมายก็เป็นข้อจำกัดหนึ่งของการทำข่าวเรื่องนี้ เพราะต้องอาศัยความรู้ทางกฎหมายว่าทำไมนายอำเภอมีอำนาจให้สัญชาติ การเพิ่มชื่อลงในทะเบียนราษฎรต้องเป็นอำนาจของนายอำเภอเพราะพ่อแม่เป็นไทยอยู่แล้ว หรือทำไมต้องถอนสัญชาติแล้วไปให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้อนุมัติสัญชาติเพราะกลุ่มนี้เป็นคนต่างด้าว เป็นอำนาจของมหาดไทย ต้องไปศึกษาว่าแต่ละกรณีต่างกันตรงไหน ทั้งๆ ที่เป็นคนไทยเหมือนกัน แต่ความจริงมีความแตกต่างกันคือ สิทธิระยะยาว ถ้าเป็นคนไทยโดยสายโลหิต สมมุติว่าคนๆ นั้นค้ายาเสพติดก็ไม่มีสิทธิมาถอนสัญชาติ เพราะเป็นไทยโดยสายโลหิตแต่หากแปลงสัญชาติหรือขอสัญชาติสามารถสั่งถอนได้ ซึ่งเขาเองก็ถูกท้วงติงเรื่องการใช้ภาษากฎหมาย เช่นคำว่า “ถอนสัญชาติ” ภาษากฎหมายจะใช้การถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนราษฎร แต่ด้วยข้อจำกัด การพาดหัวข่าวคงไม่เหมาะที่จะพาดว่าถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนราษฎร ซึ่งหมายถึงการถอนสัญชาติ เป็นปัญหาในการใช้ศัพท์เฉพาะทางกฎหมาย

แนวทางการปรับทัศนคติที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

ธีรยุทธมองว่า ทัศนคติของนักข่าวเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นสิ่งแรกที่ต้องคำนึงในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นนักข่าว หลายเรื่องเขาเห็นว่า สิ่งที่เขาเสนอไปยังไม่ถูกต้อง เขาเห็นว่าคงยังไม่มีควมจำเป็นในการปรับทัศนคติของคนในสังคม คงต้องปรับทัศนคติของคนทำข่าวเสียก่อน มีหลายคนที่มีทัศนคติว่าเป็นเรื่องเพียงด้านหนึ่ง ถ้าคนมีทัศนคติแคบๆ เพียงด้านเดียว ก็จะส่งผลกระทบต่อสังคมมาก เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องดูว่าเขามีทัศนคติต่อสังคมอย่างไรในการนำเสนอข่าว บางคนไปทำข่าวการชุมนุม เมื่อรู้สึกตัวเองเดือดร้อนจากการรกดขี่ ก็มองว่าผู้ชุมนุมเป็นคนไม่ดี ทำให้เดือดร้อน ต้องไม่เหมารวมไปว่าคนทั้งหมดนี้เป็นชุมนุมที่ถูกจัดตั้งมา แต่ต้องมองว่ามีบางคนเดือดร้อนจริงๆ จึงต้องมาชุมนุมเพื่อเรียกร้องสิทธิให้ตนเอง นักข่าวจึงต้องเน้นเรื่องจิตสำนึก และทัศนคติต่อส่วนรวมก่อนเป็นเบื้องต้น

อย่างเช่นกรณีแรงงานข้ามชาติชาวพม่าที่มหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร ที่ลักลอบเข้ามาต้องคิดว่าจะทำอะไรไม่ให้เกิดผลกระทบชาวพม่าเหล่านั้น นำเสนอไปแล้วไม่ใช่ว่าตำรวจแห่ไปกวาดล้างชาวพม่า บางคนข้ามน้ำข้ามทะเลมาเสียเงินไม่รู้เท่าไรเพื่อจะหาเงินกลับไปเลี้ยงพ่อแม่ของเขาที่อยู่ในประเทศพม่า เขาพร้อมที่จะทำงานหามรุ่งหามค่ำโดยที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยอะไรเลย ขอแค่เงิน ดังนั้นการนำเสนอควรให้เรื่องความมั่นคงกับสิทธิมนุษยชนเดินไปด้วยกันได้ ต้องดูว่ามีมุมไหนที่ต้องคิด หากนำเสนอแต่เรื่องความมั่นคงแต่คนเขาเดือดร้อนก็ไม่ได้ หากหวังแต่เรื่องสิทธิมนุษยชนแต่ประเทศคนต่างด้าวเต็มบ้านเต็มเมืองก็ไม่ไหวเหมือนกัน เขายอมรับว่าเรื่องสัญชาตินั้นค่อนข้างนำเสนอยากเพราะต้องมองให้ครบถ้วนรอบด้าน เรื่องมิติของคนแต่ก็ต้องนำเสนอกรณีบุคคลไร้สัญชาติก็เช่นกันต้องเลือกนำเสนอให้ไม่ส่งผลกระทบ และสร้างทัศนคติที่ดีด้วย

บทเรียนและหนทางข้างหน้า

จากประสบการณ์การทำงานเรื่องแม่อายุมาตลอด 3 ปี ธีรยุทธสะท้อนว่าการทำงานของนักข่าวเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้นขึ้นอยู่กับนโยบายของหน่วยงานเป็นหลัก อย่างกรณีหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ นโยบายของเขาให้ความสำคัญเรื่องสิทธิมนุษยชน ในขณะที่หนังสือพิมพ์หัวสีอย่างหนังสือพิมพ์ข่าวสด ก็จะเน้นเรื่องสิ่งแวดล้อม ขึ้นอยู่กับนโยบายขององค์กรสื่ออื่นๆ หรือแม้กระทั่งฝ่ายวิชาการเอง การปลูกฝังให้นิสิตนักศึกษาเรื่องทัศนคติและจิตสำนึกก็สำคัญ เพราะหน้าที่ของนักข่าวมีทั้งให้คุณและให้โทษ นักข่าวมีพลังในการขับเคลื่อนสูงหากเทียบกับอาชีพอื่นๆ นักข่าวมีสิทธิที่จะนำพลังนี้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อคนอื่นๆ อีกมากมาย

ธีรยุทธ กล่าวว่า การนำเสนอเรื่องแม่อายุออกไปสู่สังคมทำให้เกิดความกังวลใจ เพราะมีหลายพื้นที่ทำงานข้างล่างในการพิสูจน์สัญชาติ เนื่องจากกลัวเกิดข้อผิดพลาด กลัวถูกร้องเรียน แต่ต้องยอมรับว่าในทางกลับกันการเรียกร้องสัญชาติที่แม่อายุเป็นกรณีที่ทำให้หลายพื้นที่ตื่นตัวและออกมาต่อสู้เรียกร้องสิทธิของเขาเมื่อเทียบกับสมัยก่อนถ้าย้อนกลับไปจะสังเกตได้ว่าไม่ค่อยเห็นข่าวเรื่องสัญชาติ และผลพวงอีกประการหนึ่งของการนำเสนอแม่อายุคือ ทำให้นักข่าวและคนทำงานช่วยเหลือชาวบ้านมีกำลังใจมากขึ้น เมื่อเห็นว่าเรื่องนี้มีการแสวงหาของสังคมตอบรับ ทำให้รู้สึกว่าคุณภาพเขาไม่ได้ทำงานอยู่คนเดียว ยังมีหลายๆ คนเข้ามาช่วยเหลือ อีกด้านหนึ่งก็ทำให้ข้าราชการกลัวและไม่กล้าดำเนินงานให้สัญชาติเพราะว่านโยบายไม่ค่อยชัด ทุกวันนี้สื่อมวลชนก็พยายามกระตุ้นทางฝ่ายนโยบายว่าต้องแก้ปัญหาเรื่องนี้ ทางภาครัฐก็สั่งให้ดำเนินงานตามนโยบาย แต่ทางฝ่ายข้าราชการปฏิบัติก็ไม่รู้ว่าตนสามารถช่วยได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งหากข้าราชการกล้าดำเนินการตามนโยบายที่มีอยู่ปัญหาจะถูกแก้ไข เรื่องสัญชาติเป็นปัญหาที่สั่งสมมานาน ไม่ทราบว่ามี

ข้อจำกัดใด บุคคลที่ยังไม่ได้รับสัญชาติแต่เข้าหลักเกณฑ์ก็พิสูจน์ให้สัญชาติไป ในขณะที่บุคคลที่ไม่เข้าในหลักเกณฑ์ก็ให้สิทธิที่เพียงพอที่เราจะสามารถอยู่ได้ การแก้ไขคงต้องแก้ไขที่ระบบราชการโดยตรง สื่อมวลชนถือว่าเป็นเรื่องรอง หากข้าราชการดำเนินงานอย่างเต็มที่ และมีทัศนคติที่ดี หากมีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนให้กับข้าราชการในระดับปฏิบัติข้าราชการก็สามารถทำงานแก้ไขปัญหาสัญชาติได้อย่างไม่ต้องเกรงกลัว

ธีรยุทธ ทั้งทำนายว่า การรวมตัวของสื่อมวลชนก็เป็นเรื่องสำคัญ อย่างเช่นในประเทศฟิลิปปินส์ มีการรวมกลุ่มกันต่อต้านการคอร์รัปชันของประธานาธิบดีเอสตราด้าในสมัยนั้นนอกจากตำแหน่งไปได้ ประเทศไทยเองก็มีการคิดเกี่ยวกับองค์กรทำข่าว ที่จะรวมกันเป็นเฉพาะกิจ นำเสนอข่าวแต่ละประเด็นแล้วช่วยกันกระจายข่าว หากเป็นประเด็นข่าวที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพล แล้วผู้คนเดียวก็จะถูกคุกคามได้ง่าย แต่หากช่วยกันนำเสนอ ก็ไม่สามารถคุกคามแทรกแซงได้ นั่นเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การสื่อสารมีพลังมากขึ้นหากร่วมมือกัน

สื่อเว็บไซต์ ได้แก่

ณัฐพงษ์ สิงห์เถื่อน เว็บมาสเตอร์ www.tobethai.org

หากพูดถึงเว็บไซต์บ้านนอกดอตคอมแล้วคงมีคนรู้จักแค่เพียงบก.ลายจุด หรือสมบัติ บุญงามอนงค์ แต่ภายใต้เว็บไซต์บ้านนอกดอตคอมมีส่วนงานที่รับผิดชอบเรื่องบุคคลไร้สัญชาติโดยตรง คือ เว็บไซต์ To be Thai แต่ชื่อของ **โจ้ กระจงเงา** หรือ **ณัฐพล สิงห์เถื่อน** หนึ่งในกรรมการของมูลนิธิกระจงเงา รวมถึงหน้าที่รับผิดชอบคือ ผู้ดูแลเว็บไซต์และผู้ประสานงานของโครงการเด็กดอยสัญชาติไทย หรือโครงการ To be Thai ยังไม่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปเท่าไรนัก คงมีเพียงกลุ่มคนที่ทำงานด้านสัญชาติที่รู้จักและคุ้นเคยกับเขา

ภูมิหลังที่ส่งเสริมให้เดินบนเส้นทางของนักสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

ย้อนกลับไปเมื่อประมาณ 7 ปีที่แล้ว ณัฐพลได้เข้าทำงานในมูลนิธิกระจงเงา และได้ย้ายจากกรุงเทพฯ มาที่ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพื่อทำงานชุมชนในพื้นที่ ในระยะแรกของการทำงานตั้งมูลนิธิกระจงเงา ยังไม่มีการแบ่งสายการทำงานเหมือนปัจจุบัน ที่มีทั้งโครงการครูบ้านนอก โครงการกองทุนเด็กดอย โครงการ ICT เพื่อการพัฒนา โครงการบ้านนอกทีวี เป็นต้น แต่ทุกคนในมูลนิธิกระจงเงาจะทำงานทุกเรื่องที่มีในชุมชน โดยทางมูลนิธิกระจงเงาได้เลือกลงไปทำงานในพื้นที่ในชุมชนบ้านหลิผา ซึ่งชาวบ้านเป็นชนเผ่าอาข่า ทั้งนี้จุดมุ่งหมายแรกเริ่มก็เพื่อเข้า

ไปช่วยแก้ไขปัญหาหาสาเหตุที่รุนแรงมากช่วงปี 2541 แต่เมื่อได้ลงไปในพื้นที่แล้วกลับพบว่ายังมีปัญหาที่รุนแรงมากกว่าสาเหตุที่นั่นคือ ปัญหาเรื่องสัญชาติ เพราะสัญชาติเกี่ยวข้องกับสิทธิต่างๆ ที่ชาวบ้านจะได้รับ ซึ่งที่บ้านหลี่ผามีชาวบ้านที่ไร้สัญชาติมากถึงประมาณ 300 คน โดยทางมูลนิธิฯ ได้รับทราบปัญหาเรื่องสัญชาตินี้ด้วยความบังเอิญเมื่อสังเกตเห็นว่า เด็กๆ ในหมู่บ้านนี้ไม่ไปโรงเรียน เด็กเหล่านี้ไปรักษาโรคที่โรงพยาบาลไม่ได้ เมื่อถามสารทุกข์สุกดิบกันว่า ทำไมหมู่บ้านนี้ไม่มีใครไปทำงานกรุงเทพฯ ทำไมลูกๆ ไม่ได้เรียนหนังสือสูงๆ ชาวบ้านจึงเริ่มเปิดใจว่า พวกเขามีปัญหาเรื่องสัญชาติ และยังทำให้เขาเชื่อว่าการไร้สัญชาติส่งผลให้ชาวบ้านไม่ได้รับในสิ่งที่ควรจะได้รับ

หลังจากลงพื้นที่ และรับทราบปัญหาสัญชาติที่บ้านหลี่ผาแล้ว ภาครัฐพลได้พยายามหากฎหมายมาอ่านว่าทำไมจึงเกิดปัญหาเรื่องสัญชาติขึ้นได้ ซึ่งในเวลานั้นตัวเขาเองยังไม่ทราบเลยด้วยซ้ำว่าสัญชาติคืออะไร เขาทราบเพียงว่าชาวบ้านน่าจะมีสัญชาติไทยเหมือนกับคนอื่นๆ ในสังคม และเข้าใจว่าชาวเขาไม่ต่างอะไรจากคนไทยในสังคมเพียงแค่มีวัฒนธรรมของตนเองที่ต่างออกไป แต่นั่นก็ไม่น่าจะทำให้คนกลุ่มนี้มีปัญหาเรื่องสัญชาติ และเพื่อเป็นการทำความเข้าใจเรื่องสัญชาติให้ได้อย่างถ่องแท้ เขาจึงเริ่มศึกษาและนำปัญหาไปพูดคุยแลกเปลี่ยนในเวทีต่างๆ และช่วงเวลานั้นเองก็ทำให้เขาได้รู้จักกับรศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร อาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งให้ความช่วยเหลือเรื่องสัญชาติ ในงานที่กรมการปกครอง เชิญมูลนิธิของเขาไปร่วมงานด้วย

หลังจากเริ่มศึกษาเรื่องสัญชาติเขาจึงเขียนโครงการเพื่อแก้ปัญหาสัญชาติขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การช่วยเหลือเด็กยากไร้ (แตรเดซอม) ประเทศเยอรมัน ซึ่งเป็นโครงการเงินทุนระหว่างประเทศที่ให้ทุนเพื่อทำการแก้ปัญหาเรื่องสถานะบุคคล เมื่อโครงการดำเนินไประยะหนึ่ง คนในชุมชนก็เริ่มรู้จักว่ามูลนิธิเคลื่อนไหวเรื่องนี้อยู่ ส่วนภาครัฐพลเองก็เริ่มรู้ว่าจะทำอย่างไร รู้ว่าต้องเข้าไปพูดคุยกับนายอำเภอ รู้ว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร และทำยสมุดมูลนิธิก็กลายมาเป็นประธานของชุมชนให้คำแนะนำชาวบ้านในการคลี่คลายปัญหา และจากที่เขาต้องลงไปหาชาวบ้านก็เริ่มมีชาวบ้านติดต่อและเข้ามาหาถึงที่มูลนิธิเอง จากปากต่อปาก เรื่องราวของมูลนิธิกระจกเงาก็เริ่มกระจายจนเป็นที่รู้จัก เขาพูดอย่างภูมิใจหลังจากที่ประสบความสำเร็จว่า “ช่วงนั้นคนรู้จักมูลนิธิกระจกเงามากขึ้น ชาวบ้านจะเล่าต่อกันว่าไปปรึกษากระจกเงาสีเขาช่วยได้ จริงๆ ถ้าพูดอย่างไม่ทะนงเลยนะ ในเชิงรายได้ไม่มีใครเคลื่อนไหวเรื่องสัญชาติแล้วชัดเจนจริงๆ เท่าเรา”

อุดมการณ์ของการสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

เขาเชื่อว่า “เด็ก...ผู้ตกอยู่ในชะตากรรมของการปฏิบัติอันเกิดจากทัศนคติที่เป็นลบจากความคิดความเชื่อที่มองว่าเขาเหล่านี้เป็นบุคคลนอกประเทศไม่ใช่คนในวัฒนธรรมเดียวกับคนไทย การที่มีคนเหล่านี้เกิดขึ้นในสังคมไทยจำนวนมาก ย่อมก่อให้เกิดปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายของรัฐ และปัญหาเรื่องสาธารณสุข ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นมุมมองที่มาจากมุมมองชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ในฐานะของคนนอกทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม และแทบไม่น่าเชื่อเลยว่า เด็กชาวเขาที่เกิดในประเทศไทยจำนวนมาก ถูกกฎหมาย (พ.ร.บ.สัญชาติ มาตรา 7 ทวิ) ระบุว่าเป็นผู้หลบหนีเข้าเมือง หากปรากฏข้อเท็จจริงว่า เด็กคนนั้นเกิดจากพ่อแม่ที่เข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย นั้นหมายความว่า เมื่อเขาลืมตามาดูโลกเมื่อใดเขาจะตกอยู่ในฐานะคนผิดกฎหมายในทันที ซึ่งการสูญเสียสิทธิความเป็นพลเมืองหรือมิได้รับสิทธิพื้นฐานความเป็นพลเมืองของรัฐย่อมเป็นปัจจัยและเป็นสิ่งแวดล้อมทางลบต่อการดำรงอยู่และการเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดีต่อสังคม เมื่อเขาเกิดในแผ่นดินไทยแต่ยังต้องตกอยู่ในฐานะคนที่กระทำผิดกฎหมายเพราะเป็นผู้หลบหนีเข้าเมืองและเติบโตใช้ชีวิตในแผ่นดินเกิดในฐานะผู้ที่มีความผิด ย่อมเป็นภัยต่อเด็ก เพราะอาจถูกจับส่งออกนอกประเทศ ซึ่งเป็นประเทศที่เด็กเองไม่เคยอยู่ไม่เคยรู้จักมาก่อนชีวิตที่ยากลำบากและจนตรอกของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยที่ยังไม่ได้รับสิทธิความเป็นพลเมืองของรัฐและแม้กระทั่งสิทธิพื้นฐานที่จะมีชีวิตอยู่ได้อย่างถูกต้องและปลอดภัยบนผืนแผ่นดินไทย ซึ่งเป็นความยากจนด้านสิทธิ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการก่อให้เกิดปัญหาอื่นที่ซับซ้อนติดตามมา และนี่เป็นภาวะที่ทำให้ขาดความมั่นคงต่อชาติ รวมทั้งการเคลื่อนไหวเพื่อช่วยเหลือในพื้นที่อย่างเดี๋ยวกไม่เพียงพอ ต้องทำให้คนในสังคมเข้าใจว่าพวกเขาไม่ได้เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ”

เป้าหมายและวิธีการสื่อสาร

ก่อนจะกลายเป็นโครงการเด็กดอยสัญชาติไทย(To be Thai) มูลนิธิกระจกเงามีการทำงานในลักษณะของการลงไปปฏิบัติงานจริงในพื้นที่โดยให้ความช่วยเหลือกับชาวบ้าน ด้วยการใช้กฎหมายในการแก้ไขปัญหาไร้สัญชาติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดแข็งของมูลนิธิฯ ในช่วงแรกเป้าหมายหลักของทางมูลนิธิฯ คือ การสำรวจข้อมูลบุคคลในพื้นที่ว่ามีกี่กลุ่ม และแต่ละกลุ่มต้องให้ความช่วยเหลืออย่างไร หลังจากนั้นจึงให้ความช่วยเหลือเป็นรายครอบครัว โดยยื่นคำร้องให้กับอำเภอ จากนั้นช่วยอำเภอหรือคั่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติ

และจากการสำรวจทางมูลนิธิฯจึงได้ทราบว่าบุคคลในพื้นที่มีทั้งหมดด้วยกัน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มดั้งเดิมมีญาติพี่น้องอยู่ในไทย บรรพบุรุษอยู่ในไทย โดยกลุ่มนี้ทางมูลนิธิฯจะให้ความช่วยเหลือโดยเป็นตัวแทนติดต่อประสานงานกับทางอำเภอในเรื่องการทำคำร้อง, กลุ่มนอกประเทศแล้ว

อพยพมาไทย ซึ่งการให้ความช่วยเหลือคนกลุ่มนี้เป็นหน้าที่ของรัฐมนตรีมหาดไทยในการให้สถานภาพต่างด้าวหรือสัญชาติ และสุดท้ายคือกลุ่มที่เข้ามาใหม่ล่าสุด สสำรวจในปี 2542 โดยคนกลุ่มนี้เป็นผู้ถือบัตรเขียวขอบแดง ตามโครงการมियाซาว่าซึ่งไม่มีนโยบายให้สำรวจและยื่นคำร้อง และสามารถทำบัตรแรงงานต่างด้าวได้เท่านั้น

หลังจากนั้นมูลนิธิฯ จึงได้พัฒนาไปสู่การสื่อสารด้วยการใช้เว็บไซต์คือ www.tobethai.org เนื่องจากมองว่าเรื่องเกี่ยวกับนโยบายสัญชาติ ไม่ควรเคลื่อนไหวในพื้นที่อย่างเดียวก่อน แต่ต้องให้คนในสังคมเข้าใจคนที่ถูกระทำอย่างกรณีชาวเขา แต่คนในสังคมส่วนใหญ่มองเรื่องสัญชาติเป็นเรื่องของความมั่นคง มองว่าชาวเขาเป็นพวกชายยาเสพติด ที่ไม่ได้สัญชาติเพราะค้ายาเสพติด โดยณัฐพลสะท้อนถึงเจตนารมณ์ในการสื่อสารเพื่อบุคคลไร้สัญชาติว่า “ใจจริงตั้งใจจะใช้ To be Thai เพื่อสื่อสารเรื่องราวในกรณีของเด็กไร้สัญชาติว่า เรามีปัญหาเพราะอะไร เราดำเนินการแล้วไม่ได้จริงๆ จุดบอดของการดำเนินเรื่องอยู่ที่ไหน มองว่า To be Thai สามารถเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างผู้ที่ได้รับผลกระทบก็คือคนไร้สัญชาติกับสังคมได้ จุดต่อไปอยากใช้ในเรื่องระดมทุนมาช่วยเรื่องการตรวจเลือดเพื่อหา DNA รวมถึงรวบรวมรายชื่ออีเมลให้ครบ 5 หมื่นชื่อ เพื่อยกเลิกกฎหมายสัญชาติมาตรา 7 ทวิ”

เขาสะท้อนต่อว่า “พยายามจะสื่อสารเรื่องของบุคคลไร้สัญชาติในลักษณะของบทความ โดยเลือกเด็กเป็นกรณีศึกษาให้คนในสังคมเข้าใจ บทความที่เสนอไปเป็นมุขตลกๆ ของเด็ก แล้วสื่อสารออกไปว่าพวกเขามีปัญหาอะไร ส่วนสาเหตุที่เลือกเด็กเป็นกรณีศึกษา เพราะเห็นว่าเด็กนั้นอ่อนโยน และนุ่มนวลกว่า เราต้องการสร้างความเข้าใจเรื่องชาวเขา ซึ่งนำไปสู่การปรับทัศนคติ แต่ได้ผลน้อย จึงต้องทำควบคู่ไปกับการเคลื่อนไหวภาคสาธารณะ โดยจะเคลื่อนไหวในงานวันเด็ก ซึ่งคิดว่าเป็นการช่วยให้เด็กได้สัญชาติในทางอ้อม และสะท้อนปัญหาในทางตรงว่าไม่ว่าจะมีงานวันเด็กไร้สัญชาติอีกกี่ปีก็ตาม ก็ยังคงมีปัญหาเด็กไร้สัญชาติอยู่ เป็นการกระตุ้นเตือนและสะท้อนกลับไปที่ภาครัฐว่าการแก้ปัญหาไม่ได้คืบหน้าไปจากเดิมเลย รัฐประกาศจะแก้ปัญหาการไร้สัญชาติทั้งระบบ ถึงแม้ว่ารัฐจะออกยุทธศาสตร์ต่างๆ มาแล้วก็ตาม แต่ปัญหายังคงมีอยู่”

บทความของ To be Thai ส่วนใหญ่ได้ข้อมูลมาจากการลงพื้นที่ เมื่อพบเห็นกรณีที่น่าสนใจก็จะนำมาเสนอผ่านเว็บไซต์ มีบางกรณีที่ชาวบ้านมาปรึกษาแล้วเห็นว่าเป็นกรณีที่น่าสนใจก็จะนำมาเสนอผ่านเว็บไซต์ อย่างเช่นกรณีที่มีเด็กพิการไร้สัญชาติเข้ามาติดต่อ ทางมูลนิธิฯ คิดว่าประเด็นนี้สามารถนำเสนอผ่านเว็บไซต์ได้ เขากล่าวต่อว่าประเด็นที่จะใช้ในการสื่อสารมีมาก ถ้าต้องเขียนจริงๆ สามารถเขียนได้ทุกวันแต่ประเด็นจะคล้ายๆ กัน

ส่วนการสื่อสารนั้นทำได้หลายแบบทั้งข่าว บทความ สกู๊ป แต่ก่อนอื่นคงต้องสร้างความรู้ให้บุคคลไร้สัญชาติ เพราะมีปัญหายุ่งยากทุกวัน ว่าชาวบ้านไม่รู้จักตัวเอง ดังนั้นสิ่งที่ทางมูลนิธิต้องทำเป็นอย่างแรกเลยก็คือการให้ชาวบ้านได้รู้จักตัวเองซึ่งนี่เป็นวิธีการหนึ่งที่อาจารย์พันธุ์ทิพย์ใช้ในทุกเวทีที่ชาวบ้านร้องขอ ซึ่งณัฐพลเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ดี คือให้ชาวบ้านได้รู้จักตัวเองก่อน ให้รู้ว่าตัวเองเกิดที่ไหน ทำไมไม่เป็นกลายเป็นบุคคลไร้สัญชาติ เรียกว่าเป็นการให้ชาวบ้านเรียนรู้เรื่องสัญชาติกับปัญหาของตัวเอง เพราะการไม่รู้จักตัวเองเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น โดยชาวบ้านส่วนใหญ่จะรู้แต่ปัญหาว่าเขาไม่ได้รับสัญชาติเพราะอะไร ไม่ได้เพราะนายอำเภอไม่ดำเนินการตามขั้นตอนให้ ชาวบ้านไม่รู้ว่าตนเองดำเนินการผิดประเภท ตนเองเป็นบุคคลในกลุ่มที่ญาติพี่น้องอยู่ในประเทศไทย แต่ไม่ทราบจึงดำเนินการแบบผู้อพยพเข้ามา ซึ่งไม่ใช่อำนาจหน้าที่ของนายอำเภอแต่เป็นของรัฐมนตรี เป็นต้น ซึ่งเขาย้ำความคิดเดิมว่า ต้องทำการสื่อสารผ่านเว็บไซต์ ควบคู่กับการเคลื่อนไหวให้ชาวบ้านรู้จักตัวเอง โดยถูกสะท้อนผ่านบทความว่า

“...ด้วยความเข้าใจว่าหากเกิดในประเทศไทยย่อมมีสัญชาติไทย ความหมายนี้คงมีประชาชนไม่น้อยเลยเข้าใจว่าเป็นอย่างนั้น แต่จะมีสักกี่คนที่รู้ว่า คนที่เกิดในไทยนั้นหากไม่มีบิดาหรือมารดาเป็นไทยแล้วเขาผู้นั้นจะไม่มีสัญชาติไทย พระราชบัญญัติสัญชาติของไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เขียนไว้ชัดเจนในเรื่องนี้ คำว่าคนไทยคงเป็นคำที่ดูแล้วยิ่งใหญ่อย่างมากสำหรับคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย มันคงหมายถึงความเป็นไทยโดยจิตใต้สำนึก รวมไปถึงวิถีชีวิตการดำรงชีวิตอยู่...

...คำนิยามของรัฐที่นิยามขึ้นไว้ใช้ในเวทีวิชาการและกลุ่มคนทำงานด้านสถานะบุคคลกลุ่มคนกลุ่มนี้คือใคร ทำไมเขาไม่มีสิทธิที่จะอยู่อาศัยในประเทศไทย เป็นคำถามอยู่ในใจของพวกเขาเสมอว่า เมื่อไม่ได้อยู่ในประเทศไทยแล้วจะไปอยู่ที่ไหน ลูกจะเป็นเช่นไร ข้าวของที่หามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงจะเอาไปอย่างไร ผังนั้นเขาจะให้เราข้ามไปไหม ลูกจะเรียนที่ไหนและอีกร้อยแปดคำถามที่ยังไม่สามารถหาคำตอบได้ในตอนนี้เพราะทุกอย่างไม่แน่นอน ว่ากันว่าครั้งอดีตดินแดนไทย-พม่า ตามตะเข็บแนวชายแดนไม่มีเขตแดนที่ชัดเจน ชาวบ้านทั้งสองฝั่งทั้งไทย-พม่า เดินทางไปมาหาสู่กันและกัน บ้างไม่รู้เลยว่าเขตดินแดนไหน เป็นของใคร บางคนเดินไปทำนาในฝั่งที่เป็นดินแดนพม่าในปัจจุบันจากรูปเห็นฝั่งระหว่างน้ำแล้ว แบ่งระหว่างดินแดนไทยและพม่า บางพื้นที่รัฐบาลยังไม่มีความแน่ชัดในเรื่องดินแดนของกันและกัน...”

จากบทความ “มากกว่าคำว่า “สัญชาติไทย” จาก www.tobethai.org

หากพูดถึงความเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการบอกเล่าของชาวบ้านและจากกระบวนการที่ให้ชาวบ้านเรียนรู้ตนเอง เขายืนยันว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นเชื่อถือได้ เพราะหากเป็นพื้นที่ที่เขารู้จักความน่าเชื่อถือของข้อมูลจะมีสูง หรือบางครั้งเขาก็จะขอข้อมูลเพิ่มเติมจากประชาสงเคราะห์จังหวัด แต่หากผิดพลาดจากการที่ชาวบ้านให้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ก็จะส่งผลกระทบต่อตัวชาวบ้าน

เอง เพราะ การใช้ช่องทางในการขอสัญชาติผิดประเภทจะยิ่งทำให้ได้รับสัญชาติล่าช้า ทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

การคัดเลือกบทความลงเว็บไซต์นั้นรัฐพลเล่าว่าส่วนมากเลือกเขียนบทความจากข้อมูลที่ได้ในพื้นที่ที่ตนเองทำงานอยู่ เพราะสิ่งที่จะต้องรู้คือ ข้อมูลที่เป็นภูมิหลัง และจุดเด่นของชาวบ้านที่จะทำให้งานน่าสนใจ ส่วนใหญ่การนำเสนอจะมีตัวเขาเองและทีมงาน To be Thai ที่จะนำเสนอเหมือนเป็นกองบรรณาธิการก็ว่าได้ ส่วนการตัดสินใจว่าจะนำเสนอเรื่องไหนนั้นจะมีการพูดคุยกันในทีม โดยการทำงานจะมีการคุยกันก่อนว่าเรื่องไหนน่าสนใจ ซึ่งเรื่องที่ยื่นไม่ได้เกิดจากการตามเขียนทุกๆ เรื่องที่พบ แต่มีการพูดคุยก่อนว่าแต่ละเรื่องมีจุดเด่นอย่างไรในการนำเสนอ แล้วจึงไปเขียนบทความชิ้นนั้นมา อย่างเช่นกรณี จูรี ที่พ่อเพิ่งเสียชีวิตไป โดยเมื่อก่อนพ่อของจูรีเป็นคนเดินเรื่องขอสัญชาติมาโดยตลอด และจูรีต้องมาต่อสู้เพื่อครอบครัวและน้องๆ เพราะพ่อซึ่งเป็นเสาหลักเสียชีวิตไปแล้ว ดังนั้นการที่เด็กคนหนึ่งต้องลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อพ่อนั้นคือจุดเด่นที่เขาเลือกนำมาเสนอ โดยสะท้อนผ่านบทความว่า

“...พ่อเป็นกำลังสำคัญของครอบครัวหนู พ่อเป็นคนที่ไม่เคยย่อท้อต่อปัญหาใด พ่อพยายามทำทุกอย่างเพื่อครอบครัว และเพื่ออนาคตของหนูและน้องๆ ถึงจะยากจนแต่พ่อก็ทำให้ลูกทุกคนได้เรียนหนังสือ แต่มีอยู่สิ่งหนึ่งที่พ่อทำไม่สำเร็จ ถึงแม้ว่าพ่อจะพยายามเต็มที่ ดิ้นรนเต็มที่เท่าที่พ่อจะทำได้ ก็คือการต่อสู้เรื่องสัญชาติไทย...”

...เพราะถ้าไม่มีสัญชาติก็อยู่ในประเทศไทยไม่ได้ ไม่มีความมั่นคงในชีวิตครอบครัวหนูเลย เพราะฉะนั้นพ่อจึงหาทุกวิถีทางที่จะพิสูจน์ว่าพ่อเป็นคนไทยจริงๆ เพื่อที่จะได้อยู่อย่างถูกกฎหมายและมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้อื่น พูดึงเรื่องสัญชาติ เมื่อก่อนตอนที่หนูเป็นเด็กเล็กๆพ่อเคยเล่าให้ฟังว่า แต่ก่อนนั้นบ้านเกิดของพ่ออยู่ที่ ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย แต่อยู่ไกลจากตัวเมืองมาก ข้อมูลข่าวสารต่างๆเข้าไม่ถึง ในช่วงนั้นพ่อจึงไม่ได้ทำบัตรประชาชน...

...ต่อมาเมื่อพ่อมีครอบครัวก็ย้ายบ้านลงมาอยู่ข้างล่างโดยอาศัยอยู่ในสวนของเขาแล้วค่อยๆซื้อที่ดินแล้วมาสร้างบ้านของตนเอง จนปัจจุบันครอบครัวหนูย้ายมาอยู่ที่หมู่บ้านสันเจริญ ต.แม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย และที่นี้เองที่พ่อได้ทำบัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูง (บัตรเขียวขอบแดง) มีบัตรนี้มาอยู่หลายปี จึงได้ทำการยื่นคำร้องขอลงรายการสัญชาติไทยกับอำเภอ แต่นายอำเภอก็ไม่อนุมัติ ตอบกลับมาว่าพยานเอกสารไม่ครบ ต้องหาพยานบุคคลรับรองเพิ่ม พ่อก็ได้หาพยานบุคคลรับรองเอกสารเพิ่มเติมแล้วก็ยื่นกลับไปทำอำเภออีกครั้งแต่ก็ไม่ผ่านอีก ตั้งแต่วันนั้นมาอำเภอก็ไม่มีการตอบรับอะไรกลับมาอีกเลย จนวันหนึ่งเรื่องเศร้าเรื่องหนึ่งได้ผ่านเข้ามาในชีวิตครอบครัวหนู เป็นวันเศร้าโศกแบบไม่มีคำอธิบายใดๆได้เลย ไม่มีสิ่งไหนเลยที่สามารถปลอบใจหนูได้ในเวลานั้น พ่อหนูเสียชีวิต พ่อไม่อยู่กับเราแล้ว พ่อจากไปแบบที่ทุกคนไม่ทันตั้งตัว...

...พ่อจะรู้ใหม่ว่าหนูรักพ่อมาก และหนูยังต้องต่อสู้เรื่องสัญชาติแทนพ่อต่อไป หนูจะสู้เพื่อน้องและแม่ของเรา พ่อคะหนูรักพ่อมาก....ถึงแม้วันนี้ไม่มีพ่อ หนูกับแม่ก็ไม่เคยย่อท้อเลย และคิดอยู่เสมอว่าพ่อไม่ได้จากไปไหน พ่อยังคงอยู่ในใจของครอบครัวเราตลอดไป..."

จากบทความ “ การต่อสู้ที่ยังไม่สิ้นสุด ” www.tobethai.org

ในส่วนของทางเลือกว่าประเด็นไหนควรนำเสนอหรือไม่นั้น เขากล่าวว่า การนำเสนอมีทั้งผลดีและผลเสียในบางประเด็น สมมุติว่านำเสนอเรื่องคอร์ปชั่นบัตรประชาชนก็จะมีทั้งผลดีและผลเสีย โดยผลดีก็มีต่อชาวบ้านในภาพรวมซึ่งคนที่ทำผิดก็จักกลัว ถ้าเรื่องที่น่าเสนอไปเป็นเรื่องจริง แต่อีกมุมหนึ่งอาจทำให้ทางอำเภอหยุดการดำเนินการเรื่องสัญชาติ และทำให้เรื่องนี้ชะงัก เพราะต้องแก้ไขปัญหาคอร์ปชั่นก่อน แต่ในมุมมองส่วนตัวคิดว่าการนำเสนอเรื่องคอร์ปชั่นเป็นสิ่งที่ดี สื่อควรมีมิตินี้ ไม่ใช่มีแต่มิติที่ว่าชาวบ้านได้รับผลกระทบอย่างไร หน่วยงานราชการมีนโยบายอย่างไร คิดว่าต้องมี 3 มิติ ให้ครบ 1. มิติของผู้ที่ได้รับผลกระทบ เช่น ชาวบ้าน มีปัญหาอะไร ต้องแก้ไขอย่างไร เป็นการกระตุ้น ส่งผลต่อคนในระดับนโยบาย เมื่อสื่อนำเสนออีกอยู่หนึ่งไม่ได้แล้ว เพราะสังคมจับตามอง 2. มิติของคนที่มีบทบาทรับผิดชอบโดยตรง คือ กรมการปกครอง ฝ่ายความมั่นคง แถลงออกมาว่านโยบายมีอะไรบ้าง เป็นการกระตุ้นคนที่ทำงานในพื้นที่ 3. เรื่องการคอร์ปชั่น การหากินกับคน ถือว่าเป็นจุดบอดของงานสัญชาติ ไม่ว่าจะป็นองค์กรพัฒนาเอกชนหากินกับชาวบ้าน หรือชาวบ้านหากินกันเอง หากมองในภาพรวมแล้ว เขามองว่านำเสนออะไรก็ได้ ไม่ควรนำเสนอเฉพาะด้านบวกหรือด้านลบ แต่ควรนำเสนอทุกด้าน สมมุติว่าเสนอแต่ด้านลบอย่างเดียว คนก็ท้อ แต่ถ้ามีมิติคนลุกขึ้นสู้บ้างก็ดี เช่น ชาวบ้านแม่อายุลุกขึ้นสู้เรื่องสัญชาติ ทำให้คนที่ประสบปัญหาหลายอื่นๆ มีกำลังใจ

ส่วนมากแล้วประเด็นที่เขานำเสนอผ่านเว็บไซต์ไม่ใช่มิติที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราววิถีชีวิตของชาวบ้านเอง เวลามีโทรทัศน์มาถ่ายทำก็พาไปดูวิถีชีวิตของชาวบ้านว่าทำไมไร้สัญชาติ และหากชาวบ้านไม่ได้รับสัญชาติแล้วจะเกิดผลกระทบอย่างไร และเมื่อนำเสนอออกไปส่วนใหญ่แล้วเป็นผลดีต่อชาวบ้าน แต่ก็มีอยู่กรณีหนึ่งที่รายการถอดรหัสมาถ่ายทำเรื่องการคอร์ปชั่นบัตรประชาชน แน่แน่นอนว่าชาวบ้านต้องได้รับผลกระทบ แต่ต้องบอกชาวบ้านตรงๆว่า มีทั้งผลดี และผลเสียอย่างไร ผลดีก็คือ ช่วยชาวบ้านให้หลุดพ้นจากการคอร์ปชั่นได้ กลุ่มคนทำงานพยายามมานานแล้วไม่มีทางออก ผลเสียคือ อาจทำให้ทางหน่วยราชการรู้ว่าชาวบ้านคนไหนเป็นผู้ให้ข่าว และกรณีนั้นก็ส่งผลกระทบจริงๆ คือ คนในชุมชนไม่ให้การยอมรับ ประณามชาวบ้านที่ให้ข่าวว่านอกกริต ซึ่งผลกระทบที่เวลานี้ทางมูลนิธิก็คาดไม่ถึง รู้เพียงว่าผลลัพธ์คือ เมื่อเรื่องนี้ถูกนำเสนอผ่านสื่อมวลชนชาวบ้านน่าจะได้สัญชาติเลย แต่ปรากฏว่าชาวบ้านไม่ได้ โดยเขาเชื่อว่า

ส่วนน้อยที่จะได้รับสัญชาติเมื่อการครบชั้นถูกเปิดโปง แต่เขาก็สะท้อนอย่างภูมิใจว่า “ที่นี่เรา ภูมิใจอย่างหนึ่งตรงที่เราเป็นที่พึ่งของชาวบ้านได้ ทุกๆวันชาวบ้านจะเข้ามาขอความช่วยเหลือแทบ จะทั้งวัน”

แนวทางการเชื่อมเครือข่าย

เขาสะท้อนถึงการสร้างเครือข่ายว่า “โครงสร้างการทำงานของมูลนิธิเองที่ทำให้เกิด เครือข่ายโดยเฉพาะกับกลุ่มชาวบ้าน คือเริ่มจากมีการประชุมชาวบ้านทุก 3 เดือนเพื่อรับฟังปัญหา อีกส่วนที่ทำให้เกิดเครือข่ายคือชาวบ้านเข้ามาปรึกษากับมูลนิธิเอง หากพูดถึงเครือข่ายแล้ว สามารถแบ่งได้ทั้งหมด 5 กลุ่ม โดยกลุ่มแรก คือ กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะชาวบ้าน เพราะหากไม่นำชาวบ้านเข้ามาเรียนรู้และต่อสู้ด้วยตนเองเลยก็ไม่ใช่ประโยชน์ และตกอยู่ใน สถานะตั้งรับไปตลอด, กลุ่มที่ 2 คือ ภาครัฐ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญ เพราะไม่ว่าจะขับเคลื่อน ไปอย่างไรไกลที่สุดท้ายก็คือภาครัฐ, กลุ่มที่ 3 คือ นักวิชาการ ซึ่งตอนนี้มีเพียงคนเดียว คือ อาจารย์พันธุ์ทิพย์ซึ่งมีบทบาทมาก และเป็นบุคคลที่ภาครัฐให้การยอมรับ แต่ถ้าเป็นกลุ่มองค์กร พัฒนาเอกชนดำเนินการกันเอง ภาครัฐมักจะไม่ยอมรับ, กลุ่มที่ 4 คือ องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งจะ ช่วยทำงานเสริมกับนักวิชาการ เพราะอยู่ในพื้นที่ ทำงานประสานข้อมูลกับชาวบ้าน และนักวิชา การลงพื้นที่บ่อยๆไม่ได้ และกลุ่มสุดท้าย คือ สื่อสารมวลชน ดังเช่น ทีมสื่อสารสาธารณะ โดยทาง อาจารย์พันธุ์ทิพย์สนับสนุน ซึ่งนำเสนอแต่ประเด็นนี้โดยเฉพาะก็เหมือนเป็นนักข่าวในพื้นที่ และมี ช่องทางในการสื่อสาร เพราะมีเครือข่ายอยู่ในสื่อกระแสหลัก ทำให้สามารถนำเสนอได้หลายเรื่อง แต่ถ้าทำงานอยู่หน่วยงานเดียวไม่มีเครือข่าย ต่อให้ทำดีแค่ไหนแต่ถ้าไม่สามารถหาช่องทางในการ นำเสนอได้ก็ไม่ส่งผลในเชิงนโยบาย และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ทุกกลุ่มในเครือข่ายที่กล่าวมาต้อง ทำงานประสานกัน”

อุปสรรคและการต่อสู้

To be Thai เป็นที่รู้จักได้ เพราะ มูลนิธิกระจกเงาซึ่งมีเว็บไซต์บ้านนอกดอตคอม โดยมีเว็บ มาสเตอร์คือ บก.ลายจุด ซึ่งถือเป็นจุดแข็งของกระจกเงา เพราะเป็นบุคคลที่คนในสังคมส่วนหนึ่ง ให้การยอมรับ ส่วน To be Thai เป็นเพียงเว็บลิงค์จากเว็บไซต์บ้านนอกดอตคอม ที่คนรู้จักเว็บไซต์ ได้ก็เพราะว่าบก.ลายจุด ส่งสารออกไปทางอีเมลให้กับเครือข่ายของเว็บไซต์บ้านนอก กระจายออกไปว่าเว็บไซต์ To be Thai มีการเคลื่อนไหวเรื่องการแก้ไขมาตรา 7 ทวิ ขอให้เครือข่ายมีส่วนร่วมใน การใส่ชื่ออีเมลให้ครบ 5 หมื่นชื่อ ในการยกเลิกมาตรา 7 ทวิ และเพื่อผลตอบแทนของสังคมในเรื่อง

นี้ แต่ด้วยความที่เขียนโครงการผิดพลาด ทำให้เว็บไซต์ To be Thai ไม่มีเว็บมาสเตอร์ และส่วนใหญ่งานทำงานมักจะทำงานลงพื้นที่จึงไม่มีการดูแลเว็บไซต์อย่างจริงจัง ทำให้เว็บไซต์ขาดการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่อง ไม่มีบทความใหม่ๆ ทำให้สิ่งที่สังคมคาดหวังไม่ได้ผลดังใจหวัง โดยเขาหวังให้เว็บไซต์นี้เข้าถึงคนมากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะทุกวันนี้ผู้ที่เข้ามาในเว็บไซต์มีเพียงกลุ่มคนไม่กี่กลุ่ม เช่น กลุ่มคนทำงานด้านนี้เข้ามาใช้ บุคคลไร้สัญชาติส่วนใหญ่ก็มีเฉพาะนักศึกษาที่ไร้สัญชาติ เพราะเว็บไซต์เป็นสื่อที่เข้าไม่ถึงกลุ่มของชาวบ้านที่ยากจนและไม่มีความรู้ และคนทั่วไปก็ไม่สนใจเข้ามาเรียนรู้และปรับทัศนคติของตนเอง

แนวทางการปรับทัศนคติที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

เขามีความเห็นว่าการปรับทัศนคติคงปรับเฉพาะกับคนในสังคมอย่างเดียวไม่ได้ ต้องปรับทัศนคติให้กับบุคคลไร้สัญชาติก่อน ให้ชาวบ้านรู้สาเหตุของปัญหาการไร้สัญชาติของเขาว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งทัศนคติส่วนใหญ่แล้วมักจะบอกว่าการไร้สัญชาติของเขาเกิดจากการที่อำเภอไม่ดำเนินการให้ แต่จริงๆ แล้วบุคคลไร้สัญชาติคนนั้นนั้นอาจจะต้องใช้วิธีการคือ ร้องขอต่อรัฐมนตรีมหาดไทยก็ได้ ซึ่งหากปรับทัศนคติในสวนนี้แล้วตัวของชาวบ้านเองก็จะสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ด้วยตนเองในเบื้องต้น

ส่วนต่อมาก็คือ การปรับทัศนคติของคนในสังคม ต้องให้คนในสังคมเข้าใจคนที่ถูกกระทำอย่างคนชาวเขา และปรับภาพลบด้านความมั่นคงที่ถูกย้ายอยู่เสมอว่าชาวเขาเป็นพวกค้ายาเสพติด ทำให้ไม่ได้รับสัญชาติ ที่สังคมมีอคติกับชาวเขาเพราะคนในสังคมไม่เข้าใจปัญหาที่แท้จริง ไม่เข้าใจถึงวิถีชีวิตของเขา อาจเป็นเพราะไม่รู้ว่าชีวิตของบุคคลไร้สัญชาติกลุ่มอื่นๆ นอกจากชาวเขานั้น เลือกลงเกิดไม่ได้ สาเหตุจากการอพยพจากประเทศพม่าเพราะภาวะสงคราม และความไม่ปลอดภัยในชีวิต

ส่วนวิธีการที่จะทำให้คนในสังคมปรับทัศนคติได้ ก็คือ การนำเสนอผ่านสื่อต่างๆ ทั้งสื่อมวลชน และสื่อในพื้นที่เอง โดยสื่อควรนำเสนอในเรื่องจริงที่เป็นเรื่องที่ชาวบ้านยอมรับ ซึ่งแตกต่างกับการสร้างความเข้าใจให้กับคนในสังคม ซึ่งจะต้องนำเสนอในแบบที่ต่างกัน สิ่งสุดท้ายที่จะสามารถทำให้คนในสังคมเข้าใจได้ คือ การให้คนในสังคมมาพบเห็นชีวิตของบุคคลไร้สัญชาติจริงๆ ว่าวิถีชีวิตของเขาเป็นอย่างไร แตกต่างจากเราตรงไหน ซึ่งความเป็นจริงแล้วไม่แตกต่างกับเราเลย เพราะ เขาเป็นมนุษย์เหมือนเรา ซึ่งเป็นทางอ้อมในการปรับทัศนคติ

บทเรียนและหนทางข้างหน้า

ในฐานะที่เขาทำงานเคลื่อนไหว และสื่อสารในพื้นที่ เขาสะท้อนภาพรวมของการสื่อสารในประเด็นนี้ว่า นักข่าวส่วนใหญ่มาจากส่วนกลาง ส่วนนักข่าวท้องถิ่นเองก็ไม่มีเครือข่ายที่เกาะเกี่ยว กับนักข่าวส่วนกลางเมื่อนำเสนอในพื้นที่แล้วก็จบ ข่าวประเด็นสัญชาติอยู่ที่ภาคเหนือเป็นส่วนใหญ่ นักข่าวที่จะนำเสนอประเด็นนี้จะต้องให้เวลามากพอสมควร สังเกตว่านักวิชาการที่อาศัย นักข่าวในการนำเสนอสู่สังคม มักจะใช้นักข่าวคนเดิมอยู่เรื่อยๆ เพราะนักข่าวคนนั้นเข้าใจเรื่อง สัญชาติแล้วไม่ต้องอธิบายกันอีก ถ้านักข่าวเข้าใจเรื่องสัญชาติจริงๆ ก็คงสื่อได้ชัดเจนมากขึ้น แต่ ถ้าสมมุตินักข่าวรายใหม่มาพูดคุยว่าจะทำประเด็นเรื่องไร้สัญชาติ ประเด็นเรื่องครอบครัวขั้นแล้วให้ เขาอธิบาย ต้องใช้เวลามาจึงจะเข้าใจ ต้องเข้าใจที่มา เพราะปัญหาเรื่องสัญชาติมีสาเหตุของ ปัญหาที่แตกต่างกัน ถ้านำเสนอเหมือนกันไปหมดก็ไม่ได้สร้างความเข้าใจกลับทำให้สับสนมากกว่า อย่างเช่นที่อาจารย์พันธุ์ทิพย์ดำเนินการอยู่คือ สร้างห้องเรียนนักข่าวให้เข้าใจเรื่องกฎหมาย สัญชาติเพื่อให้สามารถสื่อสารออกมาได้ตรงจุด เขาคิดว่าสิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี

การสื่อสารหากถูกนำเสนอผ่านทางโทรทัศน์ จะมีอิทธิพลต่อการแก้ปัญหา เพราะ ครอบ องค์กรประกอบ คือ ภาคสังคมทั้งประเทศรับรู้ และรัฐให้การยอมรับสื่อมวลชน รัฐจะให้ความเชื่อถือ แต่เมื่อเทียบกับสื่อเล็กๆ รัฐไม่รู้ว่าใคร ถ้ารัฐรู้ว่าเราเป็นใครรัฐก็จะยอมรับฟังข้อมูล อย่าง To be Thai ภาครัฐไม่รู้จักจึงไม่เชื่อใจ แต่หากถามองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานประเด็นนี้จะรู้จัก เพราะ เราทำงานเครือข่ายร่วมกัน

งานของเว็บไซต์ To be Thai ไม่ได้หยุดอยู่เพียงพื้นที่ในภาคเหนือ ด้วยเหตุปัจจัยของ บุคคลไร้สัญชาติ ปัญหาการไร้สัญชาติไม่ได้ปรากฏเพียงเฉพาะพื้นที่ในภาคเหนือ แต่ปรากฏตลอด แนวชายแดนของประเทศ ในปัจจุบัน To be Thai จึงมีพื้นที่ในการทำงานขยายออกไปจากพื้นที่ รับผิดชอบหลัก โดย ณ เวลานี้ กำลังเคลื่อนไหวและสื่อสารในพื้นที่ภาคใต้ โดยเฉพาะกลุ่มชาวมอ แกน และคนไทยพลัดถิ่นในจังหวัดระนอง ผ่านทางเว็บไซต์ To be Thai ต่อไป

สุรพงษ์ กองจันทึก เว็บมาสเตอร์ www.statelessperson.com

หากพูดถึงเว็บไซต์ www.statelessperson.com แล้วคงยังไม่เป็นที่รู้จักเท่ากับเว็บไซต์ อื่นๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ แต่หากพูดถึงบุคคลผู้ริเริ่มและพัฒนาเว็บไซต์นี้ให้เป็นที่ รู้จักในกลุ่มเครือข่ายการทำงานแก้ไขสถานะบุคคล และภายใต้เครือข่ายคงไม่มีใครที่ไม่รู้จักบุคคล ผู้นี้ **สุรพงษ์ กองจันทึก** สถานะหนึ่งเขาเป็นผู้อำนวยการศูนย์ศึกษากะเหรี่ยงและพัฒนา ซึ่งช่วย เหลือเรื่องชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ดูแลเรื่องการศึกษารอง

ตะกั่วที่ห้วยคลิตี้ อีกสถานะหนึ่งเขาดำรงตำแหน่งเป็นรองประธานอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติ และผู้พลัดถิ่น สภานายความ ซึ่งทำงานเกี่ยวกับเรื่องคนไร้รัฐโดยตรง รวมถึงการดูแลเว็บไซต์ของหน่วยงานด้วย

ภูมิหลังที่ส่งเสริมให้เดินบนเส้นทางของนักสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

ย้อนกลับไปเมื่อ 20 ปีก่อน นับตั้งแต่สุรพงษ์ได้เข้ามาทำงานเกี่ยวข้องกับชาวเขา ในช่วงเวลานั้นเรื่องสัญชาติของชาวเขา และคนไร้รัฐ เป็นสิ่งต้องห้ามไม่สามารถพูดถึงได้เลย อันเนื่องมาจากสาเหตุของความมั่นคง จะมีก็แต่ทหารและเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้นที่มีสิทธิพูด ซึ่งก่อนที่เขาจะเข้ามาทำงานในเรื่องสัญชาตินั้น คือ ยุคการทำงานของคุณเตือนใจ ดีเทศน์ สมาชิกวุฒิสภาในสมัยปัจจุบัน อาจารย์ชูพิณิจ เกษมณี และหลายคนทำงานกับชาวเขาก็ยังไม่มีใครแตะต้องเรื่องสัญชาติเลย ทุกคนสามารถให้ความช่วยเหลือชาวเขาได้เฉพาะเรื่องการศึกษา การเพาะปลูกทำกิน จนกระทั่งเมื่อปลายปีพ.ศ. 2541 เกิดการประท้วงของศอกน.ขึ้นที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาล โดยหนึ่งในนั้นเป็นเรื่องของคนต่างด้าว จึงทำให้หลังจากนั้นรัฐบาลต้องเข้ามาดูแลเรื่องนี้มากขึ้น และในเวลานั้นเอง จึงมีการดึงอาจารย์พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร เข้ามาร่วมทำงาน และทำให้งานเรื่องสัญชาติจากที่เป็นความลับพูดไม่ได้ กลายเป็นเรื่องทางวิชาการมากขึ้น ขณะเดียวกันช่วงนั้นก็ตรงกับการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี 40 ทำให้เกิดวุฒิสมาชิกขึ้นมาเป็นสมัยแรก และเกิดคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติขึ้นในเวลาต่อมา ส่วนทางสภานายความเองก็มีความสนใจด้านสัญชาติมากขึ้นจึงได้ตั้งอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติและผู้พลัดถิ่นขึ้นมา และหลังจากนั้น 1 ปี กระบวนการแก้ไขปัญหาสัญชาติจึงเกิดขึ้น ส่วนสุรพงษ์ซึ่งจบการศึกษาด้านกฎหมายก็ได้มีโอกาสร่วมทำงานกับวุฒิสมาชิกในการลงพื้นที่เพื่อศึกษาปัญหาสัญชาติในเวลาเดียวกันนี้เอง เพราะช่วงนั้นเรื่องของสัญชาตินอกจากอาจารย์พันธุ์ทิพย์แล้วแทบจะไม่มีใครทำอยู่เลย บังเอิญสภานายความได้ชักชวนเขาเข้าไปร่วมงานแก้ไขปัญหาสัญชาติ ทำให้เขาได้ทำงานในประเด็นนี้ตั้งแต่ประมาณปีพ.ศ. 2543 เป็นต้นมา

อุดมการณ์ของการสื่อสารเพื่อคนไร้สัญชาติ

ในเรื่องกระบวนการการทำงานนั้น เขาเข้าใจว่าคนทุกคนมีความคิดแตกต่างกัน โดยตัวเขาเองเชื่อว่าขั้นตอนแรกของการแก้ไขปัญหาสัญชาติคือต้องมีการกำหนดสถานะของบุคคลทุกคนในประเทศไทยให้ถูกต้องเสียก่อน หากพิสูจน์ได้ว่าเป็นคนไทยก็ต้องให้สัญชาติไทย เป็นคนต่าง

ตัวก็ต้องให้สถานะต่างตัว และที่สำคัญคือ น่าจะมีระบบฐานข้อมูล โดยทุกคนต้องมีข้อมูลแสดง อยู่ในระบบฐานข้อมูลของรัฐ ซึ่งสามารถสืบค้นได้ เพราะตั้งแต่สมัยก่อนจนกระทั่งปัจจุบันหากพูดถึงเรื่องของคนไร้สัญชาติ คนไร้รัฐ ชาวเขา มักจะเกิดทัศนคติชุดหนึ่งคือ “ไม่รู้ ไม่เห็น และเป็นปัญหา” พอถามกลับไปทีภาครัฐก็มักจะได้รับคำตอบเดิมๆ ว่าไม่ทราบว่าคุณกลุ่มนี้มีจำนวนเท่าใด และท้ายสุดคนกลุ่มนี้ก็ถูกมองว่าเป็นปัญหาความมั่นคงของประเทศ

จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ในประเทศไทยของสถานีโทรทัศน์ไอทีวีว่ามีปัญหาอะไรบ้าง หนึ่งในสี่ปัญหาที่ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงคือ คนต่างด้าว ซึ่งเขามองว่า ทัศนคติเรื่องนี้ของนักข่าวเป็นเรื่องที่เลวร้ายมาก ไม่ว่าจะใครก็มองว่าเรื่องนี้เป็นปัญหา เขามองว่าที่เป็นปัญหาเพราะความไม่รู้ ไม่ทราบถึงเรื่องจริง ทำให้มองว่าเป็นปัญหา และเขาเองคิดว่าสิ่งที่ภาครัฐควรทำในตอนนี้เป็นคือ ต้องทราบจำนวนของบุคคลไร้สัญชาติ ต้องมีการสำรวจ และรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจมาเก็บรวบรวมไว้เป็นฐานข้อมูล เขาสรุปว่าหากสามารถรวบรวมข้อมูลเก็บไว้เป็นฐานข้อมูลได้ถูกต้องทั้งหมด ปัญหาของคนไร้สัญชาติคงหมดไปจากประเทศไทย

เป้าหมายและวิธีการสื่อสาร

อุดมการณ์ที่พูดถึงกลายเป็นเป้าหมายของสุรพงษ์ ที่จะต้องมีการสำรวจและรวบรวมข้อมูลของทุกหน่วยงานเข้าด้วยกันเป็นระบบฐานข้อมูลเพื่ออำนวยความสะดวกแก้ไขปัญหา และหากมองไปที่ปัญหาก็พบว่าสิ่งที่ดำเนินการเช่นนั้นได้ต้องอาศัยการสื่อสาร โดยส่วนตัวเขามีความสนใจเกี่ยวกับการข่าวอยู่แล้ว ซึ่งเขามีความเห็นว่าการทำงานเรื่องสัญชาติต้องมีหลายสิ่งประกอบกันที่จะสามารถเชื่อมต่อการทำงานได้ และเขาก็นับว่าโชคดีที่มีความใกล้ชิดกับนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เพราะมีญาติพี่น้องเป็นนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ มีรุ่นพี่รุ่นน้องที่รู้จักในแวดวงนักข่าว เมื่อถึงเวลาที่จะต้องอาศัยการสื่อสารเข้ามาช่วยในการขับเคลื่อนก็ทำได้สะดวกและคล่องตัวกว่าคนอื่น รวมถึงตัวเขาเองสามารถให้สัมภาษณ์กับนักข่าวได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากหน่วยงาน

หลายปีที่ผ่านมา เว็บไซต์ที่เกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติโดยเฉพาะ มีอยู่เพียง 2 เว็บไซต์ คือ www.archanwell.org และ www.tobethai.com ซึ่งแต่ละเว็บไซต์มีแนวคิดที่แตกต่างกัน เว็บไซต์ของสุรพงษ์ คือ www.statelessperson.com ซึ่งตัวเขาเองยอมรับไม่มีความสามารถในการเขียนวิพากษ์หรือเขียนบทความดีๆ จึงเลือกที่จะใช้เว็บไซต์ของเขาในการเป็นศูนย์กลางการรวบรวมข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสัญชาติเอาไว้ โดยมุ่งเน้นใน 2 ประเด็น สำหรับประเด็นแรก คือ กฎหมาย

กฎระเบียบ และข้อแนะนำในกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสัญชาติ เช่น การขอเพิ่มชื่อเข้าสู่ทะเบียนราษฎร การจดทะเบียนสมรสของบุคคลไร้สัญชาติ ว่ามีวิธีการอย่างไร ซึ่งการเผยแพร่กฎหมายเป็นภาระงานหนึ่งของสภานายความอยู่แล้ว ส่วนประเด็นที่ 2 คือ ข่าวความเคลื่อนไหว ซึ่งตัวเขาเองเชื่อว่าความเคลื่อนไหวในเว็บไซต์ของเขาดีที่สุด เพราะมีการเพิ่มเติมข่าวใหม่ๆ เข้าทุกวัน โดยตัวเขาเองเป็นผู้ทำหน้าที่ในการคัดกรองข่าวสารที่จะนำมาเพิ่มเติมในเว็บไซต์ ซึ่งส่วนใหญ่เขาจะนำข่าวมาจาก เว็บไซต์ของหนังสือพิมพ์มติชน, ข่าวสด, กรุงเทพธุรกิจ, บางกอกโพสต์, เดอะเนชั่น, สำนักข่าวประชาไท และสำนักข่าวประชาธรรม โดยคัดเลือกข่าวภายใต้กรอบงานของอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติและผู้พลัดถิ่น สภานายความ ดังนั้น เนื้อหาของข่าวส่วนใหญ่ก็จะเกี่ยวเนื่องกับเรื่องของชาวเขา และแรงงานข้ามชาติ ส่วนในเช็กรุ่นอื่นๆ ของเว็บไซต์ ประกอบด้วย เช็กรุ่นที่เป็นบล็อกข่าว ซึ่งเป็นของสภานายความเอง เป็นบทความที่เขาและบุคคลากรในสภานายความนำเสนอเอง โดยส่วนใหญ่ก็จะมี คุณกานต์ เศรษฐพงศ์ รองกรรมการในสภานายความ และตัวเขาเองที่เขียนและนำเสนอผ่านสื่อมวลชนด้วย ต่อมาเป็นเช็กรุ่นของคุณสนิทสุดา เอกชัย เป็นบทความประจำใน เช็กรุ่นข่าว OUTLOOK ของหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ซึ่งไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนข้อมูลเพิ่มเติมแล้ว และเช็กรุ่นสารคดี ซึ่งไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนข้อมูลเพิ่มเติมแล้วเช่นกันเพราะข้อมูลทั้งสองเช็กรุ่นเป็นข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติที่มีการให้ความรู้ที่เพียงพออยู่แล้ว ส่วนของเว็บบอร์ดนั้นมีไว้สำหรับสื่อสารกับผู้ใช้มาเยี่ยมชมเว็บไซต์ ซึ่งเขาเองยอมรับว่าเว็บบอร์ดของเขามีการเคลื่อนไหวไม่มากนัก โดยเขาให้เหตุผลว่า เขาไม่มีความชำนาญในการดูแลเว็บไซต์ และจุดยืนก็เน้นที่ข่าวสารมากกว่าจึงไม่ได้มีการตั้งกระทู้และตอบกระทู้ในเว็บบอร์ดเท่าที่ควร

หากพูดถึงเรื่องสัญชาติที่เกี่ยวข้องกับการคอร์ปชั่นแล้ว สุรพงษ์สะท้อนว่า การนำเสนอเกี่ยวกับคอร์ปชั่นนั้นเมื่อมีการร้องเรียนเข้ามาที่สภานายความ ตัวเขาจะไม่แจ้งต่อนักข่าวโดยตรง ซึ่งไม่ใช่รูปแบบการทำงานของสภานายความ แต่จะให้นักข่าวร่วมเดินทางไปดูปัญหาด้วยกัน นักข่าวจะเป็นผู้สัมภาษณ์พูดคุยกับแหล่งข่าวด้วยตนเอง ในระยะเวลาการทำงานที่ผ่านมา สภานายความไม่เคยนำเรื่องของคนท้องถิ่นไปแล้วให้นักข่าวฟังเลย แต่จะ让他ไปพบกับเจ้าของปัญหาเอง และให้เจ้าของปัญหาเป็นผู้ตัดสินใจว่าพร้อมจะให้นำเสนอเป็นข่าวหรือไม่ ซึ่งจะคำนึงถึงว่าเรื่องนั้นๆ เป็นเรื่องที่เปิดเผยได้ นำเสนอแล้วไม่เสียหาย อันเนื่องมาจากการนำเสนอข่าวนั้นตัวเขาเองหวังให้เกิดการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย เพื่อให้เห็นว่าปัญหาบุคคลไร้สัญชาติมีอยู่ และปัญหานี้จะลดน้อยลง โดยอาศัยให้เรื่องที่น่าเสนอออกไปเป็นตัวอย่างของการแก้ปัญหา

จากกรณีนายจอบิ ชาวกะเหรี่ยงที่ถูกตั้งข้อหาฆ่าคนโดยเจตนา ยิงรถนักเรียนที่จังหวัดราชบุรี สุรพงษ์เล่าว่า ได้เข้าไปร่วมกับเหตุการณ์ในช่วงที่นายจอบิ พันซ์อกล่าวหาแล้ว ระหว่างนั้นนายจอบิกำลังจะถูกส่งไปยังประเทศพม่า อันเนื่องมาจากจอบิไม่มีเอกสารยืนยันสถานะบุคคล แต่มีผู้ร้องเรียนเข้ามาয়ঙ্গภาพนายความว่าจอบิเป็นคนไทย ทำให้เขาได้รับมอบหมายในการแก้ไขปัญหาสัญชาติให้จอบิ และเมื่อเขาเข้าไปตรวจสอบแล้วพบว่าจอบิมีสัญชาติไทยจริง ทำให้จอบิเข้าสู่กระบวนการลงรายการสัญชาติ ซึ่งในเวลานั้นมีนักข่าวร่วมเดินทางไปด้วยคือ สถานีโทรทัศน์ไอทีวี แต่ต่างฝ่ายต่างทำงานในหน้าที่ของตนเอง แล้วข่าวก็ถูกนำเสนอออกมาโดยที่ไม่ได้มีการเตรียม การให้ข่าวเรื่องนี้ถูกนำเสนอเอาไว้ก่อน ซึ่งในกรณีจอบิเขาเห็นว่านำเสนอถูกต้องตามข้อเท็จจริง และเขาก็ยอมรับว่านักข่าวส่วนใหญ่ที่นำเสนอข่าวเกี่ยวกับสัญชาติมีความเข้าใจปัญหาค่อนข้างดี เพราะหากไม่เข้าใจก็จะนำเสนอข่าวไม่ถูกต้องและไม่สนใจปัญหานี้มาตั้งแต่ต้น เขาสังเกตว่านักข่าวที่นำเสนอเรื่องสัญชาติมักเป็นกลุ่มคนที่มีความสนใจกับเรื่องนี้ แต่ก็ไม่ใช่ทุกข่าวกุคน มีครั้งหนึ่งที่มีความผิดพลาดขึ้น คือ กรณีที่กรมการปกครองพากลุ่มนักข่าวลงพื้นที่ที่อำเภอแม่เฒ่า จังหวัดเชียงใหม่ โดยนายอำเภอดำเนินการถอนสัญชาติคนไทย 1,243 คนออกจากทะเบียนบ้าน โดยข่าวที่ถูกนำเสนอออกไปส่วนใหญ่เป็นข้อมูลของกรมการปกครอง ซึ่งกรณีนี้นักข่าวเชื่อตามที่เจ้าหน้าที่บอกทั้งหมด ทำให้การนำเสนอทั้งหมดผิดพลาด เพราะรับข้อมูลจากเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายเดียว

แนวทางการเชื่อมเครือข่าย

สุรพงษ์ทำงานร่วมกับชาวบ้านมา 20 กว่าปีแล้ว ซึ่งได้ลงพื้นที่ดูปัญหาของชาวเขา สลัมเด็กเร่ร่อน เขาได้สร้างความสัมพันธ์กับคนกลุ่มนี้ตั้งแต่สมัยที่เขาศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย ทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน ข้าราชการ ก็รู้จักคุ้นเคยกันอยู่ ซึ่งเป็นเครือข่ายเดิมไม่ได้สร้างความสัมพันธ์ใหม่แต่เป็นเครือข่ายเดิมที่สร้างมาตั้งแต่อดีต ส่วนการทำงานในปัจจุบันนั้นคนทำงานด้านนี้ก็มีไม่ค้อยมากนัก ตั้งแต่สภาความมั่นคงแห่งชาติ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ชาวบ้าน และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในเรื่องนี้ก็ทำงานร่วมกัน แต่เขายังรู้สึกว่ามีลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายน้อยกว่าที่ควรจะเป็น เพราะโดยพื้นฐานของแต่ละคน แต่ละหน่วยงาน มีความแตกต่างกัน การสร้างความเข้าใจจากภาคประชาชนไปสู่ภาครัฐไม่ใช่เรื่องง่าย ยกตัวอย่างกรณีที่จะสร้างให้ภาครัฐเข้าใจถึงกระบวนการการเก็บรวบรวม และสร้างฐานข้อมูลของของคนไทยว่าทำได้ยาก เพราะแต่ละหน่วยงานของรัฐไม่มีกระบวนการให้ฐานข้อมูลของแต่ละหน่วยงานเชื่อมโยงกัน ไม่สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้ รวมถึงไม่ให้โอกาสแก่ภาคประชาชนในการเข้าถึงฐานข้อมูล

เหล่านี้ ทำให้การขยายเครือข่ายหยุดชะงักและกระจุกตัวอยู่เฉพาะในกลุ่มของภาคประชาชนด้วยกัน แต่ไม่สามารถเชื่อมโยงกับภาครัฐได้

อุปสรรคและการต่อสู้

สุรพงษ์ สะท้อนว่า การทำงานประเด็นสัญชาตินั้นเป็นการต่อสู้กับอุดมการณ์ของภาครัฐในการสร้างความเข้าใจให้กับภาครัฐ ให้เข้าใจถึงการรับรู้ตัวตนของประชากรในประเทศ รัฐไม่ทราบว่าประชากรคนใดบ้างที่ประสบปัญหาเรื่องสัญชาติ เพราะรัฐไม่มีฐานข้อมูลตรงนี้ รวมถึงรัฐมองว่าคนกลุ่มนี้เป็นปัญหา แต่รัฐกลับมองข้ามไปไม่ให้ความสำคัญ หรือแม้กระทั่งฐานข้อมูลของแต่ละหน่วยงานที่มีอยู่มีความแตกต่างกัน ไม่มีการสำรวจข้อมูลใหม่ และสร้างความเป็นมาตรฐานเดียวกัน ปัญหาจึงเกิดขึ้นและไม่สามารถแก้ได้ หากสร้างฐานข้อมูลกลางขึ้นมาได้อุปสรรคเหล่านี้ก็คงหมดไป

ความต้องการที่จะให้เว็บไซต์ของเขากลายเป็นศูนย์กลางข้อมูลนั้นยังห่างไกลจากความเป็นจริง เพราะหากดูกระแสตอบกลับของผู้เข้าเยี่ยมชมมีน้อย รวมถึงการใช้เว็บบอร์ดเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหา และความเข้าใจเรื่องสัญชาติยังมีคนใช้ไม่มากนัก ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะเว็บไซต์ของเขาเป็นเว็บไซต์ใหม่ ไม่สามารถสู้กับเว็บไซต์เรื่องสัญชาติเก่าๆได้ เช่นหากถามถึงการใช้อีเมลแล้วคงต้องยอมรับว่าเว็บไซต์ของอาจารย์พันธุ์ทิพย์มีคนเข้าไปใช้แทบจะตลอดทั้งวัน รวมถึงถูกติจากผู้เข้าใช้ว่ารูปแบบการจัดหน้าของเว็บไซต์ไม่น่าสนใจ ไม่สวยงาม เป็นแห่งๆไปหมด แต่ตัวเขาคิดว่าที่เลือกจัดหน้าเว็บไซต์แบบนี้เพราะ ต้องการแสดงให้เห็นข้อมูลในหน้าแรกทั้งหมด และอาจจะทำให้คนสนใจ เพราะหากเน้นเฉพาะความสวยงามแล้ว ผู้เข้าชมก็จะไม่ทราบว่ามีการทำอะไรบ้าง แต่เขาก็ยังมีความคิดว่าจะพัฒนาต่อไป

แนวทางการปรับทัศนคติที่มีต่อคนไร้สัญชาติ

เขาสะท้อนว่า การปรับทัศนคติเกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติ มีกระบวนการ 2 ประเด็น ประเด็นแรกเป็นเรื่องเกี่ยวกับความมั่นคง เพราะเมื่อบอกว่าสิ่งที่กำลังพูดถึงคือ ความมั่นคง หมายถึงห้ามคิดว่าเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไข ซึ่งเขาคิดว่าเป็นความต้องการสร้างกระบวนการของภาครัฐเพื่อทำให้ง่ายต่อการปกครอง ซึ่งง่ายต่อการทุจริตคอร์รัปชัน เจ้าหน้าที่ของรัฐมีส่วนอย่างมากในการลักลอบนำแรงงานข้ามชาติเข้ามาอย่างไม่ถูกต้อง เพราะได้รับผลประโยชน์จำนวนมาก และกระบวนการเหล่านี้สร้างความเข้าใจผิดแล้วทำให้ไม่สามารถทราบถึงความเป็นจริงได้ ซึ่งเป็น

ทัศนคติที่ควรถูกเปลี่ยน คือ ต้องเข้าใจว่าบุคคลไร้สัญชาติเป็นคน การปฏิบัติกับพวกเขาต้องเป็นการปฏิบัติระหว่างคนกับคน ประเด็นที่สอง การทำงานควรดำเนินงานตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หน่วยงานที่ทำงานด้านความมั่นคงมักจะอ้างเสมอว่าทำงานรับใช้สถาบันกษัตริย์ แต่การดำเนินงานกลับสวนทางกับสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำรัสพระองค์ท่านถือว่าคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่หนีร้อนมาพึ่งเย็น เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ภาครัฐต้องดูแลคนกลุ่มนี้ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าจำเป็นต้องให้สัญชาติไทยแก่เขาเท่านั้น แต่ต้องดูแลคนกลุ่มนี้ในฐานะของความเป็นคน ทัศนคติเรื่องนี้ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ที่ผ่านมาระยะหนึ่งเรื่องสัญชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไม่เคยถอนสัญชาติใครเลย ตรงกันข้ามพระองค์ท่านมีแต่พระราชทานสัญชาติให้ กระบวนการคิดแบบนี้เจ้าหน้าที่รัฐที่ทำงานแทนท่านต้องเข้าใจว่าท่านให้แต่ไม่เคยถอนสัญชาติใคร ตั้งแต่รัชกาลที่ 4, 5, 6 จนถึง 9

ยกตัวอย่างกรณี อภรณ์รัตน์ แซ่หวู่ นักศึกษาปริญญาเอกมหาวิทยาลัยมหิดล ที่ถูกมองว่าไม่ใช่คนไทย เห็นได้ชัดว่าคนในสังคมถูกปลูกฝังให้เข้าใจเรื่องของคน เรื่องของชาติแบบผิดๆ คงกล่าวได้ไม่ผิดนักว่า ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในโลก ที่ไม่มีคนไทยแท้ๆ ทุกคนมีที่มาจากหลากหลาย ทั้ง จีน ฝรั่งเศส ไทย มอญ ผสมผสานรวมแล้วจึงเป็นคนไทย เป็นชาติไทย ซึ่งต่างจากประเทศอื่น อย่างเช่นสหรัฐอเมริกา หรืออังกฤษ หากพูดถึงความเป็นชาติหมายถึงคนในแผ่นดินของเขา ในประเทศที่เจริญแล้วเข้าใจว่าชาติคือ แผ่นดิน คนทุกคนในแผ่นดินคือ เพื่อนร่วมชาติ อย่างกรณีภาคใต้ก็เช่นกัน คนส่วนใหญ่ไม่มองว่าเขาเป็นคนไทยร่วมกับเรา หากยอมรับในความเป็นไทย และปฏิบัติกับเขาด้วยดีก็ไม่มีปัญหา โดยเฉพาะจากรัฐบาล จากนายกรัฐมนตรีนี่เรียกคนในภาคใต้ว่าพวกมันๆ ตลอด รัฐบาลไปแบ่งว่าไอ้พวกนี้ทำทายนกหมาย ไอ้พวกนี้ไม่ใช่พวกเรา การแยกแบบนี้ผิดหมด ทำให้คนที่ไม่มีปัญหากลายเป็นคนที่มีปัญหาด้วย

บทเรียนและหนทางข้างหน้า

จากประสบการณ์การทำงานในเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ เขาสะท้อนว่า ในสมัยก่อน นักข่าวคือ เป็นปากเสียงของประชาชน เป็นผู้แสวงหา และนำเสนอความเป็นจริงให้สังคมรับรู้ เป็นผู้ร้องทุกข์แทนชาวบ้านด้วยการให้ใช้พื้นที่ในสื่อมวลชน อาจจะเป็นเพราะสมัยนั้นรัฐบาลปกครองอย่างเผด็จการ ทำให้นักข่าวเป็นตัวกลางของประชาชน ซึ่งต่างกับปัจจุบัน ด้วยหลายปัจจัย ทำให้แนวคิดเดิมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นปากเสียงแทนประชาชน ก็กลายเป็นความเป็นกลางต้องนำเสนอทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นแนวคิดที่ถูกสอนในระบบมหาวิทยาลัย หรือแม้กระทั่งสายอาชีพเองทั้งบรรณารักษ์-การหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ก็เชื่อเช่นนั้น นักข่าวต้องยืนอยู่ตรงกลางระหว่าง 2 ฝ่าย โดย

ส่วนตัวเขาเชื่อว่า “ความเป็นกลางไม่มีในโลก” สิ่งที่นักข่าวจะต้องกระทำคือ นักข่าวจะต้องยืนอยู่กับฝ่ายที่ถูก ต้อง ข้อมูลใดถูก ข้อมูลใดจะสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น นักข่าวต้องยืนอยู่กับฝ่ายนั้น หากรัฐบาลบอกว่าชาวบ้านแล้ว และชาวบ้านก็บอกว่ารัฐบาลนั้นแหละแล้ว นักข่าวอยู่ตรงกลางแล้วบอกว่าแล้วด้วยกันทั้ง 2 ฝ่ายไม่ได้ นักข่าวมีหน้าที่สืบเสาะหาความจริงออกมาสรุปว่า ใครกันแน่ที่เป็นคนแล้ว เพื่อให้สังคมลงโทษคนแล้ว ส่วนคนดีนักข่าวต้องยกย่องเพื่อให้เขาเป็นตัวอย่งที่ดีของสังคม

สิ่งที่กล่าวไปข้างต้น สะท้อนถึงสิ่งที่เขาเป็นห่วงมากที่สุดในการทำงานของนักข่าว ณ เวลานี้ก็คื ความพยายามที่จะบิดเบือนกระบวนการทำข่าวโดยนักวิชาการ หรือโดยรัฐบาล ด้วยการบอกว่านักข่าวต้องเป็นกลาง ทำให้กระบวนการทำข่าวฉาบฉวย และมักง่ายมากขึ้นทุกวัน เพียงดำเนิน การสัมภาษณ์ให้ครบทั้งสองฝ่ายแล้วก็จบ อะไรถูกอะไรผิดไม่รู้ให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสิน ด้วยการอ้างว่าประชาชนมีวิจารณญาณ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ว่าประชาชนจะรู้ และการชี้แนะของนักข่าวทำให้ไม่สามารถทราบได้เลยว่าใครพูดจริง ใครพูดโกหก นักข่าวมีหน้าที่ต้องไปสืบเสาะต่อว่าสิ่งที่คนๆนั้นพูดเป็นเรื่องจริงหรือโกหก ต้องมีการตรวจสอบคำพูดเหล่านั้นไม่เช่นนั้นนักข่าวก็จะกลายเป็นปากเสียงให้กับฝ่ายที่ไม่ถูกต้อง นักข่าวควรจะนำเสนอข่าวแบบเจาะลึก ตัวเขาเองเคยร่วมพูดคุยกับสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ และอาจารย์ประเวศ วะสี ซึ่งหลายฝ่ายเห็นว่าการทำข่าวเจาะ หรือ Investigative News เป็นสิ่งสำคัญ แม้ว่าจะต้องเสียเวลาในการทำข่าวมาก ต้องไปสืบเสาะเบื้องหน้า เบื้องหลังของสถานการณ์ หาข้อมูลสนับสนุน เพื่อให้ได้ข่าวชิ้นเล็กนิดเดียว แต่ผ่านการกลั่นกรองจนทำให้ความน่าเชื่อถือของข่าวมีสูงและได้ข้อเท็จจริงในเชิงลึกมากขึ้นซึ่งต่างกับการสัมภาษณ์บุคคลเพียงสองฝ่ายที่เป็นคู่ตรงข้ามกัน การทำข่าวบุคคลไร้สัญชาติก็เช่นกัน

ท้ายที่สุดแล้วเขายังคงย้ำว่า ทางภาครัฐโดยเฉพาะนายกรัฐมนตริต้องทำความเข้าใจเรื่องสัญชาติ นายกรัฐมนตรีมักจะพูดว่าปัญหาในภาคใต้เกิดจากบุคคลที่มีสองสัญชาติ ซึ่งเขาเองมองว่าทำไมบุคคลคนหนึ่งจะมีสองสัญชาติไม่ได้ การมีสองสัญชาติไม่ใช่เรื่องเสียหาย หากดูนักฟุตบอลในต่างประเทศทำงานในต่างประเทศจนได้รับสัญชาติของประเทศนั้น ทั่วโลกก็เป็นเช่นนั้นสองสัญชาตินั้นเป็นเรื่องปกติ แต่นายกรัฐมนตรีต้องเข้าใจว่า สองสัญชาติไม่เป็นปัญหาแต่หากไม่มีสัญชาติ สิ่งนั้นแหละคือปัญหาที่แท้จริง และปัญหาที่คือกฎหมายไทยบังคับให้มีได้เพียงสัญชาติเดียว แต่หากเด็กเกิดมามีสองสัญชาติ คือ สัญชาติของพ่อ และของแม่ ก็ต้องเลือกสัญชาติ ซึ่งความเป็นจริงน่าจะมีสิทธิในทั้งสองสัญชาตินั้น ไม่ควรจำกัดสิทธิ การแก้ไขกฎหมายถือว่าเป็นสิ่งที่ดำเนินการได้ยากมาก แต่สิ่งที่สามารถทำได้เลยคือ การรวบรวมข้อมูลของทุกคนในประเทศไม่

เฉพาะบุคคลไร้สัญชาติ เพื่อสร้างเป็นฐานข้อมูลกลางเพื่อทราบถึงจำนวนและทราบว่าใครต้องได้รับการแก้ไขปัญหาให้โดยรัฐร่วมมือกับทุกภาคส่วน

บทบาทในการระดมความร่วมมือของนักข่าว

หากกล่าวถึงบทบาทในการระดมความร่วมมือของนักข่าวต่อประเด็นนี้ นักข่าวแต่ละคนมีกระบวนการในการระดมความร่วมมือที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะการทำงานของบุคคลนั้นๆ ดังนี้

วันดี สันติวุฒิเมธี บรรณาธิการสาละวินโพสต์ มีกระบวนการในการระดมความร่วมมือ โดยนำเสนอเรื่องราวบุคคลไร้สัญชาติโดยเน้นความต่อเนื่อง โดยรวบรวมข้อมูลเอาไว้ให้ผู้อ่านได้ติดตาม และเลือกการนำเสนอในช่วงเวลาที่คนในสังคมยังคุ้นเคยกับเรื่องสัญชาติอยู่ ซึ่งผู้อ่านจะสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวได้ ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องนำเสนอตามกระแสที่ประเด็นนั้นร้อนแรงในทันที แต่นำเสนอภายหลังเพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน โดยเน้นการสอดแทรกแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนเพื่อสร้างให้สังคมรับรู้ว่าคุณคนไร้สัญชาติก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าจำเป็นที่จะต้องมีสัญชาติไทย

ภาสกร จำลองราช ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชน มีกระบวนการในการระดมความร่วมมือ โดยเน้นนำเสนอประเด็นสิทธิ ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุด โดยส่วนใหญ่เรื่องของบุคคลไร้สัญชาติจะถูกเชื่อมโยงกับเรื่องสิทธิ และการไม่ได้รับความเป็นธรรม โดยนำเอาเรื่องราววิถีชีวิตของคนกลุ่มต่างๆ มาเผยแพร่ให้สังคมรับรู้ ให้สังคมรู้สึกและพึงตระหนักว่าคุณคนไร้สัญชาติไม่ได้เป็นคนอื่นคนไกล แต่เป็นเพื่อนมนุษย์เช่นเดียวกับเรา และเมื่อมีความทุกข์ร้อนเกิดขึ้นก็ควรที่จะได้รับการเยียวยาแก้ไขความทุกข์นั้น รวมถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่เกิดจากความไม่เข้าใจ โดยพยายามที่จะถ่ายทอดวิถีชีวิตของคุณคนไร้สัญชาติว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่อยู่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งเหมือนคนทั่วไป โดยพื้นฐานของคนก็เหมือนกัน ความต้องการปัจจัยพื้นฐานของคนกลุ่มนี้ก็คงไม่แตกต่างกับคนในสังคม เพื่อให้เกิดการรับรู้และเข้าใจในบุคคลไร้สัญชาติ

สนิทสุตา เอกชัย บรรณาธิการอาวุโส outlook บางกอกโพสต์ มีกระบวนการในการระดมความร่วมมือโดย สร้างการรับรู้ให้กับคนในสังคมเมืองว่า มีบุคคลที่ต้องประสบปัญหาความไร้สัญชาติอยู่ ด้วยการนำเสนอสารคดี เพื่อมุ่งนำเสนอวิถีชีวิตและปัญหาของคนกลุ่มนี้ ให้ได้รับรู้และ

เข้าใจ เพื่อคลี่คลายอคติ โดยเน้นความรู้สึกเพราะอคติเกิดจากความรู้สึก อันนำไปสู่ความเข้าใจถึงความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกับคนในสังคมของบุคคลไร้สัญชาติ

สรินยา กิจประยูร เอ็นจีโอที่ต่อสู้ผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ มีกระบวนการในการระดมความร่วมมือโดย ในเบื้องต้นจะระดมความร่วมมือกับกลุ่มคนที่ทำงานประเด็นนี้เสียก่อน และเมื่อภาครัฐซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาไม่ให้ความร่วมมือจึงจะอาศัยสื่อมวลชน โดยสิ่งที่สามารถสื่อสารให้กับสังคมและภาครัฐได้ คือ ความเป็นจริง โดยนำเสนอในแง่พื้นฐานความเป็นมนุษย์ ว่าคนกลุ่มนี้ควรจะได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานใดบ้าง แล้วคนในสังคมจะเข้าใจ ซึ่งสามารถทำได้ด้วยการหยิบยกมุมมองด้านบวกบนพื้นฐานความจริง ปรับทัศนคติให้กับชาวบ้านที่ประสบปัญหาเองเข้าใจว่าปัญหาของเขาต้องเริ่มต้นจากตัวเขาเอง ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญในกระบวนการการแก้ปัญหา

ฐิตินบ โกมลนิมิ ทีมสื่อสารสาธารณะเพื่อการเคลื่อนไหวทางวิชาการและสังคม โครงการเด็ก เยาวชน และครอบครัว มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ มีกระบวนการในการระดมความร่วมมือ โดย ใช้การสื่อสารเป็นตัวเชื่อมโยงความรู้ออกมาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เน้นการสื่อสารภายในโครงการ เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกในการทำงานภายใต้ทิศทางและเป้าหมายที่ประสานและสอดคล้องกัน รวมถึงการสื่อสารกับภายนอก เพื่อจะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างหลัก ไม่ว่าจะเป็น นโยบาย กฎหมาย แนวทางการปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยแก้ไขปัญหาเด็กไร้สัญชาติ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยมีช่องทางผลักดันผ่านสื่อมวลชนเป็นสิ่งสำคัญ ร่วมไปกับการสร้างช่องทางสื่อสารและทำความเข้าใจกับบุคลากรที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาสิทธิและสถานะบุคคลในทุกระดับอีกด้วย รวมถึงการเน้นการให้ความสำคัญกับการกระตุ้นให้สื่อมวลชนเข้าใจในปัญหานี้ในเชิงลึกด้วยการพาสื่อมวลชนลงพื้นที่ และให้ความรู้เรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเตรียมความพร้อมให้กับนิสิตนักศึกษาที่จะเข้ามาทำงานด้านสื่อมวลชนในอนาคต

สมมา โกมลสิงห์ บรรณาธิการรายการถอดรหัส ไอทีวี มีกระบวนการในการระดมความร่วมมือโดย ชี้ให้เห็นว่าปัญหาเรื่องสัญชาติเป็นปัญหาที่ใหญ่ ครอบคลุมถึงคนจำนวนมาก หลายกลุ่ม หลายชาติพันธุ์ ทำให้ได้รับประโยชน์ในวงกว้าง แต่ในบางครั้งก็จำเป็นต้องนำเสนอด้วยการยกกรณีศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการช่วยเหลือในทางอ้อม รวมถึงการให้ความรู้แก่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และทุกภาคส่วน ไม่ใช่การปลุกระดม ไม่ได้เรียกร้องให้คนลุกฮือ แต่เป็นการเรียกร้องให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญร่วมกันและมองหาทางออกร่วมกัน โดยเฉพาะประเด็น “เรื่องสิทธิมนุษยชน” ทุกคนควรจะต้องมีสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน และได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม

ชวีดา วาทินชัย ผู้สื่อข่าวอ.ส.ม.ท. มีกระบวนการในการระดมความร่วมมือโดย เน้นการ นำเสนอบุคคลที่มีจุดเด่น เพราะ สามารถจูงใจคนในสังคมให้สนใจในประเด็นปัญหานี้ได้ โดย ตระหนักว่าจะหยุดการช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่มีจุดเด่นไม่ได้ แต่ต้องช่วยเหลือให้คนอื่นๆ ที่มี ปัญหาเดียวกันได้รับสิทธิที่สมควรได้รับด้วยเช่นกัน และการนำเสนอข่าวยังเป็นการกระตุ้น และทำ ให้ข้าราชการไทยทำงานอย่างจริงจัง หากมีสื่อมวลชนติดตามเฝ้าดูการทำงาน และนำเสนอเพื่อให้ เกิดการยอมรับว่าบุคคลไร้สัญชาติ เป็นมนุษย์ที่ควรจะได้รับ การดูแล รวมถึงการนำเสนอข่าวยัง ต้องนำเสนอในวงกว้างโดยอาศัยเพื่อนสื่อมวลชนร่วมนำเสนอออกสู่สังคม

ธีรยุทธ บุญแผ้วผล ผู้สื่อข่าวอ.ส.ม.ท. มีกระบวนการในการระดมความร่วมมือโดย ชี้ให้เห็น ถึงความผิดพลาดที่เกิดขึ้นของเจ้าหน้าที่รัฐ และการใช้เกณฑ์ของภาครัฐในการพิจารณาว่าคนคือ คนไทย รวมถึงสร้างบรรทัดฐานในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องและสามารถนำไปใช้ กับพื้นที่ชายแดนอื่นๆ ที่มีปัญหาในลักษณะเดียวกันได้ กระตุ้นเตือนการทำงานของภาครัฐและ ทวงถามถึงความรับผิดชอบของภาครัฐที่กระทำต่อกลุ่มชาวบ้านอย่างไม่ชอบธรรม รวมถึงการหา ช่องทางในการสื่อสารออกสู่สังคม โดยอาศัยเพื่อนสื่อมวลชนในการสร้างกระแสสังคมในประเด็นนี้

ณัฐพงษ์ สิงห์เถื่อน เว็บมาสเตอร์ www.tobethai.com มีกระบวนการในการระดมความ ร่วมมือโดย ปรับทัศนคติของบุคคลไร้สัญชาติเอง ให้ได้รู้จักตัวเอง เรียนรู้สาเหตุของปัญหาการไร้ สัญชาติของเขาว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร รวมถึงการปรับทัศนคติของคนในสังคม ต้องให้คนในสังคม เข้าใจคนที่ถูกกระทำอย่างบุคคลไร้สัญชาติ และปรับภาพลบด้านความมั่นคงที่ถูกย่ำอยู่เสมอ ให้ เข้าใจวิถีชีวิตซึ่งไม่แตกต่างจากคนทั่วไปในสังคม รวมถึงระดมความร่วมมือผ่านเว็บไซต์ในการล่า รายชื่อเพื่อแก้ไขกฎหมายที่เชื่อว่าเป็นสาเหตุของปัญหา

สุรพงษ์ กองจันทิก เว็บมาสเตอร์ www.statelessperson.com มีกระบวนการในการระดม ความร่วมมือโดย เป็นศูนย์กลางการรวบรวมข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสัญชาติเอาไว้ โดยเน้นการ นำเสนอ กฎหมาย กฎระเบียบ และข้อแนะนำในกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสัญชาติ และข่าวความ เคลื่อนไหวเกี่ยวกับประเด็นนี้ รวมถึงเป็นศูนย์รวมของบทความต่างๆ ที่สร้างความเข้าใจว่าบุคคล ไร้สัญชาติเป็นมนุษย์ การปฏิบัติกับพวกเขาต้องเป็นการปฏิบัติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ผลวิจัยของฝ่ายแหล่งข่าว

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ กลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มหน่วยงานภาครัฐมาวิเคราะห์ เพื่อนำเสนอผลวิจัยของฝ่ายแหล่งข่าว ในประเด็นเสียงสะท้อนจากผู้ที่เป็นแหล่งข่าวต่อบทบาทการทำงานของนักข่าว และประเด็นที่แหล่งข่าวมีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้ร่วมสร้างเครือข่ายสื่อมวลชน โดยแบ่งตามกลุ่มของแหล่งข่าว ดังนี้

เสียงสะท้อนจากผู้ที่เป็นแหล่งข่าวต่อบทบาทการทำงานของนักข่าว

กลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ

กลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ ส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่า สื่อมวลชนเป็นหนึ่งในตัวจักรสำคัญที่ทำให้ปัญหาของพวกเขาเกิดกระบวนการแก้ไขต่อ เพราะปัญหาของพวกเขาไม่มีช่องทางที่จะสามารถแก้ไขปัญหาคความไร้สัญชาติได้อยู่แล้ว เพียงแต่ว่ากระบวนการทำงานของทางภาครัฐไม่มีการเคลื่อนตัวในการแก้ปัญหา แต่เมื่อสื่อมวลชนเข้ามาให้ความช่วยเหลือทำให้สังคมรับรู้ปัญหาของพวกเขา รวมถึงกระตุ้นการทำงานของภาครัฐด้วย ดังเห็นได้จากคำกล่าวของ **ประเสริฐ ภายทวน** บุคคลไร้สัญชาติ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ (ปัจจุบันได้รับสัญชาติคืนแล้ว) ที่ว่า

“ ถ้าพูดจริงๆ ถ้ามว่า กระบวนการแก้ไขอำเภอแม่สายสิ่งใดเป็นสิ่งที่ขัดที่สุด อะไรที่เป็นตัวจักรสำคัญ ผมว่า สื่อมวลชน ถึงแม้ว่านักวิชาการจะแสดงความเห็นทางกฎหมาย และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ทำงานแก้ไขปัญหาในพื้นที่ แต่หากสื่อมวลชนไม่เสนอข่าว กระบวนการแก้ไขปัญหาก็กไม่เดิน สังคมไม่รู้ด้วยว่ามันเกิดอะไรขึ้นในแต่ละวันของแม่สาย แต่พอสื่อมวลชนลงมาจับประเด็นนี้ ก็สามารถเป็นเครือข่ายกับเราได้ แล้วก็โทรไปบอกข้อมูล สื่อมวลชนก็นำเสนอข่าวให้เรา ” สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2548

นอกจากนี้ ประเสริฐ ยังกล่าวเสริมว่า นักข่าวนำเสนอข่าวเพื่อชาวบ้านมาก จนกระทั่งถูกอำเภอติงว่า สื่อไม่เป็นธรรมนำเสนอข่าวด้านเดียว ไม่นำเสนอข่าวของทางอำเภอ แต่ต้องยอมรับว่าสื่อบางกลุ่ม โดยเฉพาะสื่อที่ให้ความสนใจประเด็นแม่สายในภายหลังได้รับข้อมูลจากกรมการปกครอง ซึ่งเป็นข้อมูลเก่า เมื่อนำเสนอออกไปแล้วสร้างความสับสนให้กับประชาชนที่ได้รับสื่อ หากมองว่าบทบาทของสื่อในการนำเสนอข่าวเป็นอย่างไร เขายอมรับว่ามองไม่ออก แต่เชื่อว่าสื่อมวลชนทุกกลุ่มมีความจริงใจในการให้ความช่วยเหลือ แต่ประเด็นสำคัญที่ขาดไม่ได้ก็คือ

สื่อมวลชนจะต้องรู้และเข้าใจกฎหมายเรื่องสัญชาติ เพื่อที่จะนำข้อกฎหมายที่ถูกต้องมาเพิ่มเติมในการนำเสนอข่าวให้สามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุด

พรหมมินทร์ อินทวิชัย อดีตบุคคลไร้สัญชาติ อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ สะท้อนบทบาทสื่อมวลชนว่า “ ส่วนมากสื่อมวลชนที่รับข่าวสารจากชาวบ้านจริงๆ ก็จะลงข่าวไม่ผิดไปจากคำให้การของชาวบ้าน ชาวบ้านพูดอย่างไรก็ไปเป็นอย่างนั้น ก็ดีใจนะที่ทั้งชาวบ้านและสื่อพูดและนำเสนอความจริง ก็เป็นผลดีกับชาวบ้าน ซึ่งมีส่วนทำให้ทางหน่วยงานของราชการเอง กรมการปกครอง อำเภอแม่ฮาด ได้รู้ว่าคนกลุ่มนี้มีสัญชาติไทยจริง ก็เร่งดำเนินการอนุมัติให้ แต่ถ้าไม่มีสื่อมวลชนอย่างกรณีของแม่มดและแม่หล้า หลังจากตรวจดีเอ็นเอว่าเป็นแม่กับลูกกันจริงๆ ช่วงนั้นไม่ได้เสนอข้อมูลผ่านสื่อ เพราะเราคิดว่าเมื่อความจริงปรากฏออกมาแล้วทางอำเภอจะดำเนินการให้ แต่ปรากฏว่าใช้เวลา 8 เดือน จนกระทั่งสื่อเอาข้อมูลไปนำเสนอทางอำเภอถึงจะยอมคืนสัญชาติให้ อย่างกรณีผม ของผ่องศรี อินหลู ใช้เวลาไม่เกิน 2 เดือน ได้รับสัญชาติคืนหลังจากรู้ผลดีเอ็นเอแล้ว เป็นผลลัพธ์ของสื่อที่นำเสนอข่าวไป ทำให้ผู้ใหญ่ที่ได้รับทราบข่าวอนุมัติให้ เพราะมีเหตุผลไม่รู้จะโต้แย้งอย่างไร ”

นอกจากนี้ยังกล่าวเสริมว่า สื่อมวลชนจากส่วนกลางมีศักยภาพในการนำเสนอความจริง เพราะไม่เกรงกลัวเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ซึ่งต่างกับสื่อมวลชนท้องถิ่นไม่สามารถนำเสนอความจริงได้ เพราะมีเจ้าหน้าที่รัฐบงการอยู่หรือด้วยอำนาจหลายๆ อย่าง หากสื่อเข้าใจปัญหาจริง ได้รับความจริง การนำเสนอจะเป็นประโยชน์กับพวกเขา

บุญ พงษ์มา อดีตบุคคลไร้สัญชาติ อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ สะท้อนบทบาทสื่อมวลชนว่า ระหว่างที่เธอผิดหวังจากสื่อท้องถิ่นที่ไม่นำเสนอเรื่องราวของชาวแม่ฮาด เธอเลยท้อคิดว่าสื่อคงไม่ได้สนใจ อำนาจรัฐเท่านั้นที่จะกุมสื่อได้ แต่เมื่อเรื่องนี้ผ่านไปถึงคุณธีรยุทธ บุญแผ้วผล ผู้สื่อข่าว อ.ส.ม.ท. เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ ส่งทีมลงพื้นที่ ดูแลถึงตัวตน ถ่ายหลักฐานที่ยืนยันความเป็นไทยทั้งหมด ดีแฉให้คนทั้งโลกรู้ว่า เธอเป็นคนไทย รวมถึงนำเสนอประเด็นสิทธิมนุษยชน ว่าเธอถูกละเมิดสิทธิอย่างไร เธอกล่าวต่อว่า สื่อมวลชนต้องเข้าถึงตัวตนของชาวบ้าน ลงสัมผัสด้วยตนเองและเข้าใจพื้นที่ไม่ใช่มีแต่ข้อมูล เธอยอมรับว่า สื่อมวลชนมีความสำคัญมากในการได้สัญชาติคืน แต่ต้องมีการช่วยกันหลายฝ่าย อย่างหมอพรทิพย์ก็เข้ามาช่วยเหลือเรื่องการตรวจดีเอ็นเอ

“ผมว่าใช้สื่อแล้วทำให้ได้สัญชาติเร็วมาก กรณีของผมแค่ 3 วันได้เลย หรืออาจเป็นเพราะช่วงนั้นข่าวข้อสอบเอ็นทรานซ์รั่วกำลังดัง สถานการณ์ทุกอย่างมันกดดันเลยทำให้ได้เร็ว และหลังจากที่ข่าวออกไปก็ไม่มีปัญหาด้านการเรียน” **ยุทธนา ผำมวัน** นิสิตคณะแพทยศาสตร์ในระดับปริญญาตรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อดีตบุคคลไร้สัญชาติ กล่าว

ยุทธนา ยอมรับว่า กลัวการตกเป็นข่าว ไม่อยากทำเรื่องให้วุ่นวาย กลัวว่าสื่อมวลชนจะใช้คำรุนแรง และเมื่อเข้าเรียนก็อาจจะมีปัญหา แต่เมื่อความจริงถูกนำเสนอออกไปก็เป็นผลดีต่อตัวเขาเอง และกระตุ้นให้บุคคลไร้สัญชาติคนอื่นๆ ตื่นตัวกับการเรียกร้องสิทธิของตนเอง เพราะเห็นว่าตนเองมีปัญหาล้ายกับกรณีของยุทธนา แต่เมื่อติดต่อกับทางอำเภอว่าสามารถยื่นขอสัญชาติไทย แต่อำเภอกลับไม่ทราบมติคณะรัฐมนตรีเหล่านั้น นั่นจึงเป็นเหตุผลว่า ถ้าไม่มีสื่อมวลชน เจ้าหน้าที่ก็อาจจะเห็นว่า ตัวคนเดียวไม่มีใครช่วยก็อาจจะละเลยแล้วทำให้เรื่องหายเงียบไป หลายกรณีต้องมีสื่อช่วยกระตุ้น ถ้าคนทั่วไปรับรู้ก็เหมือนว่า หน่วยงานหรือเรื่องราวนั้นๆ กำลังถูกจับตามอง เป็นการกระตุ้นให้เขาทำงานเร็วขึ้น สำหรับลักษณะการนำเสนอต้องนำเสนออย่างต่อเนื่อง ถ้าออกข่าวแค่ครั้งเดียวจบเรื่องก็จะเงียบหายไปคนก็ไม่สนใจ กระตุ้นให้คนทั่วไปได้รู้ว่าปัญหายังมีอยู่ ให้เห็นว่าคนที่ได้รับสัญชาติไปแล้วเป็นอย่างไร ให้เห็นปริมาณของปัญหาว่ามีเยอะมาก ต้องยอมรับว่านักกฎหมายเข้ามาช่วยแก้เรื่องนี้ได้ยาก แต่สื่อมวลชนสามารถช่วยได้ อย่างเช่นคุณอาภรณ์รัตน์ได้รับสัญชาติ เพราะสื่อมวลชนให้ความช่วยเหลือ

อาภรณ์รัตน์ แซ่หวู่ นิสิตปริญญาเอก มหาวิทยาลัยมหิดล อดีตบุคคลไร้สัญชาติ สะท้อนบทบาทของสื่อมวลชนว่า หลังจากได้รับความช่วยเหลือจากอาจารย์พันธุ์ทิพย์ให้สามารถศึกษาต่อได้ในระดับปริญญาเอก แต่ยังคงไม่ได้รับสัญชาติ อาจารย์จึงให้เธอนำเสนอปัญหาของตัวเองต่อสื่อมวลชนตามงานประชุมเกี่ยวกับสัญชาติทุกครั้ง ต้องยอมรับว่าช่วงแรกสื่อมวลชนไม่ให้ความสนใจ เพราะมีสื่อมวลชนบางกลุ่มเท่านั้นที่ให้ความสนใจ ประเด็นคือ จะมาช่วยอะไรกับเด็กเพียงคนเดียว แต่เมื่อประเด็นข่าวของยุทธนากลายเป็นประเด็นร้อนของสังคมขึ้นมา ทั้งยุทธนาที่สามารถสอบติดคณะแพทยศาสตร์ เข้ามาเป็นอันดับ 1 และตัวเธอซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องได้สัญชาติเพื่อใช้ในการทำหนังสือเดินทางเพื่อเดินทางไปนำเสนอผลงานวิจัยที่ประเทศญี่ปุ่น จึงเป็นกรณีที่เร่งด่วน และมีคุณประโยชน์ต่อประเทศ ทำให้สื่อมวลชนกลายเป็นตัวกระตุ้นให้รัฐให้สัญชาติโดยเร็ว เธอยอมรับว่าสื่อมวลชนมีส่วนช่วยเหลืออย่างมากเพราะ คำร้องขอสัญชาติของเธอไม่ได้รับความเหลียวแลตลอด 10 ปี และเมื่อนำเสนอตัวเองผ่านสื่อทำให้เธอได้รับสัญชาติโดยเร็ว

น้ำค้าง แซ่ตั้ง อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ บุคคลไร้สัญชาติ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก (ปัจจุบันได้รับสัญชาติแล้ว) แม้ว่าเธอจะถูกนำเสนอเรื่องราวผ่านสื่อมวลชน แต่เธอไม่ได้รับสัญชาติอย่างรวดเร็วเหมือนคนอื่น เธอยอมรับว่าเธอไม่มีความเร่งด่วนที่จะต้องได้รับสัญชาติ แต่สิ่งที่เธอเรียกร้องคือ สิทธิในการทำงานของบุคคลไร้สัญชาติให้สามารถทำงานได้ตามสาขาวิชาที่จบการศึกษามา เธอเชื่อว่า สื่อมวลชนพยายามทำความเข้าใจกับบุคคลไร้สัญชาติ นำเสนอในมุมที่พวกเขาถูกละเมิด สิ่งที่สื่อกำลังทำอยู่ คือ สื่อกำลังเสนอข้อมูลให้กับสังคมรับรู้ ซึ่งเดิมสังคมอาจจะไม่ได้รับรู้เลยว่ามีปัญหาความไร้รัฐ ไร้สัญชาติ ซึ่งถือว่าเป็นการช่วยเหลือของสื่อมวลชน ถึงแม้ว่าการปรากฏตัวของเธอผ่านสื่อจะไม่ส่งผลให้เธอได้รับสัญชาติในทันที แต่กระบวนการดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้น และทำให้เธอได้รับความสนใจจากสื่อเป็นระยะๆ รวมถึงการทำงานร่วมกับคณะทำงานแก้ไขปัญหาในระยะต่อมา ส่งผลให้ตัวเธอ และเพื่อนๆ บุคคลไร้สัญชาติในอำเภอแม่สอด ได้รับสัญชาติเมื่อต้นปีพ.ศ. 2549

ตีป สายวัน บุคคลไร้สัญชาติ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ถึงแม้ว่าตัวเขาเองจะไม่เคยผ่านกระบวนการนำเสนอของสื่อมวลชน แต่ก็ยอมรับว่าสื่อมวลชนมีบทบาทในการชูประเด็นปัญหาในสังคม และช่วยกระตุ้นให้ปัญหาต่างๆ ได้รับการแก้ไขอย่างรวดเร็ว แต่การเป็นคนไร้สัญชาติระดับรากหญ้าเช่นนี้การเคลื่อนไหวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ โดยหวังพึ่งสื่อ นั้นหมายถึงเป็นการประกาศตัวว่าจะแข่งขันกับระบบราชการและเป็นการท้าทายอำนาจรัฐที่อยู่ในมือของนายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน และตำรวจ เป็นการล้ำเส้นไม่ทำตามขั้นตอน ซึ่งอาจยิ่งเร่งขยายรูปแบบการถูกกดทับในรูปแบบอื่นๆตามมา ความจริงในเรื่องนี้จึงยังคงเป็นความจริงในที่มืดต่อไปหากสื่อมวลชนไม่สนใจปัญหาที่เกิดขึ้นและไม่พยายามทำความเข้าใจเพื่อนำมาตีแผ่หาทางแก้ไข สื่อมวลชนคงต้องมองเรื่องจรรยาบรรณและมนุษยธรรมว่าจะเสนอเพราะหวังเงินหรือช่วยคน

บทบาทของนักข่าวตามความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ ส่วนใหญ่เห็นว่าสื่อมวลชนแสดงบทบาทคือ การนำเสนอของสื่อมวลชน เป็นการสร้างการรับรู้ให้กับสังคมว่า มีปัญหาความไร้สัญชาติปรากฏอยู่ รวมถึงการนำเสนอดังกล่าวยังเป็นการกระตุ้นเตือนการทำงานของภาครัฐ ซึ่งทำให้ข้าราชการทำงานอย่างจริงจัง เมื่อมีสื่อมวลชนติดตามเฝ้าดูการทำงานเพื่อแก้ปัญหาคนไร้สัญชาติ และกระตุ้นให้บุคคลไร้สัญชาติเข้าใจ และก้าวออกมาเริ่มแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐตั้งข้อสังเกตว่า โดยส่วนใหญ่สื่อมวลชนที่นำเสนอข่าวเรื่องนี้มีจำนวนไม่มากนัก และส่วนใหญ่มีความเข้าใจในประเด็นปัญหานี้พอสมควร แต่สื่อมวลชนส่วนใหญ่วางตัวเป็นฝั่งตรงข้ามกับภาครัฐ ด้วยอำนาจที่จะให้สัญญาติ เป็นอำนาจโดยตรงของรัฐ และสื่อมวลชนส่วนใหญ่มองว่าปัญหาทั้งหมดเกิดจากความบกพร่องในการทำงานของภาครัฐ แต่ต้องยอมรับว่าในระยะต่อมาสื่อมวลชนมีความเข้าใจมากขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และทำให้การทำงานร่วมกันราบรื่นมากขึ้น ดังเห็นได้จากคำกล่าวของ **ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ** อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ว่า

“ สื่อที่เกาะติดเรื่องนี้ เป็นคนที่เข้าใจ จากการพูดคุย เขาสนใจในกรอบมากกว่าเขาสนใจข่าว ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผม ระหว่างที่มีวิจัย ระหว่างคนทำงานด้านนี้ กับตัวสื่อที่เป็น Individual เหล่านั้น ตัวสื่อเองก็เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นมา ดังนั้นการนำเสนอข่าวของเขานั้นค่อนข้างเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง ไม่พยายามสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นเหมือนในช่วงแรกๆ ซึ่งออกมาในลักษณะภาครัฐรังแกประชาชน ซึ่งมันอาจจะถูก แต่มันไม่เกิด Constructive ในการนำเสนอ ไม่เกิดการพัฒนา เพราะว่าช่วงแรกเมื่อเราย้อนกลับไปแล้วเป็นเรื่องของการบังคับใช้กฎหมายแบบเคร่งครัดและรุนแรง โดยไม่ได้สร้างกระบวนการในเชิง Right Base คือกระบวนการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านได้เข้ามาแต่เป็นการผลัดภาระ ฉะนั้นในการนำเสนอข่าวช่วงแรกจึงเป็นการโจมตี แต่ก็ได้ผลภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้องเต็มไปหมด แต่มาหลังๆ เมื่อกระบวนการเรียนรู้ของตัวสื่อเข้าใจมากขึ้น มันก็คลี่คลายจนปัญหานั้นไปสู่การแก้ไขในระดับหนึ่งทีเดียว”

นอกจากนี้ยังกล่าวเสริมว่า เรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องอ่อนไหว ถ้าเกิดสื่อสารพัดพลาดนั้นสะท้อนว่านักข่าวไม่ได้เข้าใจเรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งอาจจะทำให้สังคมเข้าใจผิด และกลายเป็นว่าหากสื่อมวลชนใดนำเสนอข่าวเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน กลายเป็นว่าหนังสือพิมพ์นั้นแสดงจุดยืนของตัวเองว่าอยู่ฝ่ายตรงข้ามรัฐบาล ซึ่งทำให้ภาพของสิทธิมนุษยชนเสื่อมถอย

เตือนใจ ดิเทศน์ กรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา เห็นด้วยในคำกล่าวว่ามีสื่อมวลชนที่ให้ความสนใจประเด็นนี้จำนวนไม่มาก สื่อมวลชนที่ทำงานเพื่อสิทธิมนุษยชนยังเป็นเพียงทางเล็กลง เป็นกลุ่มเล็กๆ ที่มีคนที่ทุ่มเทและเข้าใจ สื่อมวลชนก็มีปัญหาของตัวเองคือ งบประมาณในการลงพื้นที่ และบางครั้งกองบรรณาธิการก็ไม่ให้ความสนใจประเด็นชาติพันธุ์ และกล่าวเสริมว่า การที่มีสื่อมวลชนที่เอาใจใส่ปัญหานี้ทำให้สังคมได้รับรู้มากขึ้นเพราะเรื่องนี้และทุกเรื่องที่เกิดขึ้นในสังคม ทุกคนควรจะได้เรียนรู้ว่ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้น อะไรเป็นที่มาของปัญหา และจะแก้ได้อย่างไร ตรงนี้สื่อมวลชนจึงมีความสำคัญมาก ที่ผ่านมามีประเด็นของพี่น้อง

ชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทยก็ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนมากพอสมควร โดยเฉพาะประเด็นแม่ยาย ในเชิงสถานะบุคคล ไม่มีสัญชาติ สื่อเป็นผู้ที่ทำให้สังคมเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งสามารถกดดันรัฐบาลให้เกิดนโยบายที่เหมาะสมได้ ดังนั้นสื่อต้องเข้าถึงคนทุกระดับ เข้าใจถึงชุมชน เข้าใจถึงวิถีชีวิต ต้องสัมพันธ์กับทั้งระดับรากหญ้าและระดับนโยบาย และสิ่งที่สื่อต้องทำ ความเข้าใจคือ กฎหมาย ระเบียบ กฎกระทรวง ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลไร้สัญชาติ และนำเสนอเสียงของประชาชนผู้ประสบปัญหาให้นำเสนอ

“ พูดตรงไปตรงมาก็บอกได้ว่ามีไม่มาก มีไม่กี่คนที่ทำเรื่องนี้ ดูแล้วผมว่ามีถึงสิบคนรีเปล่าก็ไม่รู้ อย่างที่หนึ่งมันน้อย ซึ่งผมเองก็มีความคิด มีความฝัน ว่าอยากมีเครือข่ายสื่อมวลชนสิทธิมนุษยชน ” **จรัล ดิษฐาอภิชัย** คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ กล่าวสนับสนุน และกล่าวเสริมว่า ช่วงที่ตนเองเข้าไปช่วยเหลือเรื่องของยูทงนา เขามองเห็นว่าบทบาทของสื่อมวลชนเน้นไปที่ประเด็นว่า ยูทงนาสอบได้และมีสิทธิ์เรียน นำเสนอในเชิงเห็นอกเห็นใจและชื่นชมว่าเป็นเด็กที่เก่ง ในขณะที่คณะทำงานพยายามพูดประเด็นการเลือกปฏิบัติเรื่องสัญชาติ หรือความจริงที่ว่าไม่ว่าสัญชาติไหนก็มีสิทธิ์ที่จะรับการศึกษา แต่ก็ต้องยอมรับว่ายูทงนาได้รับสัญชาติเร็วเพราะสื่อ และสิ่งที่ทำให้สื่อมวลชนสนใจยูทงนา เพราะสามารถสอบติดคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ หากเป็นคณะอื่นคงไม่มีสื่อมวลชนให้ความสนใจ และนั่นทำให้เห็นได้ว่าสื่อมวลชนยังขาดความรู้เรื่องสิทธิต่างๆ สื่อนำเสนอเพียงความเห็นอกเห็นใจ หากนำข้อมูลเรื่องสิทธิมาอ้างอิง จะทำให้ข้อมูลมีน้ำหนักมากขึ้น การรายงานข่าวเรื่องสิทธิมนุษยชนต้องเข้าใจ ต้องรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพของกลุ่มต่างๆ ของชาติพันธุ์ต่างๆ

จิราพร บุณนาค รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ สะท้อนบทบาทการทำงานของนักข่าวว่า ในช่วงก่อนมีการประกาศยุทธศาสตร์แก้ไขสถานะบุคคล เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2548 เมื่อสื่อมวลชนนำเสนอยุทธศาสตร์ออกไปแล้ว ทำให้คนทั่วไปค่อนข้างสับสน นั่นเป็นการนำเสนอข่าวนั้นเป็นเพียงร่างยุทธศาสตร์เท่านั้น ไม่ใช่ยุทธศาสตร์จริงๆ เพราะการทำยุทธศาสตร์ค่อนข้างรอบคอบ ประเด็นสำคัญคือ ยุทธศาสตร์ต้องอยู่บนฐานของความสมดุลระหว่างเรื่องสิทธิมนุษยชน เรื่องสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และเรื่องของความมั่นคง เมื่อสื่อนำเสนอนักวิชาการ หรือองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่ได้รับรู้ข้อมูลทั้งหมด ก็ถูกตั้งว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่ไม่รอบด้าน เมื่อนักข่าวไปนำความเห็นตรงนั้นมา ทำให้การนำเสนอข่าวผิดพลาด แต่หากมองภาพรวมแล้ว นักข่าวให้ประโยชน์ในการกระตุ้นการขับเคลื่อน กระตุ้นให้คนในสังคมรวมทั้งในฝ่ายรัฐบาลมองเห็นความสำคัญของแผนยุทธศาสตร์ฉบับนี้ และหากนักข่าวรู้ช่วงจังหวะเวลาที่จะนำเสนอเพื่อให้อยู่ในช่วงที่สำคัญ อย่างเช่น ตอนที่สื่อมวลชนนำเสนอเรื่องนี้ในช่วงที่ใกล้ๆ จะมีการประชุมสภาความมั่นคง เมื่อมีการ

ประชุมสภาความมั่นคง นายกรัฐมนตรีก็ให้ความสนใจ สนใจในความเดือนร้อนของบุคคลไร้สัญชาติ และเป็นเรื่องที่ท่านเข้าใจได้ทันทีเมื่อเสนอแผนยุทธศาสตร์เข้าไป

อดิศร กำเหนิดศิริ นายอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ สะท้อนบทบาทการทำงานของนักข่าวว่า นักข่าวไม่ได้ตรวจสอบข้อมูลจากทั้ง 2 ฝ่ายก่อน นำเสนอข้อมูลที่ได้จากชาวบ้านโดยไม่ตรวจสอบกับทางอำเภอก่อนว่าจะดำเนินการอย่างไรบ้าง เมื่อนำเสนอจึงทำให้เกิดภาพลักษณ์ไม่ดีของทางอำเภอ อย่างกรณีแม่เมาะ สื่อนำเสนอข่าวว่า บุคคลทั้ง 1,243 คน เป็นคนไทยทั้งหมด ไม่ได้นำเสนอว่า มีส่วนหนึ่งเป็นคนไทย แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ใช่คนไทย น่าจะกระตุ้นให้รัฐดำเนินงานได้อย่างถูกต้อง แต่กลับนำเสนอต้องให้สัญชาติคืนทั้งหมด ไม่ได้มองในแง่ความมั่นคงของประเทศ มองเฉพาะแง่มุมของมนุษยธรรมและเมตตาธรรม สิ่งที่สื่อมวลชนต้องคำนึง คือ ความรู้พื้นฐาน ต้องมีความรู้พื้นฐานทั้งประวัติศาสตร์และความเป็นมาของชาวบ้าน และหลักกฎหมาย แต่ต้องยอมรับว่า การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนมีส่วนช่วยกระตุ้นทั้งฝ่ายราชการ ทั้งชาวบ้าน ทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน ให้ช่วยกันคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วง แต่ไม่ถือว่าเป็นการกดดัน เพราะทางอำเภอมีแนวทางและหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติอยู่แล้ว

เอกชัย ปิ่นแก้ว เลขาธิการอนุกรรมการชาติพันธุ์ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สะท้อนบทบาทการทำงานของนักข่าวว่า ต้องยอมรับว่านักข่าวมีหลายแบบ บางคนต้องการข่าวแบบสำเร็จรูป สิ่งที่ได้รับต้องสามารถนำไปใช้ได้เลย แต่บางคน การกระทำแบบดังกล่าวเป็นการดูถูกเขา ต้องให้เขาร่วมอยู่ในเหตุการณ์ด้วยในลักษณะทำงานร่วมกัน สื่อมวลชนหลายคนนำเสนอประเด็นเรื่องสิทธิควบคู่ไปด้วยทำให้เห็นภาพงานชัดขึ้น ในขณะที่บางคนทำได้เพียงว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ทางคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเคยทดลองทำงานร่วมกับสื่อมวลชน โดยตั้งคำถามและถามผ่านทางสื่อมวลชน ทำให้เกิดการกระตุ้นให้หน่วยงานรัฐเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านอย่างจริงจัง แต่ค่อนข้างเสี่ยงเพราะหากหน่วยงานรัฐรู้สึกเสียหน้า ผู้ที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงคือ ชาวบ้าน และต้องยอมรับว่าทุกวันนี้สื่อมวลชนมองความเป็น Dramatic และนำเสนอไปในลักษณะนั้น ซึ่งไม่ได้ช่วยในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ทำได้เพียงขยายเรื่องราวให้คนรับรู้มากขึ้นเท่านั้น

บทบาทของนักข่าวตามความคิดเห็นของกลุ่มหน่วยงานภาครัฐ ส่วนใหญ่หน่วยงานภาครัฐเห็นว่า การนำเสนอของสื่อมวลชน เป็นการสร้างการรับรู้ให้กับสังคมว่า มีปัญหาความไร้สัญชาติปรากฏอยู่ รวมถึงการนำเสนอดังกล่าวยังเป็นการกระตุ้นเตือนการทำงานของภาครัฐ ซึ่งทำให้ข้าราชการทำงานอย่างจริงจัง เมื่อมีสื่อมวลชนติดตามเฝ้าดูการทำงานเพื่อแก้ปัญหาคนไร้

สัญชาติ และสื่อมวลชนมักจะไม่นำเสนอความรู้ทางกฎหมาย และระเบียบต่างๆ ซึ่งควรกระทำ ควบคู่กับการแสดงถึงวิถีชีวิตของบุคคลไร้สัญชาติ เพื่อเพิ่มน้ำหนักให้กับการนำเสนอ

กลุ่มนักวิชาการ

กลุ่มนักวิชาการตั้งข้อสังเกตว่า กรณีของยูทหนา ผ่านวัน นักเรียนไร้สัญชาติที่สามารถ ผ่านการสอบเอ็นทรานซ์ แต่ติดปัญหาเรื่องหลักฐานในการยื่นเอกสารมอบตัวเข้าเป็นนิสิต คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องจากยูทหนาอยู่ในกระบวนการขอเพิ่มชื่อ และ ลงรายการสัญชาติ ซึ่งกรณีนี้เองที่สามารถเห็นบทบาทของสื่อมวลชน และนักวิชาการที่หยิบยื่น ความช่วยเหลือให้กับยูทหนา ทำให้ยูทหนาได้สัญชาติรวดเร็วขึ้น และไม่ต้องผิดหวังกับโอกาสที่ จะต้องเสียไปอีก ดังเห็นได้จากคำกล่าวของ **ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี** นักวิชาการสื่อสารมวลชน และหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ว่า

“ สื่อมีความเข้าใจเรื่องปัญหาคนไร้สัญชาติมากขึ้น ซึ่งกรณีที่เป็นจุดเปลี่ยนก็คือ น้องก๊วย ยูทหนา น่าจะเป็นจุดที่ทำให้การรับรู้ของสื่อ ของสังคมหรือของราชการเปลี่ยนไป แต่ว่าที่ผ่านมา มันก็มีอยู่บ้างไม่ใช่ไม่มี อย่างข่าวเรื่องเด็กไร้สัญชาติมันก็มีเพียงแต่ว่ามันอยู่ในสื่อที่เป็นวงจำกัด เช่น บางกอกโพสต์ กรุงเทพธุรกิจ หรือมติชน แต่ว่าสื่อที่เป็น Mass Media อย่าง ไทยรัฐ ข่าวสด คมชัดลึก หรือเดลินิวส์ ก็ยังไม่ถูกนำเสนอหรือเป็นข่าวมากเท่าที่ควร ” และกล่าวเสริมว่าบทบาท ของสื่อในครั้งนี้ได้สร้างการรับรู้ให้กับสังคมว่ามีปัญหานี้อยู่ รวมถึงปัญหาในเชิงกฎหมายที่เป็น อุปสรรคทำให้เด็กหลายคนต้องสูญเสียโอกาสไป รวมถึงสะท้อนกระบวนการทำงานของ ราชการไทยในการใช้กฎหมายว่าใช้เพื่อให้คุณประโยชน์ต่อเด็ก หรือตีความอย่างเคร่งครัดจนทำให้ เด็กหลายคนเสียโอกาส ทุกวันนี้มีเพียงสื่อไม่กี่สื่อที่นำเสนอข่าวเรื่องนี้ ผู้รับสารจึงจำกัดอยู่ไม่กี่ กลุ่ม ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสังคมภาพรวมได้ แหล่งข่าวและภาคประชาสังคมจะต้องเป็นผู้เข้าไป กระตุ้นสื่อให้แสดงบทบาทในเรื่องนี้ ต้องยอมรับว่าสื่อมวลชนมีปัญหามากมายที่จะต้องทำ ทำ อย่างไรที่จะทำให้สื่อมวลชนเห็นว่าเป็นหนึ่งในปัญหาที่สื่อมวลชนจะต้องหยิบขึ้นมา ผู้รับสารกับผู้ ส่งสารจึงต้องทำงานร่วมกัน

ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ **สมบัติ บุญงามอนงค์** มูลนิธิกระจกเงา ว่า “ เกิดการ สื่อสารสาธารณะ เช่น เรื่องยูทหนาที่ไปติดจุฬา กรณีนั้นก็สิ้นสะเทือน มีคนวิพากษ์วิจารณ์กันสูง มาก และเด็กคนนั้นก็ได้รับการคลี่คลายเป็นรายบุคคลไปซึ่งน่าเสียดายนะเพราะที่จริงน่าจะถือ โอกาสตรงนั้นมองกันบ้างบางทั้งกระบวนการแต่มันก็ไปมองกันแค่ตัวบุคคล สังคมไทยนั้นยอมรับว่า

เราเข้าใจระดับนโยบายนี้ไม่ค่อยได้ จะเข้าใจผ่านตัวละครบุคคลซึ่งมันเป็น Dramatic เพราะฉะนั้น การเสนอเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาทางนโยบาย ทางโครงสร้างมันจึงเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยสร้างการรับรู้” รวมถึงกล่าวเสริมว่า สื่อมวลชนไม่ค่อยนำเสนอในเชิงลึก นำเสนอในลักษณะตามกระแส นี่คือ ปัญหาที่ยากโดยเฉพาะสื่อมวลชนที่สร้างกระแสเองไม่เป็น เรื่องสัญชาติไม่ใช่เรื่องที่ผู้คนให้ความสนใจ รวมถึงสื่อมวลชนไม่สามารถจับประเด็นที่เป็นสาระสำคัญของปัญหาได้ อย่างเช่นกรณีแม่ อาย สื่อนำเสนอในประเด็นว่าชาวแม่อายได้รับสัญชาติคืน แต่สาระสำคัญใหญ่กว่า คือ เป็นการกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมายของกรมการปกครอง รัฐเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย รังแกประชาชน หรือ เรื่องกรณีสัญชาติโดยภาพรวมมีการนำเสนอการเคลื่อนไหวในภาคประชาชน ซึ่งไม่ได้ชี้ขนาดของ ปัญหา กลับกลายเป็นว่า เรื่องแม่อายก็จบที่แม่อาย เรื่องน้องกุงก็จบที่น้องกุง แต่หากมองใน ภาพรวมแล้ว หากกลไกในการทำงานเดินอย่างต่อเนื่อง ก็ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องพึ่งพา สื่อมวลชน

ขณะที่ **สุภาพร โพธิ์แก้ว** นักวิชาการผู้ให้ความสนใจประเด็นสัญชาติที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี สะท้อนว่า สามารถสื่อสารได้ 2 ทาง นอกจากบทบาทของสื่อมวลชนในการนำเสนอ ข่าวแล้ว ควรจะทำความเข้าใจกับกรให้อำนาจ(Empowerment) ทางการสื่อสารแก่บุคคลไร้ สัญชาติ เพราะหากสื่อมวลชนไม่ได้นำเสนอในเชิงสร้างสรรค์ แต่มุ่งประเด็นความขัดแย้งต่างๆ ผลกระทบก็ตกกับบุคคลไร้สัญชาติซึ่งอยู่ในฐานะแหล่งข่าว สื่อมวลชนต้องยอมรับข้อจำกัดของ ตนเองที่ไม่สามารถปกป้องได้ทุกครั้ง แต่หากเป็นการสื่อสารโดยตัวเจ้าของปัญหาเองก็ย่อมมีพลัง มากกว่าการที่สื่อมวลชนเป็นผู้นำเสนอ การจะสื่อสารเรื่องของตัวเองได้ก็ต่อเมื่อตระหนักถึงและเชื่อ คุณค่าของตัวเอง (Let's story owner tell their story)

ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี ผู้อำนวยการสำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล สะท้อนบทบาทนักข่าวว่า การนำเสนอข่าวประเด็นคนไร้สัญชาติขึ้นอยู่กับนักข่าวแต่ละคนว่า Emotional แค่นั้น ซึ่งอาจจะได้ผลในระยะแรกเท่านั้น สิ่งที่สอง คือ เรื่องสัญชาติเป็นเรื่องทาง เทคนิคทางกฎหมาย ซึ่งนักข่าวบางคนไม่มีความเชี่ยวชาญกฎหมาย เมื่อนำเสนอก็เกิดข้อผิดพลาด ซึ่งมีปรากฏให้เห็น สิ่งสุดท้ายต้องตั้งคำถามกับนักข่าวว่า นำเสนอประเด็นนี้เพราะอะไร มี เป้าหมายอย่างไร เพราะว่าบางครั้งนำเสนอไปตามกระแส เพราะถ้านักข่าวไม่มีวัตถุประสงค์ที่ ชัดเจนในการนำเสนอ ก็จะไม่ส่งผลสะท้อนไปถึงสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลสะท้อนใน การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในประเด็นนี้ ถ้าต้องการให้เรื่องนี้เป็นนโยบายสาธารณะ การ นำเสนอจะต้องนำเสนออีกแบบหนึ่ง ต้องมีเป้าหมายชัดว่าต้องการสื่อสารให้ใครรับรู้

รศ.ดร. พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร มุขนิธิคหนึ่ง ภาไชย มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์ สะท้อนบทบาทของนักข่าวว่า ยอมรับว่ากระบวนการทำงานของสื่อมวลชนกับเรื่อง การแก้ไขปัญหาบุคคลไร้สัญชาติสามารถดำเนินไปด้วยกันได้ และเล็งเห็นว่าการละเมิดสิทธิ- มนุษยชนโดยเฉพาะเรื่องคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ ต้องถูกนำมาพูดถึงผ่านสื่อมวลชน เพื่อให้สังคมได้รับ รั้ปัญหา สื่อจึงทำงานเหมือนกับ Social Police หรืออาจหมายถึง สื่อเพื่อสิทธิมนุษยชน อย่างกรณี ยุทธนา ผ่านวัน ทำให้เห็นศักยภาพของสื่อที่มีส่วนทำให้ยุทธนาได้สัญชาติ ในวันนั้นอาจารย์เลือก ที่จะให้เรื่องราวของยุทธนากลายเป็นข่าว และอาจารย์ต่อรองให้มีการนำเสนอเรื่องราวของอาภรณ์ รัตน์ด้วย แต่ดูเหมือนว่าสื่อจะสนใจเพียงกรณีของยุทธนา ทั้งๆที่ยังมีเด็ก เยาวชน และครอบครัว อีกมากในสังคมไทยที่ประสบปัญหาความไร้รัฐและควมไร้สัญชาติ ไม่อยากให้เรื่องของยุทธนา นั้นเป็นเพียงข่าวรายวันที่นักข่าวสนใจเพื่อขายข่าวเท่านั้น ไม่อยากให้เป็นเพียงกระแส อยากให้ เรื่องของกุงเป็นบทเรียนที่สอนให้ภาครัฐต้องระวังให้มากที่จะไม่ให้มีการละเมิดเช่นนี้อีก แต่กระแส ข่าวเริ่มตกไป ผู้สื่อข่าวอยากสัมภาษณ์ยุทธนาเท่านั้น นักการเมืองก็อยากพบยุทธนาเท่านั้นอีก อาจารย์ได้ทำงานร่วมกับสื่อในระยะต่อมาและเห็นว่าสื่อมวลชนเองก็มีข้อจำกัด นักข่าวไม่สามารถ ที่จะกำหนดทิศทางของข่าวได้ อย่างชวิตา วาทินชัย นักข่าว อ.ส.ม.ท. ต้องต่อสู้ในกองบรรณาธิการ เพื่อให้ข่าวสัญชาติได้ออกอากาศ ทำให้คิดว่าต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้บริหาร บรรณาธิการ ของสื่อมวลชนที่อยู่เฉพาะในห้องสี่เหลี่ยมและห่างไกลกับน้ำตาของชาวบ้าน และสิ่งที่สำคัญที่ นักข่าวจะต้องมีคือ ความรู้ทางกฎหมาย ซึ่งอาจารย์ได้พยายามจัด Press Tour และห้องเรียน กฎหมายสำหรับสื่อมวลชน ให้นักข่าวได้สัมผัสวิถีชีวิตของเจ้าของปัญหา และเรียนรู้ปัญหาจากคน เหล่านั้น เพราะเดิมอาจารย์เป็นเหมือนแหล่งข้อมูลกฎหมายคนเดียวที่เมื่อสื่อไม่รู้ก็ขอสัมภาษณ์ และเมื่อสื่อมวลชนรายใหม่แวะเวียนเข้ามาก็ต้องมีการอธิบายกฎหมายกันใหม่อีก จึงเกิดแนวคิดที่ จะสอนกฎหมายให้นักข่าวเข้าใจและสามารถสื่อสารออกสู่สังคมได้อย่างถูกต้อง รวมถึงให้บุคคล ไร้สัญชาติเองเรียนรู้ปัญหาของตนเองและสื่อสารเรื่องราวของตนเองในเว็บไซต์ของอาจารย์เอง และหากสื่อมวลชนสนใจประเด็นเหล่านี้ สื่อมวลชนก็จะมาขออนุญาตและขยายผลสู่สาธารณะ ต่อไป

บทบาทของนักข่าวตามความคิดเห็นของกลุ่มนักวิชาการ ส่วนใหญ่นักวิชาการเห็นว่า การนำเสนอของสื่อมวลชน เป็นการสร้างการรับรู้ให้กับสังคมว่า มีปัญหาความไร้สัญชาติปรากฏ อยู่ แต่ยังคงจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มสื่อมวลชนที่ให้ความสนใจในประเด็นนี้อยู่แล้ว, การนำเสนอ ดังกล่าวยังเป็นการกระตุ้นเตือนการทำงานของภาครัฐ ซึ่งทำให้ข้าราชการทำงานอย่างจริงจัง เมื่อ มีสื่อมวลชนติดตามเฝ้าดูการทำงานเพื่อแก้ปัญหาคนไร้สัญชาติ, สื่อมวลชนควรที่จะศึกษาข้อ กฎหมายต่างๆ เพื่อสื่อสารได้อย่างเข้าใจ และสื่อมักจะหยิบยกเพียงกรณีคนไร้สัญชาติที่มีความรู้

ความสามารถมานำเสนอ และให้ความช่วยเหลือ แต่กลับละเลยที่จะนำเสนอและให้ความช่วยเหลือบุคคลทั่วไปที่ประสบปัญหาไร้สัญชาติ ทำให้ไม่เกิดการแก้ไขปัญหามาในเชิงนโยบาย รวมถึงสื่อมวลชนควรจะกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ว่าต้องการสื่อสารให้ใครรับรู้

แหล่งข่าวมีความเกี่ยวข้องในฐานะผู้ร่วมสร้างเครือข่ายสื่อมวลชน

บุคคลไร้สัญชาติ เป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญ อันเนื่องมาจากบุคคลไร้สัญชาติเป็นเจ้าของปัญหาที่ต้องประสบปัญหาเรื่องสิทธิต่างๆ จึงเกิดกระบวนการจากทั้งตัวของบุคคลไร้สัญชาติเอง และ/หรือ กลุ่มบุคคลไร้สัญชาติในชุมชนเดียวกัน เรียกร้องสิทธิของตนเองผ่านเข้าไปสู่ผู้ที่ดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องสัญชาติโดยตรงตามกระบวนการขอสัญชาติที่มีอยู่ คือ ภาครัฐ และเมื่อกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่คืบหน้า อันก่อให้เกิดเป็นปัญหาจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องแก้ไขเพื่อไม่ให้เสียสิทธิบางประการ โดยบุคคลไร้สัญชาติบางคนตัดสินใจให้องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับสัญชาติเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ เช่น มูลนิธิกระจกเงา, มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.) ฯลฯ ในขณะที่บางคนตัดสินใจขอคำปรึกษาด้านกฎหมายกับ รศ.ดร. พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร นักวิชาการนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญกฎหมายสัญชาติ และทำงานวิจัยในการแก้ไขปัญหาสถานะบุคคล ซึ่งโดยส่วนใหญ่ไม่อยากจะเปิดตัวเองให้กับสังคมรับรู้ กระบวนการจึงจบที่การขอคำปรึกษาจากหน่วยงานต่างๆ

จนกระทั่งกระบวนการเหล่านั้นถึงทางตัน มีความจำเป็นเร่งด่วน และอยากให้เรื่องราวของตนเองสร้างการรับรู้ให้กับสังคม นั่นก็คือ ต้องผ่านสื่อมวลชนซึ่งถือเป็นตัวกลางนำเรื่องราวของพวกเขาสู่สังคมให้รับรู้ถึงปัญหาที่พวกเขาต้องเผชิญอยู่ โดย 2 กรณีใหญ่ๆ ที่ตั้งให้สื่อมวลชนเข้ามาาร่วมกับเครือข่ายเดิมที่มีอยู่ของคณะทำงาน คือ กรณีแม่ยาย และกรณีของยุทธนา ผ่านวัน ซึ่งผู้ที่น่าสนใจองค์ประกอบสำคัญ คือ บุคคลไร้สัญชาติ และสื่อมวลชนมาเชื่อมต่อกัน คือ อาจารย์พันธุ์ทิพย์ ซึ่งมองว่าบุคคลไร้สัญชาติบางคนต้องการให้เรื่องราวของตนเองเป็นตัวอย่างให้กับผู้ร่วมปัญหาเดียวกัน และจากการทำงานของอาจารย์พันธุ์ทิพย์ ที่เคยร่วมทำงานกับสื่อมวลชนเกี่ยวกับกระบวนการคอร์ปชั่นบัตรประชาชน ประกอบกับ อาจารย์พันธุ์ทิพย์ เป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องกฎหมายสัญชาติ ทำให้สื่อมวลชนหลายคนเข้ามาพูดคุย และขอข้อมูลจากอาจารย์พันธุ์ทิพย์ ทำให้มีเครือข่ายสื่อมวลชนอยู่บ้าง ต่อมาจึงทำให้บุคคลไร้สัญชาติเชื่อมประสบกับปัญหาหรือมีความคับหน้าก็คิดต่อโดยตรงกับสื่อมวลชน โดยในขณะเดียวกัน จึงเกิดเครือข่ายของสื่อมวลชนในลักษณะหลวมๆ ที่มีความสนใจในประเด็นปัญหาร่วมกัน รวมถึงสื่อมวลชนเองเข้าใจในธรรมชาติของหน่วยงาน

ของตนว่ามีข้อจำกัดในการเข้าถึงของประชาชนในสังคม จึงเกิดการส่งต่อข้อมูลให้แก่กันและกัน เกิดเป็นเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ

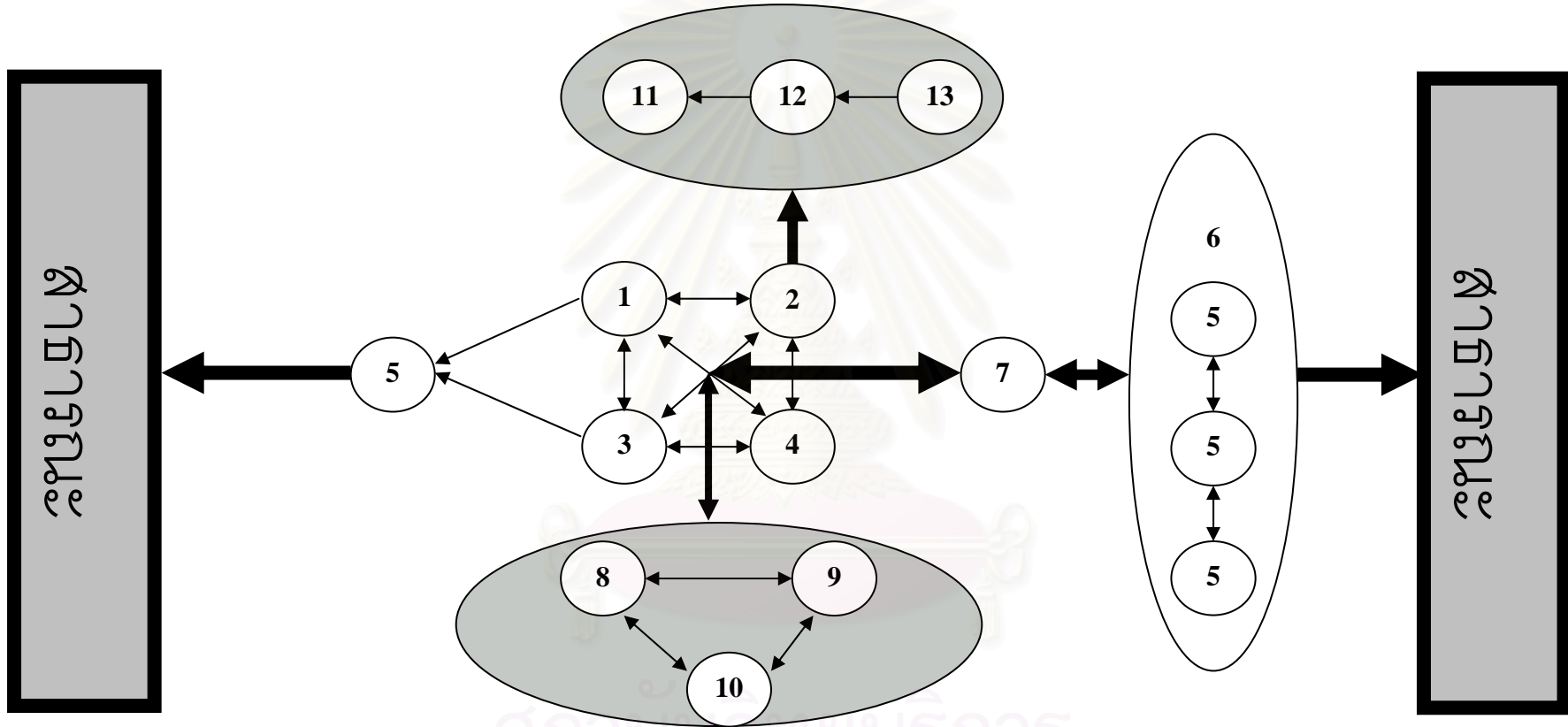
ในขณะที่กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลไกสำคัญที่สำคัญที่สุดในการแก้ไข ปัญหา เพราะภาครัฐมีกระบวนการและหลักเกณฑ์ในการแก้ปัญหาหากสื่อมวลชนไม่สามารถ เชื่อมโยงกับภาครัฐก็ไม่สามารถขับเคลื่อนปัญหาได้ และด้วยความช่วยเหลือของ อาจารย์ พันธุ์ทิพย์ ซึ่งได้รับความเชื่อถือจากภาครัฐ อีกทั้งเคยร่วมทำงานกับภาครัฐ เช่น กรมการปกครอง, นายอำเภอ, สำนักงานความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) ฯลฯ รวมถึงองค์กรอิสระ คือ คณะกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ทำให้สื่อมวลชนไม่ต้องเริ่มดำเนินการเชื่อมกับภาครัฐใหม่ ซึ่งช่วยลดเวลา และทำงานได้สะดวกขึ้น

จากการเชื่อมเครือข่ายดังกล่าว ประกอบกับการที่ฝ่ายแหล่งข่าวสะท้อนบทบาทของ สื่อมวลชน พบว่า สื่อมวลชนยังไม่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับบุคคลไร้สัญชาติในภาพรวมได้ อันเนื่อง มาจากการเลือกหยิบยกเฉพาะประเด็นบุคคลไร้สัญชาติ ที่มีจุดขาย ทำให้สื่อมวลชนเชื่อมโยงกับ บุคคลไร้สัญชาติที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการของสื่อมวลชน โดยอาศัยนักวิชาการ และองค์กรพัฒนา เอกชนแทน กับภาครัฐก็เช่นเดียวกับ สื่อมวลชนบางส่วนไม่ให้ความสนใจในการเชื่อมต่อกับภาค ภาครัฐ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหา รวมถึงนักวิชาการเห็นว่าเครือข่ายสื่อมวลชนค่อนข้าง จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่ม ทำให้สามารถสื่อสารได้กับคนบางกลุ่มได้เท่านั้น ไม่สามารถสื่อสารได้กับคน ส่วนใหญ่ของสังคมได้

อย่างไรก็ตาม เครือข่ายของสื่อมวลชนอย่างไม่เป็นทางการจึงเกิดขึ้น ด้วยความช่วยเหลือ ของบุคคลไร้สัญชาติที่ให้ความร่วมมือ ให้ข้อมูลข้อเท็จจริง รวมถึงอาจารย์พันธุ์ทิพย์ที่ได้สร้าง เครือข่ายการทำงานไว้ก่อนแล้ว ทำให้สื่อมวลชนสามารถเชื่อมต่อและทำงานได้โดยทันที รวมถึงการ นำทีมสื่อสารสาธารณะเข้ามาร่วมทำงาน ทำให้เครือข่ายสื่อมวลชนขยายตัวออกไปในวงกว้างมาก ขึ้น รวมถึงการทำหน้าที่แจ้งเรื่องราวว่าสถานที่ใดมีประเด็นใดที่จะสามารถนำมาสื่อสารสู่สังคมได้ ซึ่งเป็นการลดข้อจำกัดของสื่อมวลชนที่ไม่สามารถหาข้อมูลในพื้นที่ปัญหาได้นาน

เครือข่ายของสื่อมวลชน และเครือข่ายการทำงาน จึงมีลักษณะ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิแสดงเครือข่ายของสื่อมวลชน และเครือข่ายการทำงานในประเด็นบุคคลไร้สัญชาติ

** หมายเหตุ

- 1.กลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ, 2.อาจารย์พันธุ์ทิพย์, 3.องค์กรพัฒนาเอกชน, 4.นักวิชาการ, 5.สื่อมวลชน, 6.เครือข่ายสื่อมวลชน
- 7. ทีมสื่อสารสาธารณะ, 8.สภานายความ, 9.คณะกรรมการสิทธิฯ, 10.นักการเมือง, 11.อำเภอ, 12.กรมการปกครอง, 13.รัฐมนตรี

การปรับเปลี่ยนบทบาทของนักข่าว

จากผลการวิจัยดังกล่าว ทั้งส่วนของนักข่าวและแหล่งข่าว เห็นได้ชัดว่าบทบาทของนักข่าวในประเด็นดังกล่าวยังคงจบจนเกินไป และแสดงให้เห็นว่าหากบุคคลไร้สัญชาติรายได้ไม่ได้อยู่ภายใต้กลไกการทำงานของนักข่าวก็จะทำให้พวกเขาไม่ได้รับสัญชาติ ดังนั้นนักข่าวจึงต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองให้เข้มข้นขึ้น ดังนี้

- นักข่าวควรจะต้องรู้ว่าในสังคมมีคนที่กลุ่มที่จะสื่อสารด้วย ไม่ใช่เฉพาะบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือประเด็นข่าวแปลกประหลาดเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงคนด้อยโอกาสในสังคม และความทุกข์ยากของประชาชนด้วย สังเกตได้จากการนำเสนอของสื่อมวลชนบางกลุ่ม หยิบยกเพียงกรณีคนไร้สัญชาติที่มีความรู้ความสามารถมานำเสนอ และให้ความช่วยเหลือ แต่กลับละเลยที่จะนำเสนอและให้ความช่วยเหลือบุคคลทั่วไปที่ประสบปัญหาไร้สัญชาติ

- นักข่าวควรจะนำเสนอเพื่อสร้างเสริมความเข้าใจ และปรับทัศนคติของสังคมต่อคนไร้สัญชาติให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง รวมถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสาเหตุของความไร้สัญชาติ ซึ่งแต่ละบุคคลมีสาเหตุของปัญหาที่แตกต่างกัน การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติแต่ละคนจึงควรมีความแตกต่างกันด้วย

- นักข่าวควรนำเสนอ และสื่อสารโดยตรงต่อบุคคลไร้สัญชาติ เพื่อสร้างความเข้าใจในปัญหาของตนเอง และเสริมความรู้ในการแก้ไขปัญหา เพื่อให้บุคคลไร้สัญชาติลุกขึ้นแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ก่อนจะพึ่งพาหน่วยงานต่างๆ

- นักข่าวต้องคำนึงถึงความถูกต้อง ความเป็นจริงมากกว่าความเป็นกลาง การบอกว่าเป็นกลางต้องเป็นกลางทำให้กระบวนการทำข่าวจบลง เพียงดำเนินการสัมภาษณ์ให้ครบทั้งสองฝ่าย อะไรถูกอะไรผิดให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสิน การทำข่าวเจาะ หรือ Investigative News เป็นสิ่งสำคัญเพราะ ความน่าเชื่อถือของข่าวมีสูงและได้ข้อเท็จจริงในเชิงลึกมากขึ้น

- การนำเสนอเรื่องราวของคน ต้องอาศัยการสัมผัสวิถีชีวิตของคนจึงจะเข้าใจและสามารถนำเสนอได้ลึกซึ้ง สื่อมวลชนจึงควรลงพื้นที่เพื่อลงไปสัมผัสกับวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้เสียก่อนเพื่อสร้างความเข้าใจ และเมื่อนำเสนอก็กจะไม่ไปสร้างมายาคติว่าคนกลุ่มนี้เป็นคนอื่นไปเสียหมด

- ความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม เป็นสิ่งที่นักข่าวควรปลูกฝังสำหรับใช้ในการทำงาน โดยเฉพาะกลุ่มนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็น " ว่าที่นักข่าวในอนาคต"

- นักข่าวควรจะคำนึงถึงความจำเป็นของการมีพื้นฐานความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นสิ่งที่สื่อมวลชนทุกคนควรต้องมี แต่น่าสังเกตว่านักข่าวส่วนหนึ่งได้ถูกกระบวนการหรือกลไกทางการเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ ที่ทำให้พื้นฐานนี้หายไป หรือไม่สำคัญเท่าทักษะของการแสวงหาข่าวสาร

- นักข่าวควรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายสัญญาชาติ ประวัติศาสตร์ของคนไร้สัญชาติ และมิติทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม เนื่องจากการนำเสนอข้อมูลเหล่านี้ร่วมกับความเห็นอกเห็นใจจะทำให้ประเด็นมีน้ำหนักขึ้น

- สื่อมวลชนสามารถสร้างกระแสให้กับสังคมได้ แต่ควรใช้ให้ถูกช่วงเวลา เช่น อาศัยให้สื่อมวลชนช่วยเมื่อภาครัฐไม่ดำเนินการแก้ไขปัญหาตามกระบวนการที่กฎหมายบัญญัติ เพราะหากเริ่มด้วยการบอกว่าภาครัฐรังแกประชาชน เท่ากับบอกว่าจะไม่ร่วมมือกับรัฐในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง เพราะรัฐเป็นกลไกสำคัญที่จะมีอำนาจในการให้สัญชาติได้

- นักข่าวต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการนำเสนอ หากไม่มีจะไม่ส่งผลสะท้อนไปถึงสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลสะท้อนในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในประเด็นนี้ ถ้าต้องการให้เรื่องนี้เป็นนโยบายสาธารณะ การนำเสนอจะต้องนำเสนอแบบเป้าหมายชัดว่าต้องการสื่อสารให้ใครรับรู้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง " นักข่าว กับบทบาทขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ กรณีบุคคลไร้สัญชาติ " ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อถอดบทเรียนและประสบการณ์ของกลุ่มนักข่าวที่จะช่วยทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ที่มาจากประสบการณ์จริงของนักข่าว ซึ่งมีส่วนแก้ไขปัญหาได้จริง นอกจากนี้การศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังมุ่งหวังที่จะเสนอแนะวิธีการและรูปแบบของการสร้างเครือข่ายสื่อมวลชนเพื่อผลักดันนโยบายสาธารณะกรณีคนไร้สัญชาติ และหามาตรการแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยสรุปผลได้ดังนี้

สรุปผล

การสรุปผลการวิจัย สามารถสรุปโดยแบ่งตามประเด็นปัญหานำวิจัย ดังนี้

ปัญหานำวิจัยข้อ 1 กระบวนการทำข่าว และรูปแบบการนำเสนอข่าวคนไร้สัญชาติของกลุ่มนักข่าวที่มีบทบาทในเรื่องนี้เป็นอย่างไร

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกนักข่าวแต่ละคน จากสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ และสื่อเว็บไซต์ พบว่า นักข่าวส่วนใหญ่แสดงบทบาทใน 4 ประเด็นหลัก คือ

- สื่อสารเพื่อปรับทัศนคติของบุคคลไร้สัญชาติให้เรียนรู้เรื่องสัญชาติกับปัญหาของตนเอง เพื่อสร้างความเข้าใจในสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาความไร้สัญชาติ ซึ่งปัญหาของแต่ละคนไม่เหมือนกัน
- นำเสนอเพื่อปรับทัศนคติของคนในสังคม ด้วยการนำเสนอวิถีชีวิตของบุคคลไร้สัญชาติ เพื่อชี้ให้เห็นความเป็นมนุษย์ของพวกเขา และปัญหาที่พวกเขาต้องประสบเมื่อพวกเขาไร้สัญชาติ อันนำมาสู่การเสียสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต
- นำเสนอเพื่อกระตุ้นเตือนการทำงานของภาครัฐ ซึ่งทำให้ข้าราชการทำงานอย่างจริงจัง เมื่อมีสื่อมวลชนติดตามเฝ้าดูการทำงานเพื่อแก้ปัญหาคคนไร้สัญชาติ

- เน้นการสื่อสารเป็นตัวเชื่อมโยงความรู้กับเครือข่าย รวมถึงเรียกร้องให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญของปัญหาร่วมกัน และหาทางออกของปัญหาร่วมกันของเครือข่าย ทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และคนไร้สัญชาติ

อย่างไรก็ตามประเด็นที่กล่าวมามุ่งเน้นนำเสนอเพื่อสร้างความเห็นอกเห็นใจ และวิถีชีวิตของบุคคลไร้สัญชาติเป็นส่วนใหญ่ หากยังขาดการนำเสนอเพื่อให้ความรู้ด้านกฎหมายกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งถือว่าเป็นสาระสำคัญในการแก้ปัญหาบุคคลไร้สัญชาติ รวมถึงบทบาทที่จะชี้ให้เห็นถึงความบกพร่องในกระบวนการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาบุคคลไร้สัญชาติของภาครัฐ ซึ่งมีกลไกพร้อมที่จะใช้ในการดำเนินการแก้ไข แต่กระบวนการเหล่านั้นกลับไม่เคลื่อนไหว และทำให้จำนวนของปัญหาไม่แตกต่างจากเดิม

ปัญหานำวิจัยข้อ 2 รูปแบบ และปัจจัยที่สนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างเครือข่ายนักข่าว เพื่อให้สามารถแสดงบทบาทเป็นผู้สร้างองค์ความรู้เรื่องคนไร้สัญชาติ ประกอบ ด้วยอะไรบ้าง ทั้งในส่วนของฝ่ายข่าว และฝ่ายแหล่งข่าว ซึ่งมีทั้งหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ

รูปแบบเครือข่าย

รูปแบบเครือข่ายนักข่าวเกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติ ต้องยอมรับว่าเป็นเครือข่ายที่ถูกพัฒนาต่อจากเครือข่ายการทำงานในการแก้ไขปัญหาบุคคลไร้สัญชาติที่มีอยู่เดิม อันประกอบไปด้วย ภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคการเมืองและภาคประชาชน (บุคคลไร้สัญชาติ และองค์กรพัฒนาเอกชน) ซึ่งทำงานร่วมกันในการแก้ไขปัญหาในเชิงภาพรวมอยู่แล้ว แต่เมื่อการทำงานเหล่านั้นเมื่อถูกประกาศออกเป็นนโยบายที่ใช้ในการแก้ไขปัญหา พบว่าปัญหาไม่ได้ลดลงเลย และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเพราะ ปัญหาเก่าที่ยังหลงเหลืออยู่ ประกอบกับปัญหาใหม่ที่กำลังก่อตัว นั่นคือ บุคคลไร้สัญชาติในรุ่นต่อมา สื่อมวลชนเข้ามาเกี่ยวข้องเมื่อครั้งที่ทำงานร่วมกับหลายฝ่ายในการให้ความช่วยเหลือยูทูปดา ผ่านวัน ให้สามารถเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี คณะแพทยศาสตร์ได้ ทำให้เครือข่ายของการทำงานในการแก้ไขปัญหาบุคคลไร้สัญชาติบางส่วนยอมรับในศักยภาพของสื่อมวลชน และบุคคลที่เห็นว่าสื่อมวลชนน่าจะเข้ามาร่วมทำงาน และพยายามขยายเครือข่ายสื่อมวลชนที่ทำงานในประเด็นนี้คือ รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร

หลังจากกรณีของยูทูปดา อาจารย์พันธุ์ทิพย์ ได้พยายามใช้กระบวนการเดียวกันกับยูทูปดา นั่นคือ นำเสนอผ่านสื่อมวลชน ให้ความช่วยเหลือ อภรณ์รัตน์ แซ่หวู่ นิสิตปริญญาเอก มหาวิทยาลัยมหิดล ให้ได้รับสัญชาติ ทำให้ความคิดเรื่องสื่อมวลชนเพื่อสิทธิมนุษยชน และได้ร่วม

ทำงานกับทีมสื่อสารสาธารณะของมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) ซึ่งทำหน้าที่สื่อสารทั้งภายในกลุ่มเครือข่ายของการทำงานในการแก้ไขปัญหาบุคคลไร้สัญชาติ และขยายเครือข่ายสื่อมวลชน เนื่องจากทีมสื่อสารสาธารณะส่วนใหญ่เดิมเป็นนักข่าวจึงมีเครือข่ายนักข่าวบางส่วนที่สนใจเรื่องสิทธิอยู่แล้ว รวมถึงการจัดกระบวนการ Press Tour และห้องเรียนกฎหมายสำหรับสื่อมวลชน ซึ่งนั่นเป็นการนำสื่อรายใหม่ที่สนใจเข้ามา ทำให้เครือข่ายขยายตัวออกไป แต่ต้องยอมรับว่าเครือข่ายดังกล่าวเป็นเครือข่ายในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ โดยได้รับข้อมูลจากในพื้นที่ผ่านทางทีมสื่อสารสาธารณะ ซึ่งทำหน้าที่ประสานระหว่างเครือข่ายของการทำงานในการแก้ไขปัญหาบุคคลไร้สัญชาติ กับเครือข่ายนักข่าว ในขณะเดียวกันก็มีนักข่าวที่ทำงานเป็นอิสระจากเครือข่ายดังกล่าวด้วย

ขณะเดียวกันตัวนักข่าวเองก็พยายามสร้างเครือข่ายของตนเอง โดยใช้สายสัมพันธ์ส่วนตัวกับเพื่อนนักข่าวต่างบริษัทกัน อันเนื่องมาจากสื่อมวลชน แต่ละฉบับ แต่ละสถานี มีกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน นักข่าวที่ให้ความสนใจประเด็นเหล่านี้บางส่วนเชื่อว่าไม่สามารถนำเสนอไปให้คนส่วนใหญ่ได้ จึงอาศัยส่งข่าวต่อนักข่าวอีกบริษัทในการขยายข่าวต่อไป ในขณะที่บางส่วนเป็นบริษัทที่ทำหน้าที่สำนักข่าว ซึ่งมีสื่อมวลชนจำนวนมากเป็นสมาชิกอยู่ที่อาศัยช่องทางดังกล่าวส่งข้อมูลให้สมาชิกทำให้เกิดเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการขึ้นเช่นกัน

ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการสร้างเครือข่ายนักข่าว

ปัจจัยด้านฝ่ายข่าว

นักข่าวบางคนมีความเห็นว่า การทำงานภายใต้สื่อที่ตนเองสังกัดอยู่นั้นไม่สามารถนำเสนอข้อมูลในภาพกว้างของสังคมได้ และไม่สามารถทำให้ประเด็นนี้กลายเป็นกระแสของสังคม จึงต้องขอความร่วมมือจากสื่อในสังกัดอื่นในการช่วยสร้างกระแสของสังคม นำมาซึ่งการนำเสนอข่าวในสื่อที่ตนเองสังกัด ควบคู่ไปกับการส่งข้อมูลต่อให้สื่อในสังกัดอื่นช่วยนำเสนอข้อมูลเพื่อทำให้เกิดกระแสของสังคม นั่นจึงเป็นปัจจัยหนึ่งในการเกิดเครือข่ายนักข่าว

ปัจจัยด้านแหล่งข่าว

แหล่งข่าวส่วนใหญ่ยอมรับว่ามีปัญหาหลายเรื่องเกิดขึ้นในสังคม ทำให้สื่อมวลชนไม่สามารถตามข่าวได้อย่างครบถ้วนทุกประเด็น จึงเป็นหน้าที่ของแหล่งข่าวด้วยที่จะเข้าถึงตัวนักข่าว โดยเฉพาะผู้ให้ข้อมูลเรื่องบุคคลไร้สัญชาติ คือ บุคคลเจ้าของปัญหา นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน รวมถึงองค์กรอิสระ เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งข่าวใน

ประเด็นนี้ เชื้อในศักยภาพของสื่อมวลชนในการให้ความช่วยเหลือบุคคลไร้สัญชาติได้ เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ แหล่งข่าวจึงเป็นผู้ติดต่อกับนักข่าวโดยตรงเพื่อให้เข้าร่วมในเหตุการณ์ในพื้นที่นั้นๆ และส่งข้อมูลให้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงข่าวความเคลื่อนไหวเพื่อให้ให้นักข่าวสามารถรับทราบประเด็นปัญหาได้ แม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในพื้นที่ด้วยตนเอง อีกทั้งนักวิชาการเองก็พยายามที่จะสร้างเครือข่ายนักข่าวในประเด็นนี้ จึงพยายามชักชวนนักข่าวมาร่วมกิจกรรม เช่น Press Tour, ห้องเรียนกฎหมายสำหรับสื่อ ทำให้สื่อมวลชนถูกเชื่อมโยงเครือข่ายโดยนักวิชาการ และลดข้อจำกัดเรื่องเวลาให้กับนักข่าว

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างเครือข่ายนักข่าว

ปัจจัยด้านฝ่ายข่าว

ด้วยความเป็นปัจเจกของนักข่าวหลายคนทำให้ชอบที่จะทำงานคนเดียว และเชื่อว่าการทำงานร่วมกับเครือข่ายการทำงานในการแก้ไขปัญหาบุคคลไร้สัญชาติ อาจจะเป็นเครื่องมือขององค์กรใดองค์กรหนึ่งได้ รวมถึงแนวทางการทำงานที่แตกต่างกันของนักข่าวแต่ละคน โดยบางคนมุ่งชี้ข้อบกพร่องของภาครัฐ ในขณะที่บางคนมุ่งนำเสนอวิถีชีวิตของบุคคลไร้สัญชาติ จากแนวทางการทำงานที่แตกต่างกัน เมื่อได้รับข้อมูลจึงขาดการส่งต่อข้อมูลให้กับนักข่าวอีกคน ทำให้ไม่เกิดการเชื่อมต่อข้อมูลและเครือข่ายของนักข่าว

ปัจจัยด้านแหล่งข่าว

การเข้าถึงสื่อมวลชนของเครือข่ายการทำงานในการแก้ไขปัญหาบุคคลไร้สัญชาติ กระจุกตัวอยู่กับสื่อมวลชนเพียงไม่กี่คน ซึ่งเป็นนักข่าวที่ให้ความสนใจในประเด็นนี้อยู่แล้ว ทำให้เครือข่ายสื่อมวลชนไม่ขยายตัวออกไป

ปัญหานำวิจัยข้อ 3 นักข่าวควรมีบทบาทอย่างไรในการผลักดันให้การแก้ปัญหาคคนไร้สัญชาติปรากฏเป็นนโยบายสาธารณะ

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกฝ่ายข่าว และฝ่ายแหล่งข่าว สามารถสรุปบทบาทของนักข่าวในการผลักดันให้การแก้ปัญหาคคนไร้สัญชาติปรากฏเป็นนโยบายสาธารณะ ดังนี้

- นักข่าวควรจะต้องรู้ว่าในสังคมมีคนกี่กลุ่มที่จะสื่อสารด้วย ไม่ใช่เฉพาะบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือประเด็นข่าวแปลกประหลาดเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงคนด้อยโอกาสในสังคม และความทุกข์

ยากของประชาชนด้วย สังเกตได้จากการนำเสนอของสื่อมวลชนบางกลุ่ม หยิบยกเพียงกรณีคนไร้สัญชาติที่มีความรู้ความสามารถมานำเสนอ และให้ความช่วยเหลือ แต่กลับละเลยที่จะนำเสนอ และให้ความช่วยเหลือบุคคลทั่วไปที่ประสบปัญหาไร้สัญชาติ

- นักข่าวควรจะนำเสนอเพื่อสร้างเสริมความเข้าใจ และปรับทัศนคติของสังคมต่อคนไร้สัญชาติให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง รวมถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสาเหตุของความไร้สัญชาติ ซึ่งแต่ละบุคคลมีสาเหตุของปัญหาที่แตกต่างกัน การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับบุคคลไร้สัญชาติแต่ละคน จึงควรมีความแตกต่างกันด้วย

- นักข่าวควรนำเสนอ และสื่อสารโดยตรงต่อบุคคลไร้สัญชาติ เพื่อสร้างความเข้าใจในปัญหาของตนเอง และเสริมความรู้ในการแก้ไขปัญหา เพื่อให้บุคคลไร้สัญชาติลุกขึ้นแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ก่อนจะพึ่งพาหน่วยงานต่างๆ

- นักข่าวต้องคำนึงถึงความถูกต้อง ความเป็นจริงมากกว่าความเป็นกลาง การบอกว่านักข่าวต้องเป็นกลางทำให้กระบวนการทำข่าวฉาบฉวย เพียงดำเนินการสัมภาษณ์ให้ครบทั้งสองฝ่าย อะไรถูกอะไรผิดให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสิน การทำข่าวเจาะ หรือ Investigative News เป็นสิ่งสำคัญเพราะ ความน่าเชื่อถือของข่าวมีสูงและได้ข้อเท็จจริงในเชิงลึกมากขึ้น

- การนำเสนอเรื่องราวของคน ต้องอาศัยการสัมผัสวิถีชีวิตของคนจึงจะเข้าใจและสามารถนำเสนอได้ลึกซึ้ง สื่อมวลชนจึงควรลงพื้นที่เพื่อลงไปสัมผัสกับวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้เสียก่อนเพื่อสร้างความเข้าใจ และเมื่อนำเสนออีกจะไม่ไปสร้างมายาคติว่าคนกลุ่มนี้เป็นคนอื่นไปเสียหมด

- ความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม เป็นสิ่งที่นักข่าวควรปลูกฝังสำหรับใช้ในการทำงาน โดยเฉพาะกลุ่มนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็น " ว่าที่นักข่าวในอนาคต"

- นักข่าวควรจะคำนึงถึงความจำเป็นของการมีพื้นฐานความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นสิ่งที่สื่อมวลชนทุกคนควรต้องมี แต่น่าสังเกตว่านักข่าวส่วนหนึ่งได้ถูกกระบวนการหรือกลไกทางการเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ ที่ทำให้พื้นฐานนี้หายไป หรือไม่สำคัญเท่าทักษะของการแสวงหาข่าวสาร

- นักข่าวควรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายสัญชาติ ประวัติศาสตร์ของคนไร้สัญชาติ และมิติทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม เนื่องจากการนำเสนอข้อมูลเหล่านี้ร่วมกับความเห็นอกเห็นใจจะทำให้ประเด็นมีน้ำหนักขึ้น

- สื่อมวลชนสามารถสร้างกระแสให้กับสังคมได้ แต่ควรใช้ให้ถูกช่วงเวลา เช่น อาศัยให้สื่อมวลชนช่วยเมื่อภาครัฐไม่ดำเนินการแก้ไขปัญหาตามกระบวนการที่กฎหมายบัญญัติ เพราะหากเริ่มด้วยการบอกว่าภาครัฐรังแกประชาชน เท่ากับบอกว่าจะไม่ร่วมมือกับรัฐในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง เพราะรัฐเป็นกลไกสำคัญที่จะมีอำนาจในการให้สัญชาติได้

- นักข่าวต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการนำเสนอ หากไม่มีจะไม่ส่งผลสะท้อนไปถึงสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลสะท้อนในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในประเด็นนี้ ถ้า

ต้องการให้เรื่องนี้เป็นนโยบายสาธารณะ การนำเสนอจะต้องนำเสนอแบบเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการสื่อสารให้ใครรับรู้

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง "นักข่าว กับบทบาทขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ กรณีบุคคลไร้สัญชาติ" ด้วยกระบวนการถอดบทเรียนและประสบการณ์จากนักข่าว และแหล่งข่าว ในประเด็นนี้ โดยมุ่งศึกษา บทบาทและกระบวนการนำเสนอข่าวบุคคลไร้สัญชาติในปัจจุบันถึงบทบาทที่เหมาะสม อันนำไปสู่บทบาทขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย รวมถึงรูปแบบ และปัจจัยในการสร้างเครือข่ายนักข่าว เมื่อพิจารณาประเด็นดังกล่าวโดยอิงถึงแนวคิดทฤษฎี สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. บทบาทของนักข่าวในการขับเคลื่อนประชาสังคม อันนำไปสู่การขับเคลื่อนนโยบาย

จากปัญหาเรื่องการแก้ไขปัญหาค่าความไร้สัญชาติ เพื่อให้ทุกคนได้รับสถานะบุคคลอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะสามารถมีชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพ ซึ่งปริมาณปัญหาไม่ลดลงจากเดิม และมีแนวโน้มว่าจะทวีมากขึ้นทุกวัน แต่ภาครัฐและระบบราชการซึ่งมีโครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจกลับไม่สามารถแก้ไขปัญหาลำบากนี้ได้ แม้ว่าจะได้รับความร่วมมือจากภาควิชาการและภาคประชาชน อันนำมาสู่การเกิดกฎระเบียบเพื่อแก้ไขปัญหาค่าออกมาเป็นระยะๆ แล้วก็ตาม แต่ผู้มีอำนาจในการใช้กฎระเบียบเหล่านั้นคือ ภาครัฐ ซึ่งการทำงานตามกระบวนการแก้ไขปัญหาค่าสถานะบุคคลล่าช้า และไม่ได้ใช้กฎระเบียบเหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้หลายฝ่ายเชื่อว่า ภาครัฐฝ่ายเดียวคงไม่สามารถแก้ไขปัญหาค่าได้ แต่ต้องอาศัยทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาค่า

แนวคิดประชาสังคม ในมุมมองของนักคิดของไทย โดย ชูชัย ศุภวงศ์ (2540) แสดงให้เห็นว่า ในการแก้ปัญหาเชิงนโยบาย จะต้องอาศัยพลังขับเคลื่อนจากทุกภาคส่วนของสังคม จะละเลยส่วนใดส่วนหนึ่งของสังคมไม่ได้ โดยทุกภาคส่วนจะต้องทำงานประสานประโยชน์ซึ่งกันและกันในลักษณะของเครือข่าย ซึ่งการจะให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดนี้ ควรทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของปัญหาที่ควรรีบแก้ไข และกระตุ้นให้ประชาชนมีจิตสำนึกสาธารณะ จนอยากที่จะเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาค่านี้ รวมถึงการจำกัดอำนาจรัฐให้มีบทบาทน้อยลง และทำให้ภาคประชาสังคมมีบทบาทมากขึ้น และทำให้ประชาชนมีสิทธิในการกำหนดนโยบายสาธารณะ

และเมื่อกล่าวถึงแนวคิดสื่อเพื่อประชาสังคม ซึ่งสื่อมวลชนจะต้องปฏิบัติตามพันธกิจต่อสังคม มีการควบคุมตนเองของสื่อ สะท้อนความหลากหลายของสังคม แต่เนื่องมาจากสื่อมวลชนในปัจจุบันมีข้อจำกัด ได้แก่ เจือปนโฆษณาธุรกิจ วัฒนธรรมการทำข่าวของสื่อมวลชนที่ขาดสมดุลของแหล่งข่าวอิงเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจ รวมถึงการละเลยต่อเนื้อหาข่าวของท้องถิ่นและชุมชน

จากผลการวิจัยซึ่งพบว่า บทบาทของนักข่าวในประเด็นดังกล่าว ในปัจจุบันทำหน้าที่ในการสื่อสารเพื่อปรับทัศนคติของบุคคลไร้สัญชาติ และคนในสังคมให้เข้าใจในปัญหาความไร้สัญชาติ รวมถึงหน้าที่ในการนำเสนอเพื่อกระตุ้นให้ภาครัฐเกิดกระบวนการทำงานแก้ไขปัญหาดังกล่าว อีกทั้งยังแสดงบทบาทในการเชื่อมโยงความรู้กับเครือข่าย และเรียกร้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของปัญหา และหาทางออกร่วมกัน

ซึ่งเห็นได้ว่า สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นตัวกลางในประเด็นนี้จริง แต่ยังคงสะท้อนปัญหาเพียงบางแง่มุมของบุคคลไร้สัญชาติ และเลือกหยิบยกเพียงกรณีบุคคลไร้สัญชาติที่มีจุดเด่น และจุดขายมานำเสนอ และให้ความช่วยเหลือ แต่กลับละเลยที่จะนำเสนอและให้ความช่วยเหลือบุคคลไร้สัญชาติทั่วไปที่ประสบปัญหา รวมถึงการนำเสนอของสื่อมวลชนไม่ได้ชี้ให้เห็นปัญหาที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ทำให้สังคมยังมีความเข้าใจว่าความไร้สัญชาติเกิดจากกระบวนการทำงานของภาครัฐทั้งหมด อีกทั้งบทบาทของสื่อมวลชนยังคงจำกัดอยู่ในสื่อเฉพาะกลุ่ม ซึ่งไม่ได้สะท้อนปัญหาให้คนส่วนใหญ่ในสังคมอย่างแท้จริง

หากมองบทบาทของสื่อมวลชนตามแนวคิดสื่อเพื่อประชาสังคมที่ ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี (2543) เสนอบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนไว้ว่า แสดงบทบาทในฐานะสื่อของประชาชนมากขึ้น ได้แก่ เลือกว่าที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนมานำเสนอมากขึ้น ควบคู่ไปกับข่าวกระแสหลักที่ประชาชนสนใจ รวมถึงแสดงบทบาทในการเข้าไปมีส่วนกระตุ้นให้เกิดกระบวนการประชาสังคม เช่นสร้างความตระหนักในพลังของประชาชนและชุมชน โดยใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างกระแส “ประชาสังคม” ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับที่ สมบัติ บุญงามอนงค์ ให้ความเห็นไว้ว่าหลังจากกรณีของยุทธนา ทำให้ประเด็นบุคคลไร้สัญชาติถูกสื่อสารให้สาธารณะรับรู้ แต่บทบาทดังกล่าวของสื่อมวลชนกลับไม่ก่อให้เกิดการกระตุ้นให้เกิดกระแสประชาสังคม เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหาความไร้สัญชาติให้กับบุคคลไร้สัญชาติรายอื่นๆ ในภาพรวมเชิงนโยบายสามารถทำได้เพียงกระตุ้นให้เกิดการแก้ไขเป็นกรณีๆ ไป

นอกจากนี้ บทบาทของสื่อมวลชนในประเด็นนี้ยังสามารถกระทำได้เพียงสร้างความเห็นอกเห็นใจให้กับคนในสังคมต่อบุคคลไร้สัญชาติเท่านั้น ทำให้ในระยะแรกของการนำเสนอส่งผลดีต่อความช่วยเหลือต่อบุคคลไร้สัญชาติเป็นรายบุคคล แต่บทบาทดังกล่าวทำให้เกิดความเข้าใจผิดบางประการแก่สังคม สร้างความเข้าใจให้กับสังคมว่า คนที่มีการศึกษา คนที่มีคุณประโยชน์ต่อประเทศเท่านั้นจึงเหมาะสมที่จะได้รับสัญชาติไทย ทำให้สังคมไม่ทราบถึงรากเหง้าของปัญหาจริงๆ ว่า ความไร้สัญชาติเกิดจากอะไร และมีสิ่งใดที่จะแก้ไขปัญหานี้ได้ ซึ่งบทบาทดังกล่าวของสื่อมวลชนขัดแย้งกับความคิดเห็นเกี่ยวกับสื่อเพื่อประชาสังคมของ Robert A. Hackett and Yuezhi Zhao (1998) (อ้างใน มนทกานต์ 2545) ว่า สื่อควรมีการนำเสนอแบบวิเคราะห์ถึงรากเหง้าของปัญหา รวมถึงต้องมีบทบาทในการหาข้อยุติปัญหา หรือหาทางออกให้กับสังคม

อาจกล่าวได้ว่า บทบาทของสื่อมวลชนดังกล่าวสะท้อนถึงการแสดงบทบาทในฐานะสื่อของประชาชนมากขึ้น แต่การกระตุ้นให้เกิดกระบวนการประชาสังคมยังไม่สามารถทำได้ เพราะเมื่อการนำเสนอข่าวประเด็นนี้ออกไปก็หยุดที่บุคคลคนเดียวที่ถูกชี้ให้เป็นประเด็นหลักในข่าว หรือเป็นบุคคลในข่าว ไม่ได้มุ่งสร้างความเข้าใจกับสาเหตุของปัญหาและทางออก ทำให้ไม่เกิดความเข้าใจร่วมกันในปัญหา ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการประชาสังคมให้กับสังคมในภาพรวม หรือแม้กระทั่งการเกิดกระบวนการประชาสังคมในกลุ่มของบุคคลไร้สัญชาติ มีเพียงบุคคลไร้สัญชาติ ภาควิชาการ และภาคประชาชน กลุ่มเล็กที่พยายามจะใช้สื่อมวลชนในการสร้างกระแสประชาสังคมในประเด็น

สาเหตุที่บทบาทของสื่อมวลชนปรากฏออกมาเช่นนี้ส่วนหนึ่งอาจเป็น เพราะองค์กรที่นักข่าวทำงาน อาจจะไม่เห็นความสำคัญ และไม่อำนวยความสะดวกในการทำงาน ซึ่งหากมองตามแนวคิดนายประตู่ข่าวสาร โดยตามที่เววิด แมนนิง ไวท์ (1950) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการคัดเลือกข่าวของนายประตู่ข่าวสารไว้ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ ทักษะคติของบรรณาธิการที่มีต่อข่าว จะเห็นได้ว่า กระบวนการทำงานของสื่อมวลชนหลายคนถูกสกัดกั้นตั้งแต่ยังไม่เข้าสู่กระบวนการเริ่มต้นเก็บข้อมูลเพื่อนำมาเสนอเป็นข่าวเลยด้วยซ้ำไป อย่างเช่น กรณีของ ชวิดา วาทินชัย ผู้สื่อข่าว อ.ส.ม.ท. ที่สะท้อนถึงอุปสรรคในการทำงานว่า หนึ่งในอุปสรรค คือ ทักษะคติของคนในองค์กร ไม่ว่าจะ เป็นบรรณาธิการข่าวประจำวัน หัวหน้าแผนก ผู้เรียบเรียงข่าว หรือแม้แต่เพื่อนนักข่าว ส่วนใหญ่จะมองไม่เห็นความสำคัญในประเด็นข่าวนี้ โดยคนในองค์กรข่าวส่วนใหญ่จะมองว่าบุคคลกลุ่มนี้เป็นคนชาติอื่น ไม่ใช่คนไทย จึงไม่รู้สึกรอยยิ้มมีส่วนร่วมยื่นมือเข้ามาช่วย หลายต่อหลายครั้งที่ประเด็นเรื่องไร้สัญชาติถูกยกออกจากข่าวภาคสำคัญๆ หรือกลายเป็นข่าวท้ายๆ คือ ถ้ามีเวลาเหลือจึงจะได้ออกอากาศ ซึ่งไม่แตกต่างจากสิ่งที่ ไวท์ พบว่า ทักษะคติของบรรณาธิการที่มีต่อข่าว

เป็นปัจจัยหนึ่งในการคัดเลือกข่าว ในขณะที่ ชีวิตา มองว่า ไม่ใช่เฉพาะบรรณาธิการเท่านั้น แต่ทัศนคติของทั้งองค์กรก็มีความสำคัญ

2. บทบาทของนักข่าวในการสร้างเครือข่ายการสื่อสาร

กาญจนา แก้วเทพ (2538) กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึง รูปแบบของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายๆ องค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลายาวนานพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มีความฐานวางเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้

จากแนวคิดเรื่องเครือข่ายการสื่อสาร สอดคล้องกับเครือข่ายการทำงานแก้ไขปัญหามวลชนไร้สัญชาติ ซึ่งจากการวิจัย พบว่า มีเครือข่ายในลักษณะ 2 แบบ คือ เครือข่ายที่เป็นทางการ และเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ ดังนี้

เครือข่ายที่เป็นทางการ เกิดขึ้นจากกระบวนการในการแก้ไขปัญหาเรื่องสถานะบุคคล อันนำไปสู่การแก้ไขความไร้สัญชาติ ซึ่งเดิมเป็นหน้าที่ และอำนาจโดยตรงของภาครัฐ และระบบราชการ แต่การดำเนินงานดังกล่าวมีข้อติดขัด และไม่สามารถแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควรจะเป็น ทำให้หลายภาคส่วนของสังคมสนใจและประสานงานกับภาครัฐในการร่วมมือเพื่อทำงานแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะภาควิชาการ ซึ่งได้ร่วมงานกับภาครัฐอยู่แล้วเป็นครั้งคราว ทำให้ได้รับความเชื่อถือจากภาครัฐ ดังนั้นภาควิชาการจึงได้เชื่อมต่อเครือข่ายระหว่างภาครัฐ ประสานกับภาคประชาชน และภาควิชาการรายใหม่ ก่อเกิดเป็นคณะทำงานเพื่อแก้ไขปัญหามวลชนไร้สัญชาติ ซึ่งขณะนั้นเองภาควิชาการก็เล็งเห็นว่าการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้กระบวนการที่ติดขัดสามารถเคลื่อนตัวได้ จึงเกิดการสร้างเครือข่ายกับสื่อมวลชนในการสื่อสารสู่ภายนอก กับการร่วมงานกับทีมสื่อสารสาธารณะเพื่อประสานงานการสื่อสารในกลุ่มเครือข่ายของคณะทำงาน กับสื่อมวลชนขึ้น ซึ่งการทำงานของทีมสื่อสารสาธารณะค่อนข้างพบกับปัญหา เพราะคณะทำงานบางส่วนของการสื่อสารไม่เชื่อในพลังของการสื่อสารเรื่องคนไร้สัญชาติ ทำให้ไม่ให้ความสนใจและจัดลำดับความสำคัญของการสื่อสารเป็นสิ่งที่สุดท้ายที่จะคำนึงถึง

ในขณะที่เครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ อันเกิดจากกระบวนการทำงานของสื่อมวลชนเองที่
 เห็นถึงความสำคัญของการกระจายข้อมูลเพื่อสร้างกระแสให้กับสังคม สื่อมวลชนหลายคนมี
 ความเห็นว่าธรรมชาติขององค์กรสื่อที่ตนเองสังกัดอยู่ไม่สามารถที่จะสื่อสารให้ไปถึงประชาชน
 ส่วนใหญ่ของประเทศได้ ขณะที่บางองค์กรสื่อดำเนินงานในฐานะของสำนักข่าวที่มีหน้าที่ในการส่ง
 ต่อข้อมูลให้กับสมาชิก แต่ขึ้นอยู่กับว่าสมาชิกสนใจที่จะนำข่าวนั้นออกนำเสนอหรือไม่ ทำให้เกิด
 ความเสี่ยงที่ไม่สามารถเข้าถึงคนในสังคมได้ ทำให้สื่อมวลชนหลายท่านดำเนินการในลักษณะของ
 เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวกับเพื่อนสื่อมวลชนในการส่งต่อข่าว
 ให้ช่วยสร้างกระแสของสังคม ต้องยอมรับว่า ธรรมชาติของสื่อแต่ละประเภท รวมถึงกลุ่มเป้าหมาย
 ของแต่ละองค์กรสื่อแตกต่างกัน สื่อโทรทัศน์มีข้อจำกัดที่สามารถสื่อสารไปถึงกลุ่มคนหลากหลาย
 ได้จริง แต่หากถูกนำเสนอในช่วงที่ไม่มีผู้รับสาร สารที่ถูกส่งนั้นก็ไม่มีประโยชน์ ส่วนของสื่อเอง
 ซึ่งบางสื่อมีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มนักธุรกิจ ทำให้เมื่อนำเสนอ
 ประเด็นดังกล่าวจึงไม่ส่งผล และไม่สามารถสื่อสารให้กับคนทั่วไปจำนวนมากในสังคมได้ ทำให้
 นักข่าวหลายท่านเห็นถึงความจำเป็นในการมีพันธมิตร และส่งต่อข้อมูลให้กับเพื่อนสื่อมวลชน
 เพื่อให้ประเด็นดังกล่าวเกิดการรับรู้ และสร้างกระแสสังคมในวงกว้างได้

อย่างไรก็ตามการสร้างเครือข่ายนั้นเห็นได้ชัดว่า เครือข่ายที่มีเฉพาะนักข่าวไม่เพียงพอต่อ
 การทำงาน ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญและนักข่าวต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมากคือ ภาครัฐ หากไม่สามารถ
 เชื่อมต่อได้ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องสังคมได้ เพราะภาครัฐเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไข
 ปัญหาสังคม เป็นผู้ดำเนินการตามกฎหมายที่มีอยู่ และการเข้าถึงภาครัฐได้นั้นต้องพึ่งพาอาศัย
 ภาควิชาการซึ่งเคยทำงานร่วมกับภาครัฐ และภาครัฐให้ความเชื่อถือ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าจะ
 มีเครือข่ายนักข่าวหรือไม่ก็ตาม นักข่าวยังคงต้องทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ ของสังคมด้วย
 ไม่เช่นนั้นสื่อมวลชนเองก็จะถึงทางตัน และไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่เมื่อ
 เครือข่ายการทำงานผ่านไประยะหนึ่ง ทุกฝ่ายเป็นที่รู้จักและเกิดความเข้าใจกัน การสื่อสารของ
 เครือข่ายในระยะต่อมาก็ไม่ต้องผ่านตัวกลาง ไม่ว่าจะใครก็สามารถสื่อสารโดยตรงระหว่างกันได้ ซึ่ง
 สอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายการสื่อสารของ Harold J. Leavitt (อ้างใน อรรถนันต์ วุฒิเสน, 2543)
 ซึ่งกล่าวถึงว่าเครือข่ายการสื่อสารแบบทุกช่องทาง (All Channel Network) เป็นเครือข่ายการ
 สื่อสารที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนมีปฏิสัมพันธ์อย่างทั่วถึงได้โดยตรงไม่ต้องผ่านสมาชิกคนอื่นๆ อาจถือ
 ได้ว่าเป็นเครือข่ายการติดต่อที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะไม่มีข้อจำกัดการสื่อสารของสมาชิก โดย
 เครือข่ายเปิดโอกาสให้มีปฏิสัมพันธ์อันกลับสูงที่สุด

นอกจากนี้ จากแผนภูมิแสดงเครือข่ายของสื่อมวลชน และเครือข่ายการทำงานในประเด็น บุคคลไร้สัญชาติ สามารถเห็นได้ว่า ภายใต้เครือข่ายการทำงาน คือ กลุ่มบุคคลไร้สัญชาติ, อาจารย์พันธุ์ทิพย์, องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ ซึ่งทุกฝ่ายสามารถสื่อสารถึงกันได้ ทั้งหมดโดยเป็นการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาและหาทางออกของปัญหาในเชิงวิชาการ ซึ่งยากต่อการเข้าใจของคนทั่วไป จึงต้องอาศัยทีมสื่อสารสาธารณะในการย่อยข้อมูลให้ง่ายต่อการสื่อสารให้กับเครือข่ายสื่อมวลชน รวมถึงสามารถทำความเข้าใจกับเครือข่ายสื่อมวลชนถึงประเด็นที่ต้องการสื่อสารได้ ขณะเดียวกันหากเป็นประเด็นเร่งด่วนอาจารย์พันธุ์ทิพย์ก็จะเป็นผู้ส่งต่อข้อมูลในสื่อมวลชนโดยตรง เช่นเดียวกับบุคคลไร้สัญชาติ และองค์กรพัฒนาเอกชนสื่อสารโดยตรงกับนักข่าวซึ่งทำงานอย่างอิสระไม่ได้ร่วมในเครือข่าย เห็นได้ว่าเครือข่ายการทำงานหลัก หากขาดทีมสื่อสารสาธารณะไปก็ยังคงมีอาจารย์พันธุ์ทิพย์ทดแทนในการทำหน้าที่สื่อสาร และยังคงสามารถกระจายข้อมูลให้กับสื่อมวลชนในเครือข่ายได้ ในขณะที่การสื่อสารด้วยตนเองของบุคคลไร้สัญชาติ และองค์กรพัฒนาเอกชน จะจำกัดอยู่ที่สื่อมวลชนเพียงคนเดียว ทำให้ข้อมูลไม่ถูกกระจายออก ในส่วนต่อมาคือ การสื่อสารกับภาครัฐ หากทุกฝ่ายในเครือข่ายสื่อสารในฐานะปัจเจกจะสามารถสื่อสารได้เฉพาะทางอำเภอ และกรมการปกครองเท่านั้น ไม่สามารถสื่อสารโดยตรงไปถึงรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยได้ ในขณะที่การทำงานภายใต้เครือข่ายสามารถติดต่อภาครัฐได้ทั้ง 3 ระดับ ผ่านทางอาจารย์พันธุ์ทิพย์ นั่นหมายความว่าหากอาจารย์พันธุ์ทิพย์ไม่ได้ทำงานภายใต้เครือข่าย ก็จะไม่สื่อสารไม่ถึงในระดับสูง

อาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารภายใต้การทำงานของเครือข่าย ยังคงต้องอาศัยตัวบุคคลที่จะสามารถสื่อสารโดยตรงได้กับทุกกลุ่มทุกฝ่าย ซึ่งหมายถึงการทำงานดังกล่าวยังต้องพึ่งบุคคลคนเดียวคือ อาจารย์พันธุ์ทิพย์เป็นส่วนใหญ่ เมื่อเครือข่ายขาดตัวบุคคลดังกล่าว การทำงานก็จะเกิดข้อจำกัด อีกทั้งการทำงานของสื่อมวลชนที่อยู่นอกเครือข่ายก็ไม่สัมพันธ์กับการทำงานของเครือข่าย ทำให้การทำงานทั้งหมดไม่ได้เดินไปพร้อมกัน

3. บทบาทของนักข่าวในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ กรณีบุคคลไร้สัญชาติ

หากมองในมุมมองของแนวคิดนโยบายสาธารณะ ศ.นพ.ประเวศ วะสี (2547) กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นสถานีกลางที่เชื่อมความรู้สึกนึกคิดของสังคม เป็นเสมือนระบบประสาทรับรู้ทางสังคม สื่อมวลชนจึงต้องเป็นภาคีที่สำคัญของกระบวนการนโยบายสาธารณะ สื่อมวลชนอาจจะมีข้อเสนอประเด็นนโยบายสาธารณะของตัวเอง และรวบรวมข้อคิดเห็นจากประชาชน

รวมถึงตามแนวคิดบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนแล้ว เดนิส แมคเคลว (2005) สื่อมวลชนมีหน้าที่หนึ่งที่สำคัญคือ หน้าที่ในการระดมความร่วมมือ (Mobilization) อันทำหน้าที่เพื่อช่วยรณรงค์ขับเคลื่อนกลุ่มหรือขบวนการเคลื่อนไหวไปสู่เป้าหมายของสังคมให้ด้านต่างๆ รวมถึงการเพิ่มปริมาณและจัดสื่อมวลชนให้เหมาะสมกับการใช้ของผู้รับสาร

จากการวิจัย พบว่า นักข่าวแสดงบทบาทในการรณรงค์โดยประสานสื่อหลายๆ ชนิดเข้าด้วยกัน ทั้งสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ สื่อเว็บไซต์ เพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายในการให้ข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายที่ได้เลือกสรรไว้แล้ว โดยมีลักษณะสำคัญของการรณรงค์คือ การสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ รวมถึงกระตุ้น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมต่อประเด็นบุคคลไร้สัญชาติ ซึ่งมีทั้งความพยายามที่จะดึงบุคคลที่มีปัญหาเข้ามามีส่วนร่วม และสนใจในปัญหาของตนเอง อันเนื่องมาจากหากบุคคลเจ้าของปัญหาไม่สนใจในปัญหา และเข้ามีส่วนร่วม การขับเคลื่อนดังกล่าวก็ไม่เกิดผลตามที่ต้องการ โดยนักข่าวเป็นผู้ชี้้นำให้กับบุคคลไร้สัญชาติเข้าใจถึงสภาพปัญหาที่พวกเขาประสบอยู่ ประกอบกับการสร้างการรับรู้และความเข้าใจให้กับคนในสังคมทราบถึงปัญหาความไร้สัญชาติ รวมถึงพยายามปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีอยู่ของคนในสังคมต่อบุคคลไร้สัญชาติ รวมถึงการกระตุ้นให้ภาครัฐมีส่วนร่วมกับการแก้ไขประเด็นปัญหานี้อย่างจริงจัง ในฐานะที่ภาครัฐเป็นกลไกสำคัญของการเปลี่ยนแปลง

หากพิจารณานโยบายสาธารณะแล้ว เห็นได้ว่านโยบายสาธารณะในประเด็นนี้ปรากฏอยู่อย่างชัดเจนแล้วตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2549 แต่ภาครัฐยังคงดำเนินการได้เพียงบางส่วน รวมถึงบทบาทนักข่าวในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในประเด็นนี้ ยังเป็นเพียงการอำนวยความสะดวกให้กับเฉพาะคนบางกลุ่มที่เป็นบุคคลที่มีจุดเด่น บุคคลที่ทำคุณประโยชน์ให้กับบ้านเมือง และบุคคลที่มีโอกาสเข้าถึงสื่อมวลชน รวมถึงความใกล้ชิดกับนักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน จึงทำให้บุคคลไร้สัญชาติอีกเป็นจำนวนมากยังคงไม่ได้รับประโยชน์จากบทบาทการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะจากกรณีนี้ จึงทำให้บทบาทขับเคลื่อนนี้เกิดขึ้นจริง แต่ยังคงคับแคบอยู่กับคนบางกลุ่ม และไม่เกิดการขยายไปสู่บุคคลไร้สัญชาติที่ยังเข้าไม่ถึงสื่อมวลชน และเครือข่ายการทำงานในประเด็นนี้ รวมถึงบทบาทของนักข่าวไม่สามารถกระตุ้นการทำงานของภาครัฐให้ดำเนินการแก้ไขปัญหามาตามกระบวนการที่มีอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง บทบาทดังกล่าวให้นักข่าวสามารถกระตุ้นได้เพียงบางช่วงเวลาเท่านั้น ซึ่งสามารถสรุปปัญหาที่ทำให้ไม่เกิดการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในภาพรวมของสังคม ได้คร่าวๆ ดังนี้

- ปัจจัยภายนอกเครือข่ายการทำงานแก้ไขปัญหามวลชนไร้สัญชาติ อันเนื่องมาจากแนวคิดเรื่องความมั่นคง ประวัติศาสตร์ชาตินิยม เป็นปัจจัยใหญ่ที่ทำให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวของภาครัฐเป็นไปด้วยความระมัดระวัง และล่าช้าอันเนื่องมาจากต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน และปัญหาเรื่องทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐต่อคนไร้รัฐและไร้สัญชาติ และปัญหาเรื่องเจ้าหน้าที่รัฐขาดความรู้และความเข้าใจในกฎหมาย

- ปัจจัยภายในเครือข่ายการทำงานแก้ไขปัญหามวลชนไร้สัญชาติ สมาชิกบางส่วนของเครือข่ายไม่เชื่อในพลังของการใช้สื่อมวลชนเพื่อการรณรงค์ ทำให้จัดลำดับความสำคัญของสื่อมวลชนเป็นลำดับท้ายที่จะนำมาใช้แก้ปัญหา, ปัญหาเรื่องคนทำงานขาดความรู้ความเชี่ยวชาญด้านกฎหมาย และการขาดงบประมาณที่นำมาใช้แก้ไขปัญหาด้านสถานะบุคคล

- การต่อสู้กับภาครัฐของนักข่าว หลายครั้งที่เกิดกรณีพิพาทระหว่างบุคคลไร้สัญชาติ กับภาครัฐ เมื่อสื่อมวลชนแสดงบทบาทของตนเองมักจะถูกภาครัฐตีถึงความพอดีระหว่างเรื่องสิทธิมนุษยชน มนุษยธรรม กับความมั่นคง

- องค์กรสื่อมวลชน มีองค์กรสื่อเพียงไม่กี่บริษัทที่ให้ความสำคัญกับประเด็นนี้ ทำให้ช่องทางในการแสดงบทบาทขับเคลื่อนตกอยู่ที่ตัวนักข่าวที่เป็นปัจเจกบุคคล ทำให้พลังต่อการเปลี่ยนแปลงถูกลดทอน โดยมากองค์กรสื่อให้ความสนใจกับการหยิบยกเพียงกรณีคนไร้สัญชาติที่มีความรู้ความสามารถมานำเสนอ และให้ความช่วยเหลือ แต่กลับละเลยที่จะนำเสนอและให้ความช่วยเหลือบุคคลทั่วไปที่ประสบปัญหาไร้สัญชาติ

ข้อเสนอแนะต่อสื่อมวลชน

1. สื่อมวลชนควรจะคำนึงถึงความจำเป็นของการมีพื้นฐานความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นสิ่งที่สื่อมวลชนทุกคนควรมี แต่กลับขาดพื้นฐานนี้ไป รวมถึงไม่ให้ความสำคัญเรื่องนี้เท่ากับทักษะของการแสวงหาข่าวสาร
2. สื่อมวลชนควรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายสัญชาติ ประวัติศาสตร์ของคนไร้สัญชาติ ในมิติทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม เนื่องจากการนำเสนอข้อมูลเหล่านี้ร่วมกับความเห็นอกเห็นใจจะทำให้ประเด็นมีน้ำหนักขึ้น
3. สื่อมวลชนควรจะต้องรู้ว่าในสังคมมีคนที่กลุ่มที่จะสื่อสารด้วย และสื่อสารให้เข้าถึงคนทุกระดับในสังคม เพื่อสามารถแก้ไขปัญหามวลชนไร้สัญชาติได้ ไม่ใช่เฉพาะกรณีใดกรณีหนึ่ง

4. สื่อมวลชนต้องคำนึงถึงความถูกต้อง ความเป็นจริงมากกว่าความเป็นกลาง การบอกว่า นักข่าวต้องเป็นกลางทำให้กระบวนการทำข่าวฉาบฉวย เพียงดำเนินการสัมภาษณ์ให้ครบ ทั้งสองฝ่าย อะไรถูกอะไรผิดให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสิน การทำข่าวเจาะ หรือ Investigative News เป็นสิ่งสำคัญเพราะ ความน่าเชื่อถือของข่าวมีสูงและได้ข้อเท็จจริงในเชิงลึกมากขึ้น
5. ความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม เป็นสิ่งที่สื่อมวลชนควรปลูกฝังสำหรับใช้ในการทำงาน โดยเฉพาะกลุ่มนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็น " ว่าที่นักข่าวในอนาคต"
6. สื่อมวลชนต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการนำเสนอ หากไม่มีจะไม่ส่งผลกระทบต่อสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลกระทบต่อในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะใน ประเด็นนี้ ถ้าต้องการให้เรื่องนี้เป็นนโยบายสาธารณะ การนำเสนอจะต้องนำเสนอแบบ เป้าหมายชัดว่าต้องการสื่อสารให้ใครรับรู้

ข้อเสนอแนะต่องานวิจัยในอนาคต

1. ควรศึกษาเจาะลึกลงไปถึงการสื่อสารภายในและภายนอก ของเครือข่ายการทำงานแก้ไข ปัญหาบุคคลไร้สัญชาติ อันเนื่องมาจากเป็นผู้ขับเคลื่อนนโยบายในประเด็นนี้โดยตรง
2. งานวิจัยนี้มุ่งศึกษากลุ่มนักข่าวเท่านั้น จึงควรศึกษาถึงการรับรู้ของประชาชนทั่วไปต่อบทบาทของสื่อมวลชนที่ทำหน้าที่ในประเด็นนี้
3. งานวิจัยนี้มุ่งศึกษากลุ่มนักข่าวเท่านั้น จึงควรศึกษาถึงการรับรู้ของบุคคลไร้สัญชาติต่อบทบาทของสื่อมวลชนที่ทำหน้าที่ในประเด็นนี้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. 2538. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: สมาคมทอติกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2545. สื่อสองวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาลาแดง.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2545. สื่อสารมวลชน ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาลาแดง.
- กัลยา เกียรติถาวรชัย. 2546. สิทธิในการก่อตั้งครอบครัวของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กานตวี ปานสีทา. 2545. บทบาทของเว็บมาสเตอร์ในการนำเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ออนไลน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กฤตยา อาชวนิจกุล และอนุชาติ พวงสำลี. 2542. ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม.
- จรัล ดิษฐาอภิชัย. 29 สิงหาคม 2548. คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. สัมภาษณ์.
- จิราพร บุณนาค. 6 กันยายน 2548. รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ. สัมภาษณ์.
- จุมพล รอดคำดี. 2532. สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลพันธ์ อุปกิจ. 2545. บทบาทของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นรายวันจังหวัดเชียงใหม่ตามแนวคิดประชาสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี. 12 กรกฎาคม 2548. นักวิชาการ. สัมภาษณ์.
- ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ. 12 สิงหาคม 2547. นโยบายสาธารณะ: กระบวนการมีส่วนร่วมภาคประชาชน. หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์: 7.
- ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ. 6 กรกฎาคม 2548. อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. สัมภาษณ์.
- ชูชัย ศุภวงศ์. 2540. ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ชวีดา วาทินชัย. 10 มิถุนายน 2548. ผู้สื่อข่าว อ.ส.ม.ท.. สัมภาษณ์.

- ฐิตินบ โกมลนิมิ. 13 มีนาคม 2549. ผู้รับผิดชอบโครงการสื่อสารสาธารณะเพื่อการเคลื่อนไหวทางวิชาการและสังคม โครงการเด็ก เยาวชน และครอบครัว มุลินนิสาธารณสุขแห่งชาติ. สัมภาษณ์.
- ณัฐพงษ์ สิงห์เถื่อน. 20 พฤษภาคม 2548. เว็บไซต์เตอร์ www.tobethai.org. สัมภาษณ์.
- ณัฐพงษ์ สิงห์เถื่อน. 2548. โครงการพัฒนาสถานภาพและคุ้มครองสิทธิเด็กไร้รัฐและเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทย(ภาคเหนือ)[Online]. มุลินนิกระจกเงา. แหล่งที่มา: <http://www.tobethai.org>[กรกฎาคม 2548]
- เดนิส แมคเคลว และสเวน วินดเฮล. 2537. แบบจำลองการสื่อสารสำหรับศึกษาการสื่อสารมวลชน. แปลโดย สอนิต ยมาภัย และระวีวรรณ ประกอบผล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาฯ.
- ตีป สายวัน. 9 พฤษภาคม 2548. สัมภาษณ์.
- เตือนใจ ดีเทศน์. 24 สิงหาคม 2548. กรรมาธิการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา. สัมภาษณ์.
- ธีรยุทธ บุญแผ้วผล. 2547. เมื่อรัฐทำให้คนไทยไร้สัญชาติ เอกสารประกอบผลงาน “ชาวด้านสิทธิมนุษยชน”. (ม.ป.ท.). (อัดสำเนา)
- ธีรยุทธ บุญแผ้วผล. 8 สิงหาคม 2548. ผู้สื่อข่าว อ.ส.ม.ท.. สัมภาษณ์.
- นพวรรณ บุษหมั่น. 2545. คดีหมิ่นประมาทกับปัญหาในกระบวนการทำข่าวของหนังสือพิมพ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นริศรา บัวขาว. 2541. บทบาทของข่าวท้องถิ่นที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- น้ำค้าง แซ่ตั้ง. 15 พฤษภาคม 2548. สัมภาษณ์.
- บุญ พงษ์มา. 2 กรกฎาคม 2548. สัมภาษณ์.
- เบญจวรรณ อุบัติฉาย. 2543. การสะท้อนภาพกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทยของหนังสือพิมพ์รายวัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ สถาปัตตานนท์. 2542. การสื่อสาร: กลไกสำคัญในการก้าวสู่ประชาสังคมในศตวรรษที่ 21. วารสารนิเทศศาสตร์ ปีที่ 17: 71.
- ประเวศ วสี. 11 สิงหาคม 2547. กระบวนการนโยบายสาธารณะ. หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์: A5.
- ประเวศ วสี. 12 สิงหาคม 2547. หนทาง...สู่นโยบายสาธารณะที่ดี. หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์: A5.

ประเสริฐ ภายทวน. 15 กันยายน 2548. สัมภาษณ์.

พัชนี เขยจรรยา เมตตา วิวัฒน์ากุล และฉัตรนันทน์ อนุวัชศิริวงศ์. 2541. แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์:

ประมวลศัพท์วิชาการ ทฤษฎีสำคัญ วิธีศึกษาวิจัย. กรุงเทพฯ: ช่างฟ้า.

พรโสภิต จงมีสุข. 2545. เครือข่ายและกระบวนการสื่อสารในการรณรงค์ เพื่อป้องกันและแก้ไข

ปัญหาเสพติดของชมรมหัวใจไร้สาร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชา

นิเทศศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรรณสิริ จิตรรัตน์. 2544. เครือข่ายการสื่อสารของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรี.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการ

ประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรหมมินทร์ อินทวิชัย. 14 กันยายน 2548. สัมภาษณ์.

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. 2544. รวมบทบัญญัติแห่งกฎหมายไทยและเอกสารสำคัญ

ว่าด้วยสัญชาติไทยของบุคคลธรรมดาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์วิญญูชน.

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. 23 ตุลาคม 2548. ผู้รับผิดชอบโครงการเด็กไร้รัฐ มูลนิธิ

สาธารณสุขแห่งชาติ. สัมภาษณ์.

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. 2548. บทความพิเศษ[Online]. รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะ

จิตรา สายสุนทร. แหล่งที่มา: http://www.archanwell.org/autopage/show_all.php?t=1&s_id=282&d_id=281[กรกฎาคม 2548]

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. 2548. ห้องสมุดงานเขียนเกี่ยวกับปัญหาคนไร้สัญชาติที่แม่

อายุ (พ.ศ.๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน)[Online]. รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร.

แหล่งที่มา: http://www.archanwell.org/autopage/show_all.php?t=26&s_id=&d_id=

[id=](http://www.archanwell.org/autopage/show_all.php?t=26&s_id=&d_id=)[กรกฎาคม 2548]

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. 2548. ห้องสมุดโครงการเด็กไร้รัฐฯ-มสช[Online]. รศ.ดร.

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. แหล่งที่มา: [http://www.archanwell.org](http://www.archanwell.org/autopage/show_all.php?t=48&s_id=&d_id=)

[/autopage/show_all.php?t=48&s_id=&d_id=](http://www.archanwell.org/autopage/show_all.php?t=48&s_id=&d_id=)[กรกฎาคม 2548]

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. 2548. ห้องสมุดโครงการศึกษาคนไร้รัฐในประเทศไทย

[Online]. รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. แหล่งที่มา: [http://www.](http://www.archanwell.org/office/viewuser.php?name_crongkan=1&id=46&&sub=0)

[archanwell.org/office/viewuser.php?name_crongkan=1&id=46&&sub=0](http://www.archanwell.org/office/viewuser.php?name_crongkan=1&id=46&&sub=0)

[กรกฎาคม 2548]

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. 2548. ศึกษาเพื่อสังคม[Online]. รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. แหล่งที่มา: http://www.archanwell.org/autopage/show_all Php?t=10&s_id=19&d_id=22[กรกฎาคม 2548]

ภาสกร จำลองราช. 8 พฤศจิกายน 2548. ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชน. สัมภาษณ์.

มนทกานต์ ตปนียางกูร. 2545. พัฒนาการของสื่อประชาสังคมไทยบนอินเทอร์เน็ต. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยุทธนา ผ่านวัน. 17 มิถุนายน 2548. สัมภาษณ์.

รณชาติ บุตรแสนคม. 2545. เครือข่ายและกระบวนการทำข่าวของสำนักข่าวเด็กและเยาวชน "ขบวนการตาข่ายประรด". วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชานิเทศศาสตร์ พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วันดี สันติวุฒิมณี. 21 พฤษภาคม 2548. บรรณาธิการสละวินโพสต์. สัมภาษณ์.

ศรีประภา เพชรมีศรี. 11 พฤศจิกายน 2548. ผู้อำนวยการสำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. สัมภาษณ์.

ศิริพันธ์ ลิ้มปนชัยพรกุล. 2545. กระบวนการสื่อสารในการแปรรูปโรงพยาบาลบ้านแพ้ว.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชานิเทศศาสตร์ พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภชัย ยาวะประภาษ. 2545. นโยบายสาธารณะ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาฯ.

สนิทสุดา เอกชัย. 19 สิงหาคม 2548. บรรณาธิการอาวุโส outlook บางกอกโพสต์. สัมภาษณ์.

สมา โกมลสิงห์. 29 กรกฎาคม 2548. บรรณาธิการรายการถอดรหัส. สัมภาษณ์.

สมบัติ บุญงามอนงค์. 21 กันยายน 2548. ผู้อำนวยการศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกระเจกเงา. สัมภาษณ์.

สรินยา กิจประยูร. 21 พฤศจิกายน 2548. สัมภาษณ์.

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. 2546. หลักกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไปเกี่ยวกับสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนและสาระสำคัญของสนธิสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

สุภาพร โพธิ์แก้ว. 28 กรกฎาคม 2548. นักวิชาการ. สัมภาษณ์.

สุรพงษ์ กองจันทึก. 3 สิงหาคม 2548. เว็บมาสเตอร์ www.statelessperson.com. สัมภาษณ์.

- สุรพงษ์ กองจันทึก. 2548. ความเคลื่อนไหว/ข่าว[Online]. สุรพงษ์ กองจันทึก. แหล่งที่มา:
http://www.statelessperson.com/show_state.php?type=ความเคลื่อนไหว/ข่าว&comm=list[กรกฎาคม 2548]
- สุรพงษ์ กองจันทึก. 2548. บทความ/ข้อมูล[Online]. สุรพงษ์ กองจันทึก. แหล่งที่มา:
http://www.statelessperson.com/show_state.php?type=บทความ/ข้อมูล&comm=list[กรกฎาคม 2548]
- สุรพงษ์ กองจันทึก. 2548. Searching for State[Online]. สุรพงษ์ กองจันทึก. แหล่งที่มา:
http://www.statelessperson.com/show_state.php?type=Searching%20for%20a%20State&comm=list[กรกฎาคม 2548]
- สุรพงษ์ กองจันทึก. 2548. กฎหมายที่น่าสนใจ[Online]. สุรพงษ์ กองจันทึก. แหล่งที่มา:
<http://www.statelessperson.com/interest1.htm>[กรกฎาคม 2548]
- สุวรรณณี เข็มเจริญ. 2547. สิทธิในการศึกษาของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อดิศร กำเหนิดศิริ. 14 กันยายน 2548. นายอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์.
- อนุชาติ พวงสำลี, บรรณาธิการ. 2543. พลเมืองไทย ณ จุดเปลี่ยนศตวรรษ. กรุงเทพฯ: สถาบันการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม.
- อรวรรณ รอดสังวาลย์. 2546. สิทธิในการมีสุขภาพอนามัยดีของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อัญชลี กิจธนไพบูลย์. 2547. สิทธิในการอาศัยอยู่ในประเทศไทยของคนไร้สัญชาติ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อาภรณ์รัตน์ แซ่หวู่. 6 สิงหาคม 2548. สัมภาษณ์.
- อารยา ชินวรโกมล. 2547. สิทธิในการทำงานของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เอกชัย ปิ่นแก้ว. 23 สิงหาคม 2548. เลขาธิการอนุกรรมการชาติพันธุ์ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. สัมภาษณ์.

ภาษาอังกฤษ

Bittner, J.R.. 1989. Mass communication: An introduction. 5TH ed. New Jersey: Prentice Hall.

McQuail, Dennis. 2005. McQuail's Mass Communication Theory. 5TH ed. London:

Sage Publication Ltd.

Tumber, Howard. 1999. News: a reader. NewYork: Oxford University Press.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายบัณฑิต ภิญโญวัฒน์ชีพ เกิดเมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2523 สำเร็จการศึกษา
ระดับปริญญาตรี สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อปี
พ.ศ. 2544 เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ เมื่อปีพ.ศ.
2546 ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่ติดตามและวิเคราะห์สื่อ โครงการเฝ้าระวังสื่อเพื่อสุขภาวะทาง
สังคม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย